

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Тамара Н. Јаневска

**МЕТАФОРИЧКА
КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА УМА У
ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

докторска дисертација

Крагујевац, 2025

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF PHILOLOGY AND ARTS

Tamara N. Janevska

**METAPHORICAL CONCEPTUALIZATION
OF THE DOMAIN OF MIND IN ENGLISH
AND SERBIAN**

Doctoral Dissertation

Kragujevac, 2025

Идентификациона страница докторске дисертације

Аутор
Име и презиме: Тамара Јаневска
Датум и место рођења: 19.01.1994., Ћуприја
Садашње запослење: истраживач-сарадник, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Докторска дисертација
Наслов: <i>Метафоричка концептуализација УМА у енглеском и српском језику</i>
Број страница: 272
Број слика: 16
Број библиографских података: 243
Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Научна област (УДК): филолошке науке 811.111'373.612.2:811.163.41'373.612.2(043.3)
Ментор: др Татјана Грујић, доцент, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Број и датум одлуке Већа универзитета о прихватању теме докторске дисертације: 01-255, 26.01.2022.

Идентификациона страница докторске дисертације на енглеском језику

Author
Name and surname: Tamara Janevska
Date and place of birth: 19.01.1994., Čuprija
Current employment: research assistant, Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac
Doctoral Dissertation
Title: <i>Metaphorical Conceptualization of the Domain of MIND in English and Serbian</i>
No. of pages: 272
No. of images: 16
No. of bibliographic data: 243
Institution and place of work: Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac
Scientific area (UDK): Philology 811.111'373.612.2:811.163.41'373.612.2(043.3)
Mentor: Dr. Tatjana Grujić, assistant professor, Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac
Decision number and date of acceptance of the doctoral dissertation topic: 01-255, 26.01.2022.

Метафоричка концептуализација УМА у енглеском и српском језику

Апстракт

Истраживање има за циљ да применом корпусне анализе контрастивно испита процес метафоризације циљног домена УМА у енглеској и српској грађи. Ум се сагледава онако како је дефинисан у психологији и филозофији, односно као скуп виших когнитивних функција. Стога се тема дисертације ограничава на когницију, те исту сагледава из угла когнитивне семантике. Теоријске основе анализе подразумевају *Теорију појмовне метафоре* Лејкофа и Џонсона (1980) и *Теорију појмовне метонимије* Радена и Кевечеша (2007). Опис сликовносхематских односа ослања се на Џонсонов (1987) рад. Одабрани теоријски оквир примењује се на грађу ексцерпирану из електронских корпуса енглеског (COCA) и српског језика (SrпKor2013). Обим анализираних грађе подразумева 14000 преузетих примера по језику, међу којима је забележено 7316 метафоричких језичких израза у енглеској и 5367 израза у српској грађи. Резултати су сагледани квалитативно, уз осврт на фреквентност употребе изворних домена. Метафоричност се одређује према процедури MIPVU (Стен и др. 2010) и њеној допуни (Богетић и др. 2019), али је због учестале персонификације примењена и класификација персонификација (Дорст и др. 2011). Метафорички изрази разврстани су у одговарајуће изворне домене, након чега су формулисане појмовне метафоре. Опис атестираних метафора врши се на основу степена конвенционалности, језичке форме, сигнализованости, нивоа општости и природе знања. Налази добијени за два језика се потом пореде не би ли се увиделе сличности и разлике у метафорама *генеричког* и *специфичног нивоа*.

Сprovedена анализа показује да се у случају обе грађе на највишем нивоу апстракције издвајају метафоричке репрезентације УМА као САДРЖАТЕЉА, ПОЈАВЕ и МАТЕРИЈЕ. Њихова разграната структура иста је у обе грађе, те је хипотеза о заједничким изворним доменима валидна. Генерички ниво апстракције је исти у оба језика, док специфични ниво открива преклапања у многим случајевима. Број сликовносхематских односа показао се као знатно шири од оног који је тренутно доступан у литератури.

Кључне речи: домен УМА, когниција, појмовна метафора, појмовна метонимија, енглески језик, српски језик

Metaphorical Conceptualization of the Domain of MIND in English and Serbian

Abstract

The study offers results of a corpus analysis that compares metaphorical representations of the target domain of MIND in English and Serbian data sets. The *mind* is understood as a general term for higher cognitive processes. The focus of this research is thus directed to cognition, and the framework used to explicate it is the field of cognitive semantics. The study is based on Lakoff and Johnson's (1980) *Conceptual Metaphor Theory* and *The Theory of Conceptual Metonymy* by Radden and Kövecses (2007). The treatment of underlying image schemas is aided by Johnson's work (1987). The chosen theoretical framework is applied to the set of 14000 examples per language taken from COCA and SrpKor2013. English data set contains 7316 metaphorical linguistic expressions while Serbian data set contains 5367 expressions. The study takes the qualitative approach and reports the frequency of the source domains. The material is analyzed according to MIPVU (Steen et al. 2011) and the guidelines regarding its application to Serbian given in Bogetić et al. (2019). The examples containing personification are classified following the typology offered by Dorst et al. (2011). The descriptions of the mappings involve several parameters: cognitive function, degree of conventionality, linguistic form, presence of signals, level of generality and the type of information that is mapped. The results obtained for the two data sets are compared in order to see if there are any correspondences in *generic* and *specific-level metaphors*.

At the highest level of abstraction, the MIND is understood as a CONTAINER, PHENOMENON or MATTER, their specific realizations were confirmed in both sets, which means that the domain of MIND is structured by the same source domains in English and Serbian. While the generic-level metaphors are the same and consistent with prior observations, the specific-level challenges the accepted views, since similarities were found at this level. The number of image schemas observed in the study exceeds the number in existing cognitivist literature.

Keywords: the domain of MIND, cognition, conceptual metaphor, conceptual metonymy, English, Serbian

Типографске конвенције

курзивом: лексичке јединице, метафорички језички изрази, наслови књига, називи речника, називи електронских корпуса, термини на енглеском језику, термини на српском језику

МАЛИМ ВЕРЗАЛОМ: појмовне метафоре, појмовне метонимије, циљни домени, изворни домени, сликовне схеме

полуцрно: наслови поглавља

Скраћенице и симболи

Е: енглески (пример на енглеском језику)

С: српски (пример на српском језику)

енгл.: енглески језик (термин на енглеском језику)

РСЈ: *Речник српскога језика*

COCA: *Corpus of Contemporary American English*

ICMs: *Idealized Cognitive Models*

MIP: *Metaphor Identification Procedure*

MIPVU: *Metaphor Identification Procedure Vrije Universiteit*

МСиг (енгл. MFlag – *Metaphor Flag*): сигнал појмовног пресликавања

SrpKor2013: *Korpus savremenog srpskog jezika*

WIDLII: *When In Doubt Leave It In*, ознака за пример који представља гранични случај
в.: види (при упућивању)

гл.: глагол

др.: други, друго

сл.: слично

нпр.: на пример

одн.: односно

прид.: придев

тзв.: такозвани

уп.: упореди

фиг.: фигуративно

[...]: изостављен текстуални сегмент

[:]: са значењем „према“

[sic]: грешка у оригиналу

*: ознака за сигнал појмовног пресликавања (МСиг)

Списак слика

Слика 1. Визуелни приказ беса помоћу домена МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ.....	7
Слика 2. Графички приказ сликовне схеме ВЕЗЕ	15
Слика 3. Графички приказ сликовне схеме КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ.....	15
Слика 4. Графички приказ сликовне схеме СПОСОБНОСТИ.....	16
Слика 5. Сливовна метафора КИЧМЕНИ СТУБ ЈЕ ЗМИЈА	26
Слика 6. Шематски приказ односа међу појмовима који служе за разумевање МИСЛИ. 32	
Слика 7. Шематски приказ односа међу појмовима који служе за разумевање УМА.....	51
Слика 8. Шематски приказ конкретизација домена САДРЖАТЕЉА	76
Слика 9. Анализа примера у којем се јављају метафоризација и метонимизација	76
Слика 10. Метонимијска подлога <i>персонификације-са-метонимијом</i>	78
Слика 11. Шематски приказ конкретизација домена ЖИВОГ БИЋА.....	94
Слика 12. Петља АУТИСТИЧКИ УМ ЈЕ ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА	107
Слика 13. Шематски приказ конкретизација домена СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ	109
Слика 14. Шематски приказ конкретизација домена ПРЕДМЕТА КОЈИМ СЕ РУКУЈЕ.....	124
Слика 15. Шематски приказ конкретизација домена ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ	145
Слика 16. Шематски приказ конкретизација домена МАТЕРИЈЕ	150

Списак табела

Табела 1. Преглед класификација метафора у складу са одређеним параметром.....	27
Табела 2. Преглед броја примера у којима се јављају одабране лексеме	40
Табела 3. Основна значења падежа српског језика.....	46
Табела 4. Метафоре УМА засноване на изворном домену НЕСПЕЦИФИКОВАНОГ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА	56
Табела 5. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПОЈАВЕ.....	58
Табела 6. Метафоре УМА засноване на изворном домену МАТЕРИЈЕ.....	60
Табела 7. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПОСУДЕ.....	64
Табела 8. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПРОСТОРИЈЕ	68
Табела 9. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПОВРШИНЕ	72
Табела 10. Метафоре УМА засноване на изворном домену ТЕРИТОРИЈЕ.....	75
Табела 11. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЧОВЕКА	84
Табела 12. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЖИВОТИЊЕ.....	88
Табела 13. Метафоре УМА засноване на изворном домену БИЉКЕ.....	92
Табела 14. Метафоре УМА засноване на изворном домену СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ	99
Табела 15. Метафоре УМА засноване на изворном домену МОТОРНОГ ВОЗИЛА.....	101
Табела 16. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА	103
Табела 17. Метафоре УМА засноване на изворном домену КОМПЈУТЕРА	108
Табела 18. Метафоре УМА засноване на изворном домену АЛАТА	112
Табела 19. Метафоре УМА засноване на изворном домену МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА	114
Табела 20. Метафоре УМА засноване на изворном домену МАТЕРИЈАЛА	116
Табела 21. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА	118
Табела 22. Метафоре УМА засноване на изворном домену ОШТРОГ ПРЕДМЕТА	120
Табела 23. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПРЕДМЕТА КОЈИ АПСОРБУЈЕ	121
Табела 24. Метафоре УМА засноване на изворном домену ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА	123
Табела 25. Метафоре УМА засноване на изворном домену МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА..	128
Табела 26. Метафоре УМА засноване на изворном домену ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ	133
Табела 27. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПРИРОДНЕ ТВОРЕВИНЕ.....	138
Табела 28. Метафоре УМА засноване на изворном домену РЕСУРСА.....	141
Табела 29. Метафоре УМА засноване на изворном домену НЕБЕСКОГ ТЕЛА	143
Табела 30. Метафоре УМА засноване на изворном домену ТЕЧНОСТИ	148
Табела 31. Метафоре УМА засноване на изворном домену СМЕСЕ.....	149
Табела 32. Метафоричка репрезентација процеса ОПАЖАЊА.....	155
Табела 33. Метафоричка репрезентација процеса УЧЕЊА	161
Табела 34. Метафоричка репрезентација процеса ПАМЋЕЊА	173
Табела 35. Метафоричка репрезентација стања ЗНАЊА.....	177
Табела 36. Метафоричка репрезентација процеса РАЗУМЕВАЊА.....	187
Табела 37. Метафоричка репрезентација процеса МИШЉЕЊА.....	211
Табела 38. Метафоричка репрезентација стања ВЕРОВАЊА.....	217
Табела 39. Метафоричка репрезентација процеса РАСУЂИВАЊА	222
Табела 40. Метафоричка репрезентација процеса ОДЛУЧИВАЊА	225
Табела 41. Метафоричка репрезентација процеса РЕШАВАЊА ПРОБЛЕМА.....	229
Табела 42. Метафоричка репрезентација процеса ИМАГИНАТИВНОГ МИШЉЕЊА	232
Табела 43. Преглед забележених изворних домена	240

САДРЖАЈ

Апстракт	i
Abstract	ii
Типографске конвенције	iii
Скраћенице и симболи	iii
Списак слика	iv
Списак табела	v
1. УВОД	1
1.1. Предмет истраживања и његов значај	2
1.2. Разматрање ума: дијахронијски преглед	4
1.3. Разум наспрам емоције	6
1.4. Методе истраживања	8
1.5. Циљеви истраживања	8
1.6. Хипотезе истраживања	8
2. ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ	9
2.1. Когнитивна наука и когнитивна лингвистика	9
2.2. Приступи категоризацији	10
2.3. Категорије основног нивоа	12
2.4. Теорија прототипова	14
2.5. Сливне схеме	15
2.6. Семантика оквира	17
2.7. Мрежа појмовног обједињавања	18
2.8. Идеализовани когнитивни модели	19
2.9. Приступи метафори као когнитивном механизму	20
2.10. Класификације метафора	23
2.11. Теорија појмовне метонимије	27
2.12. Преглед резултата претходних истраживања	28
2.12.1. Метафоре УМА у англистичкој литератури	29
2.12.2. Метафоре УМА у србистичкој литератури	32
2.12.3. Разлике између дисертационог истраживања и досадашњих студија	35
3. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР	36
3.1. Опис грађе	36

3.2. Дефинисање термина ум	37
3.3. Одабир циљних лексичких јединица	39
3.4. Одабир процедуре за утврђивање метафоричности лексеме.....	42
3.5. Утврђивање домена искуства и међудоменских пресликавања	46
3.6. Битне методолошке напомене.....	48
4. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ И ДИСКУСИЈА	50
4.1. Опште метафоричке представе о УМУ	50
4.1.1. Изворни домен НЕСПЕЦИФИКОВАНОГ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ САДРЖАТЕЉА	51
4.1.2. Изворни домен ПОЈАВЕ.....	56
4.1.3. Изворни домен МАТЕРИЈЕ.....	58
4.1.4. Резиме.....	60
4.2. Конкретизације метафора УМА	61
4.2.1. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену САДРЖАТЕЉА	62
4.2.1.1. Изворни домен ПОСУДЕ	62
4.2.1.2. Изворни домен ПРОСТОРИЈЕ.....	65
4.2.1.3. Изворни домен ПОВРШИНЕ	69
4.2.1.4. Изворни домен ТЕРИТОРИЈЕ	72
4.2.1.5. Резиме	75
4.2.2. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену ЖИВИХ БИЋА	76
4.2.2.1. Изворни домен ЧОВЕКА.....	77
4.2.2.2. Изворни домен ЖИВОТИЊЕ	85
4.2.2.3. Изворни домен БИЉКЕ	89
4.2.2.4. Резиме	93
4.2.3. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену ПРЕДМЕТА	94
4.2.3.1. Изворни домен СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ	94
4.2.3.1.1. Изворни домен МОТОРНОГ ВОЗИЛА	100
4.2.3.1.2. Изворни домен ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА	102
4.2.3.1.3. Изворни домен КОМПЈУТЕРА	104
4.2.3.1.4. Резиме	108
4.2.3.2. Изворни домен ПРЕДМЕТА КОЛИМ СЕ РУКУЈЕ.....	109
4.2.3.2.1. Изворни домен АЛАТА	110
4.2.3.2.2. Изворни домен МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА	112
4.2.3.2.3. Изворни домен МАТЕРИЈАЛА.....	114
4.2.3.2.4. Изворни домен ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА.....	116
4.2.3.2.5. Изворни домен ОШТРОГ ПРЕДМЕТА	118

4.2.3.2.6. Изворни домен ПРЕДМЕТА КОЈИ АПСОРБУЈЕ	120
4.2.3.2.7. Изворни домен ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА	122
4.2.3.2.8. Резиме	123
4.2.4. Конкретизације метафора заснованих на домену ПРИРОДНИХ ПОЈАВА	124
4.2.4.1. Изворни домен МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА	125
4.2.4.2. Изворни домен ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ	128
4.2.4.3. Изворни домен ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА	134
4.2.4.4. Изворни домен РЕСУРСА	139
4.2.4.5. Изворни домен НЕБЕСКОГ ТЕЛА	141
4.2.4.6. Резиме	143
4.2.5. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену МАТЕРИЈЕ	145
4.2.5.1. Изворни домен ТЕЧНОСТИ	145
4.2.5.2. Изворни домен СМЕСЕ	148
4.2.5.3. Резиме	150
4.3. Метафоричке репрезентације појединачних когнитивних процеса	150
4.3.1. Опажање	151
4.3.2. Учење	156
4.3.3. Памћење	162
4.3.4. Знање	175
4.3.5. Разумевање	177
4.3.6. Мишљење	189
4.3.7. Веровање	213
4.3.8. Расуђивање	218
4.3.9. Одлучивање	222
4.3.10. Процес решавања проблема	226
4.3.11. Имагинативно мишљење (машта)	230
4.3.12. Резиме	233
4.4. Основни сликовносхематски односи у енглеском и српском језику	236
4.5. Међујезичке сличности и разлике	239
4.5.1. Сличности и разлике на нивоу изворних домена	239
4.5.2. Сличности и разлике на нивоу метафора генеричког нивоа	242
4.5.3. Сличности и разлике на нивоу метафора специфичног нивоа	243
5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	247
5.1. Научни допринос истраживања	254
5.2. Потенцијална ограничења истраживања	255

5.3. Предлози за будућа истраживања.....	256
ЛИТЕРАТУРА	259
БИОГРАФИЈА АУТОРКЕ	272

1. УВОД

Истраживање које се спроводи настало је као резултат интересовања за когнитивни механизам појмовне метафоре. Мотивисано је најпре налазима когнитивносемантичких студија које испитују различите домене искуства (нпр. ЕМОЦИЈЕ, ПРИРОДНЕ СИЛЕ, КРЕТАЊА, МАШИНЕ и слично), од којих се многи могу довести у везу са људским умом. Појам ум представља једну од централних тема когнитивних наука. Разноврсност научних дисциплина које му приступају доводи до непрестаног обнављања интересовања за дати појам, што га чини релевантним, али је у исто време разлог због којег се ум одупире напорима истраживача да га дефинишу (Блекбурн 1996: 246). Како је предмет анализе више наука (нпр. неуролошке науке, филозофије, вештачке интелигенције, психологије, антропологије, лингвистике, у скорије време чак и квантне физике), његово одређење је теоријски и емпиријски захтевно и склоно честим променама које прате развој науке и технологије. Овом приликом, појам се посматра из угла когнитивне лингвистике.

Постојећа когнитивнолингвистичка истраживања су, испитујући друге домене човековог искуства, указала на поједине начине на које се интелектуално искуство са светом језички реализује (в. одељак 2.12.). Међутим, без студиозне анализе која би објаснила искуства која ум као општи појам подразумева, њихов узајамни однос и начин метафоричке репрезентације, испитивање домена УМА остаје парцијално. Циљ дисертационог истраживања јесте да пружи одговор на таква питања тако што ће се пажња усмерити на дати апстрактни појам који је до сада остављан по страни. Фундаментално питање јесте како когнитивни механизам метафоре може објаснити разумевање когнитивних процеса. Са тим циљем, уводно поглавље посвећено је опису истраживања. У њему се најпре говори о значају предмета истраживања (одељак 1.1.). Потом се, из дијахронијске перспективе, даје преглед главних питања која су окупирали пажњу когнитивних лингвиста (одељак 1.2.), након чега се истичу специфичности разума у односу на емоције као најчешће анализираног аспекта ума (одељак 1.3.). Методе, циљеви и хипотезе истраживања наводе се у другом делу првог поглавља (одељци 1.4.–1.6.). Друго поглавље посвећено је теоријским основама дисертације. Полази се од описа постулата когнитивне науке (одељак 2.1.), а затим се укратко описују правци у развоју појмова релевантних како за саму област тако и за овај рад. Ту спадају: категоризација (одељак 2.2.), категорије основног нивоа (одељак 2.3.), прототипови (одељак 2.4.), сликовне схеме (одељак 2.5.), семантика оквира (одељак 2.6.), ментални простори (одељак 2.7.) и идеализовани когнитивни модели (одељак 2.8.). Након прегледа приступа проучавању појмовне метафоре (одељак 2.9.), класификација метафора (одељак 2.10.) и теорије појмовне метонимије (одељак 2.11.), у последњем одељку другог поглавља (одељак 2.12.) сумирају се резултати значајних англистичких (Родигер 1980; Јекел 1995) и србистичких студија (Кликовац 2000, 2004; Радић-Бојанић и Силашки 2012; Јаневска 2022а, 2022б, 2023б; Грујић 2024), где се такође истичу фактори који су узимани у обзир (нпр. ниво анализе, примењена процедура, одабир когнитивних процеса или врста коришћеног корпуса). Том приликом се такође указује на теоријске и методолошке разлике између дисертационог истраживања и постојеће литературе у виду закључног поглавља одељка 2.12. Методолошки оквир представљен је у трећем поглављу. Дато поглавље обухвата опис грађе (одељак 3.1.), затим издвајање шире и уже дефиниције појма ум, односно когниције од емоција и конације (одељак 3.2.), принцип обраде посматраних лексема (тј. утврђивања циљних лексичких јединица и одабира процедуре за процену метафоричности лексеме, одељци 3.3. и 3.4.), као и начин утврђивања домена искуства и међудоменских пресликавања (одељак 3.5.), чему следи сегмент у којем се дају битне

методолошке напомене (одељак 3.6.). У четвртом поглављу, врши се когнитивносемантичка анализа на великом узорку примера преузетих из електронских корпуса енглеског и српског језика уз примену најсавременије процедуре за идентификацију метафорички употребљених лексема (MIPVU, Стен и др. 2010). Квалитативна анализа резултата подељена је у две целине: метафоричке репрезентације УМА (одељци 4.1.–4.2.) и метафоричке репрезентације појединачних когнитивних процеса (одељак 4.3.). Након прегледа основних сликовносхематских односа (одељак 4.4.), предочавају се забележене међујезичке и међукултурне сличности и разлике (одељак 4.5.). Напоследку, сумирају се резултати контрастивне анализе (поглавље 5), истиче се практични значај истраживања (одељак 5.1.), његова ограничења (одељак 5.2.) и дају сугестије за даља испитивања сличне тематике (одељак 5.3.).

Тренутно стање у науци издваја се као додатни разлог због којег је појам важно испитати. Пре свега због нових сазнања како у области когнитивних наука, тако и у теорији појмовне метафоре, где је направљен знатан помак препознавањем другачијих видова испољавања метафоре (у виду *директне метафоре*, *имплицитне метафоре* и *надежне метафоре*) и представљањем унапређене верзије процедуре за идентификацију метафоричких израза који их реализују (MIPVU, Стен и др. 2010), док су запажања о *хотимичној метафори* (енгл. *deliberate metaphor*, в. Стен 2015) довела до преиспитивања директне везе између метафоре у језику и метафоре у комуникацији. Истраживање ће, дакле, указати на интердисциплинарни допринос разумевању ума који је омогућио нови приступ проблему и указаће на тренутно стање у области когнитивне семантике и теорије ума.

1.1. Предмет истраживања и његов значај

Основу истраживања чини *Теорија појмовне метафоре* (Лејкоф, Џонсон 2003 [1980]) у складу са којом се спроводи контрастивна анализа потенцијално метафоричких израза који проширују значења на домен УМА. Односно, бележе се реализације појмовних метафора на нивоу језика у енглеској и српској грађи. Пажња је усмерена на сужено одређење *ума* као појма који захвата когнитивне процесе и стања (детаљније објашњено у одељку 3.2.). На основу домена искуства између којих се обавља пресликавање, формулишу се појмовне метафоре, почев од општих метафоричких представа (одељак 4.1.). Потом се описују представе на нижим нивоима конкретизације (одељак 4.2.). Испитују се, дакле, случајеви *диверсификације*¹ (енгл. *diversification*, Гоутли 2007: 197).

Пошто је истраживање контрастивне природе, неопходно је у кратким цртама размотрити појединости које важе за језички пар који се посматра (енглески и српски). Одабрани језици припадају групи у којој је заступљено схватање да глава и мозак представљају локус когниције (ума) и емоција. Такво схватање носи назив *цереброцентризам* (енгл. *cerebrocentrism*), док се према *кардиоцентризму* (енгл. *cardiocentrism*)² ум и емоције налазе у срцу, а према *абдоменоцентризму*³ (енгл. *abdominocentrism*)⁴ у пределу абдомена (Нимајер 2011, наведено у Радић-Бојанић, Силашки 2012: 32). Већ из саме поделе увиђа се употреба термина *ум* у ужем значењу.

¹ Супротан случај, када се утврђује сет циљних домена који се могу објаснити једним истим изворним доменом, носи назив *мултивалентност* (енгл. *multivalency*). За више о овом појму, в. Гоутли (2007).

² За више о кардиоцентричном схватању ума, в. Ју (2003, 2005, 2007а или 2006).

³ За више о абдоменоцентричном схватању ума, в. Чо (2012).

⁴ Наши предлози преводних решења.

Због наведене сличности између два језика, не изненађују преклапања на нивоу метафора генеричког нивоа које су забележене у досадашњој литератури (в. Кликовац 2000; Радић-Бојанић, Силашки 2012), где се највеће разлике између енглеског и српског огледају у језичким реализацијама. Међутим, енглески и српски језик се разликују на морфолошком плану. Као резултат, могућа су одступања не само на нивоу лексике у површинској структури, већ и разлике у типу испољавања појмовних метафора. У српском језику, рецимо, јавља се *надежна метафора* (енгл. *case-encoded metaphor*) на месту метафоричких значења која су у енглеском језику садржана у предлозима (в. Богетић и др. 2019: 203; Јаневска 2023г). Рецимо, Е: “I have to judge *with my brain*” и С: „Једино астроном о томе *умом* суди“. Према томе, могуће су разлике у учесталости и типу испољавања метафора за дати језички пар упркос сличностима истакнутим у досад спроведеним истраживањима.

Добијени резултати доприносе разумевању метафоричке репрезентације УМА и когнитивних процеса тиме што се пружа детаљан семантички опис ових појмова. Поред лексикографског значаја, резултати језичког и појмовног нивоа анализе од велике су важности за наставу језика, будући да су истраживања водећих когнитивиста (в. Литлмор и Лоу 2006; Литлмор 2010) указала на значај развоја *метафоричке компетенције* (енгл. *metaphoric competence*). У питању је когнитивна вештина која подразумева разумевање, интерпретацију и продукцију метафоричких значења (Литлмор 2010: 295–296), и којом се, како је установљено (в. Литлмор, Лоу 2006: 272), чешће служе студенти страних језика него изворни говорници. Резултати се стога могу искористити за даље подучавање метафоричког вокабулара или испитивање његове когнитивне обраде код говорника ова два језика.

На важност домена УМА указује управо његов положај у оквиру два система метафора. Први систем обухвата ентитете који су стабилни у простору и времену, тј. *ствари/објекте*, док је други усмерен на појмовне везе између ентитета, тј. на *односе* (Кевечеш 2010: 151). Граматичка врста речи која означава ствари су именице. Метафорички језички изрази ове категорије образују пресликавања која припадају систему *Великог ланца постојања* (енгл. *The Great Chain of Being metaphor*). Глаголи, предлози, придеви и везници описују догађаје и промене стања (односе), а пресликавања очитана у њима чине систем *Структуре догађаја* (енгл. *The Event Structure metaphor*) (Ibid.). Структура првог је таква да постоји скала организована око понашања и својстава ентитета чија се надређеност наводи у опадајућем редоследу: ЧОВЕК, ЖИВОТИЊА, БИЉКА, СЛОЖЕНИ ПРЕДМЕТИ И ПРИРОДНИ ОБЈЕКТИ. Као одлика човека, ум би заузимао највиши положај на скали. Ипак, искази попут: „Ова мисао *курбла*“ показују да је у питању *однос*. Ум се зато третира као део оба система, те важи за комплекснији домен. Поред друштвене организације, међуљудских односа, економских и политичких система или погледа на свет, ум спада у категорију АПСТРАКТНИХ СЛОЖЕНИХ СИСТЕМА (енгл. ABSTRACT COMPLEX SYSTEMS) који има зракасту структуру. Да би се апстрактни сложени системи могли сместити унутар Великог ланца, Лејкоф и Тарнер формирају проширени Велики ланац (наведено у Кевечеш 2010: 156) који се креће од БОГА, КОСМОСА/УНИВЕРЗУМА, СЛОЖЕНИХ АПСТРАКТНИХ СИСТЕМА, ЧОВЕКА, ЖИВОТИЊЕ и надаље. Категорији УМА је стога надређен домен КОСМОСА и, у неким културама, домен БОГА. Систем Структуре догађаја захвата стања, акције, потешкоће, средства, напредак или промене. Појмовне метафоре настају онда када се прелази са једног нивоа скале система проширеног ланца на други и то у било којем смеру (на горе или на доле). Домен УМА је, дакле, апстрактни концепт за чије разумевање се морају употребити два система метафора, првом систему посвећени су одељци 4.1. и 4.2., а другом одељак 4.3..

1.2. Разматрање ума: дијахронијски преглед

Између психолошког и филозофског разматрања природе психичких процеса се прави разграничење (Рот 2004: 8–9). Психологија⁵ се као самостална наука издвојила средином 19. века, пре тог момента психички процеси испитивали су се у оквирима филозофије (в. Хамилтон 1961; Јејтс 1966), па се тако истраживање које се спроводи у дисертацији базира на одређењу ума из угла ове две науке. Пре саме дефиниције, која се даје нешто касније у одељку посвећеном методологији (одељак 3.2.), корисно је укратко истаћи централна питања којим су се научници бавили испитујући дати појам.

За сваки аспект живота који сматра релевантним, човек је оформио експлицитне или имплицитне теорије. Оне се традиционално (од стране когнитивних антрополога) деле на две врсте. Уколико настају на основу свакодневних потреба лаика, називају се *народним теоријама* или *моделима*⁶ (енгл. *folk theories/folk models*); уколико имају основу у научном мишљењу, називају се *научним теоријама* или *моделима* (енгл. *scientific theories/scientific models*). Раден (1991) објашњава да интуитивна основа народних теорија омогућава да се дође до објашњења природе појава у људском свакодневном окружењу, али да управо та интуитивна заснованост доводи до тога да се оне често косе са научним теоријама. Сукоб између ова два типа у случају разумевања УМА ће бити очигледан у даљем излагању. Тренутно је релевантна напомена Џорџа Лејкофа (1987а: 121) да свака теорија, независно од типа, подразумева одређени *идеализовани когнитивни модел* са одговарајућом лексиком. То значи да учестала употреба одређене лексике доводи до уврежености начина размишљања о неком појму и условљава шта се у вези са њим перципира као истинито и стварно.

Кључни термин који је неопходно размотрити јесте *дуализам* (енгл. *dualism*), то јест однос традиционалног и новог разумевања ума. Лејкоф (2009) сумира главне одлике разума према моделима осамнаестог века. Разум је, у складу са тадашњим схватањем овог појма, *свесан* (енгл. *conscious*) и *универзалан* (енгл. *universal*) јер су сви људи свесни својих жеља, *логичан* (енгл. *logical*) и *вредносно неутралан* (енгл. *value-neutral*), *заснован на интересу* (енгл. *interest-based*) и *дослован* (енгл. *literal*) јер се поклапа са логиком света. Тематски најрелевантније за овај рад јесу последње две одлике: разум је *независан од тела* (енгл. *disembodied*) и *емоција* (енгл. *unemotional*). Одатле потиче дихотомија између разума и емоција која се и дан данас огледа у ставу да емоције спутавају разум. Такви ставови су се базирали на филозофским претпоставкама, како у Европи тако и у Америци средином седамдесетих. Међу онима који не сматрају да тело утиче на мишљење убрајају се Готлоб Фреге, Бертранд Расел, Рудолф Карнап, Карл Хемпел, Доналд Дејвидсон и многи други. *Сантјаго теорија когниције* (енгл. *The Santiago Theory of Cognition*), коју је предложио Бејтсон (1975), а затим проширили Матурана и Варела (1980; 1987), окарактерисана је као револуционарна теорија (Гоутли 2007: 113) управо због тога што налаже да су ум и мозак комплементарни аспекти живота. Премиса да је ум процес когниције, а мозак структура која га омогућава се данас чини здраворазумском, али се због дугог утицаја дуализма сматрала новином. Ум и мозак, истиче ова теорија, су нераздвојни. Нимајер (2011: 50) је међу водећим критичарима дуализма за који истиче да је незаснован на емпиријској основи. Исто тврди и Дамасио (2003: 191) који се залаже за телесне основе мишљења, односно за чињеницу да су емоције „инхерентно рационалне“.

Подстакнуто резултатима когнитивне неуронауке, схватање разума се у 21. веку потпуно променило. Разум функционише *несвесно* (енгл. *unconscious*), *утеловљен* је

⁵ Више о начину поимања УМА у психолошким студијама, в. у Фројд (1940) и Родигер (1980).

⁶ Д'Андреа (1987) их још назива и *културним моделима* (енгл. *cultural models*).

(енгл. *embodied*), у великој мери је у *сагласју са емоцијама* (енгл. *emotional*) и *емпатијом* (енгл. *empathetic*), *метафоричан* (енгл. *metaphorical*) и само *делимично универзалан* (енгл. *partly universal*) (Лејкоф 2009: 13). Становиште које когнитивни лингвисти данас заступају и које се заснива на побројаним одликама новог схватања разума, проналази се у „скелетним напоменама“, како их Џонсон (2017: 1) назива, Џона Дјуиа (1929, 1991 [1938]). У Дјуиевом раду уочава се идеја утеловљености јер аутор ум види као последицу низа интеракција организма и друштвене, културне и физичке околине, те истиче да ум никако не може постојати независно од тих односа (Дјуи 1925, наведено у Џонсон 2017: 42). Аутор се такође ослања на емпиријска истраживања како природних, тако и друштвених наука, те увиђа да постоји више нивоа на којим се ментални феномени могу описати и истиче да је наслеђено разумевање ума, језика и мисли суштински погрешно. Како би ум посматрао на недualiстични начин, Дјуи (1929: 284) формира термин ТЕЛО-УМ. Чињеница да се овакве идеје износе током 1920., а да су у складу са данашњим постулатима когнитивне науке (нарочито неуронауке), је фасцинантна. Након прегледа Дјуиевог рада, Џонсон (2017: 221) закључује да термини *ум* (ментално) и *тело* (физичко) не представљају ништа друго до термине којима се служимо приликом истицања аспеката интеракције организма са околином. Од свог зачећа током 1950. до данас, поље *филозофије ума* (енгл. *philosophy of mind*) бележи знатан помак од суженог посматрања когнитивних процеса као онога што се једино може назвати *менталним*, ка уважавању утицаја који емоције, опажаји и кретање имају на ум, дакле ка појму утеловљености (Џонсон 2017: 225).

Директан утицај доминантних теорија и праваца на начин поимања појма је можда најочигледнији у случају интелектуалног домена. Д'Андреа (1987) описује народни модел УМА као скуп унутрашњих стања и као скуп унутрашњих процеса. Последица првог скупа јесте изједначавање УМА и САДРЖАТЕЉА, последица другог, његово изједначавање са ПРОЦЕСОРОМ. Као најраспрострањенија издваја се представа ума као компјутера (метафора УМ ЈЕ КОМПЈУТЕР), то јест сложени систем који врши компјутације или рачунарске операције (в. Гоутли 2007). Овакав вид разумевања појма настао је под утицајем традиције генеративне граматике (Кликовац 2004: 7) и убрзо постао уврежено мишљење међу првом генерацијом когнитивиста и шире. Пинкер (2003: 32), рецимо, сматра да се овом аналогijом могу објаснити све менталне активности и физичко понашање које те активности проузрокују, док Харавеј (1995) хибрид машине и организма назива *киборгом* у свом утицајном есеју *A Cyborg Manifesto*.

Како би се анализа усмерила на конкретан предмет истраживања неопходно је размотрити разлику између разума и емоција у засебном поглављу. Из прегледа постојеће литературе о метафоричкој концептуализацији домена УМА и ЕМОЦИЈЕ може се уочити да се они не доводе у међусобну везу и због чега се, последично, не сагледавају ни сличности ни разлике међу њима. Односно, они се третирају засебно или чак доживљавају као неповезани домени, што потврђују и горенаведена становишта. У наредном одељку издвајају се они аспекти који могу објаснити досадашњу тенденцију истраживача да се ограниче искључиво на (раз)ум или емоцију и који неминовно утичу на начин спровођења когнитивнолингвистичких истраживања дата два појма.

1.3. Разум наспрам емоције

Из претходног одељка се да уочити да се, према традиционалном схватању, намеће граница између разума и емоција⁷, те се та два аспекта посматрају као супротни појмови. Такво виђење представља једну од дефинишућих одлика западњачке мисли (Нимајер 2008: 358; Лејкоф 1987: xi, 9) и често се назире у когнитивистичким студијама.

Једна од кључних разлика која утиче на методологију когнитивнолингвистичких истраживања посвећених било разуму или емоцији јесте то што, у случају емоција, физиолошке промене непосредно доводе до реакција, односно емоционалних израза (Екман 1972: 212; Екман 1992: 550; Кевечеш 2000: 134; Рот 2004: 241; Фрејда 2007: 52–53; Броћић 2018: 29). Неки од израза недвосмислено се повезују са одређеним емоционалним стањем, на пример бледило⁸ са страхом, због чега је емоционални аспект ума могуће посматрати кроз различите медијуме, првенствено оне који се не ослањају искључиво на језик. То је допринело издвајању *мултимодалног дискурса* (енгл. *multimodal discourse*) где се посматра исказивање појмовне метафоре кроз модалитете као што су звук, музика, слика или гестикулација. Значајан допринос *мултимодалној метафори* (енгл. *multimodal metaphor*) дао је Чарлс Форсвил (в. 2002а; 2002б; 2007; 2008; 2009; 2016; 2020; 2021), понајвише својим увидима о вези између језичког и визуелног модалитета, а потом и разни други истраживачи (нпр. Збиковски 2008; Кенеди 2008; Ћенки, Мулер 2008; Форсвил, Уриос-Апариси 2009; Тасић, Стаменковић 2013; Винтер 2014; Церонис, Форсвил 2017; Стаменковић, Тасић, Форсвил 2018; Коегнартс 2019; Пломп, Форсвил 2021) чији је рад употпунио теорију појмовне метафоре. Чињеница да су емоције праћене симптомима који се могу опажати визуелно може бити разлог због којег постоји велики број радова који се баве управо овим аспектом ума. Когнитивни процеси, са друге стране, нису одређени таквом врстом израза, па их поједини аутори (попут Јекела 1995: 197) називају човековим *унутрашњим светом*. Занимљиво је да јапански језик (Шинохара, Мацунака 2009: 283–284), рецимо, међу метафорама емоције бележи пресликавање ЕМОЦИЈА ЈЕ МЕТЕОРОЛОШКА/ПРИРОДНА ПОЈАВА КОЈА ОКРУЖУЈЕ ПОЈЕДИНЦА (енгл. EMOTION IS EXTERNAL METEOROLOGICAL/NATURAL PHENOMENON THAT SURROUNDS THE SELF). Она, дакле, захвата простор ван људског тела, због чега се у мангама приказује у позадини панела (Слика 1).

⁷ Схватање о одвојености способности разума и тела се у филозофској традицији запада назива *теоријом о психологији способности* (Расулић, Кликовац 2014, према Лејкоф и Џонсон 1987).

⁸ С обзиром на то да представља видљиви знак страха, бледило би према подели визуелних елемената (в. Форсвил 2005: 13) којима се приказују *визуелне метафоре* (енгл. *pictorial metaphor*) припадало групи *пренаглашених индекса* (енгл. *indexical signs*). Другу групу знакова чине *сликовне руне* (енгл. *pictorial runes*).

Слика 1. Визуелни приказ беса помоћу домена МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ (преузето из Шинохара, Мацунака 2009: 284)

Figure 14. Cloud or fog representing anger (Yotsubato vol. 5:79, © Kiyohiko Azuma).

Не може се занемарити ни значај делова нервног система који су предодређени за ова два аспекта, поготово због тога што њихова улога може објаснити мотивисаност појединих пресликавања између домена. Тако је, рецимо, у случају емоција важан *хипоталамус* који контролише рад унутрашњих органа и телесних функција при емоционалном реаговању (Рот 2004: 255). Отуда бројни примери у којима се емоције (понос, срећа, гордост, охолост, стид или туга), било вербално или невербално, повезују са пределом грудног коша (в. Кликовац 2004: 207; Кликовац 2006: 191; Броћић 2018: 126). Когнитивни процеси, како је претходно напоменуто, су у језицима какав су енглески и српски превасходно лоцирани у пределу главе. Потврду налазимо и у изразима који су засновани на гестикалацији, рецимо: Е: *scratch your head, beard-stroking, put your thinking cap on* или С: *почешати се по глави* или *мућнути главом*.

Додатна разлика тиче се прототипске организације и структуре емоционалних појмова (Кевечеш 2000: 3; Броћић 2018: 3–6), при чему је могуће направити вертикалну организацију која полази од основних емоција (или прототипичних примера емоција) ка непрототипичним. Такав однос је готово немогуће успоставити међу когнитивним процесима где би се један сматрао основнијим од других (Јекел 1995: 198).

Другачији приступи изучавању разума и емоције и разлике у пажњи која им се придаје условљени су, дакле, физиолошким факторима, јер су ова два аспекта привидно лоцирана у различитим деловима тела, што са собом повлачи одговарајућу лексику. Осим тога, пропратни емоционални изрази наизглед пружају више простора за мултимедијалне приказе. Један од циљева дисертације је да на основу широког спектра забележених изворних домена покаже да језичка репрезентација когниције није ништа мање комплексна и да се поједини домени на којима почивају мултимедијални прикази емоције такође јављају у домену когниције, што може подстаћи њихово испитивање у другим медијима. Емоционалне појаве, конкретно оне које се тичу самовредновања (понос, охолост или стид), биле су предмет ранијих контрастивних истраживања за енглески и српски језик (в. Броћић 2018). Начин њихове метафоричке репрезентације је потом упоређен са резултатима претходних истраживања која се баве репрезентацијом основних емоција (бес, срећа, туга и страх), те су специфичности овог аспекта ума познате. Стога је пажња у дисертацији усмерена на мање истражени аспект ума, односно когницију. Начин на који је домен овом приликом сагледан таксативно се образлаже у наредна три поглавља. Потом следи теоријски оквир (поглавље 2) који је праћен методолошким оквиром (поглавље 3) где се појам који се истражује детаљније описује.

1.4. Методе истраживања

Ради утврђивања начина концептуализације когнитивних процеса, и шире домена УМА, користе се електронски корпуси *The Corpus of Contemporary English (COCA)* и *Korpus savremenog srpskog jezika (SrpKor2013)* из којих се преузимају репрезентативни примери. Њихов број и опис прилаже се у одељку 3.3.. У истраживању се, према томе, спроводе корпусна и контрастивна анализа.

1.5. Циљеви истраживања

Потреба за оваквим истраживањем лежи у недостатку лингвистичког описа метафоричких представа УМА и КОГНИЦИЈЕ. Детаљан лингвистички опис одабраног концепта подразумева доле истакнуте циљеве. Организација излагања резултата истраживања условљена је приложеним циљевима:

1. Дефинисати појам ум и указати на специфичност *когниције* у односу на друге две компоненте ума (*афект* и *конацију*);
2. Представити резултате релевантних англистичких и домаћих студија које су директно или индиректно приступале метафоричким репрезентацијама УМА, односно КОГНИЦИЈЕ;
3. Утврдити изворне домene путем којих се структурише циљни домен УМА у енглеском и српском језику;
4. Утврдити начин метафоричке репрезентације појединачних когнитивних процеса у енглеском и српском језику;
5. Утврдити доминантне сликовносхематске односе у метафорама УМА;
6. Утврдити сличности и разлике у погледу изворних домена чија се структура пресликава на циљни домен УМА у енглеском и српском језику;
7. Утврдити сличности и разлике између енглеског и српског језика на нивоу појмовних метафора генеричког нивоа (енгл. *generic-level metaphor*);
8. Утврдити сличности и разлике између енглеског и српског језика на нивоу појмовних метафора специфичног нивоа (енгл. *specific-level metaphor*).

1.6. Хипотезе истраживања

Обједињени резултати досадашњих студија из области когнитивне семантике и теорије појмовне метафоре довели су до формирања следећих радних претпоставки:

1. Очекује се виши степен сличности у погледу изворних домена чија се структура пресликава на циљни домен УМА у енглеском и српском језику будући да су когнитивне функције у великој мери утеловљене, односно засноване на телесном искуству, као и због чињенице да говорници оба језика посматрају ум кроз призму цереброцентризма;
2. Очекује се висок степен сличности на нивоу општих метафоричких представа, то јест на нивоу метафора генеричког нивоа између енглеске и српске грађе;
3. Евентуалне разлике између енглеске и српске грађе у погледу метафоричких репрезентација домена УМА јавиће се на нивоу појмовних метафора специфичног нивоа, у типу испољавања забележених метафора (индиректна,

директна, имплицитна и падежна метафора), а понајвише на нивоу језичких израза;

4. Како се у когнитивистичкој литератури прави разлика између активних и пасивних когнитивних процеса, очекује се да ће се међу сликовносхематским односима издвојити *схема руковања предметима* (енгл. *manipulation image schema*) код активних когнитивних процеса и *схема садржавања* (енгл. *container image schema*) код пасивних когнитивних процеса.

2. ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У оквиру овог поглавља дефинишу се основни термини и правци који су неопходни за разумевање теоријског развоја и за адекватан вид спровођења анализе овог когнитивног процеса. У њему се представља предмет истраживања когнитивне науке (одељак 2.1.) и даје кратак историјски осврт на развој приступа категоризацији (одељак 2.2.). Указује се на благи прелаз са класичне теорије, која држи да кореспонденција симбола и објекта (енгл. *symbol-to-object correspondence*) није утеловљена, на искуствени реализам који тврди супротно. Неке од централних тема дискусије јесу *категорије основног нивоа* Родера Брауна и Брента Берлина (одељак 2.3.), *теорија прототипова* Еленор Рош и сарадника (одељак 2.4.), *сликовне схеме* Марка Џонсона (одељак 2.5.), *семантика оквира* Чарлса Филмора (одељак 2.6.), *ментални простори* Жила Фоконијеа и Марка Тарнера (одељак 2.7.) и *идеализовани когнитивни модели* Џорџа Лејкофа (одељак 2.8.). Уз то се прилаже и преглед досадашњих студија УМА и когниције, на основу којег се изводе специфичности тренутног истраживања и указује на научни допринос дисертације.

2.1. Когнитивна наука и когнитивна лингвистика

Когнитивна наука (енгл. *cognitive science*) је поље које настоји да на основу вишедисциплинарног проучавања ума одгонетне човеково поимање сопственог искуства, природе и организације појмовног система (Лејкоф 1987а: xi). Фазе у развоју когнитивне науке Лејкоф и Џонсон (наведено у Џонсон 2017) деле на две генерације, од којих је прва потпуно изолована од телесног (енгл. *disembodied cognitive science*), а друга заснива своје теоријско-методолошке поступке на укидању разлике између ума и тела (енгл. *embodied cognitive science*). Прва (енгл. *first-generation cognitive science*) и друга генерација (енгл. *second-generation cognitive science*) посве различито виде језик, значење, ум и мисао.

Научна област која доприноси когнитивној науци и из чијег угла се сагледава ум у овом истраживању јесте *когнитивна лингвистика* (енгл. *cognitive linguistics*). Истраживања која се у њеним оквирима спроводе усмерена су ка томе како се појмовна структура одражава у језику. Преглед суштинских питања којима се овај правац у лингвистици бави пружа Ленард Талми (2011) у реферату „Когнитивна семантика: Преглед“. У њему аутор (Талми 2011: 622) развој когнитивне лингвистике приписује раду неколико аутора: Жила Фоконијеа, Чарлса Филмора, Џорџа Лејкофа, Роналда Ланакера, Дирка Херартса и Хуберта Кејкенса, чему придодаје и сопствене тематски повезане студије (Талми 2000а, 2000б, наведено у Талми 2011). Истраживачке струје у овој области заснивале су се на три приступа: а) *формалном* (енгл. *formal approach*), б) *психолошком* (енгл. *psychological approach*) и в) *појмовном* приступу (енгл. *conceptual approach*). Формални приступ, на којем је утемељена генеративна граматика, изучава

морфемске, морфолошке и синтаксичке структуре, али се не дотиче питања целокупне појмовне организације (Талми 2011: 622–623). Недостатак психолошког приступа, на којем је заснована психологија, јесте недовољно изучавање система схематских структура неопходних за језичку организацију појмовног садржаја (Талми 2011: 623). Појмовни приступ посвећен је обрасцима и процесима организације појмовног садржаја, међу којима Талми (Ibid.: 623) такође издваја идеационе и афективне категорије својствене „когнитивним агенсима“⁹ (енгл. *cognitive agents*). Овај приступ надаље покрива значењску структуру јединица, као и међуоднос појмовних структура (Ibid.). Приступајући језику из појмовне перспективе, когнитивна лингвистика пажњу придаје како формалним својствима језика, тако и когнитивним структурама, те не запоставља питања која покрећу друга два приступа. Под оквиром когнитивне лингвистике, издвојила се *когнитивна граматика* понајвише захваљујући резултатима Ланакеровог рада, као и *когнитивна семантика* за коју су нарочито важне студије Ленарда Талмија.

2.2. Приступи категоризацији

Сагледавање света као нечега што постоји независно од ума, при чему су мисли тачне уколико директно одговарају стању ствари у том свету или нетачне уколико то није случај, припада становишту под називом *објективизам* (енгл. *objectivism*). Насупрот томе, *искусствени реализам* (енгл. *experientialism*) истиче значај људског тела као посредника између људског ума и стварности (Лејкоф 1987а: xv; Стаменковић 2013: 41, према Еванс и Грин 2006). Представници оба приступа сложни су у ставу да стварни свет постоји и ограничава концепте¹⁰, те препознају значај *категоризације* као основног когнитивног процеса при разумевању појмова и односа (Лејкоф 1987а: xi), али му приступају на посве другачији начин.

Традиција Аристотеловог учења подстакла је *атомистички* приступ категоризацији, који се назива још и *класичном теоријом* (Лејкоф 1987а: xii). Дати приступ је у складу са објективизмом будући да почива на претпоставци да категорије осликавају стварни свет и образују се око заједничких својстава свих чланова (Лејкоф 1987а: xii; Стаменковић 2013: 42, према Смит, Медин 1981; Медин, Рипс 2005). Припадност одређеној групи, или категорији, утврђује се на основу неопходних и довољних услова којима се дефинишу границе те категорије, док се њени чланови одликују истим статусом (Лејкоф 1987а: xiv). Лејкоф (Ibid.) традиционално схватање ума описује служећи се метафором КОМПЈУТЕРА, изједначавајући ум са апстрактном машином која манипулише речима и представама у виду алгоритамијских компутација. Ум је тако одраз стварности јер се мишљење ослања на менталне представе које нису условљене својствима (или недостацима) бића које их посматра, већ одговарају категоријама ентитета (бића или предмета) у свету, отуда и сам назив *објективизам*. Истиче се, дакле, апстрактна природа мишљења и дуалистичко схватање ума и тела. Први приступ категоризацији носи назив *атомистички* због тога што се мисао може раставити на саставне елементе, чија комбинација потом доводи до образовања комплекснијих структура (Лејкоф 1978а: xiii). Проблем класичне теорије, како је Лејкоф (1978а: xii, xiv) истакао, јесте у томе што не одговара налазима емпиријских студија путем којих је доказано да телесно искуство, опажање, друштвена интеракција

⁹ Превод термина преузет из Расулић, Кликовац (2014).

¹⁰ У случају искусственог реализма, концепти се формирају на основу физичког искуства са околином (стварним светом), док према објективистичком становишту менталне категорије добијају значење искључиво уколико одговарају стварном свету (Лејкоф 1987а: xii–xiv).

и машта (која се ослања на когнитивне процесе какви су метафора, метонимија и менталне слике) имају знатног удела у образовању појмовног система. Други важан налаз емпиријских студија тиче се мисли, која није атомистичка, већ има својства *гешталта* (енгл. *gestalt properties*). Упркос наведеним недостацима, постулати класичне теорије настављају се у раду Армстронгове (1983) и Глајтманових (Глајтман, Глајтман 1983), Ошерсона и Смита (1981).

Преглед студија (нпр. Кеј, Рош, Берлин, Тверски, Екман и др.) које демантују објективизам и атомистички приступ категоризацији Лејкоф (1987: 6) даје у књизи *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, при том истичући да се недостатак овог приступа огледа у његовој емпиријској незаснованости, будући да је у питању чисто филозофско становиште. Међу првим критичарима класичног приступа издваја се Витгенштајн (1986: 32). Он уочава да припадност категорији не зависи од својстава која одликују све њене чланове, већ се одређује на основу *породичне сличности* (енгл. *family resemblance*), самим тим ни границе категорије не могу бити јасно омеђене. Оквир категорије се може проширити како би њој приступили нови чланови а однос међу тим члановима јесте такав да неки важе за боље представнике категорије (енгл. *goodness-of-example structure*). Остин (1961: 37–38) овакве закључке изводи на примеру лексичких значења која формирају категорију иако не постоји сличност између свих излистаних значења. Међу значењима постоји *примарно нуклеарно значење* (енгл. *primary nuclear sense*) које је садржано у другим значењима речи. Остин (1961: 39) као пример нуклеарног значења даје придев *здрав* у склопу „здрavo тело“ чије је значење садржано и у примерима „здрава вежба“ или „здрав тен“ јер је здраво тело предуслов за друга два значења. Његово (Остин 1961: 39) запажање је важно са когнитивнолингвистичког становишта јер покреће питање: да ли су у питању различита значења речи или нијансе једног истог значења, односно једно значење? Такође, како Лејкоф (1987: 18) запажа, за Остинов појам нуклеарног значења лингвисти користе изразе *централно* или *прототипично* значење. Од публикавања МIP (Праглецаз 2007) и MIPVU (Стен и др. 2010), когнитивни лингвисти значење које се може сматрати нуклеарним називају *основним значењем* (енгл. *basic meaning*). У основи *пробабилитетског* приступа леже бинарна својства (+/-) у оквиру концепта чија комбинација одређује припадност, што га заправо чини сличним атомистичком приступу (Стаменковић 2013: 42, према Смит, Медин 1981; Медин, Рипс 2005). Овакав вид бележења нужних и довољних услова препознаје се у компоненцијалној анализи (Кац, Фодор 1963, наведено у Стаменковић 2013).

Сам назив *искуствени реализам* истиче да је реалистичко и имагинативно мишљење, или разум уопште, могуће због тела, почев од генетских предиспозиција до природне и друштвене околине у којој човек живи. Управо због тога што поимање стварности зависи од пријема дражи каже се да је тело посредник, а ум омеђен телом и тако настаје *теорија утеловљеног*¹¹ ума (енгл. *Conceptual Embodiment*). Еволуционо становиште (биолошки састав и утицај околине) говори да категоризација заправо највећим делом није резултат свесног расуђивања (Расулић, Кликовац 2014: 243, према Лејкоф и Џонсон 1987). Приступ који се везује за искуствени реализам јесте *егземпларни*. Како назив сугерише, категоризација се у овом случају врши на основу сличности појма који је потенцијални члан категорије и њеног најбољег представника

¹¹ У Стаменковић (2013: 41) користи се преводни еквивалент *отеловљеност*, те теорија носи назив *Теорија отеловљеног ума*, а правац у филозофији преводи се као *отеловљена филозофија*. У дисертацији се користе преводи термина који се наводе у Хрестоматији из когнитивне лингвистике (Расулић, Кликовац 2014: 491–499), стога се у тексту срећу преводи *утеловљеност*, *утеловити* или *утеловљење*. Међу преводним решењима (*утеловљеност* : *отеловљеност*) према одредницама у РСЈ (2011) нема значајних разлика, оба термина подразумевају то да се апстрактни појам приказује у телесном облику.

(Ibid.). За теоријски развој појмова *категоризације*, различитих *нивоа апстракције* и најбољег представника, односно *прототипа*, кључан је рад неколико појединаца који је произвео теорије на које се когнитивистичке студије ослањају и дан данас. О њима се говори у наредним одељцима.

2.3. Категорије основног нивоа

Категорије се одликују одређеном хијерархијском структуром. Претеча *категорија основног нивоа* (енгл. *basic-level category*) проналази се у раду Роџера Брауна (1958) и Брента Берлина (1968; 1992).

Браун (1958) се посвећује питању именовања и учења имена ентитета (референта) на матерњем језику будући да се самим именовањем ентитет неминовно приписује некој категорији. У низу: *пас–боксер–четвороножац–живо биће* (енгл. *dog–boxer–quadruped–animate being*) први назив (тј. *пас*) представља „право име“, те овај ниво категоризације има супериорнији статус у односу на остале у низу (Браун 1958: 14). Оно што га чини *правим* именом јесте фреквентност употребе (користи се најчешће), дужина (краће је, у форми једносложне речи), дистинктивна нејезичка радња (*пас* се може извести у шетњу, мазити, хранити и слично, док не постоје дистинктивне радње које се везују за *боксера* насупрот свим другим врстама *паса*), редослед усвајања (онтогенетски гледано, први се учи и именује, након чега се усвајају надређена категорија – *четвороножац*, и подређена категорија – *боксер*) и чињеница да је то природни ниво на којем се врши класификација (Лејкоф 1987а: 32).

Берлинов фокус истраживања је на мери до које *менталне категорије* (енгл. *categories of mind*) одговарају *категоријама у стварном свету* (енгл. *categories of the world*) (Лејкоф 1987а: 32). Као нивое класификације, Берлин (1992) и сарадници (1968) издвајају следеће: ЈЕДИНСТВЕНИ ПОЧЕТНИК¹² (енгл. UNIQUE BEGINNER), нпр. *биљка*; ЖИВОТНИ ОБЛИК (енгл. LIFE FORM), нпр. *дрво*; СРЕДЊИ НИВО (енгл. INTERMEDIATE), нпр. *четинар*; РОД (енгл. GENUS), нпр. *бор*; ВРСТА (енгл. SPECIES), нпр. *бели бор*; ВАРИЈЕТЕТ/ПОДВРСТА (енгл. VARIETY), нпр. *пињол* (Лејкоф 1987а: 33)¹³. Према резултатима истраживања, ниво на којем менталне категорије одговарају категоријама у стварном свету и који се може означити као најосновнији јесте РОД (енгл. GENUS), за шта је у употреби термин *народни генерички ниво* (енгл. *folk-generic level*), из истих разлога које наводи и Браун (1958), као и због тога што се референти опажају као *гешталти* (енгл. *gestalt*). Још једно значајно запажање тиче се тога да су нивои категоризације исти за сва људска бића због опште способности опажања гешталта и моторичке способности (Лејкоф 1987а: 36–38).

Увреженост постулата класичне теорије у многим дисциплинама понајвише је уздрмана емпиријским студијама Рош и сарадника (1976), мада се заслуге често приписују самој Еленор Рош (Лејкоф 1987а: 39–40). Први утицај, значајан за ово поглавље, лежи управо у категоријама основног нивоа које постоје међу нивоима апстракције унутар таксономије (Рош 1978: 27). Рош (Рош 1978: 30) разлику између вертикалне и хоризонталне димензије система категорија објашњава тако што за вертикалну каже да је то степен обухватности категорије (енгл. *level of inclusiveness of the category*), док се категорије по хоризонталној оси сегментишу на истом степену обухватности. За одређени ниво обухватности у употреби је термин *ниво апстракције* (енгл. *level of abstraction*). Свака категорија (нпр. *столица*) потпада под неку другу,

¹² У употреби је и термин КРАЉЕВСТВО (енгл. KINGDOM) (Берлин 1992: 31).

¹³ Наши преводи назива нивоа класификације.

ширу категорију која јој је надређена (нпр. *намештај*, којој је затим надређена категорија *предмета*) али је, како Кеј (1971) каже, не исцрпљује. Према томе, поткатегоријална припадност је таква да се категорија посматра као род а њени чланови (поткатегорије) као врсте тог рода (А ЈЕ ВРСТА Б) (Раден, Кевечеш 2007). Уз то, међу њима важи однос целина–део јер је категорија вишег реда целина, а њене поткатегорије делови те целине (Лејкоф 1987: 287; Кевечеш 2010: 186).

Претходно поменуте когнитивноантрополошке студије показале су да је ниво *биолошког рода* (енгл. *biological genus*) психолошки најосновнији. Когнитивнопсихолошке студије дале су потпору таквој тврдњи доказавши да је то највиши ниво категоризације на коме се уочавају сличности међу представницима категорије у погледу облика (енгл. *shape*), менталне слике која их заступа и дистинктивних радњи. То је ниво чији се чланови најбрже препознају и чији називи се нашироко користе, често, у неутралним контекстима, јер су у питању најкраће *примарне лексеме* (енгл. *primary lexemes*). Уз то, овај ниво први улази у састав лексикона једног језика, први се усваја и разуме (Рош и др. 1976: 435). Лејкоф (1987а: 47) стога сумира да су категорије на овом нивоу „основне“ у четири погледа: *перцепције* (енгл. *perception*), *комуникације* (енгл. *communication*), *функционисања* (енгл. *function*) и *организације знања* (енгл. *knowledge organization*). Дистинктивне особине чланова категорије нису објективне, односно не постоје независно од посматрача као инхерентна обележја, већ настају као резултат интеракције са средином, па се тако називају *интерактивним особинама* (енгл. *interactional property*). Инхерентна обележја карактеришу рани стадијум истраживања Еленор Рош (1978) у којима се служи појмом *информациона вредност обележја* (енгл. *cue validity*). Под индикатором се подразумева својство које указује на припадност члана некој категорији, као што *ишкрге* асоцирају на категорију *риба* (Лејкоф 1987а: 52–53). Укупна информациона вредност обележја опада што се даље иде ка вишим нивоима апстракције, тј. ка надређеним категоријама, као и степен сличности који постоји међу категоријама уколико се упореди са категоријама основног нивоа код којих је број заједничких атрибута висок (Рош 1987: 31). Скупине (енгл. *cluster*) које формирају интерактивне особине огледају се у структури категорије основног нивоа (Лејкоф 1987а: 51). Категоризација, према Рош (наведено у Лејкоф 1987а: 52), зависи још и од природе система (нпр. *предмети на којима се седи*) у којем се категорија (рецимо, *столица*) јавља јер одсуство једне од *контрастних категорија*¹⁴ (енгл. *contrasting category*) (нпр. *софа*, *клуна*, *табури* и сл.) мења опсег који та категорија (*столица*) покрива. Уколико се употреби пример из грађе дисертације, очигледно је да су, по хоризонталној оси, ПОСУДА и ПРОСТОРИЈА инхерентно тродимензионални садржатељи, али се међусобно разликују по димензијама. Величина посуде типично не превазилази одређене димензије да би човек био у могућности да њом рукује и преноси је. Са друге стране, човек има улогу садржаног објекта у случају просторија. Ове две суседне категорије потпадају под њима надређену категорију САДРЖАТЕЉА.

До сазнања о категоријама које постоје у некој култури долази се, између осталог, изучавањем језика јер су категорије „кодиране језиком“ дате културе (Рош 1987: 28). Истраживање когниције се не може вршити без познавања категорија основног нивоа јер се само мишљење одвија око њих. Знања која човек поседује о типичним представницима категорије се генерализују, то јест преносе на њене нетипичне представнике, док је повратни процес (одн. преношење знања о нетипичним представницима категорије на типичне представнике) искључен као могућност (Лејкоф

¹⁴ Наш предлог преводног решења.

1987a: 87). Прототипични примери служе за дефинисање категорија (Рош 1978: 30), те се у наредном одељку укратко објашњавају основне поставке *Теорије прототипова*.

2.4. Теорија прототипова

Питање категоризације постаје једна од кључних тема емпиријских истраживања у оквиру когнитивне психологије понајвише заслугом Еленор Рош и сарадника. Рош уочава несклад између резултата психолошких (Витгенштајн 1986; Остин 1961), антрополошких (Лаунсбери 1964; Берлин, Кеј 1969; Кеј, Макданијел 1978) и лингвистичких студија и тврдњи класичне теорије да категорије, са члановима истог статуса, саме по себи не зависе од човека који врши категоризацију (Лејкоф 1987a: 7–8). На основу антрополошких студија појмова којим се именују сродство и оних којим се именују боје, рецимо, утврђено је да се категорије образују према шаблону: *генератор плус још нешто* (енгл. *generator plus something else*), где генератор представља прототипичног члана категорије, или, како Лејкоф (1987a: 24) описује, „модел на којем се гради читава категорија“.

Теорија коју ауторка развија узима у обзир како људско искуство тако и метонимију, метафору и менталне слике као значајне факторе у процесу категоризације. Њен рад (Рош 1978: 27) заснован је на ставу да процес категоризације проистиче из психолошких принципа. Централно место у теорији заузима члан који се одликује нарочитим когнитивним статусом будући да се поима као најбољи представник категорије, те се назива *прототипом*, док сама теорија носи назив *Теорија прототипова* (енгл. *Prototype Theory*) (Лејкоф 1987a: 41). Међу члановима категорије запажају се *ефекти прототипа* (енгл. *prototype effect*) јер се повезивање и процена сличности између појмова, учење и памћење одвијају око члана који служи као референтна тачка, тј. око представника категорије са највишим степеном прототипичности. Ауторка (Рош 1978: 40) упозорава на то да за категорије природних језика не постоји један једини ентитет који се може сматрати прототипом, као што је то случај за вештачке категорије. Такође, *прототип* описује као „погодну граматичку фикцију“ јер оно што појам подразумева су судови о степену прототипичности (Ibid.). Каснија фаза истраживачког рада ауторке демантује становиште да су ефекти прототипа одраз унутрашње структуре категорије, односно да се степен чланства у категорији може закључити на основу испитаникове процене прототипичности, већ, како Лејкоф (1987a: 43–44) наводи, ефекти прототипа зависе од *градијентности* категорије (енгл. *gradience*). Конкретније, у случају степеноване категорије (енгл. *graded category*) ефекат прототипа произлази из степена припадности категорији (енгл. *degree of category membership*), док је у случају категорија са јасном оквирном структуром ефекат прототипа резултат неког аспекта њене унутрашње структуре (Лејкоф 1987a: 45). Рад Еленор Рош одступа од класичног приступа категоризацији по томе што чланство у категорији није питање одређених услова, па тако категорије немају јасне границе. Међу члановима постоји распон од најгорих до најбољих представника. Поред тога што се структура категорије не посматра као формални систем, ауторка истиче и то да се прототипови и структуре категорија могу прилагодити новим контекстима иако се за њих везују типични контексти употребе.

2.5. Сlikовне схеме

За сам појам телесног утемељења битни су „примитиви“ (Лејкоф, Џонсон 1980: 254) који дају структуру људском разумевању стварности. Такви примитиви означени су термином *сликовна схема* (енгл. *image schema*). Ближе одређење датих структура пружа Марк Џонсон (1987: xiv) у својој књизи *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, истичући том приликом да је реч о „понављаном, динамичном обрасцу људског опажања и моторног система који даје кохерентност и структуру нашем искуству“. У циљу илустрације, Џонсон (Ibid.) истиче да схема ВЕРТИКАЛЕ (енгл. VERTICALITY schema) настаје због човекове тенденције да многе структуре посматра у складу са просторним односом ГОРЕ–ДОЛЕ којег постаје свестан, рецимо, на основу сопственог усправног положаја, затим пењања уз степениште, приликом опажања дрвећа или подизања нивоа воде у садржатељу. Сlikовна схема није ниједна од наведених конкретних, богатих менталних слика (нпр. пењање уз степенице), већ апстрактни образац који се манифестује у свакој од њих (Џонсон 1987: 23–34). Разноразна искуства (тј. кретање и руковање предметима) и опажаји који у физичком свету подразумевају вертикалну скалу јесу разлог због којег постоји апстрактна структура као што је схема ВЕРТИКАЛЕ. Сlikовносхематски односи омогућују човеку да апстрактни домен попут КВАНТИТЕТА разуме путем схеме ВЕРТИКАЛЕ онда када говори, на пример, о ценама у порасту, јер из самог искуства додавања садржаја у садржатељ (рецимо, воде у чашу) човек опажа како ниво садржаја расте. Разумевање апстрактног појма КВАНТИТЕТА, према томе, има физичку основу (Џонсон 1987: xv).

У честе сlikовне схеме убрајају се: КОМПУЛЗИВНА СИЛА (енгл. COMPULSIVE FORCE image schema), САДРЖАВАЊЕ (енгл. CONTAINMENT image schema), ПРЕПРЕКА (енгл. BLOCKAGE image schema), СПОСОБНОСТ¹⁵ (енгл. ENABLEMENT image schema), ПУТАЊА (енгл. PATH image schema), ЦЕНТАР-ПЕРИФЕРИЈА (енгл. CENTER-PERIPHERY image schema), СКАЛА (енгл. SCALES image schema), РАВНОТЕЖА (енгл. BALANCE image schema), БЕЗА (енгл. LINK image schema), ЦИКЛУС (енгл. CYCLE image schema), ИТЕРАЦИЈА (енгл. ITERATION image schema) или РАЗДВАЈАЊЕ (енгл. SPLITTING image schema)¹⁶. Зарад јаснијег предочавања схематских структура, Џонсон (1987) прилаже и њихове графичке приказе (в. Сlike 2–4):

Слика 2. Графички приказ сlikовне схеме ВЕЗЕ (према Џонсон 1987: 118)

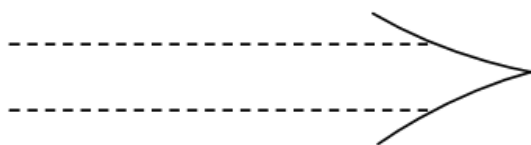
Слика 3. Графички приказ сlikовне схеме КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ (према Џонсон 1987: 2)

¹⁵ Наш предлог преводног решења. Мисли се на општу физичку способност извршавања радњи. Рецимо, Џонсон (1987: 47) скреће пажњу на чињеницу да је човек типично способан да подигне кесу пуну намирница, али знатно мање способан да подигне предњи део аутомобила.

¹⁶ Џонсон (1987: 126) даје непотпуну листу сlikовних схема.

Слика 4. Графички приказ сликовне схеме СПОСОБНОСТИ (према Џонсон 1987: 47)

Иако се схеме могу приказати визуелно, оне нису менталне слике, већ апстрактнији, претконцептуални фактори (Џонсон 1987: 1). Поред претконцептуалне природе која је једна од кључних одлика схема, у графичким приказима садржане су и њихове додатне одлике, а најпре то да имају унутрашњу структуру. Сливовна схема КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ (Слика 3), рецимо, састоји се из: вектора силе, ентитета на који се сила примењује и даљег кретања ентитета ка неком намераваном одредишту (Ibid.: 4). Дакле, уколико сила одређеног смера дође у контакт са неким ентитетом она га усмерава у правцу свог кретања. Делови који сачињавају сликовну схему организовани су у уједињену целину, стога сликовне схеме, онако како их Џонсон (1987: 44) посматра, представљају *геисталте* (енгл. *gestalt*). Из једноставних графичких приказа види се да то нису богате структуре, оне садрже мали број елемената који су заједнички различитим објектима, активностима или догађајима. Одређена схема се у појединачним случајевима може реализовати на посве другачији начин, али у свакој реализацији задржава своју препознатљиву форму (Ibid.: 33). Управо због тога схема ВЕРТИКАЛЕ служи као заједничка потпора за међусобно различите појединачне слике попут усправног положаја или пењања уз степениште. Ланакер (1987: 371–373, наведено у Кликовац 2000: 16) тај однос приближава тако што категоризацију на основу проширења од прототипа описује као *хоризонтални однос* (енгл. *horizontal relationship*), а категоризацију путем сликовних схема као *вертикални однос* (енгл. *vertical relationship*). То се најбоље може илустровати поткатегоријама домена САДРЖАТЕЉА које су атестиране у дисертацији. Односно, домени ПОСУДЕ, ПРОСТОРИЈЕ, ПОВРШИНЕ и ТЕРИТОРИЈЕ се разликују по хоризонталној оси, али деле схему садржавања, те се налазе на истој вертикалној оси.

Ослањајући се на резултате експеримената које је спровео Брукс (1968), Џонсон (1987: 25) закључује да сликовне схеме имају кинестетички карактер (енгл. *kinesthetic character*) иако међу модалитетима преовладава визуелни. Не само да се сликовне схеме могу међусобно комбиновати, већ Лејкоф (наведено у Џонсон 1987: 25–26) указује на још једну од карактеристика сликовних схема, а то је чињеница да се оне могу трансформисати. Као илустрација може послужити трансформација сликовне схеме ПУТАЊЕ која гласи „промена фокуса са путање на одредиште“¹⁷ (енгл. *path-focus to end-focus*). Пажња се, дакле, може усмерити на само један део схеме, што ће бити релевантно приликом анализе метафора УМА које се заснивају на домену КРЕТАЊА, рецимо.

Џонсон (1987: xix–xx) придодаје да иако одређена сликовна схема иницијално настаје на основу телесних интеракција са околином, она се може фигуративно развити и проширити у структуру око које је значење организовано на апстрактнијим нивоима мишљења. Такав вид фигуративног проширења одвија се у облику метафоричких пројекција (енгл. *metaphorical projection*) из области физичког у област нефизичког. У допуњеном издању књиге *Metaphors We Live By*, Лејкоф и Џонсон (1980: 254) бележе да појмовне метафоре доводе до очувања сликовносхематске структуре и образаца закључивања тако што се структура сликовне схеме изворног домена преноси на структуру циљног. Као резултат, јављају се правилности у преносима јер физички

¹⁷ Наш предлог преводног решења.

садржатељи (њихова спољашњост и унутрашњост) који служе као изворни домени одговарају метафоричким садржатељима (њиховој спољашњости и унутрашњости), што се читава у изразима налик Е: “*in my mind*” или С: „у мом уму“.

Према Џонсоновим (1987: 80) увидима, једна иста схема може се уочити у склопу више домена искуства, што је последица метафоричког проширења те схеме. Џонсон (1987: 34) наводи да у исказу “*leave out the minor details*” долази до проширења схеме СПОЉА (енгл. OUT schema) са просторног односа на догађај који се разуме као садржатељ (енгл. STORY EVENT AS CONTAINER). Према томе, сликовне схеме се у дисертацији разматрају са циљем да се изнађу правилности између различитих метафоричких репрезентација УМА (в. поглавље 4.4.), што је само један правац у којем се може кретати анализа ових структура. Неки од других начина на које су схеме анализиране у досадашњим истраживањима укључују епистемичка и деонтичка значења модала (Џонсон 1987; Свитсер 1990), говорне чинове (Џонсон 1987) и полисемију предлога (Ланакер, Касад 1985; Херсковиц 1986; Џонсон 1987; Бругман, Лејкоф 1988; Расулић 1999, 2004), док се приступ сличан дисертационом може наћи у студији Душана Стаменковића (2013) која описује глаголе људског кретања или у студији Тијане Весић Павловић (2015) посвећеној метафорама заснованим на сликовној схеми ПУТАЊЕ.

2.6. Семантика оквира

Творац поља истраживања које носи назив *Семантика оквира* (енгл. *Frame Semantics*) јесте Чарлс Филмор. Међутим треба, као што то Лејкоф (2009: 248–249) чини, уважити улогу коју су у развоју идеје оквира имали социолог Ервинг Гофман (1974) и математичар, и један од изумитеља вештачке интелигенције, Марвин Мински (1974). Гофманово запажање тиче се чињенице да човек није свестан структуре оквира, док Мински оквиру приступа као структури која служи за опис стереотипних ситуација.

Према приступу Чарлса Филмора, скупине повезаних речи, рецимо {понедељак, уторак, среда}, припадају одређеном *оквиру* (енгл. *frame*), те употреба једне речи из тог поља доводи до активирања целокупног оквира. Како Филмор (1982: 111) каже, њена употреба чини све друге појмове аутоматски доступним. То је последица чињенице да су речи у памћењу повезане са оквирима и другим језичким материјалом који је у вези са истим (Филмор 1976: 25). Из одељка 2.8. дисертације ће бити јасно да Филморов појам *оквира* дели многе одлике са Лејкофовим идеализованим когнитивним моделима (нпр. ИКМ *седмице*). Уоквиривање има утицаја на то како ће одређени појам бити представљен и упамћен, те је јасна идеолошка улога овог процеса. Заправо, употреба речи за које се зна да долазе из неког оквира може бити са намером да се појам представи на специфичан начин. Бругман (2019: 46–49) истиче да се употребом речи *борба* или *напад* у контексту политике намеће перспектива ПОЛИТИКА ЈЕ РАТ. Семантика оквира, према томе, треба да допринесе разумевању разлога због којег у одређеном друштву постоји конкретна категорија на коју реч упућује. Систем категорија које образују оквир је увек условљен контекстом који га мотивише. У питању су тзв. *мотивишући контексти* (енгл. *motivating context*) које Филмор (1982) изналази за разне термине, рецимо *викенд*, *сироче* или *вегетеријанац*. Ако се сагледа Филморов пример *викенда*, контекст који мотивише значење и употребу ове речи је друштвени образац у којем се већи део седмице посвећује јавном раду, док су за одмор предодређена два дана. Када би шест дана у недељи било посвећено раду, не би постојала реч *викенд*, већ би се за тај дан могао употребити израз „дан одмора“ или

његов назив (нпр. *недеља*). Филморово (1982: 111) одређење оквира је шире јер у себе укључује термине као што су *народна теорија*, *схема*, *сценарио*, *појмовни ослонац*, *скрипт* или *когнитивни модел*.

Семантика оквира довела је до испитивања начина *метафоричког уоквиривања* (енгл. *metaphorical framing*), то јест како и које проблеме појмовна метафора наглашава, како истиче узрочне везе, решења проблема и моралну процену (Ентман 1993). Појму метафоричког уоквиривања пажњу посвећују Саливан (2006), Бругман и сарадници (2019), као и Фигар (2020, 2021). Семантика оквира је примењена на испитивање многих друштвених проблема. Тако, рецимо, Семино (2002) анализира метафоричке репрезентације евра, Лејкоф (2010) истиче важност оквира који се намећу теми глобалног загревања, Семино и сарадници (2018) спроводе корпусну студију метафора РАКА које се тичу насиља, испитујући српски и британски новински дискурс Богетић (2018) тумачи оквир НАСИЉА НАД ЈЕЗИКОМ, док Фигар (2023) испитује метафоричко уоквиривање четбота ChatGPT, такође на примеру новинских чланака.

2.7. Мрежа појмовног обједињавања

Лејкоф и Џонсон (2002 [1980]) виде повезаност између *Теорије појмовног обједињавања*¹⁸ (Фоконије, Тарнер 1998) и *Неуралне Теорије језика* (Нарајанан 1997) због преклапања између појмова *стапања* (енгл. *blending*) и *повезивања* неурона (енгл. *binding*). Оно што се на појмовном нивоу постиже стапањем, *Неурална теорија језика* приказује на нивоу неурона.

Ослањајући се на Фоконијеову (1985) теорију *Менталних простора*, Фоконије и Тарнер (1998) настоје да објасне како се при креативном мишљењу појмовне структуре обједињују. Ментални простор се посматра као мали ментални модел конкретног искуства који је у људској когницији структурисан концептима (Лејкоф, Џонсон 2002: 262). Током ове менталне операције, пресликавање наступа између *улазних простора* (енгл. *input spaces*), а њихови заједнички елементи налазе се у тзв. *генеричком простору* (енгл. *generic space*). Структуре закључивања улазних простора се селективно пројектују у *аламгам*¹⁹, али је могућ и повратни процес – пројектовање из амалгама у улазне просторе. Стапање која ова теорија описује уочава се управо у амалгаму јер он представља *стопљени простор* (енгл. *blended space/conceptual blend*). На пример, поред улазних простора стереотипичног убице и узрочне таутологије, улазни простор кошења и улазни простор смрти садрже парњаке (нпр. косац – смрт (која је метонимијски представљена као костур) или биљка – особа која умире). Комбинација елемената из сва четири улазна простора у амалгаму омогућава репрезентацију смрти као косца (енгл. *the Grim Reaper*)²⁰. Фоконије и Тарнер (1998) детаљно образлажу управљачке принципе који воде ка стварању мрежа појмовног обједињавања, врсте мрежа, улогу обједињавања у поимању кретања, простора и облика, затим и садејство овог процеса са метафором, метонимијом и другим појмовима когнитивне лингвистике.

Ментални простори су постали толико привлачно поље истраживања, да је оформљен сајт²¹ <http://blending.stanford.edu>, који представља платформу за размену резултата оваквих анализа чиме се подстиче даљи дијалог. Међутим, док творци

¹⁸ Назива се још и *Теоријом стапања* (енгл. *Blending Theory*).

¹⁹ Стаменковић (2013: 104) се служи термином *сној* као преводом термина енгл. *the blend*.

²⁰ Пример је преузет из Фоконије, Тарнер (2002: 291–294).

²¹ Приступљено 27.05.2025.

(Фоконије, Тарнер 2008: 53) ове теорије као предност модела наводе могућност његове примене у анализи метафора за које истичу да нису резултат једног пресликавања²², други (нпр. Расулић, Мишковић-Луковић 2021: 21) сматрају да модел не може адекватно објаснити једносмерне конвенционализоване метафоре (нпр. СПОРТ ЈЕ РАТ).

2.8. Идеализовани когнитивни модели

Теорије и приступи који су обележили осамдесете, почев од *семантике оквира* (Филмор 1982), *теорије менталних простора* (Фоконије 1985), *когнитивне граматике* (Ланакер 1986, 1987) и *теорије појмовне метафоре и метонимије* (Лејкоф, Џонсон 1980), инспирисале су Лејкофов даљи рад на појмовном систему. Према његовим речима (Лејкоф 1987а: 68), наведене теорије представљају четири главна извора идеја везаних за структуре потребне за сам процес концептуализације.

Проблем начина на који је људски појмовни систем организован Лејкоф (Ibid.) решава теоријом *идеализованих когнитивних модела* (ИКМ, енгл. *idealized cognitive models*, ICMs). Когнитивни модели допуњују традиционални приступ разуму, категоризацији и значењу налазима емпиријских студија (Лејкоф 1987а: xv), а њиховој важности доприноси чињеница да учествују у процесу мишљења и формирања категорија. Из такве организације проистичу и ефекти прототипа. Лејкоф (1987а: 68) ове структуре описује као стабилне гештALT структуре које се одликују нарочитом концептуалном сложености и заснивају се на принципима а) *пропозиционе структуре* (енгл. *propositional structure*), б) *сликовносхематске структуре* (енгл. *image-schematic structure*), в) *метафоричких пресликавања* (енгл. *metaphoric mappings*) и г) *метонимијских пресликавања* (енгл. *metonymic mappings*). Аутор (Лејкоф 1987а: 113–114) их дефинише на следећи начин: пропозициони модели прецизирају елементе, њихова својства и односе који постоје међу елементима; сликовносхематски модели прецизирају схематске слике (рецимо, *путања* (енгл. *trajectory*)); метафорички модели су пресликавања са пропозиционих или сликовносхематских модела једног домена искуства на одговарајућу структуру другог домена; док се у метонимијском моделу функција једног дела преноси на целину. Путем когнитивних модела изграђују се ментални простори о којима говори Фоконије (1985). Модели се називају *идеализованим* због тога што не постоје објективно у свету, него су ствар људског мишљења, као идеализовани когнитивни модел седмице (периода од седам дана) у складу са којим разумемо појмове као што су *викенд*, *уторак* и слично (Лејкоф 1987а: 68–69). Један од најподробније истражених модела јесте *идеализовани когнитивни модел емоција* (енгл. *prototypical cognitive model of emotion*) (Кевечеш 2000), нарочито когнитивни модел беса (Лејкоф, Кевечеш 1987) за који су размотрени чак и визуелни типови испољавања (Форсвил 2005).

Категоријом се може сматрати било који елемент неког когнитивног модела (Лејкоф 1987а: 69). Сложене категорије, оне које се одликују већим бројем поткатегорија, карактерише зракаста структура (енгл. *radial structure*) јер се у центру налази поткатегорија коју образује скупина когнитивних модела, као што у Лејкофовом (1987а: 74, 91) примеру категорију *мајке* образују модели попут: модела рођења (енгл. *birth model*), модела неге (енгл. *nurturance model*), генетског модела (енгл. *genetic model*) или модела брачне заједнице (енгл. *marital model*). Категорија *мајка* има своје варијанте (нпр. *маћеха*, *сурогат мајка*, *усвојитељ*) у виду проширења

²² Исти проблем уочавају Еванс и Грин (2006).

(енгл. *noncentral extensions*) која се разумеју на основу централног модела за концепт мајке.

2.9. Приступ метафори као когнитивном механизму

Метафора је дуго била у оквирима стилистичке традиције где јој се приступало као језичком украсу или девијацији од свакодневног говора (Лизенберг 2001: 1), те није било простора за идеју о томе да она ствара сличности и обликује стварност. Нашироко цитирана дефиниција коју изворно даје Квинтилијан метафору види као скраћено поређење два појма у којем изостаје поредбена реч (Ковачевић 2015: 26–27). Реторичко-поетичко исходиште је нарочито својствено стилистима, али треба уважити и чињеницу да у данашње време има литературе из области стилистике која један свој део поклања прегледу сазнања из области когнитивне семантике и то конкретно појмовној метафори (нпр. Џефриз, Мекинтајер 2010: 126–133, 138–144). Заправо, уважавање сазнања из области когнитивних наука довело је до издвајања нове гране стилистике која носи назив *Когнитивна стилистика* (енгл. *Cognitive stylistics*, в. Тсур 1992; Семино, Калпепер 2002; Стоквел 2002). Од велике важности је то што се у једном делу стилистичке литературе (Џефриз, Мекинтајер 2010: 138–139) напомиње да традиционално разграничење метафоре и поређења постоји само у формалном, граматичком смислу. Милер (1993: 373–375, 379) се тако служи представом скраћеног поређења где важи да је форма А ЈЕ Б исто што и А ЈЕ КАО Б. Премисе: а) метафора је ствар језика, б) метафора се заснива на објективној сличности, в) сви концепти су дословни, нема метафоричких концепата и г) рационална мисао није утеловљена, когнитивисти виде као логичке грешке (енгл. *four false views of metaphor*, Лејкоф, Џонсон 2002: 245).

Теорија појмовне метафоре, према речима њених зачетника (Лејкоф, Џонсон 2002 [1980]: x), имала је задатак да отклони недоследности у теоријама значења, што је захтевало измену постулата филозофске традиције Запада. Због тога се њено објављивање сматра прекретницом у овој области. У кључне измене убрајају се: посматрање метафоре као когнитивног механизма који има основу у телесном искуству, затим и незаобилазност и свеприсутност метафоричког начина размишљања и његов махом несвесни карактер. У основи, аналогije остварене језичким изразима (али и мултимодално) одражавају аналогije у појмовном систему. Лејкоф и Џонсон демантују тврдње филозофа Доналда Дејвидсона и Џона Серла да у формирању концепата не учествују тело и мозак.

Основу теорије чине два засебна домена искуства од којих је први домен појам који се разумева, а други појам путем којег се први разумева. Смер у којем се одвија овај процес подстакао је употребу термина *циљни домен* (енгл. *target domain*) и *изворни домен* (енгл. *source domain*), као и приказ њиховог узајамног односа посредством копулативне конструкције А ЈЕ Б. Језичке потврде пресликавања зову се *метафоричким језичким изразима* или *језичким метафорама* (енгл. *metaphorical linguistic expression/linguistic metaphor*). Рецимо, пример: „Ми смо признали да није у нама *никла* та идеја“ садржи метафорички језички израз *никнути* који се односи на процес избијања биљке из земље, док у овом случају описује процес јављања идеје. Стога се за дати израз каже да реализује појмовне метафоре ИДЕЈА ЈЕ БИЉКА и ЈАВЉАЊЕ ИДЕЈЕ ЈЕ НИЦАЊЕ. Треба напоменути да је у питању формула појмовне структуре, што не значи да се метафора на нивоу језика среће само као спој два појма путем глагола *бити*. Језичке форме су разноврсне и о њима ће бити речи у одељку 2.10. Изворни домени на којима се заснивају метафоричка пресликавања припадају пољу *природних искустава*

(енгл. *natural experiences*) у смислу да су продукт односа чулно-моторног система и околине. Концепти се стога одликују инхерентним и интерактивним својствима (Лејкоф, Џонсон 2002: 122), тј. јављају се због увиђања *истовременог јављања* појава (енгл. *experiential cooccurrence*), као у случају метафоре ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ, или због *искусствене сличности* (енгл. *experiential similarity*), као у метафори ПАМЋЕЊЕ ЈЕ СКЛАДИШТЕЊЕ. Лејкоф (1987а: 154) истиче да се за неки концепт каже да је утеловљен онда када телесно и друштвено искуство мотивишу његов садржај и својства, док Милер (1993: 367) скреће пажњу на чињеницу да је метафоричка репрезентација ма којег појма нетачна уколико се тумачи дословно. Метафоричко читање јавља се искључиво онда када постоји семантичка инкомпатибилност. Због своје неодређене природе, углавном су се испитивали апстрактни појмови (ЖИВОТ, ЕМОЦИЈЕ, МОРАЛ, ВРЕМЕ и сл.). Међутим, објекат разумевања може бити и други конкретан домен. У систему *Великог ланца постојања* тај поступак би се одвијао у распону од ЧОВЕКА до њему подређених категорија, рецимо ЧОВЕК ЈЕ БИЉКА. За реч *разумевање* која је употребљена у склопу овог пасуса користи се термин *пресликавање* (енгл. *mapping*) јер се ентитети, својства и односи из једног домена пресликавају на циљни.

Дводоменски модел (Лејкоф, Џонсон 1980) није једини приступ појмовној метафори, већ он данас постоји као једна од неколико могућности²³. Поред претходно описане *Теорије појмовног обједињавања* (в. одељак 2.7.), издвајају се још и *Модел прикључења класи* (Глуксберг 2001), *Модел каријере метафоре* (Гентнер, Боудл 2008), *Метафора у динамици дискурса* (Камерон 2008), *Неурална теорија метафоре* (Нарајанан 1997), *Когнитивнопрагматички приступ метафори* (Спербер, Вилсон 2008) и *Критичка анализа метафоре* (Чартерис-Блек 2004). Основне поставке датих приступа би укратко биле следеће. *Модел прикључења класи* (Глуксберг 2001: 38) пажњу поклања иновативном типу метафоре попут „наш брак је *ролеркостер*“ (Глуксберг 2001: 98–99). Појмови којима се служи су циљна и изворна категорија и категорија која им је надређена. Реч је о прикључивању изворне категорије надређеној категорији, након чега се својства надређене приписују циљној. Дакле, *ролеркостер* се као изворна категорија прикључује надређеној категорији *узбудљивих и/или застрашујућих ситуација* чија својства служе за опис *брака*. У оквирима ове теорије нема пресликавања. *Модел каријере метафоре* и модел *Метафоре у динамици дискурса* деле фокус на конвенционализованом статусу метафора (Гентнер, Боудл 2008: 115–116; Камерон 2008: 197). Под каријером се подразумева прелаз из иновативног у конвенционализовано значење. Кључна последица те трансформације је то што се конвенционализовани израз обрађује путем процеса категоризације, а не поређењем домена. Гентнер и Боудл (2008: 116) као илустрацију наводе израз *рудник злата* чије је метафоричко значење („извор нечега вредног“) познато говорницима чак и онда када је израз дат у изолацији, односно када није упарен са неким циљним доменом. Конвенционализовани изрази попут овог имају стабилно метафоричко значење независно од тога са којим циљним доменом се доводе у везу (нпр. ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ЈЕ РУДНИК ЗЛАТА, ТРЖНИ ЦЕНТАР ЈЕ РУДНИК ЗЛАТА и сл.). Учестало упаривање одређене основе (нпр. *рудник злата*) и циљног домена доводи до проширења значења те основе, услед чега израз постаје полисемичан. Дакле, говорницима постају свесни тога да израз *рудник злата* може значити „налазиште руде“ и „извор нечега вредног“. Формирана је апстрактна надређена категорија која садржи обе могућности. Када се ова основа нађе у фигуративном контексту, говорници просто призивају сећање на метафоричко значење. На ову тврдњу о когнитивној обради ослањају се и творци процедуре MIPVU (Стен и др. 2010) која се примењује у

²³ Општи преглед приступа даје Грујић (2020).

дисертацији. Гентнер и Боудл нису мишљења да постоји утврђени број појмовних структура неопходних за разумевање јер на то утиче степен конвенционалности. Приликом поређења, траже се својства које домени деле, док се неупоредива занемарују. Осветљавањем сличности долази до формирања апстрактне метафоричне категорије (енг. *clear metaphorical abstraction*) која опстаје уколико се нађу додатне потврде, то јест друге метафоре које се поимају путем истог процеса. Када се изгубе везе између два значења, метафоре се сматрају „мртвим“. Динамичност у моделу Лин Камерон настаје услед непрекидне промене метафоре у дискурсу, од којих се неке метафоре стабилизују у језику (тј. постају конвенционализоване). *Неурална теорија метафоре* (Нарајанан 1997; Лејкоф, Нарајанан 2025) држи да физичка компутација концепта коју врше структуре у мозгу путем неуронских мрежа доводе до стварања мисли. Другим речима, метафоричка пресликавања се физички реализују у виду неуронских мапа. Гибс (2008: 6, 36) истиче да је теорија управљена ка разумевању разлога због којих постоје примарне метафоре, затим разлога због којих су неке од метафора универзалне, те како се обрађује метафорички употребљен вокабулар, како је тачно ум утеловљен а разумевање апстрактних концепта, значења речи и граматичких конструкција потпомогнуто метафорама. Разумевање метафорички употребљеног израза у оквиру *Когнитивнопрагматичког приступа метафори*, тврди Лизенберг (2001: 139), зависи од његовог дословног значења које се у одређеном контексту схвата као аномалија, услед чега долази до *прагматичке реинтерпретације* (енг. *Pragmatic Reinterpretation*). Уз предуслов да је исказ релевантан, саговорничково енциклопедијско знање о ентитетима који се доводе у везу омогућава извођење јаких и слабих импликатура линијом најмањег когнитивног напора (Расулић, Мишковић-Луковић 2021: 25). Расулић и Мишковић-Луковић (2021: 12) сматрају да спој когнитивнолингвистичког и когнитивносемантичког приступа, који су између осталих начинили Тендал (2009) и Гибс (2008) или Стевер (2010), треба чешће примењивати. Велики је број когнитивних лингвиста (в. Балкин 1998; Гоутли 2007; Дејнан 2008; Гибс 2008; Лејкоф 2009) показао да појмовне метафоре нису идеолошки неутралне. Балкин је још 1998. уочио да је реч о „когнитивном механизму идеологије који производи идеолошки ефекат“ (наведено у Гоутли 2007: 3). Са циљем да се испита идеолошка функција, настаје *Критичка анализа метафоре* као мешавина корпусне анализе, прагматике, когнитивне лингвистике и критичке анализе дискурса (Чартерис-Блек 2004: xiii). Чартерис-Блек (2004: 140–141) објашњава да се финансијске институције поимају као људска бића (енгл. FINANCIAL INSTITUTIONS ARE PEOPLE) онда када је њихов рад под људском контролом и када је предвидив (што се постиже глаголима попут Е: *to recover, to grow*), док се употребом глагола из домена неживих ентитета (нпр. Е: *to collapse, to engulf*) предочава непредвидивост у њиховом функционисању.

За потребе дисертације, довољан је био дводоменски модел Лејкофа и Џонсона. Међу свим приложеним моделима, *Теорија појмовне метафоре* се понајвише комбиновала не само са другим моделима (рецимо, когнитивнопрагматичким), већ и са другим дисциплинама. Поред раније поменутог укрштања когнитивне семантике и стилистике које је изнедрило нову област *Когнитивне стилистике*, дошло је и до споја когнитивне лингвистике са фонологијом. Иако су такве студије испрва биле изузетно ретке (в. Нејтан 1986; Ланакер 1987; Хаус 1989), њихов број је знатно порастао у последње две деценије (в. Тејлор 2002, 2006, 2012, 2017; Хлебев 2008; Момпеан 2014; Кели и др. 2017; Јаневска, Јаневска 2023; Јаневска, Јаневска 2024). На основу Момпеановог (2014: 253–254) прегледа литературе, јасно је да две дисциплине, когнитивна лингвистика и фонологија, употпуњују једна другу, те су спојене у поље *Когнитивне фонологије* (Ван дер Хулст 2003). Због широког спектра дисциплина и

приступа у којима се примењује, Лејкофов и Џонсонов модел је одабран за теоријски оквир овог истраживања.

2.10. Класификације метафора

Појмовне метафоре је могуће класификовати на основу више параметара. Сама *Теорија појмовне метафоре* (Лејкоф, Џонсон 1980: 179) препознаје три „врсте“ у складу са когнитивном функцијом (енгл. *cognitive function*): 1. *структурне метафоре* (енгл. *structural metaphor*, нпр. МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ) које структуру једног појма преносе на други, 2. *оријентационе метафоре* (енгл. *orientational metaphor*, нпр. ВАЖНА МИСАО ЈЕ НАПРЕД)²⁴ којима се целокупан систем појмова организује у складу са међусобним односима појмова датог система, како сам назив сугерише, оне појму дају просторну оријентацију, и 3. *онтолошке метафоре* (енгл. *ontological metaphor*, УМ ЈЕ МЕТАЛНИ ПРЕДМЕТ) путем којих се активности, емоције или догађаји разумеју ослањањем на искуство са физичким предметима и супстанцама. Функција структурних метафора јесте да се један домен разуме помоћу другог, оријентационе метафоре имају примарно евалуативну функцију, а онтолошке служе као основа структурних (Кевечеш 2010: 46). Међутим, оваква подела је у допуњеном издању књиге (Лејкоф, Џонсон 2003 [1980]: 265) окарактерисана од стране самих аутора као грешка будући да су „све метафоре структурне јер пресликавају структуре са једног појма на други, све су онтолошке јер доводе до стварања циљних домена, а многе су оријентационе јер пресликавају оријентационе сликовне схеме“. Због тога се подела метафора у складу са овом класификацијом јако ретко среће у студијама новијег датума.

Лејкоф и Џонсон (1980: 56, 140) све метафоре које структуришу људски појмовни систем називају *конвенционализованим* будући да су дубоко укоренење у одређеној култури. Међутим, подела метафора према степену конвенционалности (енгл. *level of conventionality*) се данас врши примарно на основу укључења метафоричких значења израза у референтне речнике (Стен и др. 2010: 47–49), где забележена метафоричка употреба израза доводи до стварања *конвенционализоване метафоре* (енгл. *conventional metaphor*, нпр. МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ МЕХАНИЧКИ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, прочитано у истакнутом изразу: „женски мозак не *ради* ни научно спорије ни лошије него мушки“), док изостајање метафоричке употребе израза у оквиру одреднице указује на *иновативну метафору*²⁵ (енгл. *novel metaphor*, нпр. МОЗАК ЈЕ ПЛАНЕТАРНИ СИСТЕМ, прочитано у истакнутом изразу: „мозак би био један *планетски систем*“). У дисертацији се заступа став да се процена укоренености ма којег израза у одређеној култури најоправданије врши консултовањем речника јер његово бележење потврђује да је израз прешао одређени праг фреквентности употребе (енгл. *frequency threshold*) у датој култури. Уколико се узме да речници садрже већину речи које спадају у савремени језик, одређење речника као показатеља степена конвенционалности сматра се оправданим. Исто руководно начело проналази се у MIPVU процедури (Стен и др. 2010) на којој је заснована обрада језичке грађе дисертације.

Подела у складу са типом испољавања подразумева форму у којој је метафора исказана на нивоу језика, или *језичку форму метафоре* (енгл. *linguistic form of conceptual metaphor*). Прва процедура за утврђивање метафоричности (MIP) Праглецаз

²⁴ За више о просторним односима, в. Неги (1974), Левинсон (2004) или Хикман, Роберт (2006).

²⁵ Тип који Лејкоф и Џонсон (1980: 140) називају *новим метафорама* (енгл. *new metaphors*).

групе (2007) омогућавала је само идентификацију *индиректних метафора* (енгл. *indirect metaphor*) јер је метафоричност лексеме том приликом зависила од њеног основнијег значења које изостаје у датом контексту у којем је лексема употребљена. На пример, глагол *зујати* (Е: *to buzz*) дословно описује треперење крила инсеката, он се у том значењу не користи у изразу “*thoughts buzzing*” чији је референт мисао (МИСАО ЈЕ ИНСЕКТ), те је очигледан контраст између два значења, али и сличност између унутрашњег гласа и зујања инсекта. Разумевање контекстуалног значења ослања се на основно значење у случају индиректних метафора. Након свега неколико година, у центар интересовања стављени су и други типови исказивања метафора (МРВУ, Стен и др. 2010). Установљено је да међудоменско пресликавање могу подстаћи и изрази код којих не постоји контраст између контекстуалног и основног значења, већ је пресликавање подстакнуто чињеницом да они тематски не припадају датом контексту у којем се експлицитно наводе. Рецимо, израз С: *прашума* задржава своје основно значење у примеру „Људски мозак је *прашума*“, али због тога што се директно пореди са ентитетом који припада другом семантичком пољу захтева ослањање на когнитивни механизам као што је метафора не би ли се уочила смисаона повезаност између мозга и прашуме. Таква категорија носи име *директна метафора* (енгл. *direct metaphor*). Метафоричност се такође постиже средствима као што су елипса (енгл. *implicit metaphor by ellipsis*) и замена метафорички употребљене речи (енгл. *implicit metaphor by substitution*), за шта је у употреби назив *имплицитна метафора* (енгл. *implicit metaphor*). У језичкој грађи која се овом приликом обрађује потврђена је тврдња когнитивиста (Стен и др. 2010: 122) о реткости овог типа испољавања. Један од малобројних примера имплицитне метафоре забележених у енглеском делу грађе јесте: “So many people I know with the same *taped message playing* in their brains, and I’d like to go in, tear that *tape* out of its *cassette* and put in a new one that says ‘You are the best YOU there ever was.’” У питању је имплицитна метафора реализована на нивоу заменице Е: *one* која упућује на претходно употребљену метафоричку реч *видео-трака* (Е: *tape*) која описује мисао. Тип који је својствен флективним језицима попут српског јесте *падежна метафора* (енгл. *inflectional metaphor*, Богетић и др. 2019) путем које говорници српског језика значења одређених предлога исказују падежним облицима (уп. *train of* thought* (Е) : *ток мисли* (С)). За потребе овог поглавља, типови испољавања дефинишу се у кратким цртама, на сваки од њих детаљније се навраћамо у поглављу посвећеном методолошком оквиру дисертације (одељак 3.4.).

Из поделе метафора на типове испољавања може се извести и краћа класификација директних метафора у погледу *сигнализованости* (енгл. *metaphor signalling*). У питању је лексика која указује на међудоменска пресликавања, те је директне метафоре додатно могуће разврстати у складу са тим да ли им претходи какав сигнал. Иако су сигнали најчешће поредбене речи (нпр. *као*, *слично*, *попут*), ова класа се не назива *поредбеним речима* због других облика који упућују на међудоменско пресликавање (нпр. генитивна конструкција или *маркери сложене когниције*²⁶ (енгл. *complex mental conception markers*) као што су *мислити/говорити о нечему као* (енгл. *think/talk of as, conceive of*), *сматрати* (енгл. *regard as*), *видети/гледати на нешто као* (енгл. *see as*) и слично). Стен и сарадници (2010) не истичу овакве случајеве као део засебне типологије. Међутим, у дисертацији се прави подела на *сигнализоване* (енгл. *signalled*, рецимо: „читање наглас укључује мозак као* *прекидач за светло*“) и *несигнализоване* метафоре (енгл. *unsignalled*, рецимо: „мозак ми је *сува дреновина*“)”.²⁷ Као потпора за овакав вид разграничења истиче се, са једне стране, важност сигнала

²⁶ Наш предлог преводног решења.

²⁷ Наш предлог преводног решења у случају сигнализираних метафора, наш предлог термина и предлог преводног решења у случају несигнализираних метафора.

при идентификацији појмовног пресликавања како за когнитивне лингвисте који спроводе анализу, тако и за све учеснике у комуникацији која подразумева употребу појмовних метафора, а потом и издвајање новог поља истраживања у оквиру студија метафоре које се искључиво бави сигнаlima (в. Волингтон и др. 2003; Херман 2013; Скорђинска, Аренс 2015; Шимаиска 2018; Јаневска 2024).

Кевечеш (2010: 44) препознаје два типа метафора на основу *нивоа опитости* (енгл. *level of generality*), те их дели на *метафоре генеричког нивоа* (енгл. *generic-level metaphor*, нпр. ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ) и *метафоре специфичног нивоа* (енгл. *specific-level metaphor*, нпр. ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ОТОПЉЕНОСТ). Прве се ослањају на сликовне схеме као структуре са веома мало детаља, као што схему ПУТАЊЕ чине почетна тачка, путања и завршна тачка кретања. У концепте генеричког нивоа који формирају ове метафоре убрајају се рецимо ДОГАЂАЈ, ЕМОЦИЈА, РАДЊА, ОПШТЕ, СПЕЦИФИЧНО ИЛИ СИЛА. Како их карактерише јако мали број својстава, за њих се каже да имају „скелетну“ структуру²⁸ (енгл. *skeletal structure*). Уколико је структура метафора генеричког нивоа иста у више (типолошки) различитих језика, као у случају метафоре СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА (енгл. *EVENT STRUCTURE metaphor*), метафоре се називају *универзалним* (енгл. *universal metaphors*) (Кевечеш 2010: 195–197)²⁹.

Сликовне схеме се могу допунити на разновразне начине у зависности од тога како се реализују (Кевечеш 2010: 44–45). Рецимо, аутор (Ibid.) истиче да реализација схеме ПУТАЊЕ у виду ПУТОВАЊА садржи више информација: путник, превозно средство, одредиште, водич, програм путовања и сл. Такви детаљи прецизирају општу схему ПУТАЊЕ чија се структура налази у основи концепата специфичног нивоа. Метафоре специфичног нивоа се стога састоје из концепата који том нивоу припадају (нпр. ПУТОВАЊЕ) и настају допуном подлежаће схематске структуре. У дисертацији ова подела заузима значајно место будући да се према њој организује структура излагања, тј. излажу се прво опште метафоричке представе (метафоре генеричког нивоа) а потом метафоре специфичног нивоа.

Класификација метафора на основу *природе знања* на којем се заснивају метафоре (енгл. *the nature of metaphor*) такође се проналази у Кевечеш (2010: 42, 327). У питању је разврставање метафора на оне које су *засноване на сликовним схемама* (енгл. *image-schema metaphor*) и на *једнократне сликовне метафоре* (енгл. *one-shot image metaphor*). Како и сам назив сугерише, појмовни елементи сликовних схема преносе се са изворног на циљни домен код првих метафора, што није случај са другим типом. Једнократне сликовне метафоре подразумевају наношење једне детаљне слике на другу, као у нашироко цитираном примеру ТЕЛО ЖЕНЕ ЈЕ ПЕШЧАНИ САТ (Лејкоф, Тарнер 1989, наведено у Кевечеш 2010: 237) или КИЧМЕНИ СТУБ ЈЕ ЗМИЈА (Е: *the snake of* your spine*) која је забележена у грађи дисертације. У овом случају не долази до међудоменског пресликавања односа или одлика између ЗМИЈЕ и ЧОВЕКА. Ради се о преклапању на основу сличности облика или контура два појма (в. Сliku 5). Конкретно, облик змијског тела издваја се као згодан вид описа обриса кичменог стуба. Метафоре се називају *једнократним* (енгл. *one-shot*) због тога што нису резултат понављаног искуства, напротив, за њима се посеже у специфичним случајевима јер се показују као адекватне. Појам сликовних метафора проналази се у Лејкоф и Тарнер (1989), али се њихова припадност подели која полази од овог параметра истиче у

²⁸ Наш предлог преводног решења.

²⁹ Универзалност се одређује на основу заступљености метафоре у готово свим језицима, што је тешко утврдити емпиријским путем. Међутим, добар показатељ готово потпуне универзалности (енгл. *near-universality*) јесте потврда пресликавања у више несродних језика (Кевечеш 2010: 195). Енглески и српски језик јесу несродни језици, али с обзиром на то да се пореде само два језика, метафоре које деле не треба називати *универзалним*.

Кевечеш (2010). Дата подела је од значаја будући да је у анализираној грађи дисертације забележено неколико случајева сликовних метафора.

Слика 5. Сливовна метафора КИЧМЕНИ СТУБ ЈЕ ЗМИЈА

Ово истраживање узима у обзир пет од наведених шест параметара, те се у наставку прилаже подела метафора на врсте које су релевантне за анализу која се овом приликом спроводи. У питању су класификације метафора на основу степена конвенционалности, језичке форме, сигнализиваности, нивоа општости и природе знања. Готово сви параметри имају удела у развоју метафоричке компетенције (тј. препознавања, разумевања и употребе појмовних метафора). Рецимо, сигнализоване метафоре директно скрећу пажњу на домене који се контрастирају, па су самим тим лакше уочљиве, имплицитна метафора не само да се ретко јавља, већ се реализује у форми елипсе или заменица, те је теже уочљивија, док се конвенционализоване метафоре због своје учесталости понекад ни не доживљавају као метафоричне (нпр. предлози³⁰). Један од планираних смерова разраде ове теме јесте управо коришћење анотиране грађе дисертације за испитивање метафоричке компетенције код говорника ова два језика. Међутим, независно од метафоричке компетенције, детаљнији опис најучесталијих метафора у одређеној култури би требало да подразумева више димензија, јер не треба искључити могућност да се једна иста метафора учесталије (или можда чак искључиво) јавља у одређеном облику у неком од посматраних језика. Стога је од велике важности било сагледати забележене метафоре из више углова. У Табели 1 истиче се параметар из којег проистичу одређени типови метафоре, уз то се прилажу и преводи термина као и извор одређене класификације.

³⁰ Испитивање метафоричке компетенције студената енглеског језика као страног (Јаневска 2023в: 180) показало је да се предлози не препознају као метафорична категорија, односно не уочава се однос између основног, просторног значења које их карактерише и апстрактног (нпр. темпоралног) значења. До неслагања о метафоричком статусу појединих предлога долази чак и између аналитичара са вишегодишњим искуством у области појмовне метафоре (в. Стен и др. 2010: 98–99).

Табела 1. Преглед класификација метафора у складу са одређеним параметром

параметар	врста метафоре	термин на енглеском	извор
когнитивна функција	структурна метафора оријентациона метафора онтолошка метафора	structural metaphor orientational metaphor ontological metaphor	Лејкоф, Џонсон (2003 [1980])
степен конвенционалности	конвенционализована иновативна	conventional metaphor novel metaphor	Стен и др. (2010)
језичка форма	индиректна метафора директна метафора имплицитна метафора падежна метафора	indirect metaphor direct metaphor implicit metaphor inflectional metaphor	Стен и др. (2010) Богетић и др. (2019)
сигнализованост	сигнализована директна метафора несигнализована директна метафора	signalled direct metaphor unsignalled direct metaphor	Стен и др. (2010)
ниво општости	метафоре генеричког нивоа метафоре специфичног нивоа	generic-level metaphor specific-level metaphor	Кевечеш (2010)
природа знања које се пресликава	метафоре засноване на сликовним схемама једнократне сликовне метафоре	image-schema metaphor one-shot image metaphor	Кевечеш (2010)

2.11. Теорија појмовне метонимије

Да би се фигуративна репрезентација УМА адекватно описала неопходно је узети у обзир и когнитивни процес *метонимије* (енгл. *conceptual metonymy*). Метонимија је заправо незаобилазни појмовни феномен јер ефекти прототипа проистичу из тога што је читава категорија представљена неким својим чланом, то јест структурисана метонимијски (Лејкоф 1987: 79), а потом и због дејства метонимије унутар идеализованих когнитивних модела (Раден, Кевечеш 2007: 335). Формула путем које се означавају метонимијски односи јесте $X \text{ СТОЈИ ЗА } Y$, што заправо значи да се део домена или концепта користи зарад упућивања на други део истог домена или на читав тај домен (Кевечеш 2010: 108). Често се тај однос схвата као процес замене, међутим Раден и Кевечеш (2007: 336) истичу да је у питању ментално приступање једном појму путем другог унутар истог идеализованог когнитивног модела, тј. домена искуства, те није посредни само замена, него и успостављање међусобног односа који би адекватније представљала формула $X \text{ ПЛУС } Y$. Језичке изразе у којима се читавају метонимије Кевечеш (2010: 173) назива *метонимијским језичким изразима*³¹ (енгл. *metonymic linguistic expressions*). Неке од често цитираних метонимија у литератури (в. Раден, Кевечеш 2007; Кевечеш 2010) јесу: ПОСЛЕДИЦА ЗА УЗРОК (енгл. EFFECT FOR CAUSE): *здрав тен* за добро здравствено стање, КОНТРОЛОР ЗА КОНТРОЛИСАНО (енгл. CONTROLLER

³¹ Наш предлог превода решења.

FOR THE CONTROLLED): *Мајами* за кошаркаше клуба Miami Heat, МЕСТО ЗА ИНСТИТУЦИЈУ (енгл. PLACE FOR THE INSTITUTION): *Кембриџ* за “Cambridge University Press”, САДРЖАТЕЉ ЗА САДРЖАЈ (енгл. CONTENT FOR CONTAINER): *сок* за флашу испуњену соком и сл. При томе, два концепта морају бити појмовно блиска (енгл. *conceptually close*) као што су разум и мозак блиски у културама које се заснивају на цереброцентричном схватању разума, или, очевидније, као што су мозак/глава и човек блиски јер су мозак и глава део човековог тела. Оваква појмовна блискост се термилошки одређује као *суседност* (енгл. *contiguity*) (Кевечеш 2010: 173).

Разлике између метафоре и метонимије огледају се у: а) односу између домена: код метафоре то је објективна, опажена или искуствена сличност, код метонимије је то суседност; б) броју домена искуства: код метафоре су у питању два различита домена искуства, код метонимије су то два елемента или ентитета унутар истог домена искуства; в) основној функцији когнитивног процеса: метафора служи за разумевање једне ствари помоћу друге, док је основна функција метонимије ментално приступање једном појму унутар истог домена искуства, г) онтолошком подручју у којем се јавља³²: метафора се јавља у подручју појмова, а метонимија између форме и појма (тзв. *метонимија знака*, енгл. *sign metonymy*), између ствари/догађаја и знака, форме или појма (тзв. *метонимија референце*, енгл. *reference metonymy*), између два појма (тзв. *метонимија појма*, енгл. *concept metonymy*) (Раден, Кевечеш 2007: 338–339; Кевечеш 2010: 174–176). Велики број метафора заснован је на метонимији или мотивисан метонимијом (Ibid.: 185). Рецимо, Кевечеш (Ibid.) метонимијску заснованост метафоре БЕС ЈЕ ТОПЛОТА илуструје на следећи начин: „БЕС ПРОУЗРОКУЈЕ ТЕЛЕСНУ ТОПЛОТУ (метонимија), ТЕЛЕСНА ТОПЛОТА постаје ТОПЛОТА (уопштавање), ТОПЛОТА се користи за разумевање БЕСА (метафора)“.

У контексту истраживања које се овом приликом спроводи, метонимија је релевантна јер се когницији приступа путем концепата МОЗАК и ГЛАВА, тј. метонимија је изазвана односом између органа или дела тела у којима се врше когнитивни процеси и самих когнитивних процеса (метонимија КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО, енгл. CATEGORY FOR SALIENT PROPERTY: „његова глава није била за то“), као и због тога што УМ (МОЗАК или ГЛАВА) стоји за ЧОВЕКА, где однос између когнитивних процеса (когниције) и човека ствара метонимију (метонимија ИСТАКНУТО СВОЈСТВО ЗА КАТЕГОРИЈУ, енгл. SALIENT PROPERTY FOR CATEGORY: „То је привукло његову пажњу“).

2.12. Преглед резултата претходних истраживања

Ово поглавље у складу је са другим циљем дисертације. У њему се даје преглед постојеће литературе где се износе запажања о појмовним пресликавањима која за циљни домен имају УМ или конкретан когнитивни процес. Најпре се наводе резултати англистичких студија (сегмент 2.12.1.), а онда се прелази на србистичку литературу (сегмент 2.12.2.). Фокус је примарно на резултатима експерименталних студија које појам испитују из угла когнитивне лингвистике, али се уз то наводе и реферати прегледног карактера који се тичу концептуализације (нпр. Родигер 1980). У излагању се, тамо где је то могуће, истичу и фактори који се узимају у обзир у претходним студијама. Ту спадају број когнитивних процеса који се испитује, одабир примењене процедуре, регистар коме припадају преузети примери, коришћени корпус (електронски или други тип језичке грађе), ниво на коме се анализа спроводи (језички,

³² Могу се довести у везу са семиотичким троуглом *мисао, симбол и референт* (Огден, Ричардс 1923: 11, наведено у Раден, Кевечеш 2007).

појмовни, бихевиорални) и тип анализе (квалитативна или квантитативна). Такође се, у кратким цртама, истичу разлике у приступу између дисертационог истраживања и одабраних претходних студија (сегмент 2.12.3.).

2.12.1. Метафоре УМА у англистичкој литератури

У когнитивистичкој литератури (нпр. Свитсер 1990; Лејкоф и Џонсон 1999; Гоутли 2007; Лејкоф 2009; Џонсон 2017) је свакако било помена о метафоризацији УМА. Лејкоф (2009) се дотиче метафоре УМ ЈЕ КОМПЈУТЕРСКИ ПРОГРАМ, Џонсон (2017: 14) метафоре РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ (нпр. “I see what you mean now.”), Лејкоф и Џонсон (1999) метафора МИШЉЕЊА које се заснивају на домену КРЕТАЊА (нпр. “My mind was racing.”), ВИДА (нпр. “You have a great deal of *insight* into social relations.”), РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА (нпр. “to turn ideas over in your mind”), ПРИПРЕМАЊА И КОНЗУМИРАЊА ХРАНЕ (нпр. “*unsavory* ideas”), МАТЕМАТИЧКЕ ОПЕРАЦИЈЕ (нпр. “She put two and two together.”), док у књизи *Metaphors We Live By* (1980) наводе поимање УМА као МАШИНЕ (нпр. “I’m a little rusty today.”) и ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА (нпр. “Her ego is very fragile.”) не би ли објаснили онтолошке метафоре. Међутим, третман тих пресликавања био је углавном са циљем да се опишу кључни термини у когнитивној семантици (нпр. процес *пресликавања*, појам *домена* и сл.), основне поставке *Теорије појмовне метафоре* или поглед на свет који је својствен когнитивистима прве или друге генерације (нпр. УМ ЈЕ ОГЛЕДАЛО ПРИРОДЕ; УМ ЈЕ КОМПЈУТЕР; УМ КАО ТЕЛО). У њима има јако мало примера, често нема детаљних квалитативних описа пресликавања, а апсолутно никад квантитативних података који би омогућили поређење са другим језицима. Критичари књиге *Metaphors We Live By* као слабост истичу управо то што није јасно како су аутори дошли до примера путем којих илуструју пресликавања. Процедуре за процену метафоричности израза настале су и биле унапређене доста након формулисања познатих метафора, те је данас могуће њихово детаљније разматрање. Међутим, будући да су често у питању конвенционализовани језички изрази који служе као реализације утврђених пресликавања, истраживачи се могу ослонити на инвентар метафора које когнитивнолингвистичка литература пружа, те преиспитати те метафоре у складу са корпусно потврђеним пресликавањима на великом узорку примера из више регистра.

Дијахронијски преглед поимања процеса памћења пружио је Родигер (1980) у реферату *Memory metaphors in cognitive psychology*. Аутор (в. Родигер 1980, Табела 1) групише метафоре у три подгрупе: *просторне аналогии* (енгл. *Spatial Analogies*), *просторне теорије* (енгл. *Spatial Theories*) и *анalogије које се не заснивају на простору* (енгл. *Nonspatial Analogies*)³³. У случају просторних анаlogија, сећање се схвата као предмет који се складишти, ова група подразумева складиштење унутар просторије (нпр. куће, собе, библиотеке), предмета (нпр. ташне, флаше, канте) или површине (нпр. воштане плоче, грамофонске плоче, мапе). Насупрот томе, просторне теорије (Тулвинг 1962; Мандлер 1967; Андерсон, Бауер 1973) подразумевају да се сећања распоређују по некаквом простору, али се њихово разумевање не заснива на конкретном физичком предмету. У оквиру других анаlogија за разумевање памћења излистане су, између осталог, БРАВА и КЉУЧ, ХОЛОГРАМ, МЕЛОДИЈА, ГРАЂЕВИНА и МИШИЋ. Родигеров фокус јесте на метафорама ПРОСТОРНОГ СКЛАДИШТЕЊА и ТРАГАЊА којима се служе психолози приликом описа краткорочног и дугорочног памћења. Дате две метафоре чине такозвану *метафору памћења* (енгл. *the memory metaphor*), који се такође сматра *минималним сценариом памћења* (Јекел 1999; Брансфорд и др. 1977, наведено у

³³ Наши предлози преводних решења.

Родигер 1980: 238), али се у раду даје и напомена да она не мора бити најадекватнији вид приказивања процеса памћења. Родигеров преглед појмовних пресликавања је примарно квалитативни, са повременим навођењем изолованих метафоричких израза (нпр. “*impressing an experience on the mind*” или “*to find information*”). Дати прегледни рад не садржи реченице које могу послужити као илустрација пресликавања са наведених домена и не подразумева било какав вид систематског разматрања теме. Осим навођења две метафоре основног нивоа, у раду се не формулишу конкретнија пресликавања. Због саме природе консултоване литературе коју чине радови на тему памћења одређених психолога и филозофа, регистар којем припадају примери јесте научни.

Метафорички описи когниције су исти у великом делу англистичке, па и србистичке, литературе јер се заправо запажања Олафа Јекела (1995) преливају у друге радове. Идеја о идеализованом когнитивном моделу МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА, УМУ као РАДИОНИЦИ и важности схеме САДРЖАТЕЉА и схеме РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА за разумевање когнитивних процеса резултат су рада овог аутора.

Јекел (1995: 197) закључује да се домен УМА у највећој мери поима као физичко руковање чврстим предметима. На тај начин, аутор усмерава пажњу на оно што се данас назива метафором СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА јер су у фокусу процеси, за разлику од обилне литературе која истиче онтолошку природу УМА, понајвише као САДРЖАТЕЉА. Разлог због којег се ова метафора распространила у литератури је тај што је Јекел препознаје као народну теорију или идеализовани когнитивни модел. Когнитивни процеси који се разматрају су учење, расуђивање, разумевање, памћење и решавање проблема. Стога је овај рад, са становишта броја процеса који се анализирају, најобухватнија студија метафора УМА чији је изворни домен РУКОВАЊЕ. У раду се проналазе и друга устаљена мишљења, најпре идеја о подели на активне и пасивне когнитивне процесе (Јекел 1995: 198), а затим и тврдња да међу подмоделима у оквиру овог ИКМ-а не постоји хијерархијска структура, већ низ у којем свака компонента истиче неки посебан аспект менталне активности (Ibid.). Иако Јекел констатује непостојање хијерархијске структуре у оквирима једног домена или ИКМ-а (тј. РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА), резултати дисертације потврђују да се таква тврдња може уопштити, она важи за све процесе (в. сегмент 4.3.12.). Јекелов модел има осам компоненти: 1) онтолошке метафоре којима долази до опредмећивања мисли, 2) прикупљање материјала тј. информација, 3) изједначавање УМА са РАДИОНИЦОМ, 4) сценарио процеса решавања проблема, 5) ментално умеће, односно продукт рада, 6) скале расуђивања, 7) складиштење и 8) отклањање отпада. Ум се према овом моделу издваја било као САДРЖАТЕЉ (нпр. “*I’ve kept this in my memory for years.*”) или АЛАТ (нпр. “*He has a razor wit.*”)³⁴. Јекел домен САДРЖАТЕЉА сужава на конкретнију представу, РАДИОНИЦУ, јер језички материјал који анализира то захтева. Према Јекелу (1995: 221), дакле, мишљење је интернализација активност физичког руковања предметима. У друге могуће моделе, Јекел убраја метафору ВИДА (нпр. “*That’s an insightful idea.*”), ХРАНЕ (нпр. “*They gobbled up the ideas.*”) и метафору ПУТОВАЊА (нпр. “*He went over this in his mind.*”). Иако сматра да ниједан други модел није ни приближно продуктиван као домен РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА (Ibid.: 226), поготово не домен ХРАНЕ који је сужен на процесе разумевања и учења, Јекел уочава да је најбољи конкурент метафора ВИДА. Занимљиво је његово (Јекел 1995: 222) запажање да метафора ПУТОВАЊА не може описати креативно мишљење, памћење и решавање

³⁴ У оригиналу (Јекел 1995: 205, 212) је остатак реченице обележен курзивом, а не метафорички језички израз: “*I’ve kept this in my memory for years*” и “*He has a razor wit.*”

проблема јер фокус ставља на линеарну природу кретања, што резултати дисертације оспоравају. Грађа на основу које аутор изводи закључке преузета је из корпуса речника *Longman* (Сомерс-Рандел 1987) и *Collins Cobuild* (Синклер 1987), као и *Master Metaphor List* (Лејкоф и др. 1989) и чини је нешто више од 700 реченица, анализа је квалитативног типа и тиче се пет когнитивних процеса.

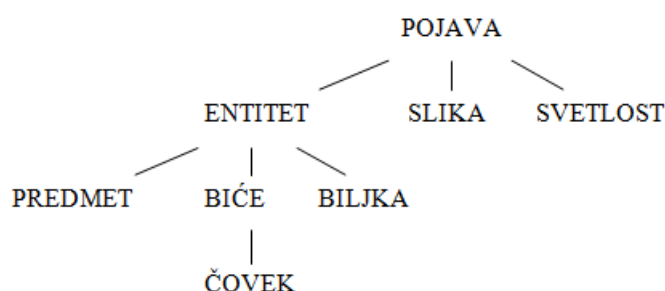
Група радова (Јаневска 2022а, 2022б, 2023б) који су резултат пилот истраживања контрастивне је природе, али се у оквирима овог сегмента истичу резултати добијени за енглески део грађе. У истраживању (Јаневска 2022б) у којем се испитују учење, разумевање и знање су за процес учења атестирани домени САДРЖАТЕЉА (АПСОРБЕНТА) (нпр. “to *absorb* new ideas”), ТЕРИТОРИЈЕ (нпр. “a mind-broadening experience”) и ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА (нпр. “the *value* of learning”). За процес разумевања прибележени су: САДРЖАТЕЉ (нпр. “took his readers *inside* Henry James”), ТЕРИТОРИЈА (нпр. “the *limits* of their understanding”), КРЕТАЊЕ (нпр. “the only *path* to understanding”), ФИЗИЧКА КОНТРОЛА (ШАКА) (нпр. “*grasp* a clear meaning”) и ВИД (нпр. “provide *insight* into the functioning of our own brains”), а за стање знања домени САДРЖАТЕЉ (нпр. “*shallowness* of their existing knowledge”), ТЕРИТОРИЈА (нпр. “*limits* of their knowledge”) и ВРЕДАН ПРЕДМЕТ (нпр. “to make knowledge *worthless*”). Истраживање посвећено когнитивним процесима расуђивања, решавања проблема и одлучивања (Јаневска 2022а) истакло је учесталост домена КРЕТАЊА (нпр. “to *begin* from the assumption”), СИЛЕ (нпр. “reason *goads* us into realizing”), ЖИВОГ БИЋА (нпр. “Can we *trust* our reason?”), РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА (нпр. “facts are *workable* units”), ПОСЕДОВАЊА (нпр. “market has *lost* its mind”) и ВИДА (нпр. “ranting *obscures* her reasoning”) за први когнитивни процес (тј. расуђивање). Потом домене КРЕТАЊА (нпр. “*stumble* on a solution”), РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА (нпр. “*remove* that dissonance”) и БОРБЕ (нпр. “problem we are *confronted* with”) у случају процеса решавања проблема и домене КРЕТАЊА (нпр. “decision can be difficult to *arrive at*”), СИЛЕ (нпр. “what really *drives* your decisions”) и ЕНТИТЕТА (нпр. “the *smallest* decisions”) као изворних домена путем којих се описује одлучивање. Напоследку, анализа изворних домена на којима је заснован процес памћења (Јаневска 2023б) потврдила је учесталост домена КРЕТАЊА (нпр. “Tolkien *comes to* mind”), ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (нпр. “memories are *stored*”, “memories can be *written*”) и ЕНТИТЕТА (ПРЕДМЕТА (нпр. “*patchy* memory”) и ЖИВОГ БИЋА (нпр. “*haunted* by a historical memory”)), али је такође било значајно то што су прибележене конкретизације ЧОВЕКА као садржатеља мисли (нпр. “Do they still *have* those memories?”), те је у дисертацији метонимијска заснованост подробније испитана. У питању је мали узорак од 500 примера, прикупљен из енглеских дневних новина, те је реч о налазима из новинског дискурса, док је методолошки поступак заснован на старијој процедури МІР (Праглецаз група 2007). Изостају налази за процесе опажања, имагинативног мишљења, мишљења као полиморфног домена и стања веровања. Због малог узорка, није забележен шири спектар домена, па ни метафора специфичног нивоа. Такође нису детаљније размотрене подлежање метонимије. Циљ пилот истраживања је свакако био да се утврди специфичност и број когнитивних процеса, уоче основне правилности које се тичу најучесталијих домена и њихових језичких реализација како би се дисертационо истраживање усмерило у погледу циљних лексичких јединица и одговарајуће методологије. Сви уочени пропусти су надомешћени у дисертацији.

2.12.2. Метафоре УМА у србистичкој литератури

Метафоре засноване на појмовима који се односе на когницију и сужено виђење УМА до сада нису детаљније проучене у језичкој грађи на српском језику. Знања о таквим пресликавањима резултат су студија које за свој предмет проучавања узимају друге домене искуства. У овом поглављу обједињују се налази студија које су релевантне за дисертационо истраживање.

У књизи *Метафоре у мишљењу и језику* Душке Кликовац (2004: 39) наводи се запажање које је довело до формулације једне од почетних хипотеза дисертационог истраживања, односно констатација да се српски и енглески језик не разликују на нивоу општих метафора, већ на нивоу њихових конкретизација. Ауторка (2004: 39–40) наводи метафору УПОЗНАВАЊЕ ЕНТИТЕТА ЈЕ ВИЂЕЊЕ ЊЕГОВЕ УНУТРАШЊОСТИ која се конкретизује као УЛАЗАК У ЕНТИТЕТ у случају српског (нпр. „Упутио га је у тајна својства биља.“), а као ГЛЕДАЊЕ У ЊЕГОВУ УНУТРАШЊОСТ у случају енглеског језика (нпр. „I didn’t see that point in your argument.“). Ову метафору бележи приликом испитивања метафоре САДРЖАТЕЉА (в. Кликовац 2000). При опису метафоре НАУЧНА АРГУМЕНТАЦИЈА ЈЕ ПУТОВАЊЕ на језичкој грађи коју чине чланци и прикази из енглеских и српских научних часописа, Кликовац (2004: 48–51) бележи метафоре које се односе на когнитивне процесе расуђивања (РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ: „Пођимо од споменутих примера.“), решавања проблема (ПРОБЛЕМИ СУ ЕНТИТЕТИ КОЛИ СЕ НАЛАЗЕ НА ПУТУ: „на какве се тешкоће [...] наилази“ и РЕШЕЊЕ ПРОБЛЕМА ЈЕ ОДРЕДИШТЕ ПУТОВАЊА: „циљ овог чланка није...“), разумевања (РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ: „видео је да не вреди да се свађа“, ОНО ШТО СЕ ТЕЖЕ РАЗУМЕ НАЛАЗИ СЕ ДАЉЕ ОД ПОГЛЕДА: „мало даље ћемо видети на какве се тешкоће [...] наилази“) и закључивања (ДОНОШЕЊЕ ЗАКЉУЧКА ЈЕ СТИЗАЊЕ НА ОДРЕДИШТЕ: „уважавањем резултата до којих је дошао“). Разматрањем значења глагола С: *изложити* и *изнети*, ауторка (Кликовац 2004: 143) уочава један метафорички сценарио који у себе укључује следећа пресликавања: „МИСАО (идеја и сл.) ЈЕ ПРЕДМЕТ, МЕНТАЛНИ ПРОСТОР ЈЕ ФИЗИЧКИ ПРОСТОР, МЕНТАЛНИ ПРОСТОР ЈЕДНОГ ЧОВЕКА СКРИВЕН ЈЕ ОД ПОГЛЕДА ДРУГИХ ЉУДИ, ГОВОРЕЊЕ ЈЕ ИЗЛАЖЕЊЕ МИСЛИ, ИДЕЈА И сл. ИЗ ЧОВЕКОВОГ УНУТРАШЊЕГ ПРОСТОРА НАПОЉЕ И РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ“. Други важан сегмент јесте приказ метафора које се односе на домен МИСЛИ. Грађу у овом случају ауторка (Кликовац 2004: 85) преузима из три савремена романа и допуњује примерима из говорног језика. Том приликом, однос између појмова шематски приказује на следећи начин:

Слика 6. Шематски приказ односа међу појмовима који служе за разумевање МИСЛИ (преузето из Кликовац 2004: 90)

За најопштију метафору у појмовном ланцу узима се МИСАО ЈЕ ПОЈАВА (нпр. „мисли што *се јавила*“), јер се тиме мисао на скали апстрактности одређује само као нешто што се намеће чулима. Њој ауторка (Кликовац 2004: 91–92) придодаје друге две

најопштије метафоре МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА КОЈА ОБАВИЈА ЧОВЕКА (нпр. „дуго је у тим мислима“) и МИСЛИ СУ ПРОСТОР (нпр. „У мислима сам скренуо преко дрвеног моста“), те закључује да се појмовни систем који служи за разумевање мисли састоји од свега три најопштије метафоре – ПОЈАВА, МАТЕРИЈА и ПРОСТОР. Закључци о метафорама УМА у раду Душке Кликовац (2004) засновани су на квалитативној анализи језичких метафора, односе се на когнитивне процесе размишљања, решавања проблема, закључивања и расуђивања и укључују функционалне стилове попут научног, књижевноуметничког и разговорног.

У докторској дисертацији посвећеној опсегу домена МАШИНЕ, Татјана Грујић (2024 [2018]) наводи неке од појмовних метафора путем којих се поима и ЉУДСКИ УМ. Ауторка (Грујић 2018: 72–73) истиче резултате свог ранијег истраживања (Грујић 2014), уједно и првог испитивања домена МАШИНЕ у српском језику, којим је установљено да се поимање људског ума разликује међу функционалним стилима какви су разговорни и публицистички. Разговорни функционални стил подразумева представе ума као неспецификованог уређаја, камере или фотоапарата, дакле УМ ЈЕ АПАРАТ (нпр. „мисаони апарат“). Насупрот томе, публицистички функционални стил садржи представе ума које су у складу са општим метафоричким представама човека као аутомобила или воза, па је тако психолошки унутрашњи живот представљен као СЛОЖЕНИ МЕХАНИЗАМ (нпр. „механизми учења“, док је ментална активност приказана као МЕХАНИЧКО КРЕТАЊЕ (нпр. „локренути неки замајац у глави“). Продуктивност домена МАШИНЕ при разумевању општег домена ЧОВЕКА потврђена је и у каснијем истраживању (Грујић, Даниловић 2017) на примеру грађе прикупљене из дневне и недељне штампе, што је подстакло даље испитивање изворног домена МАШИНЕ на примеру грађе из електронског корпуса српског језика (Грујић 2024). Том приликом (Ibid.: 263) је установљено да се МЕНТАЛНИ ПРОЦЕС, односно производња идеја и размишљање, схвата као МАШИНСКИ РАД (нпр. „мисаона машина“), а БРЗИНА РАДА МАШИНЕ пресликава се на ИНТЕНЗИТЕТ МЕНТАЛНОГ ПРОЦЕСА (нпр. „Ја сам као машина пуштена на сувише велики број обртаја“). Опште метафоричке представе тичу се и когниције, што се може видети на примеру метафора КОГНИТИВНА СПОСОБНОСТ ЈЕ АПАРАТ (нпр. „психички апарат“), ФУНКЦИОНИСАЊЕ КОГНИЦИЈЕ ЈЕ СКУП АПАРАТА (нпр. „перцептивни апарат [...] није могао да га региструје“) (Ibid.: 292). Истраживање (Ibid.: 264, 276) садржи и неколико запажања везаних за конкретне аспекте људске когниције попут имагинације, мишљења и меморије за које су забележене следеће метафоре: СПОСОБНОСТ ИМАГИНАЦИЈЕ ЈЕ МЕХАНИЗАМ ЧАСОВНИКА (нпр. „Имагинативно [...] није машина која ради [...] као у механизму неког часовника“), МИШЉЕЊЕ/РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ МЕХАНИЗАМ (нпр. „механизам размишљања“) и МЕМОРИЈА ЈЕ МЕХАНИЗАМ (нпр. „механизам успомена“). Метафоричке представе УМА забележене у раду Татјане Грујић произлазе из квалитативне анализе језичких метафора из домена МАШИНЕ које понајвише служе за поимање УМА и когниције уопште (УМ ЈЕ МАШИНА или УМ ЈЕ МЕХАНИЗАМ), мада ту проналазимо и неке метафоричке представе процеса имагинације, мишљења, размишљања и памћења. Анализе су спроведене применом процедуре MIP (Праглецаз 2007) на примеру новинског дискурса (Грујић 2014, Грујић, Даниловић 2017), а касније (Грујић 2024) и осталих функционалних стилова које садржи *Корпус савременог српског језика* (SrpKor2013).

Тематски најсроднији предмету дисертационог истраживања јесте научни чланак *Metaphoric and Metonymic Conceptualizations of the Head* Биљане Радић-Бојанић и Надежде Силашки (2012). У њему се спроводи контрастивна анализа три одабрана пресликавања која укључују две метафоре, ГЛАВА ЈЕ ПРЕДМЕТ и ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ, и једну метонимију, ГЛАВА СТОИ ЗА ОСОБУ, са циљем да се установи да ли између енглеског и српског језика постоје језичке, појмовне и културне разлике. Грађу чине

речничке одреднице које садрже лексему *глава*, односно *head*, те се рад методолошки издваја у односу на досад приказана домаћа истраживања. Дато истраживање (Радић-Бојанић, Силашки 2012: 30) од нарочитог је значаја због тога што налази поткрепљују тврдњу коју налазимо и у раду Душке Кликовац (2004), односно да се енглески и српски не разликују значајно на нивоу општих метафора, на основу чега је формулисана прва хипотеза дисертације (в. одељак 1.6.). Што се принципа идентификације метафоричких пресликавања тиче, ауторке се позивају на поступак изнет у Барселона (2001). Међу конкретизацијама изворног домена ПРЕДМЕТА, ауторке издвајају ГЛАВА ЈЕ ЧВРСТ ПРЕДМЕТ (што илуструју изразима *тврда глава/thick head*), ГЛАВА ЈЕ ПРЕДМЕТ У ПОКРЕТУ (илустровано изразима *завртети некоме главу/make someone's head spin*), ГЛАВА ЈЕ ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ (илустровано изразима *разбијати главу о нечему/bang your head against a brick wall*) и ГЛАВА ЈЕ ВРЕДАН предмет (илустровано изразима *изгубити главу/lose one's head*). Поимање главе као САДРЖАТЕЉА се код ауторки јавља искључиво у виду пресликавања ГЛАВА ЈЕ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ САДРЖАТЕЉ (илустровано изразима *напунити некоме главу нечим/fill someone's head with something*), док метонимија ГЛАВА СТОЈИ ЗА ОСОБУ указује на то да својства главе стоје за најизразитије физичке и/или менталне одлике човека (илустровано изразима *шупља глава/hollow head*) (Ibid.: 36). Значајан податак тиче се разлике у фреквентности јављања дате метонимије међу језицима, јер се, према речима ауторки, српски језик одликује далеко већим бројем израза од којих многи немају преводне еквиваленте у енглеском. Иако се рад фокусира на три метафоричке представе забележене у речничком корпусу, без подробнијег осврта на појединачне когнитивне процесе, у њему се разматрају појмови попут *цереброцентризма* и разлике у учесталости метонимије у енглеском и српском језику о којима ће бити речи у наставку.

Српски део грађе анализиране у пилот истраживању (Јаневска 2022а, 2022б, 2023б) тиче се, дакле, когнитивног стања знања и процеса учења, разумевања, одлучивања, решавања проблема, расуђивања и памћења. Информације о методолошком поступку (одабир новинског дискурса, узорак од 500 примера и примена МПР процедуре) изнете у претходном одељку (2.12.1.) важе и за овај део грађе, а налази су следећи. Учење се заснива на изворним доменима КРЕТАЊА (нпр. „до свих података могу да *дођу* помоћу мобилних телефона“), ТЕРИТОРИЈЕ (нпр. „користе *мане* ума да би учили“), ФИЗИЧКЕ КОНТРОЛЕ (нпр. „намењен брзом *савладавању* почетног нивоа овог језика“) и ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА (нпр. „коначно нека *корист* од студија“), разумевање се заснива на доменима КРЕТАЊА (нпр. „није [му] *улазило* у главу“), ВИДА (нпр. „овакво *виђење* будућих односа“) и ЧИТАЊА (нпр. „успео [је] да *прошита* мисао“), а стање знања на изворним доменима САДРЖАТЕЉА (нпр. „*површиног* познавања једног језичког система“), ТЕРИТОРИЈЕ (нпр. „*рупе* у знању“), ВИДА (нпр. „треба *имати* у виду“), ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА (нпр. „знање није *роба*“) и ХРАНЕ (нпр. „спрема тај *оброк* сазнања“). Сви домени забележени у енглеској грађи за процес расуђивања, потврђени су и у случају српске грађе, дакле домени: КРЕТАЊА (нпр. „*полазна тачка* у сагледавању“), СИЛЕ (нпр. „све то *наводи* на закључак“), РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА (нпр. „узмимо пример Косова“), ЖИВОГ БИЋА (нпр. „*расправа* између срца и разума“), ВИДА (нпр. „ако *сагледамо* стварну цену“) и ПОСЕДОВАЊА (нпр. „у трудноћи [се] *губи* мозак“), уз додатно бележење метафоре БЕС ЈЕ ТОПЛОТА која утиче на расуђивање (нпр. „да *хладне* главе испита цео случај“). Домени КРЕТАЊА (нпр. „*непремостив* проблем“) и РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА (нпр. „да би одговорио на питање, он мора да *повеже* читаво градиво“) одликују процес решавања проблема, док се језички изрази за процес одлучивања преузимају из домена КРЕТАЊА (нпр. „се *враћа* на поновно одлучивање“) и ФИЗИЧКЕ КОНТРОЛЕ (нпр. „*заточеници* туђих одлука“). Метафоре памћења (Јаневска

2023б) засноване су, као и оне у енглеском делу грађе пилот истраживања, на доменима ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (нпр. „*проширује* вашу меморију“), КРЕТАЊА (нпр. „*кочнице* у памћењу“), ЕНТИТЕТА (нпр. „*свеже* сећање“) и ВИДА (нпр. „*изгубимо из вида*“).

2.12.3. Разлике између дисертационог истраживања и досадашњих студија

Дисертација *Метафоричка концептуализација УМА у енглеском и српском језику* јесте прво истраживање интелектуалног домена на корпусној грађи великог узорка, па тако пружа потпунији увид у међујезичке и међукултурне репрезентације когниције. Битне разлике у поређењу са горенаведеним истраживањима у појединачним језицима и контрастивно тичу се првенствено доменских ознака. Хијерархијски однос међу појмовима који се прати у дисертацији разликује се од предложеног приказа (в. Сliku 6 изнад) Душке Кликовац (2004) у пар погледа. Најпре, домен СЛИКЕ се не сматра паралелним домену ЕНТИТЕТА. Другим речима, домен СЛИКЕ не заузима положај на истој линији конкретизације, већ се у складу са својим основним значењем („уметнички приказ бојом и цртежом на равној подлози (платну, хартији и сл.) онога што постоји у стварности или машти“ РСЈ 2011: 1215) подводи под домен ПРЕДМЕТА. Домен БИЉКЕ се такође не посматра као паралелан доменима БИЋА и ПРЕДМЕТА, већ као конкретизација домена (ЖИВО) БИЋА, где се убрајају ЉУДСКА БИЋА/ЧОВЕК, ЖИВОТИЊЕ и БИЉКЕ.

Затим, услед разноврсности и фреквентности јављања у анализираном узорку, место које заузима појам СВЕТЛОСТ замењује се општијим доменом ПРИРОДНА ПОЈАВА, најпре због тога што су се поред светлости у грађи јавиле и реализације других природних појава. Оваква одлука заснована је на запажањима Кевечеша (2000: 37) који истиче да је готово немогуће направити разлику између природних (енгл. *natural force*) и физичких сила (енгл. *physical force*), услед чега се прве често подводе под друге. Поред тога, метеоролошке појаве (нпр. олуја, ветар) Кевечеш просто назива „природним силама“ где убраја рецимо поплаве и таласе. Због тога се дати домен у великом броју когнитивнолингвистичких истраживања (в. Кевечеш 2000; Мацунака, Шиохара 2009) формулише као МЕТЕОРОЛОШКИ/ПРИРОДНИ ФЕНОМЕН или ПОЈАВА. Кевечеш (1986: 127, 132) надаље говори и о природним творевинама (енгл. *NATURAL FORMATIONS*) попут планина, литица и река. По узору на релевантну литературу, у дисертацији је општи домен означен као ПРИРОДНА ПОЈАВА не би ли се обухватиле како природне силе (нпр. временске прилике, небо) тако и формације (нпр. море или глечер). Продуктивност домена ПРИРОДНИХ ПОЈАВА је позната у случају концептуализације ЕМОЦИЈА, али се такође јавља и приликом метафоричке репрезентације когнитивних процеса, о чему ће бити речи у четвртом поглављу.

Одлука да се домен СВЕТЛОСТИ прошири на домен ПРИРОДНИХ ПОЈАВА довела је до још једне битне разлике. Под другом најопштијом метафором, метафором МАТЕРИЈЕ, Кликовац (2004: 91–92, исти став се заступа и у Кликовац 2000: 43) убраја управо примере природних/метеоролошких појава као што су измаглица и облак, а затим и РОЈ ИНСЕКТА. Домен МАТЕРИЈЕ се у дисертацији схвата у физичком смислу где подразумева само оне случајеве који упућују на неки вид супстанце (РСЈ 2011: 669). Према томе, у дисертацији су најопштији домени формулисани као САДРЖАТЕЉ, ПОЈАВА и МАТЕРИЈА, што ће бити образложено приликом дискусије резултата анализе (поглавље 4).

Друга значајна разлика односи се на процедуру за утврђивање метафоричности тематски релевантних израза (в. одељак 3.4.), будући да се, за разлику од готово свих

истраживања спроведених до данас, примењује процедура MIPVU (Стен и др. 2010) која се одликује већом прецизношћу у односу на старију верзију MIP Праглецаз групе (в. Стен и др. 2010: ix). Битна методолошка последица ове одлуке јесте то што се тип метафоре који се анализира знатно проширио, те је поред индиректних типова испољавања омогућено и сагледавање директних, имплицитних и падежних видова језичких исказивања доменских пресликавања.

Трећа кључна разлика огледа се у параметрима који се узимају у обзир приликом контрастивне анализе метафора. До данас се у контрастивним когнитивнолингвистичким студијама инсистирало понајвише на приказу различитог начина доменског испољавања метафоре, па су тако грађе српског и енглеског језика упоређиване са циљем да се укаже на преклапања у доменима и пресликавањима која се између њих врше. Готово потпуно је занемарена комплексност овог појмовног механизма у погледу других параметара. У овом раду сматра се да треба узети у обзир језичку форму метафоре и степен конвенционалности. С разлогом се директна метафора јавља у бајкама (в. Волис и др. 2018; Јаневска, Јаневска 2023) рецимо, где је њена употреба подједнако условљена функцијом ове језичке форме и функцијом жанра у којем се проналази. Метафоре које Стен (2011: 84) назива *хотимичним* (енгл. *deliberate metaphor*) скрећу пажњу саговорника на саму чињеницу да су метафоричне, односно истичу изворни домен путем којег се мора тумачити циљни. Оне, како аутор каже (Ibid.), мењају перспективу саговорника. Језичка форма која експлицитно пореди два различита домена искуства јесте директна метафора (чијем истицању доприносе сигнали појмовног пресликавања), а неконвенционализованост иновативне метафоре чини овај тип нарочито приметним, стога се хотимична употреба најчешће, али не искључиво, приписује директним и иновативним метафорама (в. Стен 2015; Бегер 2011: 40, 51). Богетић (2017) помиње да постоје налази (Кјапе и др. 2003) о томе да се говорници чешће служе овим типовима метафоре онда када је појам нарочито тешко схватити или када његово разумевање захтева више пажње, тиме се може објаснити фреквентност њиховог јављања у бајкама чија циљна група (тј. деца) нема подједнако богато животно и језичко искуство као одрасли говорници. Са друге стране, ако се већ идеолошка функција метафоре и скривене идеологије (Чартерис-Блек 2004) на које метафора указује сматрају важним, онда је нужно узети у обзир имплицитну и падежну метафору. Измене у виду примењене процедуре (MIPVU) и допуне у виду више класификација метафора врше се са циљем свеобухватнијег испитивања предметног домена. У дисертацији се тежи обради и прегледу резултата анализе у складу са најсавременијим токовима у области когнитивне семантике.

3. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

3.1. Опис грађе

У овом истраживању користе се електронски корпуси (COCA и SrpKor2013). Практични значај таквих корпуса за испитивање метафоре је неизмеран, најпре због тога што се путем корпусне анализе може боље указати на опсег изворних домена (енгл. *scope of the source domain* или *diversification*) тако што ће се побројати циљни домени који се путем изворних могу објаснити, или на домет циљних домена (енгл. *range of the target domain*) тако што ће се сагледати изворни домени путем којих се апстрактни појмови, као што је УМ, дефинишу. У случају оба приступа треба претходно утврдити језичке метафоре засноване на домену који је предмет анализе (Дејнан 2005: 93). Као основа за претрагу електронских корпуса у дисертационом

истраживању послужило је пилот истраживање (Јаневска 2022а; 2022б; 2023б) базирано на језичкој грађи прикупљеној из енглеских (*Fortune*, *The Guardian*, *The Financial Times*) и српских новина (*Блиц*, *Нови Магазин*, *Политика*). Одабир новинског дискурса био је подстакнут студијама посвећеним односу метафоре и регистра (Кренмајр 2010: 44–45; Стен и др. 2010; Пасма 2011; Кал 2012) које су показале да се примена процедуре за идентификацију метафоричких израза у новинском дискурсу може вршити без већих потешкоћа, за разлику од књижевних дела или поезије где пажњу треба посветити и рими, или чак академског дискурса који се одликује великим бројем стручних термина. Додатни разлог јесте тај што према подацима квантитативе анализе, након академског дискурса, новински дискурс садржи највећи број потенцијално метафоричких речи (Стен и др. 2010: 203), те се у пилот истраживању очекивао већи број језичких метафора које се употребљавају приликом репрезентације домена УМА. Налази из пилот истраживања су указали на честе метафоричке представе у два језика које су овом приликом проверене на већем узорку. Такав приступ, који полази од мањег узорка прикупљене језичке грађе ка већим корпусима, предлаже више истраживача (в. Семино 2002; Камерон, Дејнан 2003: 151; Дејнан 2005: 93). За енглески језик, послужио је *The Corpus of Contemporary American English* (COCA) (Дејвис 2020) чије допуњено издање из 2020. године садржи преко билион речи из осам жанрова (*spoken*, *fiction*, *magazines*, *newspapers*, *academic*, *web* (Genl), *web* (Blog), *TV/movies*). За српски језик примери су преузети из *Корпуса савременог српског језика* (SrpKor2013) Математичког факултета Универзитета у Београду (Утвић 2013) чија текућа верзија садржи 122 милиона речи из пет функционалних стилова³⁵ (*административни*, *литература*, *научни*, *новински*, *остало*).

Запажа се диспропорција како у обиму (величини) корпуса, тако и у расположивим функцијама, што се одразило и на број преузетих примера на којима се базира анализа (детаљније образложено у поглављу које се тиче одабира циљних лексичких јединица, одељак 3.3.). COCA корпус садржи писане и говорне текстове, док SrpKor2013 не садржи записе говорних и електронских текстова (нпр. *блог*). То је искључило могућност даљег поређења односа појмовне метафоре и регистра између два језика, што се може сматрати недостатком, будући да су истраживања односа метафоре, врсте речи и регистра у енглеском језику (в. Кренмајр 2011: 98; Пасма 2011: 123; Реинирше и др. 2019: 301) указала на статистички значајне разлике. У дисертацији су приликом анализе примера који припадају административном функционалном стилу и садрже лексему *глава*, рецимо, из анализе искључени сви примери јер у оквиру овог стила дата лексема описује одломак књиге или списка (PCJ 2011: 183). На основу тога се може закључити да функционални стил игра значајну улогу у процесу анализе. Претрага електронских корпуса била је условљена природом домена који се овом приликом истражује, те је неопходно дефинисати појам *ум*.

3.2. Дефинисање термина *ум*

Разумевању датог појма допринеле су разне науке усредсређене на испитивање когниције. За потребе овог истраживања, од посебног значаја при дефинисању основних термина били су увиди из психологије и филозофије. Приказивање ума какво налазимо у психолошкој (Рот 2004: 7, 11) и филозофској литератури (Мацумото 2009: 309; Ванденбос 2015: 26–27, 201–202, 227) своди се на три аспекта чије јединство чини ум. Први, уједно и најистраженији аспект (в. Кевечеш 1986; Лејкоф, Кевечеш 1987;

³⁵ Више о стандардизацији терминологије и терминима *жанр*, *регистар* и *функционални стил*, в. у Утвић (2013: 18–20).

Кевечеш 1990; Кевечеш 2000; Фрејда и др. 2000; Форсвил 2005; Форсвил, Пејлинг 2018; Броћић 2018; Јаневска 2023а) јесте *афект*³⁶ (енгл. *affect*), односно „неурофизиолошка реакција на драж“ попут беса, страха, изненађења, среће, гађења или презира (Мацумото 2009: 19–20). Овај аспект, дакле, покрива емоционалне процесе, то јест стања. Други аспект односи се на вољне процесе или радње, те се назива *конација* (енгл. *conation*), док трећи, *когниција* (енгл. *cognition*), подразумева интелектуалне процесе (Блекбурн 1996: 68; Ванденбос 2015: 201–202). Наведене компоненте ума представљају различите типове *психичких процеса* у савременој психологији (Рот 2004: 7) и често се наводе као шире одређење појма ум. Упркос терминолошкој подели, ове три групе не доживљавају се одвојено јер је човек често при интелектуалним процесима вођен управо осећањима (афективним односом према нечему) и мотивима (вољом) (Рот 2004: 201). Међутим, свеобухватна анализа појма која би сагледала све три компоненте превазилази оквире овог рада, будући да се сваки од њих одликује високим степеном појмовне и језичке сложености. Стога је у овом истраживању ум сагледан ослањањем на ужу дефиницију појма, на основу које се изједначава искључиво са когницијом или интелектуалним психичким процесима (Ванденбос 2015: 654).

Мацумото (2009: 114) *когницију* дефинише као општи појам који покрива како свесне процесе (попут опажања, мишљења и памћења) тако и несвесне когнитивне процесе (као што су граматичка конструкција, контрола физиолошких процеса и опажаји до којих се долази преко чула). Углавном се међу когнитивним процесима прави разлика према степену сложености, те се у психологији говори о *нижим* (енгл. *lower mental functions*) и *вишим* процесима (енгл. *higher mental processes*). Перцептивне, моторне и афективне функције које чине прву групу служе као основа виших процеса (Џонсон 2017: 39). Другим речима, друга група, познатија и под називима *више менталне функције* (енгл. *higher mental functions*), *више психолошке функције* (енгл. *higher psychological functions*), *виши психолошки процеси* (енгл. *higher psychological processes*), *виши облици когниције* (енгл. *higher forms of cognition*) или *сложена когниција* (енгл. *complex cognition*), односи се на сложене психолошке способности којим руководи *церебрални кортекс* (енгл. *cerebral cortex*) (Мацумото 2009: 234).

Ово истраживање ослања се на речнике психолошких и филозофских термина те на основу пресека основних процеса који су у њима забележени покрива најистакнутије представнике који, поред когнитивних стања као што су *знање* (енгл. *knowing*) и *веровање* (енгл. *believing*), подразумева следеће когнитивне процесе: *опажање* (енгл. *perceiving*), *учење* (енгл. *learning*), *памћење*³⁷ (енгл. *memorizing*), *разумевање* (енгл. *understanding*), *мишљење* (енгл. *thinking*), *расуђивање*³⁸ (енгл. *reasoning*), *одлучивање* (енгл. *decision-making*), *процес решавања проблема* (енгл.

³⁶ Пошто се у консултованој литератури користи термин *affect* уместо термина *emotion*, овом приликом се употребљава преводни еквивалент *афект*. Међутим, треба напоменути да *афек(а)т* на српском језику подразумева „снажно и напето душевно стање, узбуђење које се нагло јавља (срџба, љубомора, страх, одушевљење и сл.)“ (РСЈ 2011: 52). У том ужем значењу користи се и у стручној литератури (Рот 2004: 252–253).

³⁷ У истраживању се користи изворна терминологија. Термин *памћење* не означава само новостечене навике, знања и њихово задржавање у свести (РСЈ 2011: 682), већ и процес заборављања. Оваква одлука додатно је мотивисана увидима из психологије (Рот 2004: 158) где појам *памћење* подразумева и супротан процес. Чејф (1996: 53) наводи да је у европским језицима *памћење* као процес (енгл. *remembering*) садржано у именици *памћење* (енгл. *memory*), те подржава одлуку Фредерика Бартлета (1932) да своју књигу наслови *Remembering*, уместо *Memory*.

³⁸ Запажања о процесима означеним енглеским терминима *reasoning* и *judging* изнета су у Јаневска (2022а).

problem-solving) и *имагинативно мишљење*³⁹ (енгл. *imagining*). Будући да их човек обавља свесно, наведени облици когниције описују се као *процеси, операције, функције* или *активности* и сврставају се у категорију *мишљења вишег реда* (енгл. *higher order thought*) (Ванденбос 2015: 392). Из пилот истраживања постало је јасно да проучавање појединачних процеса, то јест стања носи са собом одређене потешкоће, будући да се многи од процеса обављају истовремено⁴⁰, један (учење) претпоставља други (памћење) (Рот 2004: 129), као и због тога што термин *мишљење* подразумева неколико процеса⁴¹, па се тако мишљење сматра полиморфним, док се процеси које оно обухвата називају *процесима мишљења* (Рот 2004: 181). Формирање листе која садржи прототипичне представнике когнитивних процеса било је неопходно ради одабира лексема по којима ће се вршити претрага електронских корпуса, што се образлаже у поглављу које следи.

3.3. Одабир циљних лексичких јединица

Сама одлука да се испитивање појма ограничи на ужу дефиницију, односно на когницију, утицала је на одабир лексема за претрагу корпуса. С обзиром на то да упућују на појам који је предмет истраживања (у нашем случају, УМ) и да између њих и потенцијално метафоричких израза постоји одређени граматички и референцијални однос, такве лексеме називају се *циљним лексичким јединицама* (енгл. *key discourse terms*) (Богетић 2018: 59). Скуп циљних лексичких јединица у овом раду оформљен је на основу резултата пилот⁴² истраживања које, иако се методолошки разликује у многим сегментима од дисертационог истраживања⁴³, испитује домен УМА из угла когнитивне лингвистике.

Услед неистражености појма, најпре у српском језику, прелиминарни попис лексичких јединица пилот истраживања састојао се из великог броја лексема које су утврђене на основу дефиниција појмова као што су *ум* (енгл. *mind*), *когниција* (енгл. *cognition*), *когнитивни процес* (енгл. *cognitive process*) и *когнитивно стање* (енгл. *cognitive state*) наведених у филозофској (Блекбурн 1996; Лејси 1996), психолошкој (Рот 2004; Маџумото 2009; Ванденбос 2015) и когнитивнолингвистичкој литератури (Лејкоф и др. 1991). Уз то, консултовани су и *Oxford Learner's Dictionaries*, као и *Речник српскога језика* (2011). На тај начин, дошло се до прилично широког списка лексема сачињеног из неколико подгрупа: а) Е: *mind*, С: *ум*; б) лексеме које означавају појмове који стоје у метонимијској вези са умом, тј. Е: *head* и *brain*, С: *глава* и *мозак*; в) придеви Е: *mental* и *cognitive*, С: *ментални* и *когнитивни*; г) лексеме које описују когнитивни процес, односно стање Е: *think, understand, calculate, evaluate, conceptualize, conceive, assume, believe, consider, decide, doubt, imagine, judge, know, learn, perceive, reason, forget, remember, memorize, solve*, С: *мислити, разумети,*

³⁹ Како би се истакла разлика, понекад се процес који се овде наводи као *мишљење* назива *реалистичким мишљењем* (Рот 2004: 205).

⁴⁰ Опажање, рецимо, представља предуслов за остале процесе (Рот 2004: 93).

⁴¹ Оно може обухватати: сећање, изношење судова о предмету или појави, маштање или замишљање и размишљање, односно решавање проблема (Рот 2004: 182–183).

⁴² Резултати пилот истраживања представљени су у виду три засебна рада у којима се разматра метафоричка репрезентација памћења (Јаневска 2023б), расуђивања, процеса решавања проблема, одлучивања (Јаневска 2022а), учења, разумевања и знања (Јаневска 2022б) у новинском дискурсу.

⁴³ Процедура која се примењује јесте МІР (Праглецаз 2007), те изостају друга два типа метафоре, *директна* и *индиректна*, као и *надежна метафора*. Поред тога, испитује се тематика искључиво у новинском дискурсу, па тако изостају увиди о метафоричкој репрезентацији когнитивних процеса у другим типовима дискурса.

проценити, претпоставити, веровати, размотрити, одлучити, сумњати, замислити, закључити, знати, учити, опазити, расудити, заборавити, запамтити, памтити, решити; д) лексеме које означавају ентитете за које се верује да се налазе у уму, које су продукт неког од наведених когнитивних процеса или прате одређено стање: Е: *thought, idea, information, conception, conclusion, fact, opinion, hypothesis, decision, judgment, memory, problem, solution, assumption, belief, theory*, С: *мисао, идеја, информација, представа, закључак, чињеница, претпоставка, веровање, мишљење, хипотеза, одлука, суд, сећање, проблем, решење и теорија*.

Сваки од процеса заснива се на доживљајима за које су у употреби изрази *репрезентанти искуства* или просто *симболи* (Рот 2004: 184). Они се, као што се може уочити на основу групе д) изнад, могу сузити на одређену лексему која је карактеристична за конкретан процес. Тако ће, рецимо, за процес решавања проблема бити релевантна лексема *решење* (енгл. *solution*), за памћење ће бити релевантна лексема *сећање* (енгл. *memory*), док ће за одлучивање бити релевантна лексема *закључак* (енгл. *conclusion*). Ипак, на основу пилот истраживања установљено је да су за већину процеса доминантне лексеме: Е: *mind, brain, head, idea, information, thought, mental*, односно С: *ум, мозак, глава, идеја, информација, мисао, ментални*. Поред тога што су се у пилот истраживању истакле као најучесталије међу онима које су у вези са темом, одабране лексеме представљају преводне еквиваленте. При анализи, тежило се томе да број преузетих примера у којима се оне јављају буде пропорционалан, па је тако прегледано 14000 примера по језику, односно 28000 примера (в. Табелу 2).

Табела 2. Преглед броја примера у којима се јављају одабране лексеме

Лексема	Излистани примери	Прегледани примери	Обрађени примери
<i>енглески језик</i>			
<i>mind</i>	220445	2000	1744
<i>brain</i>	100297	2000	909
<i>head</i>	74172	2000	799
<i>idea</i>	358115	2000	1049
<i>information</i>	314352	2000	324
<i>thought</i>	139051	2000	477
<i>mental</i>	59701	2000	974
Укупно		14000	6276
			7316 МЈИ
<i>српски језик</i>			
<i>ум</i>	1899	1899	1362
<i>мозак</i>	1879	1879	786
<i>глава</i>	8021	2414	141
<i>идеја</i>	11378	2415	799
<i>информација</i>	9616	2415	22

<i>мисао</i>	5217	2415	1159
<i>ментални</i>	563	563	297
Укупно		14000	4566
			5367 МЈИ

Како ни за једну циљну лексичку јединицу број доступних примера у корпусу енглеског језика (СОСА) није био мањи од 59000, прегледано је 2000 примера по лексеми. У *Корпусу савременог српског језика* (2013), са друге стране, број излистаних примера био је поприлично неуједначен. Стога су у случају лексема са мањим бројем примера (*ум, мозак и ментални*) прегледани сви доступни примери. Број који недостаје како би број преузетих примера међу језицима био уједначен (14000) надомешћен је примерима за лексеме које се огледају већим бројем излистаних примера у корпусу (одн. *глава, идеја, информација и мисао*). Изузев придева *ментални* (енгл. *mental*), одабране лексеме припадају истој врсти речи, тј. именицама, па су тако приликом претраге узети у обзир и облици множине датих именица и њихови падежни облици. Лексеме нису одабране искључиво на основу учесталости јављања при репрезентацији УМА, већ и због тога што покривају неколико процеса. Рецимо, лексеме *информација* и *идеја* су се у прелиминарним истраживањима (Јаневска 2022а; 2022б) јављале при репрезентацији процеса учења, разумевања, расуђивања, решавања проблема и имагинативног мишљења, док су лексеме *глава, мозак и ум*, као садржатељи, биле релевантне за све одабране процесе. Како би се избегла понављања до којих може доћи уколико се претрага врши по лексемама које означавају конкретан процес (као што је лексема *заборавити*), претрага је усмерена на горенаведене лексеме које означавају садржатеље и такозване репрезентанте искуства који захватају више когнитивних процеса.

Примери који су искључени из даље анализе могу се груписати у неколико категорија. Ту спадају примери: а) у којима је циљна лексичка јединица у корпусу обележена погрешном врстом речи (рецимо, Е: “Mind if I join you?”, С: „Ам - ум - ам – он се уједе за језик, задњи точкови упалоше у неку рупу, он полете у провалију...“), б) у којима се јављају грешке у куцању (Е: “It It’s a a symphony symphony of of minds minds.”, С: „па Вас молимо у име нашег ученика Марка Николића и у уме [sic] његових родитеља да у оквиру својих могућности учествујете у овој хуманој акцији.“), затим примери в) где се значење лексичке јединице не може утврдити на основу контекста (Е: “If the place you call home isn’t a kitchen for your mind, how can you change that?”, С: „[...] стоји дон Исак Њутн, чији је ум представљао сто милиона, а доле алпски сељак, чији ће ум представити сто хиљада.“), г) примери у којима се јављају лексичке јединице које се не везују за когницију, већ припадају домену ЕМОЦИЈА (нпр. садрже фразу Е: “blow someone’s mind” или С: „*ледити ум*“ којима се исказује какво снажно осећање попут одушевљења или страха, затим изразе Е: “peace of mind”, “it/that is a load/weight off somebody’s mind” или “put/set someone’s mind at rest/ease”, као и глаголе С: „растеретити се“, „опустити“ којима се исказује брига, или фразу Е: “there is no question in someone’s mind” којом се исказује осећај сигурности), домену КОМУНИКАЦИЈЕ (садрже фразу Е: “speak your mind”), домену МОРАЛА (нпр. Е: “atrocities of Catholics taint the minds of many”), или означавају интензитет (Е: “be worried/bored etc out of your mind”), д) дупликати, ђ) имена ликова, градова, називи дела⁴⁴, покрета и

⁴⁴ Наслови сумирају или илуструју садржај читавих текстова, будући да се анализа врши на примеру изолованих реченица из корпуса, целокупни контексти нису доступни, те није поуздано, а у већини случајева ни могуће, са сигурношћу утврдити контекстуално значење речи из наслова.

сл. (E: Mind Flayer, C: Ум Каср, Ум ел-Фам), е) стране речи (C: „стаде да преклиње и виче из гласа. -Nein! Nein! Nicht, um Gottes willen!“) и ж) скраћенице (C: „ум. клизање“, „дипл. ист. ум.“). У случају групе г) изнад, као нарочито проблематичне издвојиле су се фразе “mess with someone’s head(/mind)” (рецимо, E: “That’s not normal or helpful. You’re messing with our minds.”) и “have something on your mind” (рецимо, E: “Uh, I just can’t sleep. I have too much on my mind and I have nightmares all the time.”) будући да се обе подједнако могу односити на емоционалне и на когнитивне процесе. Прва се користи у значењу “to seriously upset someone or make them confused” (*Macmillan English Dictionary*), а друга у значењу “in your thoughts or making you worry” (*Macmillan English Dictionary*). Како би се разрешио проблем, одлучено је да се примери у којима се фразе јављају искључиво у комбинацији са негативним догађајима (уз именице попут: *проблем, холокауст, дуг, кошмар*) припишу домену ЕМОЦИЈА и искључе приликом испитивања учесталости изворних домена.

Обрађени примери су често садржали по више од једног метафоричког језичког израза (МЈИ), те се опсежност налаза не треба тумачити у складу са бројем анализираних примера, већ са бројем лексичких јединица чија се метафоричност испитује. Тачан број израза који се разврстава у домене износи 5367 у српском корпусу и 7316 у енглеском, али су током исписивања резултата корпуси накнадно претраживани за додатне илустрације у појединим случајевима, те је заправо анализирано нешто више лексема од бројева који се прилажу у Табели 2.

3.4. Одабир процедуре за утврђивање метафоричности лексеме

Од 1980. до данас, направљен је знатан помак од првобитног посматрања измишљених, деконтекстуализованих примера чија се идентификација заснивала понајвише на интуицији, ка синтези резултата који се односе на више појмова, односно статистичкој обради већих корпуса у складу са јасно утврђеним критеријумима о метафоричности лексеме. О томе данас сведочи број истраживања посвећених односу метафоре, регистра и врсте речи (в. Стен и др. 2010: 183–218; Кренмајр 2011; Пасма 2011; Кал 2012; Херман 2013), густини метафоричког садржаја на основу којег се потом могу извести закључци о идеолошкој функцији метафоре (в. Гоутли 2007), испитивању начина превођења метафоричких језичких израза (в. Ардуини 2014; Еко 2014; Кевечеш 2014; Стен 2014; Шатлворт 2014; Шефнер 2014; Стаменковић 2014; Јаневска 2023в), метафоричке компетенције изворних и неизворних говорника (в. Данези 1993; Литлмор, Лоу 2006; Литлмор 2010; Радић-Бојанић 2012) или истраживања која метафору посматрају из психолингвистичке перспективе (в. Дорст и др. 2011; Стаменковић и др. 2019).

Бољој усаглашености између истраживања различите тематике, па и проверљивости добијених налаза, доприноси позивање на исте критеријуме. Управо из тог разлога истраживачи Праглецаз групе (2007) предлажу прву процедуру за утврђивање метафоричности језичких израза, познату под акронимом МІР⁴⁵. Процедура је предвиђена за језички ниво анализе, стога се, како и сами аутори (Праглецаз 2007: 2) наводе, на основу налаза добијених њеном применом не могу износити тврдње о метафоричности лексеме у мишљењу, то јест о појмовној структури, већ се сваки језички израз треба сматрати *потенцијално* метафоричким (Стен и др. 2010: 9, 26). Оваква ограда произлази из поделе на три нивоа анализе или идентификације метафоре (Стен и др. 2010: 9) од којих је сваки посвећен одређеној

⁴⁵ Скраћено од енгл. *Metaphor Identification Procedure*.

структури: 1) језичкој или семантичкој (енгл. *the linguistic analysis*), 2) појмовној (енгл. *the conceptual analysis*) и 3) бихевиористичкој (енгл. *the behavioral analysis*). На нивоу језика, дакле, метафоричност се према првој процедури (MIP) утврђује: 1) ишчитавањем текста ради упознавања са садржајем, 2) поделом текста на *лексичке јединице* (енгл. *lexical units*), затим је 3) за сваку лексичку јединицу потребно одредити а) значење које она има у том контексту, то јест њено *контекстуално значење* (енгл. *contextual meaning*), б) да ли она има *основније значење* (енгл. *basic meaning*) у другим контекстима које је старије⁴⁶, прецизније, заснива се на телесном искуству и односи се на ентитете које је лакше замислити или опазити чулима, и в) у случају када лексичка јединица има такво основније значење, треба утврдити да ли се њено контекстуално значење може разумети на основу основног значења упркос контрасту који постоји између њих (Праглецаз 2007: 3). Ако израз задовољи сваки од наведених услова, онда се он сматра метафоричким (корак 4).

За први, то јест језички, ниво анализе кључан је корак 3 за који пар година касније Стен и сарадници (2010: 11, 15–16, 21–22) истичу да је неопходно направити ревизију да би налази били у складу са самом дефиницијом појмовне метафоре, при чему се она посматра као пресликавање између два домена које не мора бити језички реализовано искључиво индиректним путем. Разлог јесте то што се међудоменско пресликавање може језички исказати и на друге начине које оригинална процедура Праглецаз групе (2007) не може детектовати будући да се заснива првенствено на контрасту између основног и контекстуалног значења лексичке јединице, то јест *индиректној метафори* (енгл. *indirect metaphor*). Као илустрација могу послужити примери на енглеском језику:

Е:

- (1) Human minds, human psyches are *malleable*.
- (2) The mind in itself is *a wonderful tool*.
- (3) There is something to this tradition, and not just because pictures of faces get to *press buttons* in our brains that other pictures *don't*. We are so good at looking at faces that we force anyone who draws them to work hard to satisfy us.

Први пример илуструје индиректну метафору јер основно значење лексичке јединице Е: *malleable* описује својство метала (“something that is malleable is easy to press or pull into a new shape”, *Longman*, значење 1), док је у овом контексту реч употребљена приликом описа поводљиве особе (“someone who is malleable can be easily influenced or changed by other people”, *Longman*, значење 2). У примеру 2, основно и контекстуално значење именице Е: *tool* се не разликују (“something that you hold in your hand and use to do a particular job”, *Longman*, значење 1), али су оба супротстављена домена, УМ и АЛАТ, експлицитно наведена. Без контраста између два значења лексеме *алат* (Е: *tool*), пример 2 не би био означен као метафора на нивоу језика према MIP процедури. Међутим, како припадају различитим семантичким пољима (доменима), контраст између УМА и АЛАТА подстиче људски ум да пример *директне метафоре* (енгл. *direct metaphor*) обрађује путем метафоричког мапирања (в. Стен 2015: 2). Пример 3 илуструје *имплицитну метафору* (енгл. *implicit metaphor*) будући да се израз Е: *don't* односи на претходно метафорички употребљен израз Е:

⁴⁶ Новија верзија процедуре (MIPVU) искључује овај критеријум при одређивању основног значења лексичке јединице јер је савремени изворни говорник ретко када упознат са историјски првобитним значењем, као и због тога што се многа историјски првобитна значења не наводе у савременим речницима (в. Стен и др. 2010: 17–18, 35).

press/push all the right buttons у значењу „проузроковати жељену реакцију или емоцију код некога“. Средство којим се исказује имплицитна метафора у овом примеру јесте елипса јер би потпуни облик метафоричког израза у другом делу реченице гласио: “other pictures *don't press buttons* in our brains”.

Допуне ове врсте довеле су до публиковања нове процедуре за утврђивање метафоричности лексеме под акронимом MIPVU⁴⁷ (Стен и др. 2010). Важно је напоменути да је она мотивисана увидима који су резултат примене прве процедуре, те се сматра њеном унапређеном верзијом, понајвише због тога што пружа одговоре на отворена питања прве процедуре. Ту се убрајају пре свега параметри на основу којих се, нешто прецизније, утврђују контекстуална и основна значења, процењује се да ли су значења лексеме (речничке дефиниције) довољно различита да би се за њих могло рећи да припадају различитим доменима, и одређују се параметри на основу којих се утврђује степен сличности између контекстуалног и основног значења (в. Стен и др. 2010: 37–38; Нејси и др. 2019: 5–6). Међутим, битна разлика између MIP и MIPVU јесте то што прва посматра лексичке јединице на нивоу леме (Праглецаз 2007: 28), док друга узима у обзир врсту речи приликом процене метафоричности (Стен и др. 2010: 16–17). Таква разлика неминовно утиче на то да ли посматрана јединица представља метафорички језички израз или не⁴⁸, што потом утиче на податке о учесталости метафоре у дискурсу. Утицај врсте речи се може илустровати поређењем речничких дефиниција именице С: *увреженост* и глагола *уврежити се*. Док глагол показује контраст између конкретног значења „укоренити се“ и апстрактног значења „узети маха“ које се разуме на основу конкретног, именица се користи искључиво у једном, апстрактном значењу и односи се на мишљење, не и на корен биљке (PCJ 2011: 1339), те не представља метафорички језички израз.

Уз то, MIPVU уводи две нове категорије које олакшавају процес идентификације потенцијално метафоричких израза. Прва обухвата изразе који указују на присуство метафорички употребљених речи, па се складно томе означавају као MFlag⁴⁹ (од енгл. *Metaphor Flag*). У примеру из корпуса: “My mind is as sharp as* a... uh... *thumbtack*, that's it!”, МСиг *as...as* (означено звездицом) упућује на директно поређење које се одвија између УМА и РАЈСНАДЛЕ. Друга категорија WIDLII⁵⁰ омогућава истраживачу да задржи граничне случајеве како се не би пропустио потенцијално метафорички израз током анализе. Такви случајеви се обично наново разматрају током консултација истраживачког тима како би се донела коначна одлука о метафоричности лексеме. Посебан значај дате категорије (одн. WIDLII) за ово истраживање јесте у томе што она омогућава да се сачувају примери који се могу протумачити двојако, као метонимија (УМ СТОЛИ ЗА ЧОВЕКА) или персонификација, као што је случај са наредним примерима са истом језичком метафором: Е: “Well, some of the top minds can't really quite *figure it out*.” и С: „Нема ничега што људски ум не би могао да *растумачи*“. Истакнути метафорички језички изрази захтевају референт који

⁴⁷ Скраћено од енгл. *Metaphor Identification Procedure Vrije Universitet*.

⁴⁸ Позивајући се на пример Праглецаз групе (2007), Стен и сарадници (2010: 16–17) именицу Е: *dog* и глагол *to dog* посматрају као две засебне лексичке јединице, при чему се потенцијално метафоричка употреба глагола не може одредити на основу именице. Другим речима, не може се разматрати контраст између контекстуалног значења глагола и основног значења именице, као што то чини Праглецаз група. MIP налаже да глагол треба означити као метафорички језички израз, док MIPVU искључује ту могућност јер се у речницима (*Longman, Macmillan*) не наводи основније значење глагола, те он не представља метафорички језички израз. Према томе, одлуке о метафоричности лексеме, како Стен и сарадници (2010: 17, 35–36) сматрају, морају се доносити у складу са тиме како је дата лексичка јединица употребљена у контексту, то јест у складу са врстом речи којој припада.

⁴⁹ У дисертацији се употребљава ознака МСиг.

⁵⁰ Скраћено од енгл. *When In Doubt Leave It In*.

се односи на људе, те је јасно да је у питању изворни домен ЧОВЕКА. Пошто је дати изворни домен језички реализован у виду метонимијски повезаног појма (људски) ум (енгл. *mind*), овакви случајеви се могу сматрати граничним. Другим речима, подједнако је валидно протумачити их као пример персонификације или пример метонимије.

У нашој језичкој грађи, забележен је солидан број таквих примера чија је учесталост била резултат одабира циљног домена. Примери у којима се јавља персонификација даље су разврстани према типологији коју предлажу Дорст и сарадници (2011). Она обухвата следеће типове персонификације: *конвенционализовану персонификацију* (енгл. *conventionalized personification*), *иновативну персонификацију* (енгл. *novel personification*), *персонификацију реализовану изразом чије се основно значење по аутоматизму везује за људе* (енгл. *default personification*) и *персонификацију-са-метонимијом* (енгл. *personification-with-metonymy*)⁵¹. Типологија је дата у склопу емпиријског истраживања (Дорст и др. 2011) којим је установљено да се степен идентификације дата четири типа од стране испитаника разликује, те је разграничење типова персонификације важно. Конвенционализована персонификација се тако „заснива на пресликавању између основног значења које се везује за људе и контекстуалног значења које се не везује за људе, при чему су оба значења наведена у речнику“; иновативна персонификација се „заснива на пресликавању између основног значења које се везује за људе и наводи се у речнику и контекстуалног значења које се не везује за људе и не наводи се у речнику“; трећи тип персонификације „заснива се на основном значењу чија се интерпретација по дифолту везује за људе, иако се основно значење у начелу може подједнако односити и на друга жива бића“; персонификација-са-метонимијом заснована је на „замени људског агенса или пацијенса метонимијски повезаним појмом“ (Дорст и др. 2011: 178). Персонификација-са-метонимијом и дифолт персонификација нису у потпуности конвенционализоване, то јест не наводе се нужно као одбројчана значења у речницима (Ibid.: 197).

Поред погодности наведених изнад (поузданост и проверљивост података), додатна предност MIPVU јесте то што је током година прилагођена различитим језицима (в. Нејси и др. 2019: 2). Од великог значаја за наше истраживање у погледу теоријских надоградњи јесте рад “Linguistic metaphor identification in Serbian” ауторки Богетић, Броћић и Расулић (2019) у коме се по први пут указује на проблематичне аспекте примене MIPVU у случају српског језика, и где се утврђују основна значења падежа (Табела 3).

⁵¹ Наши предлози преводних решења.

Табела 3. Основна значења падежа српског језика (преузето из Богетић и др. 2019: 205)

Table 1. The basic meanings of Serbian oblique cases (prepositionless use)		
Case	Basic meaning	Example
GENITIVE	physical part/possession	<i>Terminal 1 Beogradskog aerodroma</i> 'Terminal 1 of Belgrade Airport'
DATIVE	directness of movement	<i>prići ulazu</i> 'approach the entrance'
	recipient of physical object	<i>ponudila je Džejmiju sendvič</i> 'she offered a sandwich to Jamie'
ACCUSATIVE	affected object of physical action	<i>polomili su prozor</i> 'they broke the window'
	object of perception, emotion, cognition	<i>videti kuću</i> 'to see the house'
INSTRUMENTAL	physical instrument	<i>otvoriti ključem</i> 'to open with a key'

Потенцијално метафоричка значења падежа утврђују се на основу контраста са основним значењем које је наведено у Табели 3. Треба нагласити да се падежна метафора, за разлику од друга три типа (директне, индиректне и имплицитне метафоре), не може уочити на лексичком нивоу (Богетић 2018: 64; Богетић и др. 2019: 214–2015), услед чега се често не узима у обзир приликом квантитативне анализе. Међутим, ауторке (2019: 216) истичу да налази о учесталости метафоре треба да садрже све типове испољавања. Иако индиректна метафора представља најзаступљенији тип метафоре у дискурсу (Нејси и др. 2019: 4), не може се оспорити значај директне, имплицитне и падежне метафоре због њихових различитих дискурских функција (в. Богетић 2017). Ради што детаљније анализе која би испитала сва четири облика реализације метафоре и однос метафоре и метонимије при репрезентацији УМА у складу са утврђеним параметрима који важе за српски и енглески језик, у дисертационом истраживању спроводи се језичка анализа у складу са новијом процедуром MIPVU (Стен и др. 2010). Начин спровођења појмовне анализе образлаже се у наредном поглављу.

3.5. Утврђивање домена искуства и међудоменских пресликавања

Пошто је појмовна структура знатно шира од језичке, оне се не могу изједначити. На нивоу језика, запажају се потенцијално метафорички језички изрази, или језичке метафоре, чија се појмовна структура одређује другачијим методолошким поступком (Кренмајр 2011: 212). Као могућности, издвајају се дедуктивни и индуктивни приступ. Први се одвија „одозго на доле“ (енгл. *top-down approach*), при чему се полази од одређене појмовне метафоре (рецимо, УМ ЈЕ КОМПЈУТЕР) у складу са којом се траже метафорички језички изрази који представљају њене језичке реализације (нпр. Е: *kludge* или *compute*). Други се одвија у супротном смеру, „одоздо на горе“ (енгл. *bottom-up approach*), односно, креће се од потенцијално метафоричких језичких израза при одређивању појмовне структуре. Знатан број истраживача (в. Лоу

1999, Камерон 2003, Ричи 2003, Семино 2008, наведено у Кренмајр 2011: 20–21, 213) сматра други приступ погоднијим, понајвише због тога што не посматра језичке изразе као реализације искључиво једног, наизглед најочигледнијег, међудоменског пресликавања. У прилог другом приступу говори и чињеница да се различити аутори често опредељују за другачије називе домена искуства и дефинишу међудоменска пресликавања на различитим нивоима уопштавања, због чега назив домена између којих се одвија пресликавање понекад није истоветан у радовима аутора. Преиспитивање језичког изразица *одбранити* који се, готово према конвенцији, приписује домену РАТА, показало се као недовољно прецизно у раду Елене Семино (2005; 2008) и Тине Кренмајр (2011: 225). Уз то, Кренмајр (2011: 214–236; Кренмајр 2013) показује како дата два приступа, дедуктивни и индуктивни, могу довести до различитих закључака о доменима који се пореде, те закључује да смер при утврђивању појмовне структуре утиче на формулацију појмовних пресликавања.

Стен (1999; 2002; 2009) развија процедуру од пет корака (енгл. *five-step method*) која креће од идентификације метафорички употребљених речи (1. корак), након чега се утврђује појмовна структура текста растављањем реченице на пропозиције (2. корак), утврђивањем непознатих елемената изворног и циљног домена (3. корак), који се потом експлицитно наводе при одређивању аналогне структуре (4. корак) где се утврђују и називи домена, у складу са којим се затим формулишу међудоменска пресликавања (5. корак) (в. Крисп и др. 2002; Дејнан 2017). Овакав приступ проблему омогућује истраживачима да анализу појмовне структуре спроводе на подједнако систематичан начин као што је то случај са процедурама за утврђивање метафоричности лексеме (MIP или MIPVU). Уколико се осврнемо на то да до неслагања међу истраживачима чешће долази приликом одређивања појмовне структуре, него што је то случај са утврђивањем контраста између основног и контекстуалног значења лексема (Стен 2010: 8), постаје јасан значај ове процедуре. Величина корпуса који се овом приликом испитује искључује могућност анализе примера у складу са процедуром коју предлаже Стен, јер би њена примена оптеретила анализу уколико би се сваки од примера растављао на пропозиције. Ипак, увиди који се понајвише односе на корак 3 и 4 утицали су на начин одабира назива изворних домена и пресликавања у дисертационом истраживању. Кораци 3 и 4 у Стеновој процедури засновани су на формули изнетој у Милер (1993). Наиме, процедура налаже да се празна поља, која стоје за појмове који припадају изворним и циљним доменима, попуне у складу са дефиницијама које се наводе у речнику (Кренмајр 2011: 219).

Приказ међудоменских пресликавања у дисертацији био је подударан начину на који их Милер (1993: 376–377) приказује. Другим речима, приказ својства ентитета (енгл. *properties*) пратио је формулу $F(x)$, нпр. FERTILE (mind) за исказ: “But most of them rise from the *fertile* minds of the creators”, док је приказ односа између аргумената (енгл. *relations*) пратио формулу $F(x, y)$, нпр. SHARPEN (someone, mind) за исказ: “I’m here to *sharpen* your minds”. Непознати елементи циљног и изворног домена у првом примеру јесу FERTILE (x) и F (mind). На основу основног значења придева *fertile* (“fertile land is able to produce good crops or plants”, *Macmillan*, значење 1), поље x заузима појам *land*. Контекстуално значење лексеме E: *fertile* у овом случају јесте: “a fertile mind or situation is able to produce good ideas or results” (*Macmillan*, значење 3), па је тако поље F могуће допунити појмом IMAGINATIVE. Дати језички израз (*fertile*) указује на аналогију између: FERTILE (land) и IMAGINATIVE (mind), на основу чега је могуће дефинисати подложне метафоре THE MIND IS THE LAND и TO BE IMAGINATIVE IS TO BE FERTILE.

У складу са документованим примерима, у дисертацији се тежи што прецизнијим доменским ознакама којима припадају забележени метафорички језички изрази. С обзиром на то да се појмовни домени могу делимично изједначити са

семантичким пољима (Харди и др. 2007, наведено у Кренмајр 2011: 1; Стен 2007: 190, наведено у Кренмајр 2011: 179), сви потенцијално метафорички изрази који припадају једном истом семантичком пољу обухватају се једном етикетом, односно једним изворним доменом. Овакав приступ се у претходним истраживањима (в. Кренмајр 2011; Богетић 2018) показао као адекватан, најпре због тога што омогућује што прецизније дефинисање домена искуства између којих се врши пресликавање, па самим тим налаже да се ниво и мера уопштавања врше искључиво у складу са прикупљеним примерима, а не под утицајем конвенције, односно општих појмовних метафора које се наводе у постојећој когнитивнолингвистичкој литератури. На тај начин, избегава се могућност да се израз попут *absorb* (срп. *унуми*), у примеру: “One day shaped the most formative years of our lives, hitting us right at the brink of adolescence when our minds were developing and *absorbing* everything around them”, аутоматски припише, рецимо, општој појмовној метафори THE MIND IS A CONTAINER уместо појмовној метафори THE MIND IS AN ABSORBENT MATERIAL, осим ако у прикупљеном материјалу из корпуса не постоје други изрази који оправдавају избор шире етикете (Камерон и др. 2014, наведено у Дејнан 2017: 113). Груписање примера под домене на вишим нивоима уопштавања вршило се у случају примера као што је: „Мисли су му попут* *бујице* преплавиле ум“. У датом примеру основно значење метафоричког језичког изрази С: *бујица* који се јавља у виду директне метафоре гласи: „вода брзо, плаховитог тока која се у великим количинама слива низ падине (од јаке кише или наглог топлјења снега); набујали планински ток“ (PCJ 2011: 114), услед чега се изворни домен може означити као БУЈИЦА. Међутим, сви други забележени изрази (нпр. „али је мисао била *усахла* у његовој глави“, „са разних *извора* *напајала* се *река* мисли“) могу се груписати под општији домен ВОДЕНИ ТОК, те је и метафорички језички израз С: *бујица* обухваћен истом широм етикетом (ВОДЕНИ ТОК).

3.6. Битне методолошке напомене

У складу са одабраном процедуром (MIPVU), анализа се у овом истраживању спроводи на нивоу лексичких јединица, то јест врсте речи, с обзиром на то да одређена врста речи упућује на концепт који је у вези са референтом одређене класе, било да је то ентитет, процес или својство (Стен и др. 2010: 16–17). Као једна лексичка јединица обележава се израз који ортографски одговара моно-јединици и припада засебној врсти речи. Такве јединице у енглеском језику обухватају сложенице са примарним акцентом на првој речи, фразне глаголе и такозване *поли-јединице* (енгл. *polywords*) са устаљеним редом речи, које налазимо у оба језика (нпр. Е: *of course*, С: *будући да*). Српски језик се такође одликује још једном групом моно-јединица коју чине повратни глаголи (Богетић и др. 2019: 208). Све друге јединице, попут фразе, идиома, честе спојеве глагола и предлога (енгл. *prepositional verbs*) у енглеском језику, као и спој одричне заменице и предлога у српском језику (нпр. С: *ни у једном*), обележене су као спој више независних лексичких јединица. Прецизна лексичка сегментација омогућава утврђивање опсега метафоричких језичких изрази, то јест речи које припадају језичкој метафори, што говори у прилог важности ове фазе током анализе.

У случају енглеског језика, контекстуално и основно значење, као и степен сличности међу њима, утврђују се на основу електронског издања речника *Longman Dictionary of Contemporary English* и *Macmillan Dictionary*, на којима се заснива и сама процедура (MIPVU). У тренутку када је анализа отпочета, коришћено је електронско издање *Macmillan Dictionary* онда када речник *Longman* није раздвајао конкретна и апстрактна значења. Међутим, како од јуна 2023. године онлајн издање *Macmillan*

речника није доступно, као примарни извор послужило је електронско издање речника *Longman*, а штампано издање речника *Macmillan* као секундарни извор. Корпус српског језика анализиран је према дефиницијама из *Речника српског језика* (2011). Дефиниције се наводе факултативно, прилажу се као потврда појмовних пресликавања уколико је једно од значења ређе, или ако је контраст између два значења неопходно истаћи.

Процедура MIPVU налаже да се контекстуална и основна значења означе као „довољно различита“ када су одбројана (Богетић 2018: 62), односно наведена под различитим бројевима у консултованим речницима (Стен и др. 2010: 37). Према томе, уколико су значења одвојена словима или зарезима, што је чест случај са српским речницима, она се сматрају другачијим реализацијама једног истог значења, те је немогуће говорити о контрасту. Конкретно, *Речник српског језика* бројкама одваја различита значења, словима релативно блиска значења, а значењске нијансе тачком и запетом (;) (РСЈ 2011: 9). О ограничењима доступних речника српског језика као ресурса већ је било речи у Богетић и др. (2019: 210–212). Том приликом је установљено да апстрактна и конкретна значења могу бити наведена под истим бројем. При анализи примера прикупљених из корпуса српског језика, прате се сугестије изнете у том раду (Ibid.: 212), те се при утврђивању контраста између излистаних значења лексеме не ослања нужно на то да ли су значења одбројана, већ на услове које значење мора да задовољи да би се сматрало основним (корак 3б у процедури MIPVU).

Разматрају се сви видови испољавања метафоре (директно, индиректно, имплицитно и падежном флексијом без предлога). Забележени потенцијално метафорички језички изрази разврстани су по доменима на којима се заснивају у складу са процедуром објашњењем у претходним одељцима (3.4. и 3.5.). При разврставању израза у домене искуства води се рачуна о томе да формулације домена не представљају примере једнократних пресликавања (енгл. *one-shot metaphor*). Дејнан (2017) прилаже опречне ставове везане за овакве примере, истичући да Лејкоф (1987) такве реализације не сматра засебним доменима, због чињенице да нису реализовани на нивоу језика путем више (различитих) израза, док Стен (1999) не придаје значај таквом запажању. Будући да се пресликавања између домена морају вршити на систематичан начин, доменске ознаке у овом истраживању представљају семантичка поља која су језички реализована путем више израза. Ради прегледности и једноставности излагања, не наводе се сви анализирани примери, већ само репрезентативни примери који садрже што различитије језичке изразе како би се показао опсег лексема које припадају одређеном домену. У складу са самим насловом дисертације, највећи број примера тиче се лексеме *ум*, али се понегде наводе и друга два садржала (глава и мозак), понајвише због тога што међу садржалањима није било значајних разлика у погледу међудоменских пресликавања. Тамо где разлика јесте било, наглашено је о ком типу садржалања је реч.

У примерима су, у складу са конвенцијом, метафорички језички изрази обележени курзивно, а сигнали појмовног пресликавања (МСиг) звездицом. При навођењу илустрација водило се рачуна о томе да њихов број не оптерети излагање и разумевање појма без потребе, већ да укаже на богат језички материјал енглеског и српског језика којим говорници располажу при метафоричкој репрезентацији УМА. Како се у једној реченици може јавити више потенцијално метафоричких језичких израза који могу припадати различитим доменима искуства (нпр. у једном од примера јавља се израз Е: “*implant the belief*”, који припада домену ХИРУРШКОГ ЗАХВАТА, поред предлога Е: *in (their minds)* којим се УМ одређује као САДРЖАТЕЉ), важно је напоменути да се искључиво истичу изрази који илуструју метафоре засноване на доменима назначеним у поднаслову. Употреба израза из различитих домена искуства не доводи

до контрадикције, већ је условљена тиме што се целокупно разумевање појма не може свести на један домен који заправо осветљава само један аспект циљног домена (Семино 2002: 119), као и аргументацијским функцијама метафоре на нивоу дискурса (в. Богетић 2018: 142) међу којима се могу јавити: *преиспитивање*, *негирање*, *конкретизација* или, чешће у прикупљеној језичкој грађи, *супротстављање оквира*⁵² (у форми А Ј Е Б А НЕ Ц: “If you think of the brain not as* a computer that comes with a chip and a hard drive but more like* a liquid designed to take the shape of the vessel that it’s in, you start to get the idea.”). Сегменти који се тичу уочених изворних домена праћени су табеларним приказима анотираних метафора означених експонентом „^Е“ уколико се јављају у корпусу енглеског језика или експонентом „^С“ онда када су заступљене у корпусу српског језика. Одређени број пресликавања означен је експонентом „^{Е, С}“, таква ознака прати појмовне метафоре које се јављају у оба корпуса. Експониране ознаке су укључене због тога што доприносе прегледности међујезичких преклапања. У даљем излагању дају се резултати анализе.

4. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ И ДИСКУСИЈА

Четврто поглавље организовано је у пет целина у складу са циљевима истраживања. Прве две целине обухватају трећи циљ који се тиче квалитативне анализе метафоричких представа ума, то јест когниције у енглеском и српском језику. Утврђен је домет циљног домена, односно издвојени су изворни домени који учествују у процесу метафоризације ума. Дискусија започиње општим метафоричким представама о циљном домену (одељак 4.1.) и усмерава се ка њиховим конкретизацијама (одељак 4.2.). Потом се, у складу са четвртим циљем, у трећем одељку (4.3.) сагледавају начини метафоричке репрезентације појединачних когнитивних процеса у два језика и издвајају се доминантне сликовне схеме у четвртном одељку (4.4.), како је предвиђено петим циљем дисертације. Оваква организација проистиче из чињенице да је за преглед основних сликовносхематских односа у енглеском и српском језику најпре било неопходно утврдити најзаступљеније домene у оба корпуса. У оквиру пете целине (4.5.) разматрају се међујезичке сличности и разлике у погледу учесталих изворних домена, метафора основног и метафора специфичног нивоа не би ли се пружили одговори на шести, седми и осми циљ истраживања.

4.1. Опште метафоричке представе о УМУ

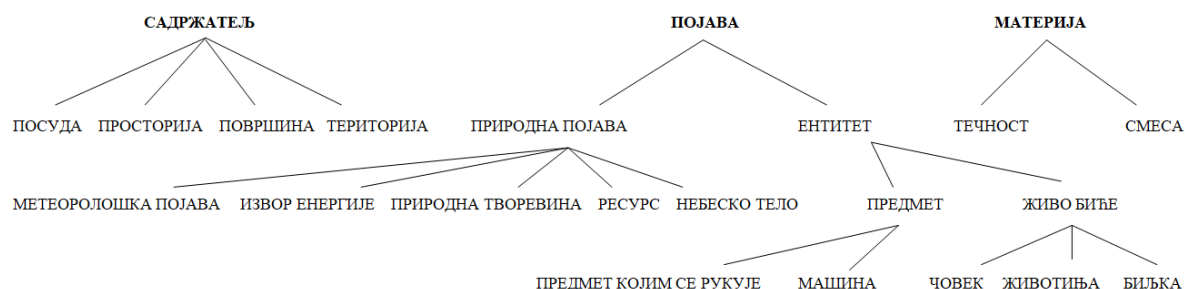
Приликом издвајања учесталих представа о појму, неопходно је водити рачуна о хијерархијском односу који постоји између домена. Представе треба организовати и приказати тако да се оне налазе на истим нивоима конкретизације или уопштавања. Стога су резултати анализе представљени уз уважавање таквих хијерархијских односа. Индуктивним приступом утврђено је да се најобухватнији ниво репрезентације УМА може свести на САДРЖАТЕЉ (нпр. Е: “It’s like I’d saved up all these ideas *in my mind* and got them out all at once.”; С: „У његовом уму обликовала се једна идеја.“), ПОЈАВУ (нпр. Е: “So what, exactly, does the brain do if mental activities can exist independently of the brain? After all, as John Dewey put it, mind is *a verb*, not *a noun*.”; С: „[...] ум који *се јавља* када се чини да су све човекове шансе избрисане.“) и МАТЕРИЈУ (нпр. Е: “Just kept a

⁵² Код Филмора (1982: 125) овај однос носи назив *контраст између оквира* (енгл. *contrast across frames*).

clear mind and tried to play as much baseball as I could and not play mind games with myself.”; С: „*Расуте честице* које су биле Ринсвиндов ум прибрасе се и уздигоше се кроз слојеве тамне подсвести као леш од три дана који излази на површину“). САДРЖАТЕЉ обухвата различите типове дводимензионалног и тродимензионалног простора. ПОЈАВА укључује општи појам ЕНТИТЕТ и ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ, док се под МАТЕРИЈОМ подразумева супстанца, у прикупљеној грађи најчешће спецификована у виду ТЕЧНОСТИ или СМЕСЕ разноврсних материјала. Три најопштије категорије (домени) садрже атрибуте заједничке свим поткатегијама (или већини тих чланова), што их чини надређеним.

Ретки су метафорички изрази из корпуса који се не могу сврстати под неки од дата три наддомена. Као изузеци, у српском корпусу издвојили су се изрази који припадају доменима: ГОРЕ (С: „*знање* нужних и вечитих истина јесте оно што нас од простих животиња разликује и што чини да имамо ум и науке, *уздижући* нас до сазнања нас самих и Бога“), ДОЛЕ (С: „*падао* у потпуну отупелост, сасвим губио памћење“) и ШИРИНА (С: „Експеримент је још једном постао средиште архитектуре, а то захтева *широк*, координишући ум, а не *уског* стручњака.“), док су у оба корпуса уочени изрази из домена БОЈЕ (Е: “This is a broad *spectrum* of ideas, all dealing with wealth, some with rentals and housing, some with child care, others with education.”; С: „За затворени, ауторитарни ум карактеристични су круто, *црно–бело* мишљење“). Преглед односа међу појмовима путем којих се разуме људски УМ даје се испод (Слика 7):

Слика 7. Шематски приказ односа међу појмовима који служе за разумевање УМА

Да су у питању најопштије представе очигледно је из тога што не постоји ментална слика нити свеобухватни облик за категорију САДРЖАТЕЉА, ПОЈАВЕ или МАТЕРИЈЕ, као што постоје у случају КОНТЕЈНЕРА, СОБЕ, КОМПЈУТЕРА, КОЊА или ВОДЕ. Не постоје дистинктивне моторне радње које се везују за САДРЖАТЕЉ, ПОЈАВУ или МАТЕРИЈУ уопште, нити много знања о тим нивоима. Скелетна структура која је последица њихове сликовносхематске заснованости чини САДРЖАТЕЉ, ПОЈАВУ и МАТЕРИЈУ концептима генеричког нивоа.

У језичкој грађи из корпуса оба језика запажене су репрезентације домена на вишим нивоима општости. Стога су наредна три сегмента (4.1.1.–4.1.3.) посвећена дискусији о метафоричким изразима који представљају примере пресликавања са општијих домена НЕСПЕЦИФИКОВАНОГ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ САДРЖАТЕЉА, ПОЈАВЕ и МАТЕРИЈЕ.

4.1.1. Изворни домен НЕСПЕЦИФИКОВАНОГ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ САДРЖАТЕЉА

УМ је у прикупљеној грађи био представљен као НЕСПЕЦИФИКОВАНИ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ САДРЖАТЕЉ (1–14). Исто пресликавање важи и за домene МОЗАК и

ГЛАВА. У смислу дефинисања, садржатељ се у овом истраживању сматра неспецификованим уколико поред општег односа садржавања у три димензије забележени метафорички изрази у свом основном значењу захватају више типова садржатеља, то јест ако истовремено могу упућивати на кутију, просторију, посуду и слично. Према томе, иако су представе сужене у погледу димензије на тродимензионални простор, и даље је у питању категорија генеричког нивоа из истих разлога који су претходно наведени за категорију САДРЖАТЕЉА (тј. организација знања, дистинктивне радње, гешталтно опажање облика, менталне слике – опште скелетна структура). Такве представе односиле су се на својство попут капацитета садржатеља (нпр. Е: *capacity, capacious, have room for, space* у примерима 1–3, 5; С: *тесан* у примеру 8) што се преноси на когнитивну способност човека. Метафоре УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ НЕСПЕЦИФИКОВАНИ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ САДРЖАТЕЉ И КОГНИТИВНА СПОСОБНОСТ ЈЕ КАПАЦИТЕТ САДРЖАТЕЉА МОГУ ПОДРАЗУМЕВАТИ И ПРЕСЛИКАВАЊЕ ПОПУТ НЕ МИСЛИТИ НИ О ЧЕМУ ЈЕ БИТИ ПРАЗАН (Е: *empty* у примеру 4; С: *празан* у примеру 9). Да капацитет као својство игра важну улогу при процесу размишљања потврђују примери 5–7 и 10–14 који садрже језичке реализације две супротне метафоре: ИСПУНИТИ УМ/МОЗАК/ГЛАВУ НЕКАКВИМ МИСЛИМА ЈЕ НАПУНИТИ САДРЖАТЕЉ (Е: *to fill* у примеру 5, *to clutter* у примеру 6; С: *испунити* у примеру 10, *претрпати* у примеру 11, *препун* у примеру 12, *пун* у примеру 13) и ПРЕСТАТИ МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ИСПРАЗНИТИ САДРЖАТЕЉ (Е: *to clear your mind* у примеру 7; С: *испразнити* у примеру 14).

Е:

1. He possessed an unlimited *capacity* of head and heart and there were few who could be of his caliber in political sagacity.
2. We believe the small-mindedness and tribalism are only affecting other people: the MAGA-hat hordes or the puritanical leftists or the craven neoliberals or whoever else. In fact, we know it's true, because our minds are *capacious* and our tribe is enlightened.
3. And your little brains have not absorbed enough yet in life to not *have room for* all these lines.
4. Gilliam: Maybe that's why my brain is *empty* because all that's left for me is redoing the old stuff.
5. When we consciously choose how to *fill* our mental *space*, we become the boss and nothing can *enter* our minds without our permission.
6. I clicked and clicked, jumping from topic to topic, random bits of information and anecdotes *cluttering* my mind.
7. So this is actually the number one misconception around meditation. People think they have to *clear their minds*.

С:

8. Како је широк и простран Соњин осмех, загрљај, њена срећа, без обзира колико *тесан* и оштећен био њен ум и неусклађено њено тело.
9. Али ништа ми није падало на памет. Ум ми никада није био *празнији*.
10. Поглед на било који од њих био је довољан да *испуни* ум страхопоштовањем и чуђењем; виђени заједно, представљали су фантастичан приказ.
11. Викторијина рука која је стискала његову се тргла, а Ленгдонов ум, који је био *претрпан* питањима без одговора, борио се да нађе упориште.
12. Мозак ми је био *препун* еуклидовских предрасуда и свет посматрам очима учитеља геометрије [...].

13. Глава му је била пуна чудних и неприродних идеја о томе како ће постати понос својих родитеља и школе.
14. На крају сам одустао од бројања. Покушао сам да *испразним* мозак од мисли.

(Под)свест се у анализираној грађи енглеског језика одређује као локација у неспецификованом тродимензионалном простору, што се може видети из примера 15–19, од којих први (15) илуструје појмовну метафору ПОДСВЕСТ ЈЕ НАЈДАЉА ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ (Е: *in the back of your mind*), чија спецификација у контексту примера подразумева и пресликавање као што је: НЕГАТИВНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА. На негативну обојеност мисли указује речничка дефиниција фразе према којој су мисли намерно лоциране даље онда када су непожељне (“a thought that is at the back of your mind is one you try to ignore because you do not want it to be true”, *Longman*). Међутим, како примери у наставку показују, мисли такође могу бити лоциране подаље када се о њима не размишља активно (МАЊЕ ВАЖНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА), односно када нису од нарочите важности у датом тренутку (16) или онда када су заборављене (ЗАБОРАВЉЕНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА, у примеру 17). Насупрот примерима 15–17, примери 18–19 илуструју метафоре: СВЕСТ ЈЕ ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ И ВАЖНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У ПРЕДЊЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА (Е: *in/at/to the front/forefront of your mind*), будући да оно што је релевантно и што се не сме заборавити мора бити лако доступно сећању, те заузима положај у предњем делу садржатеља. Такво пресликавање додатно је мотивисано визуелним опажањем јер се оно што се виузелно истиче или предњачи лакше памти. Репрезентације овог типа ослањају се на оријентационе метафоре ЛОШЕ ЈЕ НАЗАД, МАЊЕ ВАЖНО ЈЕ НАЗАД, ЗАБОРАВЉЕНО ЈЕ НАЗАД И ВАЖНО ЈЕ НАПРЕД. С обзиром на то да су лоше, мање важно и заборављено негативно одређена својства, она се могу објединити пресликавањем НЕГАТИВНО ЈЕ НАЗАД, те важи и супротан однос: ПОЗИТИВНО ЈЕ НАПРЕД.

Е:

15. What will I do if I leave her? It will always be way *in the back of my mind*.
16. *At the back of our minds* we must remember to be part of the solutions to our generations, catalysts for progressive change.
17. And as far as I can tell, the Russia investigation has drifted to *the back of a lot of people's minds*.
18. I mean climate is *at the forefront of a lot of people's minds*.
19. But what will always be *in the front of our minds* is the idea that we have a choice.

Однос садржавања при репрезентацији ПОДСВЕСТИ је у енглеској грађи такође исказан употребом лексема које ортографски одговарају једној речи. Рецимо, *угао* (Е: *corner*) тродимензионалног садржатеља (просторије или кутије) пресликава се на подсвест (20), те представља још једну потврду метафоре ПОДСВЕСТ ЈЕ ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ. Уз то, могуће је окарактерисати и особину попут спиритуалности као површ или страну суда или просторије (Е: *side*), будући да пример 21 указује на метафоре: УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ (Е: *to unlock*), КОГНИТИВНА СПОСОБНОСТ ЈЕ КАПАЦИТЕТ САДРЖАТЕЉА (Е: *capacity*), ЉУДСКА ОСОБИНА ЈЕ ПОВРШ/СТРАНА САДРЖАТЕЉА (Е: *side*). Припадност примера 21 групи која се тиче свести огледа се понајвише у метафоричком изразу *откључати* (Е: *to unlock*) на основу којег је јасно да је појединца неопходно подстаћи како би испољио већу креативност, исказао емпатију и упустио се у

комплексније мишљење. Дакле, у питању су својства која човек већ поседује, а којих није свестан.

Е:

20. But the band's music still echoes in the *corners* of his brain.
21. [...] psychologists use knowledge of the psychology of spirituality and the spiritual *side* of the human mind to help patients *unlock* enhanced *capacity* for thought, creativity, emotion, and compassion.

Српски еквиваленти датих пресликавања (15–21) нису забележени током анализе, али је накнадном претрагом корпуса утврђено да српски језик садржи фразу С: у *малом мозгу* (22–25) која у начелу илуструје иста појмовна пресликавања као у примерима 15–17. Иако се фраза не јавља у РСЈ, сличност са примерима из грађе енглеског језика може се уочити на основу чињенице да се мали мозак налази у задњем делу лобањске дупље, чиме се наглашава локација у најдаљем делу садржатеља. На основу тога, фраза се у примерима 22 и 23 може означити као реализација истих пресликавања која се наводе за пример 15: ПОДСВЕСТ ЈЕ НАЈДАЉА ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ и НЕГАТИВНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЛИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА, чему доприносе изрази С: *пораз* (22) и *заstraшујућа помисао* (23). Илустрација пресликавања МАЊЕ ВАЖНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЛИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА наводи се у примеру 24, а илустрација пресликавања ЗАБОРАВЉЕНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЛИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА у примеру 25.

С:

22. Сигурно нам је прошлогодишњи пораз од 0:1 негде у *малом мозгу*, али ове године је друга ситуација и посебан мотив у том смислу немамо [...].
23. Негде у *малом мозгу* родила му се нова, заstraшујућа помисао да је Данијел можда у праву.
24. Али одозго, с падина громадне Румије мотри га брижно старачко око. Ако га и не мотри, свако ко је потекао отуда има га негде у *малом мозгу*.
25. Појам који нам је на врху језика, али не знамо како да га срочимо. Нешто што нам се крчало у *малом мозгу* док смо пробијали кордон и гутали сузавац.

Међујезичке разлике у метафорама СВЕСТИ не тичу се искључиво избора фразе, већ и локације на којој се налази важна мисао. Наиме, корпус српског језика показује да се у изразу С: „у *средишту* свести“ (26) читавају метафоре СВЕСТИ ЈЕ ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ и ВАЖНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЛИ СЕ НАЛАЗИ У СРЕДИШЊЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА. Важност и средишњи положај доводе се у везу и у енглеском језику (нпр. “This was a *central* idea in Marxist theory”, Longman) у значењу „суштински“⁵³. Иако није био прибележен пример у енглеској грађи где се значајна мисао тако лоцира у менталном простору, као што је то случај са овде наведеним примером из српске грађе, Џонсон (1987: 124) бележи овај просторни однос.

⁵³ За идиоматизовани израз С: „у суштини“ са значењем „суштински“ Кликовац (2000: 71) напомиње да се суштина концептуализује као средишњи тродимензионални простор.

С:

26. [...] пред оном карикатуром која је оставила тако дубок, тако неизбрисив траг у самом *средишту* његове свести.

Наспрам примера из енглеске грађе (18–19), ВАЖНА МИСАО, ближе одређена у примеру 26 као СЕЋАЊЕ, заузима положај у средишту. Због тога оријентациона метафора у контексту овог примера гласи ВАЖНО ЈЕ У СРЕДИНИ.

Репрезентанти искуства, који се могу обухватити општим доменом МИСАО, схватају се као садржани ентитети. Тако су за метафору МИСЛИ СУ САДРЖАНИ ЕНТИТЕТИ (27–38) на нижем нивоу уопштавања уочена пресликавања попут: СЕЋАЊЕ ЈЕ САДРЖАНИ ЕНТИТЕТ (28, 34–35), СУМЊА ЈЕ САДРЖАНИ ЕНТИТЕТ (29), УБЕЂЕЊЕ ЈЕ САДРЖАНИ ЕНТИТЕТ (30–31) и ИДЕЈА ЈЕ САДРЖАНИ ЕНТИТЕТ (32–33, 36, 38).

Е:

27. Space, time, matter are experienced *within* our minds.
28. And so in the laboratory, it's kind of easy to realize that memories are *in* our brain.
29. There is not a doubt *in* my mind that Rachel knew.
30. He knows that people would indeed believe those propositions if he were to directly implant the belief *in* their minds or else perform spectacular miracles before them.
31. The magister claims it's *in* my head: that death's shadow is a myth.
32. Yeah because, I mean, even though it's just ideas *in* your mind, you have all these memories of growing up together, you know.

С:

33. Имам веома развијену машту и много тога ми је у глави.
34. Карвер је главнокомандујући „Одред“, тајне организације америчке владе, а такође поседује натприродне способности да своје мисли, сећања и емоције „угура“⁵⁴ у ум других људи.
35. Све што је мој друг причао, па и он сам, погурен, у похабаном, војничком шињелу, остао је заувек у мом мозгу.
36. Немогуће је рећи како ми се та мисао први пут увукла у мозак [...].
37. Ишли су полагано, обојица са истом мишљу у глави: да се треба вратити са опасног и бесмисленог пута.
38. Била је то нова идеја *из* главе учених људи, који су под вођством Максвела, стварали нову и далекосежну науку.

Поред предлога *унутар* (енгл. *within*) у примеру 27, садржавање се у овој групи (28–38) исказује понајвише на нивоу предлога у (Е: *in*, 28–37) и С: *из* (38). Заправо, проглашавање појма за садржатељ најчешће се постиже управо конструкцијама у + *локатив*, у + *акузатив*, *кроз* + *акузатив* и *из* + *генитив* (Кликовац 2004: 193–194). Уочава се, дакле, да при метафоричкој репрезентацији УМА у овим случајевима није прецизирано о каквом тродимензионалном садржатељу је реч. Ум, као и друга два садржатеља (мозак и глава), може представљати како ПРОСТОРИЈУ тако и КУТИЈУ или ПОСУДУ. Уочене аналогije се табеларно могу приказати на следећи начин:

⁵⁴ Метафорична употреба лексеме је у овом случају сигнализивана наводницима („“).

Табела 4. Метафоре УМА засноване на изворном домену НЕСПЕЦИФИКОВАНОГ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ ПРОСТОРА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ НЕСПЕЦИФИКОВАНИ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	КОГНИТИВНА СПОСОБНОСТ ЈЕ КАПАЦИТЕТ САДРЖАТЕЉА ^{Е, С}	our minds are <i>capacious</i>	без обзира колико <i>тесан</i> и оштећен био њен ум
	МИСЛИ СУ САДРЖАНИ ЕНТИТЕТИ ^{Е, С}	memories are <i>in</i> our brain	са истом мишљу у глави
МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ ^{Е, С}	НЕ МИСЛИТИ НИ О ЧЕМУ ЈЕ БИТИ ПРАЗАН ^{Е, С}	my brain is <i>empty</i>	Ум ми никада није био <i>празнији</i> .
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ИСПУНИТИ УМ НЕКАКВИМ МИСЛИМА ЈЕ НАПУНИТИ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	information and anecdotes <i>cluttering</i> my mind	Ленгдонов ум, који је био <i>претрпан</i> питањима
	ПРЕСТАТИ МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ИСПРАЗНИТИ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	People think they have to <i>clear</i> their minds.	Покушао сам да <i>испразним</i> мозак од мисли.
НЕГАТИВНО ЈЕ НАЗАД ^{Е, С}	(ПОД)СВЕСТ ЈЕ ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ ^{Е, С} НЕГАТИВНА/МАЊЕ ВАЖНА/ЗАБОРАВЉЕНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА ^{Е, С}	It will always be way <i>in the back</i> of my mind.	пораз од 0:1 негде у <i>малом мозгу</i>
ПОЗИТИВНО ЈЕ НАПРЕД ^Е	ВАЖНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У ПРЕДЊЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА ^Е	climate is <i>at the forefront</i> of a lot of people's minds	
ПОЗИТИВНО ЈЕ У СРЕДИНИ ^{Е, С}	ВАЖНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У СРЕДИШЊЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА ^С		у самом <i>средишту</i> његове свести

4.1.2. Изворни домен ПОЈАВЕ

Језичке реализације домена ПОЈАВЕ је тешко издвојити, имајући у виду апстрактност самог домена. Концепт подразумева било какав вид манифестације стварности („1. оно у чему се појављује, манифестује стварност; 2. догађај, случај“, PCJ 2011: 944). Рецимо, у претходно наведеном примеру: “So what, exactly, does the brain do if mental activities can exist independently of the brain? After all, as John Dewey put it, mind

is a verb, not a noun” јавља се супротстављање оквира (енгл. *corrective framing*, Богетић 2018: 147) јер се путем директне негације истичу две супротне представе које припадају истом изворном домену (ПОЈАВА). Одбацује се гледиште засновано на представи УМ ЈЕ ИМЕНИЦА, односно УМ ЈЕ ЕНТИТЕТ пошто се самим одређењем нечега као именице подразумева то да је примарно реч о ентитету (исто запажање износи и Кликовац (2004: 85, фуснота 4)). Метафора УМ ЈЕ ГЛАГОЛ узима се као адекватно тумачење појма, што са собом повлачи тумачење УМ ЈЕ ПРОЦЕС. Према томе, у језичким изразима Е: *verb* и *noun* садржане су представе ПОЈАВЕ као догађаја или радње (ПРОЦЕСА) и нечега у чему се стварност појављује (ЕНТИТЕТА). Овај пример не само да илуструје могућност истовременог јављања језичких реализација супротних домена искуства у једном исказу, већ је значајан и у теоријском погледу јер се тако наглашава управо когниција (“mind is a verb”, дакле, *процес*) чији се облици нашироко дефинишу као *процеси, операције, функције* или *активности*.

У групи примера ексцерпираних из енглеског корпуса (39–41) приказане су најпре језичке реализације које представљају чланове антонимијског пара: *појавити се* (Е: *to emerge*) и *нестати* (Е: *to vanish*). У првом примеру (39), метафора ИДЕЈА ЈЕ ПОЈАВА читава се у изразу *појавити се* (Е: *to emerge*) путем којег се пресликавање ПОМИСЛИТИ ЈЕ ПОЈАВИТИ СЕ одвија са појаве као непосредног одраза стварности на настанак идеје. Другим речима, јављање идеје разуме се као појава која се чулно опажа у физичком простору (ДОГАЂАЈИ СУ АКЦИЈЕ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА ПОЈАВА). Израз Е: *to vanish* (40) стоји у опозицији према изразу Е: *to emerge*, њиме се СЕЋАЊЕ одређује као ПОЈАВА а њено заборављање као нестак (ЗАБОРАВИТИ ЈЕ НЕСТАТИ). Идентичне језичке реализације потврђене су у корпусу српског језика, те глагол С: *јавити се* служи као реализација пресликавања ИДЕЈА ЈЕ ПОЈАВА (42) и СЕЋАЊЕ ЈЕ ПОЈАВА (43). Пример метафора МИСАО ЈЕ ПОЈАВА и ЗАБОРАВИТИ ЈЕ НЕСТАТИ реализује се у српској грађи на нивоу језика путем глагола С: *ишчезнути* (44). ПОЈАВА је при репрезентацији људског мозга сужена на класу ЕНТИТЕТА у примеру 41 (МОЗАК ЈЕ ЕНТИТЕТ), али се на основу метафоричког језичког израза (Е: *entity*) не могу извести опсежнији закључци о самом мозгу јер лексему *ентитет* одликује неодређеност у погледу значења – ентитети могу бити живе или неживе природе.

Е:

39. It is from here that an idea *emerged*, a plan to save the lives of others.
40. The longer we wait, the greater the chance that all memory of Batman will *vanish* from our minds forever.
41. The human brain is the most complex *entity* in the known universe.

С:

42. Сигурно је да ће *се* још неком „*јавити*“ што нам је чинити. Свет је жедан идеја.
43. Паде ми на ум да се обратим сну: али њена слика, која ми *се* често *јављала*, није ми више долазила у сан.
44. Али та мисао *ишчезе* под притиском његове старе идеје.

На основу издвојених примера, може се увидети да се представе организоване око наддомена ПОЈАВЕ учесталије тичу различитих типова мисли (нпр. идеје, сећања). Таква пресликавања бележе се у случају општијих својстава каква су настајање и нестајање онда када метафорички изрази не упућују на конкретан тип појаве. Табела 5 приказује пресликавања која полазе од датог наддомена.

Табела 5. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПОЈАВЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ ПОЈАВА ^{Е, С}		The human brain is the most complex <i>entity</i>	ум који <i>се јавља</i> када се чини да су све човекове шансе избрисане
ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ИДЕЈА ЈЕ ПОЈАВА ^{Е, С} ПОМИСЛИТИ ЈЕ ПОЈАВИТИ СЕ ^{Е, С}	an idea <i>emerged</i>	Сигурно је да ће <i>се</i> још неком „ <i>јавити</i> “ што нам је чинити.
	СЕЋАЊЕ ЈЕ ПОЈАВА ^{Е, С} ЗАБОРАВИТИ ЈЕ НЕСТАТИ ^{Е, С}	memory of Batman will <i>vanish</i>	мисао <i>ишчезе</i>

4.1.3. Изворни домен МАТЕРИЈЕ

У физичком смислу, *материјом* се сматра састав физичког тела одређене масе која се простире у неком простору (РСЈ 2011: 669). Према облику постојања, материја се може јавити у чврстом, течном, гасовитом стању или у виду плазме. Таква прецизнија својства могу допринети издвајању конкретнијих домена искуства. У анализираној грађи, то су били домени ТЕЧНОСТИ и СМЕСЕ (сегмент 4.2.5.). Међутим, током анализе, издвојили су се и изрази који не указују недвосмислено на одређени облик постојања, већ на материју уопште. Језичка реализација истакнута у примерима 45 и 46 (Е: *to melt*) подразумева прелаз из чврстог у течно агрегатно стање, али нема додатних информација на основу којих се може закључити о каквом типу чврсте материје је реч, због тога се УМ/МОЗАК шире одређује као МАТЕРИЈА. Контекстуално значење глагола *отопити се* (Е: *to melt*) није обухваћено одредницом самог глагола, али речник *Longman* бележи именицу Е: *brainmelt* путем које се описује стање опште збуњености, те је изразе “Minds melt” (45) и “brain is melting” (46) могуће разумети као илустрације истог контекстуалног значења: ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ОТОПЉЕНОСТ, чему је надређена метафора ПРЕЛАЗАК У ДРУГО МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ПРЕЛАЗАК У ДРУГО АГРЕГАТНО СТАЊЕ. Илустрација из корпуса српског језика садржи метафорички језички израз С: *расуте честице* (47) који реализује директну метафору УМ ЈЕ СКУП ЧЕСТИЦА. Како су честице саставни делови материје, пример 47 се такође посматра као реализација опште метафоре УМ ЈЕ МАТЕРИЈА. Наредно пресликавање (48) полази од тога да се ум посматра у облику материје будући да реч С: *супстанцијалан* у основном значењу упућује на овај однос („који се односи на супстанцу“, РСЈ 2011: 1268). Градивна улога материје у саставу свих ентитета омогућава истицање суштинског значаја у апстрактном погледу („битан, суштински“, РСЈ 2011: 1268), те се и у овом изразу читава однос: УМ ЈЕ МАТЕРИЈА (СУПСТАНЦА).

Е:

45. We're on episode three of five now and the story is climbing the rising action mountain in typical zombie apocalypse fashion: People die. Spirits break. Minds *melt*.

46. I'm... my brain is *melting*. How can events happen before the ones that happened... before?
- C:
47. *Расуте честице* које су биле Ринсвиндов ум прибрасе се и уздигоше се кроз слојеве тамне подсвести као леш од три дана који излази на површину.
48. Проблем који се стално поставља је да ли је ум један *супстанцијалан ентитет* који је одвојен од мисли и доживљаја који чине његов историјат [...].

Путем израза који спадају под домен МАТЕРИЈЕ могу се описати различити типови МИСЛИ. Први (49) у групи издвојених примера из енглеске грађе описује траг мисли на сликовит начин изједначавајући га са *талогом* (E: *residue*), то јест нераствореним слојем материје. Стога истакнути метафорички израз указује на аналогичност: МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА, ТРАГ МИСЛИ ЈЕ ТАЛОГ МАТЕРИЈЕ. Онда када се МИСАО појми као МАТЕРИЈА, њен негативни утицај разуме се путем пресликавања *токсичности* супстанце (E: *toxic; poisonous*; C: *отрован*, у примерима 50–51, 54). Метафора НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ МИСЛИ ЈЕ ТОКСИЧНОСТ МАТЕРИЈЕ искуствено је мотивисана знањем о штетном или смртоносном дејству које отровне супстанце имају по живи организам. Поистовећивањем физичког и менталног стања, омогућено је пресликавање са отрова на негативну идеју или мисао. Насупрот томе, конвенционализовани метафорички израз E: *refined* у примеру 52 позитивно је обојен будући да реализује метафору ПОБОЉШАТИ ИДЕЈУ ЈЕ ПРОЧИСТИТИ МАТЕРИЈУ захваљујући свом основном значењу: “to make a substance purer using an industrial process” (Longman, значење 2). Анализирана грађа српског језика показује да се састав материје (тј. *честице*) такође преноси на структуру мисли, према томе, МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА која се разлаже на мање сегменте (53). Поред тога, забележена је и метафора ОФОРМИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОЧВРСНУТИ у виду израза који стоје у антонимијском односу, C: *учврстити се* у примеру 55 и *неочврсла* у примеру 56. У питању је прелазак из меког, житког или течног стања у чврсто стање материје, без јаснијих назнака о конкретном типу на основу којег би било могуће конкретизовати општију метафору МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА.

- E:
49. The stork's broken wing dragged behind and left in the dirt what a poet perhaps might call the *residue* of his thoughts.
50. All of these *toxic* ideas and myths are chanted like mantras by politicians, economic experts and representatives of the media.
51. Basically, we have been taught that we're less than men, and men are supposed to marry not only one wife, but four, and we should be fine with it, and all these *poisonous* ideas.
52. In the classroom sections, students are encouraged to generate “crazy” ideas, which can later be *refined* or cast aside [...].
- C:
53. Воља у новорођенчету сигурно претходи мисли, али врло мало, мисао такође има своје *елементарне честице*, које морате упознати.
54. И немоћ, за коју никад није знао, почињала је да му се јавља: после ње су долазиле меке и влажне туге и *отровне* мисли које су га доводиле до страшних закључака [...].

55. Али при том покушају у мојој глави *се учврстила* мисао да не треба ни испитивати путање електрона у атому [...].
56. Била је то можда још *неочврсла* мисао да више није сам, комотан и слободан у свом кревету [...].

Кључна својства МАТЕРИЈЕ која се преносе на домен интелектуалног јесу агрегатно стање и његова промена, као и токсичност материје. У питању су пресликавања заједничка за обе грађе, мада се у енглеском корпусу јавља више пресликавања на специфичном нивоу апстракције. Табела 6 сумира међудоменска пресликавања у чијој основи лежи домен МАТЕРИЈЕ и илуструје их примерима:

Табела 6. Метафоре УМА засноване на изворном домену МАТЕРИЈЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С}	УМ ЈЕ СКУП ЧЕСТИЦА ^С		<i>Расуте честице</i> које су биле Ринсвиндов ум
ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ПРЕЛАЗАК У ДРУГО МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ПРЕЛАЗАК У ДРУГО АГРЕГАТНО СТАЊЕ ^{Е, С} ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ОТОПЉЕНОСТ ^Е	my brain is melting	
	ОФОРМИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОЧВРСНУТИ ^С		у мојој глави <i>се учврстила</i> мисао
МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С}	МИСАО ЈЕ СКУП ЧЕСТИЦА ^С		мисао такође има своје <i>елементарне честице</i>
	ТРАГ МИСЛИ ЈЕ ТАЛОГ МАТЕРИЈЕ ^Е	residue of his thoughts	
	НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ МИСЛИ ЈЕ ТОКСИЧНОСТ МАТЕРИЈЕ ^{Е, С}	toxic ideas; poisonous ideas	<i>отровне</i> мисли
	ПОБОЉШАТИ ИДЕЈУ ЈЕ ПРОЧИСТИТИ МАТЕРИЈУ ^Е	ideas, which can later be refined	

4.1.4. Резиме

Скуп метафоричких израза на енглеском и српском језику путем којих се приказ УМА одвија на нивоу општих представа припадао је доменима САДРЖАТЕЉА, ПОЈАВЕ и МАТЕРИЈЕ. Неодређени тип садржатеља јавио се у анализираној грађи енглеског и српског језика као тродимензионални простор. Међу пренетим аспектима САДРЖАТЕЉА издвојили капацитет, локација у садржатељу и садржај. Конкретније, пресликавања су се вршила у следећем смеру: садржатељ → ум/мозак/глава, капацитет садржатеља → когнитивна способност, локација у садржатељу → (под)свест, садржани ентитет → мисао. Излистани општи аспекти изворног домена САДРЖАТЕЉА јесу основа метафора којима се истиче пренос искуства о пуњењу унутрашњости садржатеља на обузетост ума мислима, као и пражњења унутрашњости садржатеља на престанак размишљања. Одређење МИСЛИ као САДРЖАЈА углавном се постизало употребом предлога (*у* и *из*). Поред тога, мисли су у грађи оба језика биле вредносно означене оријентационим

метафорама ЛОШЕ ЈЕ НАЗАД, МАЊЕ ВАЖНО ЈЕ НАЗАД, ЗАБОРАВЉЕНО ЈЕ НАЗАД, ВАЖНО ЈЕ НАПРЕД И ВАЖНО ЈЕ У СРЕДИНИ. Међудоменска преклапања у пресликавањима су у оквирима анализиране грађе била потпуна (в. Табелу 4) и врло често остварена сличним језичким изразима (нпр. *empty* (Е) : *празан* (С)). Једине разлике тицале су се оријентационих метафора заснованих на просторном односу НАПРЕД, који се јавља у енглеском корпусу, и односу У СРЕДИНИ који се јавља у српском, приликом вредносног одређења мисли (тј. значај, негативност/позитивност или упамтљивост), али из когнитивистичке литературе (в. Џонсон 1987: 124) је познато да није у питању међујезичка разлика.

Преноси са домена ПОЈАВЕ базирали су се на аспектима настајања/јављања и нестајања, који образују антонимијски пар. Међу забележеним аналогијама истичу се: појава → мисао, појављивање у физичком простору → настанак мисли, нестанак појаве у физичком простору → заборављање мисли. Овај наддомен претежно захвата мисли, али су у обе грађе атестирана и општа одређења УМА и МОЗГА као ПОЈАВЕ (в. Табелу 5). Међујезичка поклапања била су потпуна, што потврђују и сличности у погледу употребљене лексике (нпр. *vanish* (Е) : *ишчезнути* (С)).

Оформљене сличности између МАТЕРИЈЕ уопште и интелектуалног домена су у прикупљеној грађи подразумевале два аспекта, агрегатно стање материје и својство попут токсичности. Преноси истакнутих физичких и хемијских својстава вршили су се према следећем шаблону: материја → ум/мозак, прелазак у друго агрегатно стање → прелазак у друго ментално стање, онда када је на месту циљног домена био УМ, и: материја → мисао, токсичност материје → негативни утицај мисли, прелазак у друго агрегатно стање → формирање мишљења, онда када је на месту циљног домена била МИСАО. Генерички ниво показује преклапања онда када се полази од кључних аспеката домена МАТЕРИЈЕ, тј. токсичности и промене агрегатног стања (в. Табелу 6). У склопу овог наддомена, забележена су размимоилажења између две посматране грађе на нивоу језичких реализација, па самим тим и у начину на који су метафоре биле конкретизоване. Рецимо, у српској грађи описан је прелаз у чврсто агрегатно стање који служи за предочавање односа ОФОРМИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОЧВРСНУТИ, а у енглеском прелаз у течно агрегатно стање као илустрација метафоре ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ОТОПЉЕНОСТ. Другим речима, забележене лексеме упућивале су на различита когнитивна стања или процесе.

Уопштавања овог типа, то јест на нивоу домена као што су САДРЖАТЕЉ, ПОЈАВА и МАТЕРИЈА неопходна су ради приказа хијерархијске структуре метафора УМА. Међутим, иако опште метафоричке представе олакшавају поређење начина репрезентације УМА у различитим језицима, оне мало говоре о самом појму. Рецимо, код различитих когнитивних процеса (нпр. процеса решавања проблема, одлучивања, расуђивања, учења или разумевања) јавиће се домен КРЕТАЊА (Јаневска 2022а; Јаневска 2022б). Међутим, такво одређење је недовољно прецизно јер се свака сврсисходна активност разуме као кретање у простору (Гибс 1994; Кликовац 2004; Лејкоф 2009; Кевечеш 2010; Џонсон 2017). Стога је након општих метафоричких представа неопходно размотрити конкретизације наддомена САДРЖАТЕЉА, ПОЈАВЕ и МАТЕРИЈЕ у складу са тиме како су реализовани на нижим нивоима општости или апстракције. Овој теми посвећен је наредни одељак.

4.2. Конкретизације метафора УМА

Метафоре општег нивоа дозвољавају даље спецификације (в. Слику 7). Домен САДРЖАТЕЉА се у корпусима енглеског и српског језика реализује у виду одређених

типова дводимензионалног и тродимензионалног простора (ПОСУДА, ПРОСТОРИЈА, ПОВРШИНА и ТЕРИТОРИЈА). ПОЈАВА се јавља било у виду ЕНТИТЕТА или ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ. Домен ЕНТИТЕТ првенствено обухвата ЖИВА БИЋА, а потом и разне ентитете неживе природе који припадају категорији ПРЕДМЕТА. ПРИРОДНА ПОЈАВА покрива скуп метафоричких израза који упућују на МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ, ИЗВОР ЕНЕРГИЈЕ, ПРИРОДНЕ ТВОРЕВИНЕ, РЕСУРСЕ и НЕБЕСКА ТЕЛА. Напоследку, спецификације МАТЕРИЈЕ уочене су у изразима који се у првом реду односе на текућину, то јест ТЕЧНОСТ, а затим и на мешавину разноврсних материја, односно СМЕСУ. Језичке метафоре у анализираној грађи биле су организоване понајвише око метафора нижег нивоа, те се дискусија усмерава на домене који су боље дефинисани. Ту се, дакле, убрајају спецификације домена САДРЖАТЕЉА, ЖИВОГ БИЋА, ПРЕДМЕТА, ПРИРОДНИХ ПОЈАВА и МАТЕРИЈЕ. Неки од њих одликују се мање разгранатом структуром у погледу поткатегорија.

Ради прегледности излагања, дискусије свих репрезентативних примера који припадају доменским ознакама истакнутим у поднасловима праћене су кратким коментаром о основним преносима који се са тих домена врше, као и табеларним приказом атестираних пресликавања који сумира налазе везане за дати сегмент. Након свих забележених конкретизација метафора УМА које полазе од једног домена, следи резиме кључних запажања до којих се дошло, али се опсежнији закључци о конкретним међујезичким сличностима и разликама износе касније у одељку 4.5..

4.2.1. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену САДРЖАТЕЉА

Поткатегорије домена САДРЖАТЕЉА у које су разврстани метафорички језички изрази из две грађе јесу: ПОСУДА, ПРОСТОРИЈА, ПОВРШИНА и ТЕРИТОРИЈА. За њих важи раније напоменути однос, то јест заснованост на схеми садржатеља. Рецимо, граница садржатеља у случају ПОСУДЕ је страна посуде, у случају ПРОСТОРИЈЕ је зид просторије, код ПОВРШИНЕ и ТЕРИТОРИЈЕ то је линија. На основу граница одређују се унутрашњост и спољашњост, а њихов однос може бити кључан код домена као што је ТЕРИТОРИЈА. Најизраженије разлике међу овим садржатељима тичу се просторних димензија и њихове функције. У наставку се објашњава како је разумевање УМА омогућено овим специфичним случајевима садржавања.

4.2.1.1. Изворни домен ПОСУДЕ

Нешто одређеније представе организоване су око схватања УМА као ПОСУДЕ, односно некаквог предмета са отвором⁵⁵ у који се може сместити какав садржај, за шта је у енглеском корпусу забележена директна метафора УМ ЈЕ ПОСУДА (Е: *a grotesque intellectual pot* у примеру 57). У датом примеру (57) долази до пресликавања облика са конкретног домена ПОСУДЕ на апстрактни домен УМА, што повлачи са собом и пресликавање знања о примарној функцији посуде, тј. намена таквих предмета јесте да држе садржај у својој унутрашњости. Према томе, уколико дечји ум поприма облик посуде која треба да прими какав садржај, а сама посуда је модификована придевом *интелектуални* (Е: *intellectual*) који се односи на способност разумевања и интелигенцију, може се наслутити да је у питању процес учења. Имплицитна (у значењу „додатна“, а не као тип испољавања метафоре) пресликавања у примеру 57 подразумевала би: ЗНАЊЕ ЈЕ САДРЖАЈ и НАУЧИТИ ЈЕ ИСПУНИТИ ПОСУДУ САДРЖАЈЕМ.

⁵⁵ Према мишљењу Хотенрота (1991), Кејкенса (1993) и Кларкових (Кларк, Кларк 1977), прототипични садржатељ је затворен, сличан кутији (наведено у Кликовац 2000: 47).

Иако се у примерима 58–60 УМ/МОЗАК не изједначава експлицитно са ПОСУДОМ, јасно је да се ради о садржатељу те врсте јер израз *завући руку* (Е: *reach into* и *delve into/inside*) захтева некакав предмет са отвором. Интуитивна представа подразумевала би садржатеље какви су торба или џеп (нпр. Е: *reached into her bag, delved into her briefcase, delving into his heavy pocket, Longman*), међутим њихова сврха се не разликује од сврхе самих посуда. Да је реч о садржатељу облика посуде видимо из споја основних значења глагола Е: *to reach* (“to move your arm in order to touch or lift something with your hand”, *Longman*, значење 5) и *to delve* (“to search for something by putting you hand deeply into a bag, container etc”, *Longman*, значење 2) којима се описује покрет руке (и шаке) и предлога Е: *into* који упућује на садржатељ (*Longman*, значење 1). Дакле, примери 58–60 се овом приликом подводе под домен ПОСУДЕ услед облика самог садржатеља и његове функције. Међутим, иако се два глагола одликују сличним основним значењем, њихова апстрактна значења се разликују. Код глагола Е: *to reach into*, завлачење руке у отвор врши се са циљем да се нешто додирне, те овај израз указује на благо преузимање контроле над мислима друге особе, ментална контрола се изједначава са физичком контролом. Контекстуално значење овог метафоричког израза гласи: „учинити да неко разуме или прихвати оно што му се говори“ (*Longman*, значење 11), дакле: МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА, УМ ЈЕ ПОСУДА, УЧИНИТИ ДА НЕКО РАЗУМЕ НЕШТО ЈЕ ЗАВУЋИ РУКУ У ПОСУДУ И ЗАХВАТИТИ САДРЖАНИ ПРЕДМЕТ. У овом случају се захват пресликава на менталну контролу коју појединац има над неким⁵⁶, док у друга два (59–60), контекстуална околност говори да је метафора специфичног нивоа која се читава у изразу Е: *to delve into/inside*: РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ ЗАВУЋИ РУКУ У ПОСУДУ. Активност се овде обавља како би агенс побољшао сопствено разумевање некога или нечега, а приказ такве менталне активности постиже се пресликавањем знања о физичким активностима, у овом контексту активности покрета руке. Типични пример садржаја унутар посуде јесте течност, мада се могу јавити и други видови материје. Рецимо, у примерима 58–60 садржај унутар ума–посуде је чврстог облика јер глаголи указују на то да се садржај може зграбити.

У српском корпусу пронађен је пример пресликавања УМ ЈЕ ПОСУДА (61) у склопу којег је директном метафором спецификација садржатеља постигнута лексемом С: *контејнер* која реализује директно пресликавање УМ ЈЕ КОНТЕЈНЕР. Посматрана у изолацији, директна метафора има неутралну конотацију јер је у питању просто истицање односа садржавања будући да контејнер служи за смештање предмета (РСЈ, значење 1). Међутим, уколико се на основу глагола С: *ослободити* конвенције схвате као непожељне, контекст може навести на негативно тумачење лексеме С: *контејнер* као канте за отпад (РСЈ, значење 2) где се памте застарела мишљења других људи, те се из директне метафоре могу извести имплицитна пресликавања: ЗАСТАРЕЛО МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОТПАД, УМ ЈЕ КОНТЕЈНЕР. Друга конкретизација (62) гради се на персонификацији-саметонимијом ЧОВЕК ЈЕ РЕЗЕРВОАР (тј. демократска јавност стоји за човека или се разуме путем персонификације). Како је садржај апстрактни појам ИДЕЈА (С: *идеја*), метафорички израз С: *резервоар* ипак захтева конкретнију формулацију метафоре у виду пресликавања УМ ЈЕ РЕЗЕРВОАР због саме чињенице да се у културама којима припадају анализирани језици когнитивни процеси врше у пределу главе.

Е:

57. Children’s minds are forced to assume the shape of* a grotesque intellectual pot.

⁵⁶ Пресликавање РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАХВАТ уочено је и у корпусу српског језика, али није у питању завлачење руке у какву посуду.

58. But I do want to *reach into* the hearts and minds of people and really give hope and find a way to inspire through this.
59. Steve was a master at *delving into* someone's mind, understanding what made them tick.
60. UCLA researchers Dr. Marco Iacoboni and Dr. Joshua Freedman are the first in the world to *delve deep inside* the brains of consumers as they watch Super Bowl ads.

C:

61. Ослобађајући људски дух конвенција, а ум улоге *контејнера порука*, „Аутопсија” наставља да у својој лабораторији истражује наслеђе прошлих столећа, а њен успех конкретизују и композиције на бројним компилацијама издавача широм света.
62. [...] демократска јавност ће учествовати у политичком процесу, као контролор и *резервоар* идеја, иницијатива и критика.

Метафоре ПОСУДЕ доприносе разумевању когниције путем аспеката који се на домен УМА преносе на следећи начин: посуда → ум, садржај → мисао/знање, физичка активност/контрола → ментална активност/контрола, испуњавање унутрашњости посуде → учење, завлачење руке у посуду → разумевање. Пресликавања су омогућена знањима о општој функцији и облику посуда које, за разлику од просторије, површи и територије које ће бити размотрене касније, можда најочигледније истичу схему садржавања будући да посуде важе за прототипични пример садржатеља (Кликовац 2000). Из Табеле 7 се може видети да је изједначавање УМА и ПОСУДЕ било чешће у енглеском делу грађе и то у виду различитих лексема за опис неколико менталних активности које укључују учење, сопствено разумевање и утицај на туђе разумевање проблема. Енглеска и српска грађа се стога разликују по учесталости израза из домена ПОСУДЕ.

Табела 7. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПОСУДЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ ПОСУДА ^{Е, С}	minds are forced to assume the shape of* a grotesque intellectual pot	Ослобађајући ум улоге <i>контејнера порука</i>
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^Е	ЗНАЊЕ ЈЕ САДРЖАЈ ^Е НАУЧИТИ ЈЕ ИСПУНИТИ ПОСУДУ САДРЖАЈЕМ ^Е	a master at <i>delving into</i> someone's mind	
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^Е	РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ ЗАВУЋИ РУКУ У ПОСУДУ ^Е УЧИНИТИ ДА НЕКО РАЗУМЕ НЕШТО ЈЕ ЗАВУЋИ РУКУ У ПОСУДУ И ЗАХВАТИТИ САДРЖАНИ ПРЕДМЕТ ^Е РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАХВАТ ^Е	I do want to <i>reach into</i> the minds of people	

4.2.1.2. Изворни домен ПРОСТОРИЈЕ

Појмовна метафора УМ/МОЗАК ЈЕ ПРОСТОРИЈА дубоко је укорењена у многим културама, те представља једну од народних теорија. Такво одређење вуче корене из филозофије и углавном се приписује Фројду (1952, према Родигер 1980: 233–234). Разлике између два посматрана језика тичу се врсте и намене просторије, те захватају конкретизације ове метафоре.

Директно изједначавање менталног простора и просторије постиже се у примеру 63. У њему се мозак путем више различитих језичких израза проглашава просторијом, почев од именице С: *предсобље* (Е: *antechamber*), затим и именице ширег значења *простор* (Е: *place*) модификовану придевима *скупен* (Е: *cramped*) и *парохијски* (Е: *parochial*) који недвосмислено указују на просторију. У случају процеса размишљања, у енглеском корпусу уочена је метафора ПОСВЕТИТИ СЕ СОПСТВЕНИМ МИСЛИМА ЈЕ ПОВУЋИ СЕ У ПРОСТОРИЈУ (64), што потврђују речничка дефиниција језичког израза Е: *retreat to* (“to go away to a place that is quiet or safe”, *Longman*, значење 4) и пример који је прати (“After the noise of the city he was glad to retreat to his hotel room.”). Повлачење се може извршити и у мање типичне садржатеље каква је територија (нпр. “The rebels retreated to the mountains”, *Longman*), међутим затвореност просторије се прототипично везује за заштиту од спољашњих сила, то је према Џонсоновом мишљењу (1987) сврха просторије. Друге језичке реализације поимања УМА у виду ПРОСТОРИЈЕ истакнуте су у примерима 65–66, оне укључују фразни глагол Е: *get inside*, глагол *to enter (into)* и именицу *recess* путем којих се исказују метафоре: УМ/МОЗАК ЈЕ ПРОСТОРИЈА, ПОДСВЕСТ ЈЕ ЗАБАЧЕНИ/МРАЧНИ ДЕО ПРОСТОРИЈЕ, РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ УЋИ У ПРОСТОРИЈУ. Фокус у овим примерима усмерен је на поимање ПОДСВЕСТИ, чему доприносе оријентациона метафора НЕСВЕСНО ЈЕ ДАЉЕ (65) и метафора НЕСВЕСНО ЈЕ МРАЧНО (66), док је агенс човек који задире у туђу психу. Оријентациона метафора се у 65 формулише као просторни однос ДАЉЕ будући да је реч о просторији, упркос језичком изразу Е: *deep* који би дословно значио *дубоко*. Дубина овде заправо представља даљину, те несвесно заузима даљи положај јер није непосредно доступно свести. Претходно су размотрени начини поимања СВЕСТИ у енглеском и српском за које је установљено подлежащо пресликавање ПОДСВЕСТ ЈЕ НАЈДАЉА ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ (в. примере 15–17, 22–25). Том приликом је истакнуто да је ум окарактерисан као неспецификовани тродимензионални садржатељ, а свест локација у таквом неодређеном простору. Примери који се овом приликом наводе прецизније описују интелектуални простор као ПРОСТОРИЈУ посредством израза Е: *recess* (65–66) која јасно означава удубљење или забачени део просторије, стога се доленаведене илустрације разликују од примера 15–19 у којима изрази Е: *in/at/to the front/forefront/back of your mind* не пружају више од информације која се тиче локације унутар неког садржатеља. Сви наведени примери ексерпирани из енглеског корпуса откривају да је у случају интимних мисли домен ПРОСТОРИЈЕ продуктиван јер представља безбедан, тих и затворени простор.

Е:

63. Human brains are [...] *antechambers* to experimentation, *cramped* and *parochial places* to be.
64. Most people *retreated* to their own minds.
65. They pay him to *get inside* the deepest *recesses* of our brains. In Detroit, he’s known as the “car shrink.”
66. Not only did Shaw make theater literary through its appearance on the page, but some of Shaw’s and Ibsen’s earlier plays also engaged with

psychological realism, a mode of theater that mimicked the social realist novel by *entering into* the dark *recesses* of its characters' minds and staging their interiority.

Што се метафора ПРОСТОРИЈЕ из српског корпуса тиче, једна од лексичких реализација укључује приказ процеса памћења као усељења у стамбени простор (С: *уселити се*, у, у примеру 67). Конкретније, процес памћења илуструје метафора ПАМЋЕЊЕ ЈЕ УСЕЉАВАЊЕ, при чему је евидентна персонификација мисли (МИСАО ЈЕ ЧОВЕК). На дату општу метафору УМ/МОЗАК ЈЕ ПРОСТОРИЈА се може указати и метонимијским путем употребом неког од делова просторије. Тако се у примеру 68 метафора реализује путем језичог израза С: *прозор*.

С:

67. Већина њих била је поблесавила. У мозгове ове деце беху се *уселиле* страхоте и мучења која преживеше.
68. Родитељи који се оглуше о овакве производе чине то на штету детета: мозак, утвљују им у главу, има врло мале *прозоре* кроз које прима одређена знања.

Различити типови садржатеља забележени су у грађи оба језика, од ПОЗОРИШТА (69), МУЗЕЈА (70, 77), ЦРКВЕ (71), и ПРОДАВНИЦЕ (72), до ЗАТВОРА (73) и СКЛАДИШТА (74–76). Иако су заправо у питању зграда, разлог због којег су доле наведене илустрације приписане домену ПРОСТОРИЈЕ јесте тај што су менталне представе на које подстичу ови изрази врло вероватно сужене на унутрашњи изглед просторија унутар тих зграда. Рецимо, када се исказе пресликавање УМ ЈЕ ПОЗОРИШТЕ, ствара се ментална слика просторије са позорницом/сценом, када се исказе пресликавање УМ ЈЕ МУЗЕЈ, ствара се ментална слика просторије чији су зидови испуњени експонатима, када се исказе пресликавање УМ ЈЕ ЦРКВА, типично се мисли на просторију са олтаром, исто тако УМ ЈЕ ПРОДАВНИЦА засновано је на менталној представи просторије испуњене робом, док је за разумевање односа УМ ЈЕ ЗАТВОР важна слика затворске ћелије. Чини се да ниједно од пресликавања не полази од општег спољашњег визуелног опажања зграда која има одређену намену, већ визуелно преовладавају просторије на основу којих су заправо очевидне разлике у намени зграда. Ово запажање треба тумачити као хипотезу, јер начин когнитивне обраде ових израза треба испитати емпиријским путем. За сад се њихово смештање под домен ПРОСТОРИЈЕ из наведених разлога чини оправданим.

Е:

69. Webster's conception of literary drama that allows audiences to see the play "acted to them only in *the theatre* of* their minds" alludes to but also provides a feminist reworking of the closet drama form conceived of by male Romantic writers such as Byron and Coleridge, who envisioned this genre as a safe retreat from the anti-intellectual stage.
70. Donald R. Howard: "Memory is almost inexhaustible, and the completeness of memories relies on the structuring of details rather than on the accumulation of them. So here, in this *museum* of* my mind, I *place* them, each one, with the utmost care.
71. In the eighteenth century, Thomas Paine wrote, "My own mind is *my own church*," a sentiment many twenty-first century Nones share.

72. She can see Claudia reluctantly stripping her parents of their saris and allowing them bell-bottoms, testing the validity of this new image in the world of her mind (neatly *stocked* and *aisled* like* a *Whole Foods*) and finally rejecting it, smacking the bindi back on their foreheads where it belongs.
 73. Every day, we're *locked inside* a *prison* of* confusion -- *the prison* of* our minds.
- C:
74. Прва мрежа речи развијена је за енглески језик под називом *Prinstonski wordnet (PWN)*, као лингвистичка база података чија организација, односно структура треба да подражава начин на који људски мозак *складишти* и користи језичке појмове [...].
 75. Недавно су објављени и резултати истраживања током којег је анализиран начин на који мозак врши селекцију података које ће „*ускладиштити*“. Амерички неуролози утврдили су да мозак много дуже, скоро непрекидно, од пријатних доживљаја памти стресне ситуације.
 76. Метафора о меморији као* *складишту* се протеже на метафору о лошем занатлији који у своје *складиште* *трпа* све до чега дође.
 77. [...] мистерије и теорије завере, мешања територија реалитета и параноидних објекција, дефиљују кроз ум јунакиње/јунака који у трансценденталном *музеју* својих сећања и распад бивше Домовине показује као дело црне магије [...].

У случају оба корпуса, представљање УМА/МОЗГА као некаквог простора за складиштење најучесталије је приликом репрезентације процеса памћења (ПАМЋЕЊЕ ЈЕ СКЛАДИШТЕЊЕ) (в. Родигер 1980: 231–232; Јекел 1995: 212–214; Јаневска 2023б: 418–419). У пилот истраживању (Јаневска 2023б: 420), у енглеском новинском дискурсу забележена су појмова пресликавања са домена БИБЛИОТЕКЕ, СКЛАДИШТА И ПАЛАТЕ, што са собом повлачи тумачење МИСАО ЈЕ ВРЕДАН ПРЕДМЕТ. Електронски корпус енглеског језика показује да је подједнако продуктиван и домен МУЗЕЈ (Е: *museum* у примеру 70), чија је употреба у истој мери мотивисана чињеницом да се у просторијама овог типа чувају предмети од великог (историјског) значаја. Домени забележени у српском корпусу били су СКЛАДИШТЕ (74–76) и МУЗЕЈ (77). Сам процес памћења се у психолошкој литератури (Рот 2004: 158) примарно дефинише управо као чување доживљаја, што прикупљена грађа потврђује на нивоу активног вокабулара говорника енглеског и српског језика.

Одабир домена понекад је условљен контекстом у којем се јављају. Рецимо, одређење УМА као ПОЗОРИШТА (Е: *theatre* у примеру 69) било је заступљено у тексту о књижевним делима и драми. Пример 71 такође указује на утицај контекста на сам одабир домена, јер се при разматрању религије изједначавање УМА са ЦРКВОМ (Е: *church*) може сматрати адекватним. У примеру 72 јавља се метафоричка представа УМА као ПРОДАВНИЦЕ (Е: *Whole Foods*), на шта индиректно упућују изрази Е: *stocked* и *aisled* којима се уједно МИСАО упоређује са ЗАЛИХАМА, док домен ЗАТВОРА (Е: *prison* у примеру 73) са собом повлачи другачије тумачење. Наиме, јавља се при опису психичког стања збуњености које карактерише негативна евалуација, што се додатно истиче индиректном метафором исказаном изразом *закључати* (Е: *lock inside*) чиме се спутава слободно кретање⁵⁷. Све метафоре специфичног нивоа у корпусу енглеског

⁵⁷ Повезаност губитка самоконтроле и затворених простора примећује и Шешовски (1993).

језика припадале су типу директне метафоре. С обзиром на то да се ради о сликовитим приказима, за њих се може рећи да су приметно метафоричке. Српски језик пресликавање са домена ПРОСТОРИЈЕ илуструје како директним (76–77), тако и индиректним путем, употребом глагола С: (у)складиштити („смештати у складиште“ РСЈ 2011: 1206, у примерима 74–75) и *трпати* (76).

Дакле, говорници оба језика служе се метафором ПРОСТОРИЈЕ, мада је такав вид репрезентације нешто разноврснији (на основу конкретизација) и очигледнији (судећи по директним метафорама) у енглеској грађи него у српској (в. Табелу 8). Мотивациони смер пресликавања јесте следећи: просторија → ментални простор (ум), локација у просторији → (под)свест, улазак у просторију → приступ туђем уму. Изрази који полазе од овог домена описују различите когнитивне процесе (рецимо, у енглеском – интроспекција или разумевање туђих мисли, а у српском – памћење) као кретање у унутрашњост просторије (уз благе варијације на саму активност у виду повлачења, улажења или усељења у просторију). Чак и специфични ниво апстракције повремено показује међујезичка преклапања. Такав је случај са метафором ПАМЋЕЊЕ ЈЕ СКЛАДИШТЕЊЕ која очигледно има висок степен конвенционалности у оба језика. Директни типови испољавања релевантни су због допунских значења која нису произвољна. Напротив, одређени тип просторије бира се на основу њене сврхе, стога је, рецимо, *затвор* продуктиван при опису збуњености или *музеј* при опису процеса памћења значајних мисли и информација. Одлике које домен ПРОСТОРИЈЕ чине погодним за опис когниције јесу затвореност која омогућава сагледавање интимних мисли и јединствена намена одређеног простора.

Табела 8. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПРОСТОРИЈЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ ПРОСТОРИЈА ^{Е, С}	My own mind is <i>my own church</i>	мозак има врло мале <i>прозоре</i>
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ПОСВЕТИТИ СЕ СОПСТВЕНИМ МИСЛИМА ЈЕ ПОВУЋИ СЕ У ПРОСТОРИЈУ ^Е	people <i>retreated</i> to their own minds	
НЕСВЕСНО ЈЕ ДАЉЕ ^Е	РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ УЋИ У ПРОСТОРИЈУ ^Е ПОДСВЕСТ ЈЕ ЗАБАЧЕНИ/МРАЧНИ ДЕО ПРОСТОРИЈЕ ^Е	to <i>get inside</i> the deepest <i>recesses</i> of our brains	
	ПАМЋЕЊЕ ЈЕ УСЕЉАВАЊЕ ^С МИСАО ЈЕ ЧОВЕК ^С		У мозгове ове деце беху <i>се</i> <i>уселиле</i> страхоте
	ПАМЋЕЊЕ ЈЕ СКЛАДИШТЕЊЕ ^{Е, С}	in this <i>museum</i> of my mind, I <i>place</i> them [memories] with the utmost care	начин на који људски ум <i>складишти</i> језичке појмове

4.2.1.3. Изворни домен ПОВРШИНЕ

Потврде спецификација УМА као ПОВРШИНЕ могу се приписати двома групама на основу тога да ли су утемељене на разумевању простора као дводимензионалног или тродимензионалног. Онда када је у питању дводимензионални простор, УМ је представљен у математичком смислу као раван или омотач геометријског тела. Представе овог типа су се у примерима преузетим из енглеског корпуса базирале понајвише на фрази Е: *have something on your mind* чије се контекстуално значење које означава оно о чему се мисли (*Longman*) разуме на основу односа између ентитета и површине која га подупире или коју тај ентитет додирује (*Longman*, значење 1). Претходно је истакнуто да овај израз може означавати и емотивно стање, односно бригу (“if something is on your mind, you keep thinking or worrying about it”, *Longman*), па су тако приликом анализе узети у обзир само примери попут 78–80 у којима је значење било недвосмислено везано за метафоре УМ ЈЕ ПОВРШИНА, МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ И МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ИМАТИ ЕНТИТЕТ НА ПОВРШИНИ. Фраза има своје кореспонденте у српском језику: *бити (некоме) на памети (уму)* (81–82) и *што на ум то на друм* (83). Преклапања између два језика су у овом случају потпуна како на појмовном нивоу, о чему сведоче истоветна пресликавања, тако и у начину испољавања, будући да се пресликавања реализују у виду фразе.

Е:

- 78. From the new to the hard to find, when it's *on your mind*, it's on eBay.
- 79. It all sounds so delicious! I *have pumpkin on my mind* as well. I made pumpkin pie granola last week and pumpkin pancakes this past weekend.
- 80. All eyes turned towards the front door in confusion, a single question *on their mind*: Who could it possibly be?

С:

- 81. „*На уму ми је била* књига пуковника Лоренса.“ „Рекао бих да Лоренсова књига говори о Арабији.“
- 82. Нема времена да сврати, мада му је она увек *на уму*, прати – колико може да стигне – њен сјајан развој и распитује се и за најмању новост.
- 83. Ништа не цензуришем, *што на ум то на друм*, све је слободно, па и псовка, све је крајње непредвидиво и отуда смех и комичност.

Корпус српског језика бележи неколико сличних фраза. Процес памћења се, рецимо, на нивоу језика исказује путем израза С: *имати на уму* (84–85) који представља реализацију појмовне метафоре специфичног нивоа: ПАМТИТИ НЕШТО ЈЕ ИМАТИ ЕНТИТЕТ НА ПОВРШИНИ. Друга слична фраза јесте С: *пасти на памет (ум)* (86–89) која захвата два когнитивна процеса. Њом се може исказати процес присећања у виду пресликавања ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ПАД ЕНТИТЕТА НА ПОВРШИНУ (86–87) или процес јављања мисли јер се у фрази читава метафора ПОМИСАО ЈЕ ПАД ЕНТИТЕТА НА ПОВРШИНУ онда када је та фраза употребљена у контекстима какви су 88–89. Пад свакако захтева димензију висине, али како је овде циљ описати УМ, трећа димензија није релевантна, те се истиче представа УМА као РАВНИ. Иста двозначност карактерише и фразу С: *доћи на ум* (90–91) која се не разликује значајно од израза *пасти на (памет) ум* у погледу подлежаћих пресликавања. У њој се једино пад ентитета замењује кретањем, то јест доласком на ограничену површину која представља ум, а означити се може како присећање (ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ДОЛАЗАК ЕНТИТЕТА НА ПОВРШИНУ, у примеру 90),

тако и помисао (ПОМИСАО ЈЕ ДОЛАЗАК ЕНТИТЕТА НА ПОВРШИНУ, у примеру 91). Основа обе фразе јесте метафоричка представа ума као равни (УМ ЈЕ ПОВРШИНА) и мисли као ентитета који на ту раван доспева (МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ).

С:

84. Ово треба *имати на уму* када се бира тип РН за планирање.
85. Треба *имати на уму* да је овај манастир нарочито везан за нашу историју, јер је ту замонашен син Стефана Немање.
86. Тог часа му *паде на ум* изузетна информација коју му је Флојд поверио – Чандрин предлог да остане на броду и прави Халу друштво током трогодишњег повратног путовања.
87. Зар вам ништа не *пада на ум*? Ничег се не сећате?
88. *Пала му је на памет* мисао да га упита одакле му храна и пиће, али је слутио одговор, па је одустао.
89. Био сам већ само два дана удаљен од Напуља кад ми је изненада *пало на ум* да скренем с пута и посетим Салерно.
90. *На ум му дођоше* све појединости њиховог разговора.
91. Сећам се дана када ми је *на ум дошла* идеја за роман који још нисам почео да пишем.

Међу осталим прикупљеним језичким изразима који припадају категорији ПОВРШИНЕ издвајају се они који подразумевају и трећу димензију. Реализације се у том случају углавном јављају на нивоу појединачних лексема, Е: *ingrained* (92), *to burn into* (93), *to etch* (94), *to imprint* (95), *imprint* (96), С: *урезати се* (97), *утиснути се* (98) и *траг* (99). Путем ових израза се, заједно са предлозима *у* и *на*, ментална активност приказује као остављање трага испод површине или на њој. Гледано под одређеним углом, иначе дводимензионална површина постаје тродимензионална. Пресликавања на специфичном нивоу се могу формулисати као: МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА ИСПОД ПОВРШИНЕ (92) или ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ (93–99). На месту циљног домена јављају се ГЛАВА, УМ или МОЗАК (УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ПОВРШИНА).

Е:

92. Hatred against Pakistan, Pak Army and Punjabis has been *ingrained into* the young and impressionable minds of Baloch students.
93. In reality, the violence used against these groups and against people of color far exceeded anything they did to whites, but news of their violent rhetoric, posturing, and actions helped *burn* images of revolutionary violence *into* American minds.
94. It seems that while the Holocaust is *etched* indelibly *on* the collective psyche of the world and its history it is not on the minds or even in the minds of many millennials.
95. Ace, Cord, and Dani are taught the use their senses of touch, feel, and movement to help *imprint* words *into* their brains.
96. There's probably others that I can't think of at the moment, but then, they're obviously the ones that didn't leave as big an *imprint on* my mind as the above ones.

С:

97. Од свега што је узвикивала жена, у растројени мозак Ивана Николајевича *урезала се* само једна реч: „Анушка“.

98. Спољни свет јој је био непознат, ниједна слика јој се никад није *утиснула* у мозак.
99. Вечерао је добро и спавао још боље, а сутрадан, кад је изишао из куће, није у његовој глави било *трага* од јучерашњих мучних мисли [...].

Иако се метафоре исказују посредством различитих израза са примарним, то јест конкретним значењем остављања отиска или трага, у њима су садржане нешто другачије информације о начину обележавања површине. Почев од енглеске грађе, високо конвенционализовани придев Е: *ingrained* (92) занимљив је из барем два разлога. У апстрактном смислу, он означава општеприхваћено мишљење у неком друштву (*Longman*, значење 1), док се у конкретном смислу користи приликом описа трага прљавштине испод неке површине коју је тешко отклонити (*Longman*, значење 2). У примеру 92 ради се о мржњи према народу и предрасудама које захтевају преиспитивање, те се може оформити сличност између таквих мисли и прљавштине (ПРЕДРАСУДА ЈЕ ПРЉАВШТИНА). УМ се овом приликом тумачи као ПОВРШ под коју се завукла одређена мисао. На напор који је потребан да би се предрасуде одстраниле указује управо тешко приступачан простор испод слоја површине. Друга занимљивост тиче се српских превода овог придева, будући да се однос који он означава преводи изразима из домена БИЉКЕ, у питању су С: *уврежена* или *укорењена* мишљења (в. примере 225–226), што ће бити описано у оквиру сегмента 4.2.2.3.. Израз Е: *to burn into* из примера 93 дефинише се као обележавање жигом уз напомену да се отисак оставља усијаним средством. Због трајног отиска који настаје жигосањем, овај израз је подесан у негативно обојеним контекстима какав се проналази у примеру 93, због помена револуције и насиља. Треба напоменути да нису сви контексти у којима се овај израз јавља базирани искључиво на негативном односу према некој радњи или појму. На пример, Е: “the memory I’d love them to have *burned in* their minds forever is how much their daddy loved them” показује да се и позитивна искуства описују овим изразом. Идентично апстрактно значење које се тиче памћења има и глагол Е: *to etch* (94), али се обележавање површине у овом случају врши урезивањем. Према томе, продуктивности израза Е: *to burn into* и *to etch* доприноси постојаности трага на површини, у овом случају, на УМУ или МОЗГУ. У циљу илустрације пресликавања МИСАО ЈЕ ТРАГ наводи се пример 95 који садржи метафорички језички израз *утиснути* (Е: *to imprint*), као и пример 96 у којем је такав однос исказан именицом *отисак/траг* (Е: *imprint*).

Српски корпус показује да је за већину пресликавања евидентираних у енглеском корпусу могуће наћи одговарајуће изразе. Глагол С: *urezати се* (97) у потпуности одговара пресликавању истакнутом за метафорички израз Е: *to etch* (94): ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ, с тим да се уцртавање врши оштрим предметом. Глаголу Е: *to imprint* (95) одговара глагол С: *утиснути се* (98), јер се отисак трага на некој површини постиже притиском. *Траг* (МИСАО ЈЕ ТРАГ, у примеру 99) који том приликом остаје пресликава се на мисао и у српској грађи, као што је био случај у енглеској (96). Поред придева Е: *ingrained* за који су у српском језику продуктивни изрази из домена БИЉКЕ, међујезичке разлике тичу се и израза Е: *to burn into* за који није нађен језички израз у српској грађи чије компоненте укључују и топлоту.

Површ као део равни омогућава пресликавања која се врше са: површине → ум, ентитета → мисао, локације на површини → мишљење. Уколико се говори о процесу размишљања, онда се тај процес у обе грађе описује просто као налажење на површини. У спацијалном погледу, изрази на српском језику који репрезентују процес памћења подразумевају исти просторни однос, док су код изненадних когнитивних процеса (присећање, помишљање) заступљене представе које подразумевају пад на

површину (нпр. С: *пасти на ум*). Домен ПОВРШИНЕ надаље омогућава приказе когнитивних процеса у виду остављања отиска: површина → ум, траг → мисао, обележавање површине → когнитивни процес, постојаност трага → увреженост мисли. На представе УМА као ПОВРШИНЕ (равни) посредством метафоре МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ИМАТИ ПРЕДМЕТ НА ПОВРШИНИ указао је материјал оба језика, што је уочено и у случају пресликавања ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ, онда када се то обележавање постиже притиском или оштрим предметом (нпр. *to imprint* (Е) : *утиснути* (С), *to etch* (Е) : *урезати* (С)), те су им и ове метафоре специфичног нивоа заједничке. По свим другим метафорама специфичног нивоа које полазе од домена ПОВРШИНЕ две грађе се разликују, што је нарочито евидентно код метафоричких језичких израза који се тичу уврежености мишљења. Увреженост се у енглеском језику исказује изразима који означавају постојаност трага на површини (нпр. Е: *ingrained, to burn into*), за шта су у српском примарно у употреби изрази из домена БИЉКЕ (нпр. С: *уврежено, укореењено* мишљење).

Табела 9. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПОВРШИНЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ПОВРШИНА ^{Е, С} МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ИМАТИ ЕНТИТЕТ НА ПОВРШИНИ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ ^{Е, С} ПАМТИТИ НЕШТО ЈЕ ИМАТИ ЕНТИТЕТ НА ПОВРШИНИ ^С	a single question on their mind	мада му је она увек на уму; што на ум то на друм Ово треба имати на уму
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^С	ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ПАД ЕНТИТЕТА НА ПОВРШИНУ ^С ПОМИСАО ЈЕ ПАД ЕНТИТЕТА НА ПОВРШИНУ ^С МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА ИСПОД ПОВРШИНЕ ^Е МИСАО ЈЕ ПРЉАВИШТИНА ^Е ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ТРАГ ^{Е, С}	perceptions we have ingrained in our minds to help imprint words into their brains	паде на ум изузетна информација изненада пало на ум да скренем с пута ниједна слика јој се никад није утиснула у мозак

4.2.1.4. Изворни домен ТЕРИТОРИЈЕ

Изрази који припадају категорији ТЕРИТОРИЈЕ реализују садржавање у дводимензионалном простору када се подручје омеђено границама схвата као раван, односно, када се пажња усмерава искључиво на хоризонтално простирање. Рецимо, у српском корпусу забележена је конкретизација у виду метафоричког израза С: *обећана земља* (102) путем којег се директно указује на разумевање мозга као географског простора. У питању је земљиште које се простире до неких граница, оно што је обећано налази се у оквирима тих граница. Приказ територије се типично прилаже у

само две димензије јер се сагледавају географска ширина и дужина. Посматрано одозго, стиче се утисак дводимензионалности што се потом пресликава на ум. У изразу С: *границе* (103), чије се основно значење односи на појас земљишта који раздваја државе или имања, читава се метафора УМ ЈЕ ТЕРИТОРИЈА будући да су у контекстима наведеним испод приказане крајње мере до којих когниција досеже. Односно, истиче се чињеница да се процес мишљења обавља у оквирима територије која симболизује ум, а ширење граница територије треба да укаже на свестраније сагледавање проблема. Продирање у подручје и заузимање територије служи као однос који се пресликава на утицај који појединац има на туђе мишљење (ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОСВОЈИТИ ТЕРИТОРИЈУ, чије су реализације Е: *to invade*, у примерима 100–101 и С: *освојити*, у примеру 104). Како границе означавају својину, ставља се до знања да долази до наметања туђег мишљења. Преусмеравање пажње са начина концептуализације УМА на радњу (тј. менталну манипулацију) води издвајању појмовне метафоре МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА.

Е:

100. We've all been influenced by the Russians. They've *invaded* our minds.
101. So one of the things that you draw on is this fear of somebody kind of, like, *invading* your brain, like, not only getting under your skin but, like, *invading* your mind.

С:

102. Човеков мозак је „*обећана земља*“ пословања.
103. Поове приче прве су подстакле на размишљање да би књижевност требало да „*прошири и помери ум изван његових граница*“, рекао је Нелсон.
104. Страшно је место ово – па ћеш *освојити* богобојажљиви ум проста човека.

Насупрот томе, метафоричким језичким изразом Е: *confines* (105) наглашава се и ограђеност територије, те се она аутоматски сагледава као тродимензионални простор. Израз Е: *confines* не само да указује на границу, већ је та граница готово увек физичка баријера која ограничава кретање (нпр. *cramped confines of the Museum, confines of the workshop, confines of the prison*). У примеру 105, истиче се чињеница да се процес мишљења обавља у оквирима територије која симболизује ум, стога: МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, а УМ ЈЕ ОГРАЂЕНА ТЕРИТОРИЈА. Исте представе УМА јављају се у корпусу српског језика приликом истицања менталне организованости, као у примеру 106 где језички израз С: *испарцелисати* указује на даље разраде метафоре МОЗАК ЈЕ ТЕРИТОРИЈА у виду пресликавања: МОЗАК ЈЕ ЗЕМЉИШНИ ПОСЕД, ОРГАНИЗОВАТИ МИСЛИ ЈЕ ИСПАРЦЕЛИСАТИ ЗЕМЉИШНИ ПОСЕД, те је аспект изворног домена који се пресликава поново ограђеност географског простора. У основи ових пресликавања лежи и метафора која је кључна када се говори о когнитивним процесима, њена формулација гласи: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ.

Е:

105. Homosexuality couldn't be genetic, I reasoned (in the *confines* of my own head, and in cafeteria conversations after biology class, and once in a kitchen-counter exchange with my mother that is still seared into my memory) [...].

С:

106. И онда ти ништа друго не преостаје сем да мозак *испарцелише* обавезама.

Спецификације домена ТЕРИТОРИЈЕ уочене су у склопу директних метафора које следе (107–110). Реч је о сликовитим приказима, те не чуди њихова семантичка разноликост. За дати скуп примера карактеристично је то што лексика којом се означавају појмови и односи везани за интелектуални домен такође подразумева простирање у три димензије. Рецимо, у примерима на енглеском језику УМ је конкретизован као: УМ ЈЕ ПОСЕД ЗА УЗГАЈАЊЕ ПОВРЋА (Е: *a vegetable farm* у примеру 107), УМ ЈЕ ДОЛИНА (Е: *valley* у примеру 108) или УМ ЈЕ ПУСТОШ (Е: *wasteland* у примеру 109), док се у српском корпусу међу директним метафорама јавља пресликавање МОЗАК ЈЕ ПРАШУМА (110)⁵⁸. У примеру 107, део земљишта има извесну сврху, односно служи за узгој поврћа чије се семе забада у површину, а из њега настају подземни или надземни плодови. Лексема *долина* у примеру 108 означава део земљишта који је нижи у односу на околна узвишења (РСЈ 2011: 287), те је за њено разумевање кључна трећа димензија. *Пустош* (109) карактерише ненасељено пространство испуњено оронилим грађевинама (“an unattractive area, often with old ruined buildings, factories etc on it”, *Longman*, значење 1), док је *прашума* (110) непроходан, густо обрастао предео, ове две територије подразумевају постојање каквих ентитета и у вертикалној оси. Односу садржавања у три димензије у примеру 110 доприноси и лексема С: *пун* чија је употреба условљена представом садржатеља са странама или ивицама. Дакле, метафорички језички изрази се односе на територију или део земљишта, али се та територија не поима путем две димензије као ПОВРШ, већ путем три.

Е:

107. Let us relate* the growing of minds to *a vegetable farm* which begins with the purchase of seeds to grow seven types of vegetables.
108. I search the *valleys* of* my mind for simple phrases like “I’m tired” or “estoy cansada” and all I can hear screeching like rubber tires across the pavement is chronic fatigue, chronic fatigue.
109. Your brain is *a vapid wasteland* of fantasy in seeking to void the most enduring laws of distribution of energy as defined by the 2nd Law of Thermodynamics.

С:

110. Људски мозак је *прашума*, пуна дивљих мисли и речи.

Што се мотивисаности тиче, употреба метафоричких изрази истакнутих у примерима 107–110 се може објаснити на следећи начин. *Посед за узгајање поврћа* (Е: *a vegetable farm*) адекватан је будући да се у примеру 107 описује процес менталног развоја. Конкретније, у питању су различите врсте интелигенције, а овладавање њима посматра се као процес узгајања биљака. Пошто се ради о природном, постепеном развоју (који се у случају развоја биљке врши и по вертикалној оси), домен БИЉКЕ пружа изразе (Е: *seed, vegetables, vegetable farm*) за опис таквог процеса. У случају изрази *долина* (108), удубљење на површини Земље пресликава се на ПОДСВЕСТ јер су речи које се траже тешко доступне сећању. Оријентациона метафора ПОДСВЕСТ ЈЕ ДОЛЕ доприноси поимању представе несвесног. Последњи у низу примера (109) из енглеског

⁵⁸ Кликовац (2000: 80) напомиње да се простор може дефинисати и оним што се на њему налази, као примере наводи *лабиринт, башту, шуму, град* и сл..

корпуса заснован је на представи опустошене области која сликовито описује особу која се не одликује нарочитом интелигенцијом и маштом, као што ни у пустоши нема знакова живота. Оронуте грађевине по којима се препознаје пустош садржане су у том простору, те није више фокус само на територији као равној површини. Израз *прашума* у примеру на српском језику (110) ствара слику која је у суштинској супротности са примером 109, јер се њиме наглашава управо оно што у контексту примера 109 недостаје – развијена машта и способност мишљења. Другим речима, биодиверзитет прашуме пресликава се на реалистичко и имагинативно мишљење. У овој групи примера је, дакле, релевантна и висина.

Када се представе које полазе од ТЕРИТОРИЈЕ усмере на њено сагледавање у виду географског простора као равни, пресликавања су следећа: територија → ум, освајање туђе територије → задирање у туђу психу. Овакви видови поимања карактеристични су за дводимензионално схватање територије. Прикази садржавања у три димензије у две грађе подразумевају физичке баријере и забележени су у случају преноса: парцелизација → организација ума/мисли. Већина илустрација које полазе од три димензије припадала је типу директне метафоре, док је одабир појединачних типова територија зависио од аспеката циљног домена који се истичу. Рецимо, ПУСТОШ се показала продуктивном при описима човека који је немаштовит, а ПРАШУМА при опису човека којег карактерише богата машта. Фокус на различитим аспектима циљног домена (тј. било да је у питању машта, подсвест, развој вишеструке интелигенције и сл.) довео је до размимоилажења на специфичном нивоу конкретизације (в. Табелу 10).

Табела 10. Метафоре УМА засноване на изворном домену ТЕРИТОРИЈЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ ТЕРИТОРИЈА ^{Е, С}	in the <i>confines</i> of my own head; <i>valleys</i> of* my mind	помери ум изван његових <i>граница</i> ; мозак је „ <i>обећана земља</i> “
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С}	ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОСВОЈИТИ ТЕРИТОРИЈУ ^{Е, С}	They've <i>invaded</i> our minds	<i>освојити</i> богобојажљив и ум
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^С	МОЗАК ЈЕ ЗЕМЉИШНИ ПОСЕД ^С ОРГАНИЗОВАТИ МИСЛИ ЈЕ ИСПАРЦЕЛИСАТИ ЗЕМЉИШНИ ПОСЕД ^С		да мозак <i>испарцелишеш</i> обавезама

4.2.1.5. Резиме

Што се изворног домена САДРЖАТЕЉА тиче, анализа открива да су у питању различити типови садржавања, будући да САДРЖАТЕЉ у случају когниције може бити како дводимензионални (ПОВРШИНА (тј. раван) и ТЕРИТОРИЈА (2-д простор омеђен границама)), тако и тродимензионални простор (ПОСУДА или ПРОСТОРИЈА), док се за локус интелектуалних способности чешће узимају УМ и МОЗАК, него што је то случај са ГЛАВОМ. У корпусима су уочени метафорички језички изрази који се могу подвести под четири доминантне конкретизације (в. Слику 8): ПОСУДА, ПРОСТОРИЈА, ПОВРШИНА и ТЕРИТОРИЈА.

Слика 8. Шематски приказ конкретизација домена САДРЖАТЕЉА

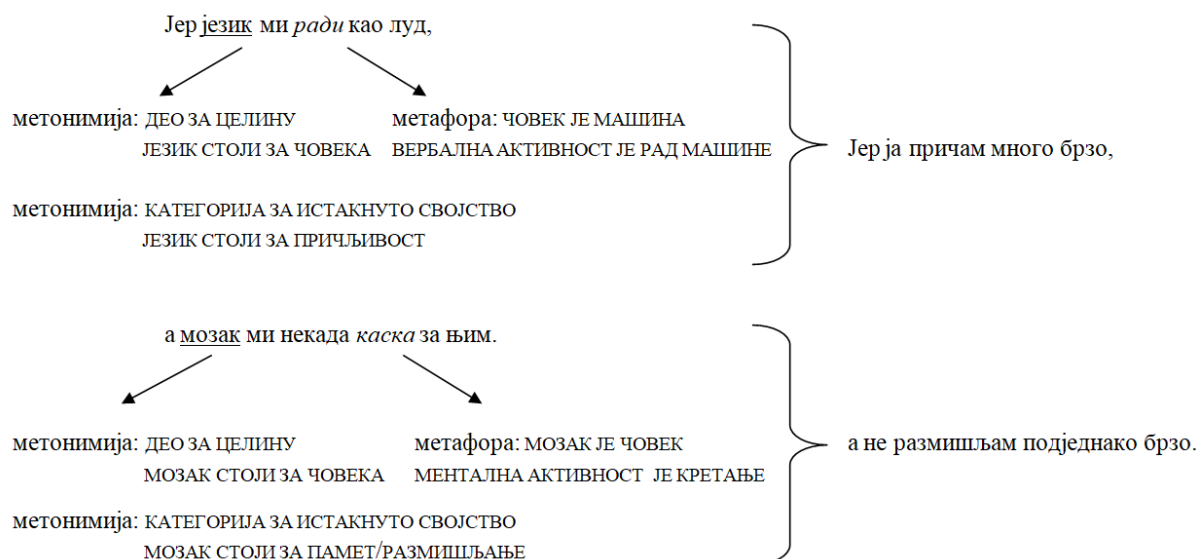

Према резултатима, употреба лексике из једног од дата четири домена условљена је њиховим перцептивним и функционалним аспектом. Код ПОСУДЕ су пресудни били облик и њена функција спремишта, код ПРОСТОРИЈЕ њена затвореност и улога коју тај простор има у друштву (нпр. затвор, музеј, продавница и сл.), код ПОВРШИНЕ просторни однос других ентитета у односу на такву раван или обележавање површине, док су код ТЕРИТОРИЈЕ биле кључне границе простора и физички изглед разних територија (нпр. пустош, прашума, долина). Када се говори о метафорама генеричког нивоа, преклапања у појмовној структури у двама језицима огледају се у репрезентацији МЕНТАЛНОГ ПРОСТОРА као ФИЗИЧКОГ ПРОСТОРА у оквиру којег се обавља МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ, схваћена као ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ. До међујезичких размимоилажења чешће долази у метафорама специфичног нивоа, мада се и ту могу јавити сличности на нивоу појединачних пресликавања и метафоричких израза (уп. *museum* (E) : *музеј* (C), *have something on your mind* (E) : *бити (некоме) на памети (уму)* (C), *empty* (E) : *празан* (C), *invade* (E) : *освојити* (C) и сл.).

4.2.2. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену ЖИВИХ БИЋА

Појмовне метафоре код којих се пресликавање врши са домена ЖИВИХ БИЋА од нарочитог су значаја за дисертационо истраживање првенствено због тога што је у многим примерима било немогуће раздвојити метонимијско и метафоричко значење. Као илустрација овог проблема може послужити пример „Јер језик ми ради као луд, а мозак ми некада каска за њим“ (Слика 9).

Слика 9. Анализа примера у којем се јављају метафоризација и метонимизација

У првој клаузи („Јер језик ми *ради* као луд“) метонимија ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ омогућава метонимијско читање лексеме С: *језик* које гласи ЈЕЗИК СТОЛИ ЗА ЧОВЕКА. Категорија језика метонимијски стоји за своје суштинско својство (КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО), а то је причљивост, те се израз *језик* тумачи као метонимија ЈЕЗИК СТОЛИ ЗА ПРИЧЉИВОСТ (одн. ПРИЧЉИВОГ ЧОВЕКА). Језички израз С: *радити* („бити у стању активног дејства, дејствовати, функционисати (о некој машини, механизму, систему, појави и сл.“, РСЈ, значење 2.б.) указује на метафоричко читање ЧОВЕК ЈЕ МАШИНА И ВЕРБАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАД МАШИНЕ. Када се процеси метонимизације и метафоризације обједине, тумачење прве клаузе гласи: „Ја причам много брзо“. Друга клауза („а мозак ми некада каска за њим“) ближа је случајевима који се разматрају у склопу наредног сегмента (4.2.2.1.) јер у њој нема мешања два различита домена искуства као у случају прве клаузе где се јавио и домен МАШИНЕ. Конкретно, тумачење израза С: *мозак* идентично је тумачењу израза С: *језик*. То значи да однос ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ омогућава метонимијско разумевање МОЗАК СТОЛИ ЗА ЧОВЕКА, а однос КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО омогућава тумачење МОЗАК СТОЛИ ЗА ПАМЕТ/РАЗМИШЉАЊЕ, што чини израз С: *каскасти* неметафоричком речју. Лексема С: *каскасти* описује кретање, које се, како ће касније бити објашњено, схвата примарно људском активношћу из неколико разлога, стога исказ „мозак *каска*“ може бити схваћен и као пример персонификације мозга (МОЗАК ЈЕ ЧОВЕК), што га чини метафоричком речју. Како *мозак* припада интелектуалном домену, а *каскање* домену физичке активности, произлази и пресликавање МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, на нижем нивоу општости: МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. Ако се узме у обзир претходно објашњена метонимијска подлога, друга клауза се тумачи као: „ја не размишљаам подједнако брзо“⁵⁹. У две грађе јавило се доста примера који су захтевали пажљиву анализу попут оне која се овде прилаже, те се анализа домена ЖИВИХ БИЋА показала јако захтевном.

Разграничење међу изразима који су подложни искључиво метафоризацији или метонимизацији, као и издвајање граничних случајева, у овом истраживању вршило се према типологији персонификација (Дорст и др. 2011) која представља први, према нашим увидима и једини, покушај да се овакви примери класификују. Постулати дате типологије детаљно су описани у поглављу посвећеном методологији овог истраживања (в. поглавље 3, одељак 3.4.), али се на њих навраћа на одговарајућим местима у оквиру ове целине. Домен УМА јесте један од типичних примера, тј. домена код којих је персонификација учестала, те дискусија која следи може послужити будућим истраживањима при анализи домена искуства који се такође одликују високим степеном персонификације⁶⁰. Позивање на класификацију персонификација омогућило је издвајање приказа когниције у којима изрази недвосмислено припадају доменима ЖИВОТИЊЕ или БИЉКЕ, њима посвећена дискусија прилаже се након домена ЧОВЕКА.

4.2.2.1. Изворни домен ЧОВЕКА

Персонификацију карактерише међудоменско пресликавање између контекстуалног значења које не припада семантичком пољу ЧОВЕКА, већ било којем другом домену (рецимо ПРЕДМЕТ, СИЛА или ТЕЧНОСТ), и основног значења које спада у

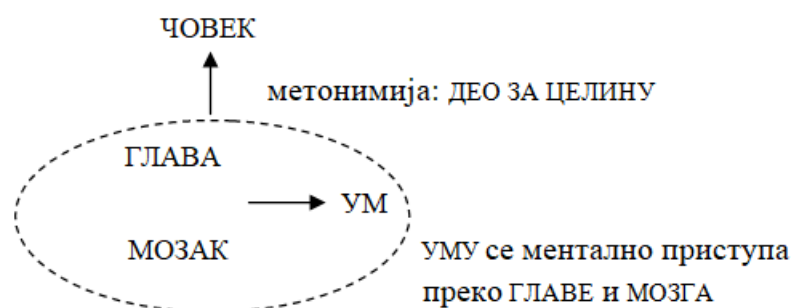
⁵⁹ Овакви случајеви се у даљем раду, у складу са одговарајућом типологијом, одређују као тип *персонификације-са-метонимијом*.

⁶⁰ Такав је случај са доменом ПРИРОДЕ (Дорст и др. 2011) или МЕТЕОРОЛОШКЕ/ПРИРОДНЕ СИЛЕ (в. Џонсон 1987, 2007; Талми 1988; Јаневска, Грујић 2025 у штампи).

домен ЧОВЕКА будући да подразумева људске активности (у корпусима на којима се спроводи ово истраживање, то су били изрази попут *писати*, *противуречити*, *царевати* и слично), својства/особине (рецимо, *криминалан*, *образован*, *маишовит* или *усамљен ум*), улоге или занимања (репрезентација ума као *блуднице*, *помоћника*, *тужитеља* или *заштитника*) (в. Дорст и др. 2011: 176). Као резултат, јавља се широк спектар аспеката УМА који се описују употребом лексике из домена ЧОВЕКА.

Будући да је предмет истраживања циљни домен УМА, персонификације које се наводе испод су понајвише припадале типу *персонификације-са-метонимијом*. У реченицама 111–160 пресликавање се није вршило између два различита домена искуства (рецимо, ЧОВЕКА и МАШИНЕ), већ су се представе кретале унутар истог домена (Слика 10). МОЗАК, ГЛАВА и УМ јесу делови истог домена (идеализованог когнитивног модела) ЧОВЕКА и могу се употребити како би се ментално приступило читавом том домену (на Слици 10 представљено стрелицом на горе). Исто тако, МОЗАК или ГЛАВА могу се употребити како би се упутило на УМ, што значи да се један део овог домена користи за ментално приступање другом делу истог домена (на Слици 10 представљено стрелицом удесно). У оба случаја реч је о односу суседности, што је дефинишућа одлика метонимије.

Слика 10. Метонимијска подлога *персонификације-са-метонимијом*

Дати тип подразумева да се слот (F(x)) који иначе заузима ЧОВЕК допуни појмом који је са њим у метонимијској вези. Тако се за израз Е: *can't help but wonder* (111) уместо односа ЗАПИТАТИ СЕ(човек) јавља однос ЗАПИТАТИ СЕ(ум), или се на основу основног значења глагола С: *борити се* у примеру 117 које гласи: „водити оружану борбу, учествовати у оружаној борби“ (РСЈ 2011: 99) на месту агенса очекује лексема *војник*: БОРИТИ СЕ(војник), док тај слот у датом контексту заузима лексема *ум*, БОРИТИ СЕ(ум). Лексеме које се јављају на месту људског агенса означавају ентитете који сами по себи нису људска бића, па се тако примери тумаче и метафорички на основу персонификације. Међутим, будући да се преко УМА, МОЗГА или ГЛАВЕ ментално приступа ЧОВЕКУ, посреди је и метонимија. Иста двозначност карактерише и примере у наставку (112–123). У енглеском сету примера, јављају се метафорички језички изрази: Е: *energetic*, *wide-awake*, *tired*, *soon-to-be-sleeping* (уп. *енергичан*, *будан ум* : енергичан, *будан човек*, у примеру 112), *uneducated* (уп. *необразовани умови* : необразовани људи, у примеру 113), *better*, *tried*, *failed* (уп. *спретнији умови* нису успели : спретнији људи нису успели, у примеру 114), *to train* (уп. *истренирати мозак* : истренирати себе, у примеру 115), *fevered* (уп. *грозничави умови* : грозничави људи, у примеру 116). Значење појединих лексема је конвенционализовано. На пример, контраст постоји између тренирања особе (основно значење) и развитка неке способности (контекстуално значење у случају језичког израза Е: *to train*), те пресликавања у примеру 115 гласе: РАЗВИТИ КОГНИТИВНУ СПОСОБНОСТ ЈЕ ТРЕНИРАТИ, УМ ЈЕ ЧОВЕК.

Придев Е: *fevered* (116) примарно означава особу која пати од грознице, али се у склопу израза Е: *fevered mind* користи у значењу „ум који умишља“ (*Longman*, значење 3). Дакле, УМ ЈЕ ЧОВЕК који се може даље конкретизовати као УМ ЈЕ БОЛЕСНА ОСОБА, а МЕНТАЛНО ЗДРАВЉЕ ЈЕ ФИЗИЧКО ЗДРАВЉЕ. Метафорички језички изрази који реализују персонификацију-са-метонимијом у српској грађи јесу С: *организовани* (уп. *организовани* ум : организовани човек, у примеру 118), *опити*, *младалачки* (уп. *опити* *младалачки* ум : опити младе навијаче, у примеру 119), *резонавао* (уп. *резонавао* западњачки ум : резонавао човек са Запада, у примеру 120), *научи* (уп. *дечји мозак* може да *научи* : дете може да научи, у примеру 121), *изградили* (уп. *мозгови који су изградили* : људи који су изградили, у примеру 122) и *досеже* (уп. *досеже* ум : досеже човек, у примеру 123). Чак и у овој групи има израза са високо конвенционализованим значењем. Рецимо, глагол С: *досегнути* значи „дохватити нешто што је подалје“, али се у контексту примера 123 користи у значењу које речник РСЈ (2011: 294) такође бележи: „докучити разумом, мишљу, схватити“. Пример 123 стога илуструје метафоре: УМ ЈЕ ЧОВЕК, ИДЕЈА ЈЕ ЕНТИТЕТ, ДОКУЧИТИ РАЗУМОМ ЈЕ ДОСЕГНУТИ ЕНТИТЕТ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ. Распон аспеката који служе као основ поређења је толико широк (нпр. степен образовања, физичка спрема, физичко здравље, ментална активност и сл.) да би се изгубило на прегледности уколико би се за сваку илустрацију излистале све метафоре специфичног нивоа, због тога се ова група примера посматра као одраз веће целине УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ЧОВЕК.

Е:

111. After all, soil is soil. But the mind *can't help but wonder* about the meaning of that soil.
112. Their failures were “static” insofar as people think in different ways at different times -- your *energetic, wide-awake* mind works very differently from your *tired, soon-to-be-sleeping* mind; but artificial intelligence programs always “thought” in the same way all the time.
113. Nothing like the smell of *uneducated* minds, am I right?
114. Do not attempt to psychoanalyze me, Michael. *Better* minds than yours have *tried* and *failed*.
115. I have worked hard to *train* my brain that gambling doesn't pay and that the odds are always against me unless I have relevant data.
116. Putin's desire to weaken our standing, diminish our power, and to harm our interests in the world is stated Russian policy, not speculations in the *fevered* minds of Never Trumpers.

С:

117. А савремене војске су састављене од умова који *се не боре* [...].
118. Уосталом, за сваки добро *организовани* ум, смрт је само следећа велика пустиловина.
119. Императив победе и песма Делија на Меино стадиону није *опила* *младалачки* ум црвено-белих.
120. Тако би *резонавао* западњачки ум.
121. Научници су, најзад, одгонетнули зашто *дечји мозак* до седме године може лако да *научи* неколико страних језика.
122. Мозгови који су *изградили* компанију Форд могли су је поново подићи из пепела, и то за краће време.
123. То су идеје до којих надаље *досеже* просечан ум становника Србије.

Налази показују да се у случају иновативних метафора садржатељима често приписује извесна аутономија, односно долази до персонификације УМА, МОЗГА или ГЛАВЕ онда када:

а) претеже човеково одсуство контроле над процесом мишљења

УМ се посматра као страном телом које функционише по сопственим правилима, слуша се док саветује (Е: *listen to, to say* у 124), саботира (Е: *to sabotage* у 125; С: *задаје препреке* у 128, *одбија сарадњу* у 130), ужива док посматра насиље (Е: *like to watch* у 126), лаже (Е: *to lie* у 127), смишља недела (С: *лутати* у зле помисли у 129), бежи (С: *збрисати* у 131) или обавља какву радњу (С: *реповати* у 132).

Е:

124. If you're driving along and you feel like you should change lanes you have two choices: *listen to* your brain that will immediately start *saying*, "that's dumb".

125. Why did Noah's brain want to *sabotage* him?

126. It's impossible to take your eyes off of it. Parts of our brains *like to watch* violence.

127. You say our minds *lie* to us when it comes to happiness.

С:

128. Могла сам и лакше. Али, сопствени ум *задаје* најтеже *препреке*.

129. Зар није ум – разум онај који *лута* у зле помисли?

130. Ленгдон је покушавао да мисли, али његов ум је *одбијао сарадњу*.

131. Ринсвднд погледа у језовито обличје које му се кезило и његов ум, *престрављен, збриса*.

132. Ајде, исплачем се, али није крај, мозак сам присилно креће да *репује*.

б) када се у исказу даје опозиција појмова (*раз*)ум и *емоција/осећања* или (*раз*)ум и *воља*, односно онда када се помињу два, или сва три, аспекта ума

Понајвише се опозиције свде на примере дуализма, те се сукобљавају когниција и емоције (133–141), али се могу јавити и примери у којима се контрастирају конација и когниција (142). У овој групи је нарочито евидентно да КАТЕГОРИЈА СТОЈИ ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО, УМ/ГЛАВА/МОЗАК СТОЈЕ ЗА ПАМЕТ И РАЗУМ, а СРЦЕ ЗА ОСЕЋАЊА. Ум и емоција/воља посматрају се као супротни, аутономни чиниоци унутар појединца, они спутавају (Е: *to get in the way of* у 133), имају мисли и жеље (Е: *to be sure* у 134, *to want* у 135, *to judge* у 137; С: *наћи* (у смислу *сматрати*) у 138, *замислити, обухватити* у 140, *бити за нешто* (у смислу *подржавати*) у 141), боре се (Е: *to struggle* у 136; С: *борити се* у 139) или имају контролу над нечим/неким (С: *допустити, заповедати* у 142). Конација, међутим, нема експлицитно наведени део људског тела путем којег јој се ментално приступа.

Е:

133. Sometimes our heads can *get in the way of* our hearts.

134. So our heads are *sure* that there is no God; but our hearts are *not*.

135. Re-program your brain (and heart) to *want* someone not-him.

136. And what we see playing out in this party right now appears to be sort of a *struggle* between their heart and their head.

137. My head *judged* my heart, questioning if this officially makes me a "crazy dog lady".

С:

138. Човек је, поред ума, обдарен и срцем, осећањем и вољом као снагом која може да створи оно што ум и срце *нађу* да треба.
139. Рука је ближа срцу, а поезија се пише срцем, оним срцем у коме *се* душа и (раз)ум *боре* за превласт.
140. Јесте ли икад, стојећи тако, осетили једну врсту страве од тог бескрајног пространства које ни ваш мозак, ни ваше срце не могу да *замисле* ни *обухвате*?
141. Његово срце је *било* за *то*, али не и његова глава.
142. Валентина је, обузета од пре једног сата оном грозницом која јој се враћала сваке ноћи, *пустила* мозак, коме њена воља није могла више да *заповеда*, да *врши* свој једнолични и неумољиви *посао*.

Групе а) и б) захватају свесне (човек је свестан својих мисли и осећања, као и немогућности да их контролише), али понајвише невољне менталне процесе (због немогућности управљања процесом мишљења). Наредна група (в) у којој се УМУ придаје аутономија садржи илустрације несвесних процеса (физички развој се одвија неминовно, а пренос сигнала из мозга у делове тела несвесно) који су под контролом мозга. Аутономија се, дакле, надаље јавља:

в) приликом репрезентације биолошких процеса и развоја

На органе и друге делове тела преносе се процеси које врши човек, тј. комуницирање (Е: *to talk* у 143, *to tell* у 146), опажање и препознавање (Е: *to recognize* у 144, *to perceive* у 145), развој способности (С: *развити способност* у 147), разумевање (С: *схватити* у 147) или контрола/рад (С: *средити*, *зауздавати* у 148, *упослити* у 149, *исплести* у 150, *допустити* у 151).

Е:

143. It is an exhausting mental challenge for his brain to *talk* to his hands and fingers.
144. How do our eyes and brains *recognize* shape, movement, depth, and color?
145. The refresh rate of the eyepieces must exceed 60Hz to prevent the brain from *perceiving* jitters.
146. It's a possible sign of central apnea, when the brain *stops telling* the body to breathe.

С:

147. Ум није могао *развити способност* без помоћи чула, али када се те способности једном развију, ум *схвата* ствари које никада нису прошле кроз чула [...].
148. Другачије речено, оно што ум *сређује* и *зауздава*, нагони разједињују и кваре.
149. Да се не би направила пометња и загадила микрооколина, мозак ће *упослити* амебоидне ћелије (макрофаге и микроглије) [...].
150. Нико више не сумња да мозак може да *исплете* нове везе међу живцима, уместо старих које су се готово сасвим угасиле!
151. Како? Само оним што нам чини задовољство и што мозак, спонтано, *допушта* телу.

Језичка форма иновативне метафоре у енглеској и српској грађи подразумевала је и директну метафору. УМ је сликовитим приказима био окарактерисан на разновразне

начине, као: УМ ЈЕ ПУТНИК (152), УМ ЈЕ РОБ (153), УМ ЈЕ ЗАШТИТНИК (154), УМ ЈЕ САУЧЕСНИК (155), УМ ЈЕ ЗАО ЧОВЕК/ЗЛОЋА (156), УМ ЈЕ БЛУДНИЦА (157), УМ ЈЕ ТРГОВАЧКИ ПОМОЋНИК (158). Неке од ових представа поткрепљене су и индиректним путем, на пример, УМ ЈЕ ПУТНИК читава се у изразу Е: *to overpack* (152), док су друге забележене у форми индиректне метафоре: (РАЗ)УМ ЈЕ ОБРАЗОВАН/ИНТЕЛИГЕНТАН ЧОВЕК читава се у изразима С: *образован* и *изврстан* у примеру 159, а УМ ЈЕ ЦАР у изразу С: *царује* у примеру 160.

Е:

152. Her mind was *a nervous traveller, overpacking* for a day hike: water, aspirin, protein bars, bandages, emergency flare, flashlight, machete, smelling salts, tourniquet, sawed-off rifle, tampons, ammunition.
153. You arrest the girls, they get out and run right back to these guys. It's not only their bodies that are *slaves* to these fools, it's their minds.

С:

154. [...] сваки од тих покрета увлачио ме је дубље у опасан предео у којем су ум и разум *немоћни* и *слаби заштитници*.
155. Тако ум постаје *саучесник* оних закона који под одређеним околностима појединцу могу да проузрокују зло.
156. Стога су нам потребни и ум и доброта, да једно другом држи равнотежу, да ум не прође у *злоћу* [...].
157. Мартин Лутер је ум назвао „*блудницом*“.
158. Бившем трговачком шегрту ум изгледа као* *трговачки помоћник*: као и овај и ум *трчи* онамо куда га *шаље* газда воља.
159. Разум јој је био *изврстан*, ум *образован*, а понашање љупко.
160. Ум *царује*, снага добро дође.

Корпуси показују да МИСАО, схваћена као општији појам који у себе укључује сећање, помисао или идеју, бива учестало персонификована. У питању је сам процес персонификације апстрактног домена МИСЛИ, без метонимије. Међу таквим језичким метафорама као фреквентан израз у обе грађе издваја се фраза Е: *come/spring to mind*, односно С: *доћи на ум*. Важно је напоменути да се у овим фразама јавља представа УМА као метафоричког ПРОСТОРА, што је објашњено у склопу претходне дискусије која се тиче конкретизација САДРЖАТЕЉА (в. сегмент 4.2.1.). Доле наведени метафорички изрази откривају да је УМ статичан јер је схваћен као ПРОСТОР, док се МИСЛИ крећу.

Е:

161. So, I thought I would share a story about my former head coach, and a few of them *came to mind*.
162. “As I walked around the building, so many fond memories *came to mind*,” she said.
163. And yet, this is what *comes naturally to* most people's minds on being offended.
164. One name *sprang to mind* immediately. Heather blurted it out.
165. That was the first thing that *sprang to mind* when I saw the old man.

С:

166. Па одједаред, муњевито, не би знао казати како и зашто, *дође му на ум* отац његов.
167. Нешто ми је баш опет *дошло на ум* што треба да вам кажем.
168. Али му одмах *дође на ум* стара мисао: он постоји.

169. Покушавам да се удубим у мисли, али никаква паметна идеја да ми *дође на ум*.
170. Који је то час у којем песнику *дође на ум* помисао да одустане од поезије?

Основно значење глагола подразумева кретање до одређеног простора (Е: *come to*: “to travel to or reach a place”, *Longman*, значење 3; *to spring*: “to move suddenly and quickly in a particular direction, especially by jumping”, *Longman*, значење 1; С: *doћи*: „идући, путујући или уопште крећући се стићи, доспети, приспети негде“, РСЈ 2011: 298), при чему агенс може бити живо биће, предмет или појава. Међутим, кретање се према мишљењу одређеног броја когнитивиста (в. Штраус 1966; Јанг 1980; Лејкоф 1987, наведено у Стаменковић 2013: 13) посматра као примарно људско искуство, због чега се дати примери тумаче као пресликавање између домена ЧОВЕКА и МИСЛИ (одн. МИСАО ЈЕ ЧОВЕК). Због сопствене физиономије и чињенице да свет не може сагледати из туђе перспективе, човек има антропоцентрични поглед на свет, па се и у случајевима где је значење израза општије (тј. односи се и на друга жива бића), као изворни домен бира ЧОВЕК⁶¹ (МакКеј 1986). Контекстуално значење је конвенционализовано и гласи „помислити (нешто), сетити се (нечега)“ (РСЈ 2011: 298), те примери (161–170) илуструју појмовне метафоре: МИСАО ЈЕ ЧОВЕК, УМ ЈЕ ПРОСТОР, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, ПОМИСЛИТИ НЕШТО/СЕТИТИ СЕ НЕЧЕГА ЈЕ ДОЋИ ДО ОДРЕЂЕНОГ ПРОСТОРА. Због предлога у склопу наведене фразе на српском језику, простор је могуће нешто ближе одредити. Предлог *на* у фрази С: *доћи на ум* доприноси приказу УМА као ПОВРШИИ путем чега се ствара континуитет у пресликавањима: УМ ЈЕ ПОВРШИНА, МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ, ПОМИСЛИТИ НЕШТО ЈЕ ДОЋИ НА ОДРЕЂЕНУ ПОВРШИНУ и метафоре која је описана у претходном поглављу: МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ИМАТИ ЕНТИТЕТ НА ПОВРШИНИ (в. примере 81–83).

Конвенционализоване персонификације репрезентаната искуства јављају се и на нивоу појединачних лексема, понајвише глагола Е: *to enter*, *to conceive*, *to haunt*, *to recall*, *go through* и С: *дозвати*, *увићи се*, *гонити*, *протерати*, *родити се*. Овим лексичким изразима постиже се утеловљење мисли, тако што им се даје облик људског бића, и спецификује се УМ у погледу простора у појединим случајевима (изузетак су примери 173, 176 и 178). На основу раније истакнутог становишта према којем се кретање посматра као људска активност, мисао се са опште метафоре МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ конкретизује на МИСАО ЈЕ ЧОВЕК према изразима Е: *enter* (171–172) и *go through* (174). Глагол *ући* (енгл. *to enter*) типично денотира улазак у тродимензионални простор, па се у њему остварују метафоре: УМ ЈЕ ПРОСТОР, МИСАО ЈЕ ЧОВЕК, МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ и ПОМИСЛИТИ НЕШТО ЈЕ УЋИ У ПРОСТОР. Са друге стране, спој глагола *проћи* и предлога *кроз* (енгл. *go through*) открива поимање ПРОСТОРА (УМА) у виду КАНАЛА, те се пример (174) од претходних (171–172) разликује у конкретизацији МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРОЛАЗАК КРОЗ ПРОСТОР. Насупрот томе, глаголи *зачети* (Е: *to conceive* у примеру 172), *прогонити* (Е: *to haunt* у примеру 172), *дозвати* (175; Е: *to recall* у примеру 173), С: *гонити* (у примеру 176), *протерати* (у примеру 177) и С: *родити се* (у примеру 178) јасније упућују на чињеницу да је агенс у питању људско биће, јер се према основним значењима речи типично човек дозива, његов дух прогони, на његов зачетак се указује глаголом С: *зачети* и он се приморава да нешто учини.

⁶¹ Ова тенденција очевидна је и у условима које значење мора испунити да би било означено као основно значење речи, јер су основна значења оријентисана ка људима (Стен и др. 2010: 17, 35). Такође се према класификацији персонификација (Дорст и др. 2011: 178) људском агенсу даје првенство у значењима која су општија, такав тип персонификације носи назив *default personification*.

Специфични ниво апстракције редом обухвата метафоре: ИДЕЈА ЈЕ ЗАЧЕТАК, ДОБИТИ ИДЕЈУ ЈЕ ЗАЧЕТИ (172); ИДЕЈА ЈЕ ДУХ, ОБУЗИМАТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ ПРОГОНИТИ (172); СЕЋАЊЕ ЈЕ ЧОВЕК, ОБНОВИТИ У СЕЋАЊУ ЈЕ ДОЗВАТИ НЕКОГА (173, 175), ИДЕЈА ЈЕ ЧОВЕК, ПОДСТРЕКИВАТИ НА НЕШТО ЈЕ ПОКРЕТАТИ ИСПРЕД СЕБЕ (176), МИСАО ЈЕ ЧОВЕК, УМ ЈЕ ПРОСТОР, ОДАГНАТИ МИСАО ЈЕ ПРОТЕРАТИ НЕКОГА (177), ИДЕЈА ЈЕ ЧОВЕК, ПАСТИ НА УМ ЈЕ РОДИТИ СЕ (178).

Е:

171. But murder did not *enter* my mind. Kidnapping did not *enter* my mind.
172. It is impossible to say how first the idea *entered* my brain, but, once *conceived*, it *haunted* me day and night.
173. Adults who are asked to *recall* memories fill in the details, as their brains automatically are interpreting what is actually *recalled* before the information can be reported.
174. What was *going through* your brain for them to say, you know, action?

С:

175. Збрканих сећања *дозивам* у свој ум околности тог сусрета.
176. А дотле, Охоцки има идеју која ће га *гонити* увек напред.
177. Аутоцензура је, рекао бих, одавно *протерана* из глава стваралаца!
178. Идеја о овом поклону Крагујевчанима *родила се* у разговору са републичким премијером [...].

Пресликавања у примерима 171–178 тичу се конкретних когнитивних процеса који се детаљније образлажу у одељку 4.3., те се за сада успутно помињу као вид илустрације метафоре МИСАО ЈЕ ЧОВЕК.

Домен ЧОВЕКА пружа могућност да се разни ентитети из интелектуалног домена персонификују. Уколико место циљног домена заузимају УМ, МОЗАК или ГЛАВА пренос човек → ум, мозак, глава доводи до класификације израза као примера персонификације-са-метонимијом где истовремено важе односи УМ ЈЕ ЧОВЕК (метафора) и УМ СТОЈИ ЗА ЧОВЕКА (метонимија). Насупрот томе, уколико се персонификује МИСАО (човек → мисао), УМ преузима улогу ПРОСТОРА, док радње које се обављају у том простору подлежу општем пресликавању МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, понајвише КРЕТАЊЕ. Ове правилности важе за обе анализиране грађе. Аспекти изворног домена који се истичу су толико бројни да специфични ниво конкретизације неминовно доводи до размимоилажења између енглеске и српске грађе. Да ли ће УМ на nižем нивоу општости бити представљен као БЛУДНИЦА у српском, а као РОБ у енглеском резултат је одабира говорника.

Табела 11. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЧОВЕКА

Генерички ниво	Конкретизација	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ЖИВО БИЋЕ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ЧОВЕК ^{Е, С}	mind was a nervous traveller	Лутер је ум назвао „блудницом“
ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА СТОЈИ ЗА ЧОВЕКА ^{Е, С}	the smell of uneducated minds	Мозгови који су изградили компанију
МИСАО ЈЕ ЖИВО БИЋЕ ^{Е, С}	МИСАО ЈЕ ЧОВЕК ^{Е, С}	the idea entered my	сећања

	УМ ЈЕ ПРОСТОР ^{Е, С}	brain	дозивам у свој ум
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{Е, С}	memories came to mind	песнику дође на ум помисао

4.2.2.2. Изворни домен ЖИВОТИЊЕ

Одлике својствене животињама преносе се на интелектуални домен у знатно мањем броју преузетих примера него што је то случај са доменом ЧОВЕКА. Разлог готово сигурно лежи у самој дефиницији *човека* као мисаоног, друштвеног и духовног бића које је достигло највиши ступањ развоја (PCJ 2011: 1488). Дакле, мишљење вишег реда се првенствено доводи у везу са човеком, док су метафорички изрази који спадају под домен ЖИВОТИЊЕ усмерени на нешто другачије представе. Треба напоменути да изузетак у оквиру овог поглавља представља домен ГЛАВЕ јер у корпусима нису нађене потврде пресликавања са овог домена. Према томе, примери који се издвајају (179–201) тичу се одређења УМА или МОЗГА путем лексике која се односи на животиње.

Неки од прикупљених примера заснивају се на приказу кретања или положаја који одређена животиња заузима, као и на асоцијацијама на дату животињу. Рецимо, аналогија УМ ЈЕ ЖИВОТИЊА, ближе одређена као *мачка* (Е: *cat*), је уз директну метафору (УМ ЈЕ МАЧКА) у примеру 179 исказана и у виду индиректне метафоре изразом *угнездити се* (Е: *perch on*) који се, типично, користи при опису понашања птица (“if a bird perches on something, it flies down and sits on it”, *Longman*). Међутим, израз у овом контексту има општије значење које би гласило „бити смештен на врху нечега“, а поређење са мачком која заузима тај положај не говори много о самом уму. Сасвим супротно се може рећи за конвенционализовани израз *лентип* (Е: *butterfly*). Речник показује да је проширењу значења ове лексеме заправо допринела улога лептира као опрашивача биљака јер контекстуално значење описује особу која скаче са једне активности на другу (*Longman*, значење 4), управо у том значењу се лексема *лентип* јавља у примеру 180. У њему је промена активности сужена на когнитивну активност, јер је метафорички израз модификован придевом *ментални* (енгл. *mental*). Прелетање лептира са једног цвета на други пресликава се на човеково усмеравање пажње на више пројеката. Метафорички израз *црви* (Е: *maggots*) у примеру који следи (181) доприноси негативној конотацији будући да се ове животиње прехрањују мртвим ткивом. Када се појам УМ именује датом лексемом, стиче се утисак да дословно преведени израз „имати црве уместо мозга“ описује особу која не размишља исправно (МОЗАК ЈЕ ЦРВ, БИТИ ИНТЕЛЕКТУАЛНО ОГРАНИЧЕН ЈЕ БИТИ ЦРВЉИВ). На когнитивну ограниченост у корпусу српског језика указивало је сигнализационо (МСиг: *као*) директно пресликавање са домена ПТИЦЕ. Заправо, пресликавање је конвенционализовано и читава се у фрази С: *имати птичји мозак* која је мотивисана разликом у величини између пилећег/птичјег и људског мозга. Према томе, аналогија између човека и птице у примеру 182 илуструје метафору: БИТИ ИНТЕЛЕКТУАЛНО ОГРАНИЧЕН ЈЕ ИМАТИ ПТИЧЈИ МОЗАК (С: *птица* и *птичији*). На основу језичког искуства, фраза С: *пустити мозак на ис(пашу)* из примера 183 би се сматрала конвенционализованом будући да се често као таква устаљена језичка јединица употребљава у значењу „не мислити ни о чему“. Изненађујуће је то да се она у овом облику не среће у PCJ (2011) под одредницама њених компонената (тј. *пустити*, *мозак*, (*ис*)*паша*), због тога се овај пример истиче овом приликом. Метафоричност ове фразе се свакако мора утврдити лексичком сегментацијом и провером сваке компоненте, на основу чега се може установити да

метафоричност лежи у лексеми С: *паша* која захтева агенс животињског порекла. Фраза стога служи као илустрација појмовних метафора: МОЗАК ЈЕ ДОМАЋА ЖИВОТИЊА, МИШЉЕЊЕ ЈЕ НАПАСАЊЕ СТОКЕ.

Е:

179. To look at him, you wouldn't think Chavez has an age. His face is full of soft creases sitting sidesaddle on a collection of bumps. Behind it, his mind *perches on his short body like* a cat*.
180. Acting as a "mental *butterfly*" flitting from project to project, rather than picking the best among the good, is a sure way to waste resources, discourage people, and achieve mediocrity.
181. I think this guy had *maggots* for* brains, but I think most men are great.

С:

182. [...] не узимај жену у првом одушевљењу и због очију... – затим, после дуже паузе: ни жену чији је мозак као* у *птице*... ако сам ниси *птичијег* мозга, ма колико доброте носила у себи.
183. О чему тада мислиш? Вања: Ни о чему. Гледам у штапове и воду, а *мозак пустим „на пашу“*.

Анимална својства се надаље преносе на човека у случају когнитивних процеса због путености и нагона који одликују животиње, будући да је човек према општем схватању рационално биће које је у стању да контролише своја афективна стања и мисли. Такав вид односа забележен је у сигнализационој (МСиг: *-like*) директној метафори УМ ЈЕ АКУЛА (Е: *shark* у примеру 184). Човек који јасно и ефективно исказује своје мисли доводи се у везу са рибом грабљивицом. Сврха такве комуникације јесте придобити друге људе, тиме се у први план истичу односи између циља и плена, прецизности при лову и ефикасности у излагању под окриљем метафоре МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ ЛОВ. Плен (Е: *prey on*) у случају манипулације јесу умови других људи, што је илустровано примером 185 (УМ ЖРТВЕ ЈЕ ПЛЕН). Што се тиче српске грађе, она представља ПЛЕНА доприноси тако што се човек који је жртва обмане поима као ловина, што се у датом примеру (186) приказује метафоричким изразом С: *замка*. Из општег пресликавања МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА произлазе пресликавања нижег реда која укључују: МИШЉЕЊЕ ЈЕ ЛОВ, УМ ЖРТВЕ ЈЕ ЛОВИНА И ПРЕВАРА ЈЕ ЗАМКА ЗА ЖИВОТИЊЕ.

Е:

184. I'm teaching him how to communicate effectively. Are you saying his mind is becoming more *shark-like*?
185. It actually has just made people worried about what they should do in terms of the future. And Europe continues to *prey on* people's minds.

С:

186. Назваћемо је контекстуалном драматизацијом: она, по нашем мишљењу, ствара „*замку* за ум“.

Када је реч о менталној контроли, у обе грађе уочена је приметна употреба израза чија основна значења описују кретање или својства крупнијих животиња. Међу забележеним изразима истакнути су Е: *галопирати* (енгл. *gallop away* у примеру 187), *обуздати* (енгл. *manage* у примеру 188), *крдо* (енгл. *herd* у примеру 188), *мустанг* (Е: *mustang* у примеру 188), *стампедо* (Е: *stampede* у примеру 189), С: *товарни коњ* (189), *необуздан* (190) и *упрегнути* (191). Брзо кретање животиње преноси се на брзо

проналажење изговора у 187, стога је посреди пресликавање МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ као разрада метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ. У примерима који га прате (188–191), истиче се појачана ментална активност, односно непрестано надолажење мисли, те се МИСЛИ поимају као КРДО у 188 због њиховог броја и брзине јављања. Овладавање над таквим мислима постиже се пресликавањем процеса обуздавања дивљих животиња. Према томе, издваја се конкретнија метафора: ИМАТИ КОНТРОЛУ НАД (НЕЧИЛИМ) МИШЉЕЊЕМ ЈЕ ОБУЗДАТИ ЖИВОТИЊУ, што најјасније илуструју примери 188 и 189–191.

Е:

187. Her mind could *gallop away* with all sorts of defensive hypotheses when she was attracted to a man.

188. They try to *manage* the wild *herd* of *mustang* dreams, needs, wants, insights and goals *stampeding* through their minds.

С:

189. Људски мозак је *товарни коњ* који не стаје 24 сата, и тако до смрти.

190. *Необуздани* људски ум, уопште, идентификовао се данас са жељом и са техничким изумом.

191. Он није за то да се у кола великосрпских државних претензија југословенска мисао, како је он себи представља, *упрегне*.

Основе пресликавања у оквиру ове групе (184–191), дакле, јесу путеност животиње и њена улога плена. Без обзира на то да ли се УМ поима као неукротива животиња, грабљивица или плен, евидентно је да на вишем нивоу апстракције метафора гласи МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА.

Друге забележене метафоре се у грађи оба језика надаље тичу представљања МИСЛИ као ИНСЕКТА (192–197). Такво поимање је у грађи енглеског језика приказано директним (Е: “like* *insects*”), а у српској индиректним пресликавањем (С: „*се роје мисли*“). Мноштво инсеката у лету служи као приказ великог броја мисли. Дата представа је у српском језику конвенционализована и подједнако захвата не само глагол С: *ројити се*, већ и именицу *рој* (РСЈ 2011: 1148). Својство које такође мотивише преносе са домена ИНСЕКТА јесте звук који се производи треперењем крила, то јест брујање (Е: *to whirr, to buzz*; С: *брујање, зујати*), што симболизује унутрашњи глас. Међутим, такво својство је могуће пресликати и на УМ или МОЗАК (193 и 197), те је учестало и пресликавање УМ/МОЗАК ЈЕ ИНСЕКТ.

Е:

192. He always seemed to be waving ideas away like* *insects*.

193. I’m sure that brain of yours is *whirring away* trying to figure out a way to disarm it.

194. I shove the book away and gulp down air, my thoughts *buzzing*.

С:

195. Срушио сам се на кревет, а главом су почеле бесомучно да ми *се роје мисли*.

196. [...] била је заглушена *брујањем* једне мисли [...].

197. Ленгдонов академски ум је *зујао* највећом брзином.

Постоји, међутим, једна битна разлика у начину метафоричког приказивања репрезентаната искуства. Горенаведени примери показују да је циљни домен на који се пресликавају карактеристике инсеката заправо МИСАО, а само брујање се интуитивно

повезује са одређеном врстом инсекта – пчелом или осом, мада ту чињеницу често истичу и сами речници (в. одредницу за *buzz* у *Longman*; одреднице за *рој*, *ројити се* и *брујати* у РСЈ 2011: 110, 1148). Насупрот томе, када је репрезентант у питању *идеја*, на месту изворног домена стоји животиња чији се младунци излежу из јаја (ИДЕЈА ЈЕ МЛАДУНЧЕ ЖИВОТИЊЕ). Због тога циљни домен ЖИВОТИЊЕ, поред ИНСЕКТА, може захватати и ПТИЦЕ, РИБЕ или ГМИЗАВЦЕ. Језичка средства која то потврђују јесу глаголи Е: *to hatch* (198–199) и *to spawn* (200–201). Контекстуална значења ових глагола откривају да је за пресликавање релевантно истицање настанка нечега новог што се може само од себе даље развијати и усложњавати као што младунци животиња настављају свој развој након што се излегну из јаја.

Е:

198. And now, six months after the idea was *hatched*, students have their own artwork to adorn their halls.
199. Of course, they didn't do much to placate people with their nutty ideas *hatched* in Utah.
200. The idea was *spawned* by the designer's involvement with the military, particularly Etienne-Francois.
201. The advent of scientific inquiry *spawned* many more ideas, some of them good, some of them not.

Речник српског језика (2011) потврђује да се глагол С: *излећи се* може користити у општем значењу „створити се, појавити се; настати“, али илустрације какве се наводе у овој групи примера (198–201) нису имале своје кореспонденте у примерима преузетим из српског корпуса.

Обједињени налази дати у Табели 12 доводе до закључка да путеност, покушај да се нагони обуздају и улога плена или предатора служе као заједнички основ поређења у два језика, те се у обе грађе јављају иста специфична пресликавања (нпр. ИМАТИ КОНТРОЛУ НАД (НЕЧИЛИМ) МИШЉЕЊЕМ ЈЕ ОБУЗДАТИ ЖИВОТИЊУ). Високо конвенционализованим показале су се и метафоре специфичног нивоа МИСАО ЈЕ ИНСЕКТ или УНУТРАШЊИ ГЛАС ЈЕ ТРЕПЕРЕЊЕ КРИЛА ИНСЕКТА. Преклапања између начина метафоричке репрезентације путем израза из овог семантичког поља подразумевају преносе: лов → ментална манипулација/мишљење, животиња (предатор) → ум, плен → ум жртве, замка → превара; кретање животиње → мишљење, животиња (крдо) → ум/мисао, обуздавање животиње → контрола над мишљењем; инсект → ум/мисао, зујање крилима → унутрашњи глас; младунче животиње → идеја. Таква специфична пресликавања проистичу због знања о животињским нагонима, дивље природе или знања о специфичном начину њиховог кретања.

Табела 12. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЖИВОТИЊЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ ЖИВО БИЋЕ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ ЖИВОТИЊА ^{Е, С}	mental <i>butterfly</i>	мозак као* у <i>птице</i>
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ НАПАСАЊЕ СТОКЕ ^С		мозак пустим „на <i>пацу</i> “
	УМ/МОЗАК ЈЕ ИНСЕКТ ^{Е, С}	brain of yours is	ум је <i>зујао</i>

МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ ^{Е, С}	МОЗАК ЈЕ ЦРВ ^Е БИТИ ИНТЕЛЕКТУАЛНО ОГРАНИЧЕН ЈЕ БИТИ ЦРВЉИВ ^Е	<i>whirring away</i>	највећом брзином
	БИТИ ИНТЕЛЕКТУАЛНО ОГРАНИЧЕН ЈЕ ИМАТИ ПТИЧЛИ МОЗАК ^С	<i>guy had maggots for* brains</i>	ниси <i>птичијег</i> мозга
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ ЛОВ ^{Е, С} УМ ЈЕ АЈКУЛА ^Е УМ ЖРТВЕ ЈЕ ПЛЕН ^{Е, С}	<i>mind is becoming more shark-like*</i>	
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С}	ПРЕВАРА ЈЕ ЗАМКА ЗА ЖИВОТИЊЕ ^{Е, С} УМ ЖРТВЕ ЈЕ ПЛЕН ^{Е, С}	<i>prey on people's minds</i>	ствара „замку за ум“
	ИМАТИ КОНТРОЛУ НАД НЕЧИЈИМ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ ОБУЗДАТИ ЖИВОТИЊУ ^{Е, С}	<i>manage the wild herd of mustang dreams, needs, wants, insights</i>	<i>Необуздани</i> људски ум
МИСАО ЈЕ ЖИВО БИЋЕ ^{Е, С}	МИСАО ЈЕ ИНСЕКТ ^{Е, С}	<i>waving ideas away like* insects</i>	<i>се роје</i> мисли
	УНУТРАШЊИ ГЛАС ЈЕ ТРЕПЕРЕЊЕ КРИЛА ИНСЕКТА ^{Е, С}	<i>thoughts buzzing</i>	<i>брујањем</i> једне мисли
	ИДЕЈА ЈЕ МЛАДУНЧЕ ЖИВОТИЊЕ ^Е	<i>idea was hatched</i>	

4.2.2.3. Изворни домен БИЉКЕ

Биљни свет се јавља приликом репрезентације когнитивних активности најпре захваљујући аспектима природног развоја који подразумева процесе као што су пуштање клице, цветање или давање плода. Према томе, издвајају се метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАЗВОЈ БИЉКЕ и УМ/МОЗАК ЈЕ БИЉКА. Почев од ницања као једног од ранијих фаза у развоју, процес схватања суштине или продирања у што мишљу је на нивоу језика у српском корпусу исказан лексемом С: *проникнути* (205). То показује да се говорници српског језика тим изразом служе не би ли приказали однос: РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПУШТАЊЕ КЛИЦЕ. Сходно овим метафорама, грађа енглеског језика потврђује да се РАЗВОЈ КОГНИТИВНЕ СПОСОБНОСТИ доводи у везу са ГАЈЕЊЕМ БИЉКЕ. Дати однос се читава у конвенционализованим метафоричким изразима Е: *to cultivate* (202) и *cultivation* (203) чији преводни еквивалент у српском језику (С: *култивисати*), иако овом приликом није забележен, реализује исту метафору с обзиром на то да дословно значење лексеме С: *култивисати* („(од)гајити, (од)неговати (биљке)“) може послужити при разумевању апстрактне појаве: „фиг. (од)неговати, разви(ја)ти (нешто, нпр. љубав, симпатију за некога и др.)“ (РСЈ 2011: 598). Уместо тога, забележен је језички израз С: *гајити* (222) онда када се ИДЕЈА поима као БИЉКА. Одгајање биљке води расцвету са којег се пресликавање одвија на апстрактни домен МИСЛИ што се језички реализује глаголом Е: *to flower* (204), односно С: *процветати* (206). Међудоменска пресликавања

одвијају се између УМА (или МОЗГА) и БИЉКЕ (УМ/МОЗАК ЈЕ БИЉКА), потом и између резултата мисаоног процеса (одн. мисли или идеје) и ЦВЕТА (МИСАО ЈЕ ЦВЕТ). Грађа српског језика доприноси знању о метафори МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАЗВОЈ БИЉКЕ тиме што осветљава маштовитост ума путем лексема С: *плодан* (207–208) и *плод* (209). Сличност се ствара између човека који се одликује мноштвом идеја и биљке која доноси обилан род. Треба напоменути да речничка дефиниција истиче да се основно значење ових лексема у првом реду односи на биљке („који даје, доноси богат, обилан род (о биљкама)“), а потом на земљиште које се „одликује условима за богат род“ (РСЈ 2011: 921). Њима еквивалентан израз Е: *fertile* указује на супротно, јер је изворни домен у том случају ЗЕМЉИШТЕ (216). На основу ових израза, истиче се мисаони процес као природна активност која дефинише људску врсту, као што давање плода представља једну од основних функција већине биљака. Услед важности плодова за опстанак живих бића, овакви примери попримају позитивно конотативно значење, те је маштовит ум одлика којој се тежи. Пресликавања која се врше би гласила: УМ/МОЗАК ЈЕ БИЉКА, МИСАО ЈЕ ПЛОД, БИТИ МАШТОВИТ ЈЕ БИТИ ПЛОДАН (207–209).

Е:

202. To *cultivate* curious minds, the focus should be on teaching for innovation through open-inquiry learning.
203. Kondo's KonMari Method draws inspiration from Shintoism, where cleaning is regarded as mental *cultivation*.
204. Reading it, your mind would oscillate and fragment and *flower* into a billion ideas.

С:

205. Људски ум не може да *проникне* у све тајне намере.
206. Доручак од кога ће мозак „*процветати*“ састоји се од рибе, квалитетне саламе и пршуте [...].
207. Његов ум је *плодан* и стално активан, а то може да заплаши.
208. *Плодни* мозак детињства не тражи никакав спољашњи свет догађаја да га занима и забавља.
209. Јер ако се тим језиком молим Богу, мој се дух моли, а ум је мој без *плода*.

Међутим, УМ не мора бити спецификован искључиво као БИЉКА у аналогијама између ова два домена искуства, већ се ментални простор човека може разумети и као ЗЕМЉА. Представе које су забележене како у енглеском, тако и у српском корпусу показују да се посредством домена БИЉКЕ поред позитивних аспеката циљног домена могу предочити и негативне радње попут менталне манипулације. Илустрације се дају у групи примера 210–212 из енглеског корпуса и 213–214 из српског. Енглеске реализације укључују глаголе Е: *to seed* (“to plant seeds in the ground”, *Longman*, значење 3), *to plant* (“to put plants or seeds in the ground to grow”, *Longman*, значење 1) и *to sow* (“to plant or scatter seeds on a piece of ground”, *Longman*, значење 1) од којих сваки у свом основном значењу подразумева сађење. Српски језички изрази били су глаголи С: *усадити* и *посејати*. Контрастивно гледано, глагол С: *усадити* у потпуности одговара представама које означавају синонимни глаголи Е: *to seed* и *to plant*, док глагол С: *посејати* значи исто што и глагол Е: *to sow*. Ове две групе се благо разликују по томе што је приликом ширења одређеног мишљења међу масама људи нешто адекватније употребити глагол С: *посејати* (Е: *sow*) јер се том радњом захвата већа површина земљишта, односно допире се до већег броја људи. Исто значење имају и варијације на глагол С: *усадити* (Е: *to seed, to plant*), али су нешто чешће у случају

утицаја на појединца. На општем нивоу конкретизације, УМ ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ, улогу семена биљке преузима мисао (МИСАО ЈЕ СЕМЕ), у истакнутим примерима прецизирана као сумња или фантазија, а процес на појмовном нивоу илуструје копулативна метафора МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ САЂЕЊЕ (210–214). Евидентно је да је за овакве представе неопходан људски агенс и његова намера, што је кључно за процес менталне манипулације.

Е:

210. He didn't know exactly what I'd do. He just... *seeded* the idea that maybe I should get my back up.
211. It's deceptive advertising, it's dishonest advertising, it sneaks by our critical faculties and *plants* its message in our brains when we are paying less attention.
212. "He's been *sowing* doubt into people's minds for the past twenty-four hours", Sherlock paused for a moment, but his pacing became more frantic [...].

С:

213. Кастро је приказао америчког председника као „жртву фантазија које су у његов ум *усадили* злонамерни саветници“.
214. Политичка мисао коју је *посејао* носила је, међутим, трајне историјске вредности [...].

Продуктивност појма СЕМЕНА лежи у томе што оно искуствено одговара зачетку мисли. У претходно описаним примерима (210–214) је овај метафорички израз био употребљен како би се указало на наметање туђе мисли, међутим, примери 215–226 показују да је израз *семе* подједнако продуктиван онда када се говори о развоју сопствених идеја (мисли) које се могу јавити саме од себе, као што се и ницање може десити независно од човека, под условом да постоје одговарајући природни услови.

Изједначавање мисли (идеје) у зачетку и семена (Е: *seed* у примеру 215; С: *семе* у примеру 220) омогућава пресликавање ПОЈАВА МИСЛИ ЈЕ НИЦАЊЕ (Е: *to rise from* у примеру 216, *to sprout* у примеру 217; С: *никнути* у примеру 220–221), а идеја коју човек носи у себи (222) метафорички се представља као *гајење* биљке (НОСИТИ МИСАО У СЕБИ ЈЕ ГАЈИТИ БИЉКУ). Прва фаза у њеном развоју одговара С: *клице* (ПРВА ФАЗА У РАЗВОЈУ МИСЛИ ЈЕ КЛИЦА, у примеру 223), а изрази Е: *ripe* у примеру 218; С: *сазрети* у примеру 224 откривају да оформљеној мисли одговара достизање потпуног физичког развоја (ФОРМИРАЊЕ МИСЛИ ЈЕ САЗРЕВАЊЕ БИЉКЕ). Метафорички језички изрази из семантичког поља БИЉКЕ не доприносе опису КОГНИЦИЈЕ искључиво лексемама које се тичу развоја изнад земљине површине, већ и оних који се тичу подземног развоја. У случају апстрактних појава, глагол С: *уврежити се* (225) и глагол С: *укоренити се* (226) (Е: *take root, rooted* у примерима 217, 219) типично се употребљавају не би ли се означило ширење какве мисли у друштву, то је контекстуално значење примера 217, 219 и 225–226. Због тога се та група илустрација посматра као скуп реализација појмовне метафоре БИТИ ОПШТЕПРИХВАЋЕН (О МИСЛИ) ЈЕ УВРЕЖИТИ СЕ. Развој који се врши испод површине земље може се довести у везу са оријентационом метафором НЕСВЕСНО ЈЕ ДОЛЕ јер се процес менталне манипулације одвија неопажено.

Е:

215. There's a *seed* inside every brain.
216. Did you ever wonder where the creators of TV shows get their ideas? [...] most of them *rise from the fertile* minds of the creators and are triggered by a variety of events.

217. From sustainable building design to Weill Cornell Medical Center's top ranked clinical and medical research, the ideas that *sprout* at Cornell *take root* in many of the industries that form the core of NYC's world class economy.
218. No race can permanently succeed until its mind is awakened and strengthened by the *ripest* thought.
219. We base it on so many *rooted* ideas and cultural things, that people feel like they can actually buy a ticket and fly to Wakanda.
- C:
220. Зло *семе* такве идеје могло је да *никне* само у дубокој тмини ума византијског тиранина.
221. Рано је у њему *никла* мисао да мора напустити родитељску кућу, где је био заклоњен и збринут [...].
222. Добра идеја, коју свако потајно *гаји* у себи.
223. Они су први на просторе Србије донели *клице* либералних *идеја*.
224. Међутим, током година у мени је *сазрела* идеја о потреби продубљивања сазнања и схватања значаја кисеоника за живот сваке ћелије човека.
225. Сигурна сам да *се*, на неки начин, у вама *уврежила* таква мисао.
226. ЈУЛ рачуна на лево опредељене бираче јер је, како сматра Матић, „идеја левице дубоко *укорењена* у српском народу“.

Лексеме које одређују стадијуме у физичком развоју биљака (нпр. сађење, ницање, цветање, сазревање, давање плода и сл.) проширују своја значења на интелектуални домен. Анализирана грађа оба језика открива да је домен БИЉКЕ високо продуктиван јер се ментална активност на сваком стадијуму може описати одговарајућим лексемама из овог домена (в. примере 215–226). Представе су у овом сегменту подељене у складу са тиме да ли се својства биљака приписују УМУ или МИСЛИМА. Прва група пресликавања обавља се под метафором УМ ЈЕ БИЉКА и укључује: пуштање клице → разумевање, гајење биљке → развијање когнитивне способности, цвет → мисао, плод биљке → мисао, плодна биљка → маштовит ум. Другу групу чине реализације метафоре УМ ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ. Она се може раставити на две подгрупе међу којима једна описује наметање туђих мисли, а друга описује случајеве где се мисао јавља самостално. У првом случају, у питању су негативни аспекти мишљења: земља → ум другог човека, семе → мисао, сађење → ментална манипулација. У другом, преноси укључују: семе → мисао, земљиште → сопствени ум, клица → идеја у првој фази, гајити биљку → носити идеју у себи, ницање → појава мисли, сазревање → оформљење идеје, уврежити се → постати општеприхваћен. Међујезичке разлике су врло мале (нпр. код репрезентације маштовитости), чак и на нижим нивоима општости, што говори да два језика деле преносе са семантичког поља БИЉКЕ на УМ. Табеларни приказ ових запажања пружа се испод.

Табела 13. Метафоре УМА засноване на изворном домену БИЉКЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ БИЉКА ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ЦВЕТ ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАЗВОЈ БИЉКЕ ^{Е, С}	your mind would flower into a billion ideas	мозак [he] „процветати“

МИСАО ЈЕ ПЛОД БИЉКЕ ^С БИТИ МАШТОВИТ ЈЕ БИТИ ПЛОДАН ^С		Његов ум је <i>плодан</i>
МИСАО ЈЕ БИЉКА ^{Е, С} РАЗВОЈ КОГНИТИВНЕ СПОСОБНОСТИ ЈЕ ГАЈЕЊЕ БИЉКЕ ^{Е, С}	<i>cultivate curious minds</i>	идеја, коју свако потајно <i>гаји</i> у себи
ПОЈАВА МИСЛИ ЈЕ НИЦАЊЕ ^{Е, С} ПРВА ФАЗА У РАЗВОЈУ МИСЛИ ЈЕ КЛИЦА ^{Е, С}	<i>the ideas that sprout</i>	<i>клице</i> либералних <i>идеја</i>
ФОРМИРАЊЕ МИСЛИ ЈЕ САЗРЕВАЊЕ ^{Е, С}	<i>the ripest thought</i>	у мени је <i>сазрела</i> идеја
УМ/МОЗАК ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ ^{Е, С} БИТИ ОПШТЕПРИХВАЋЕН ЈЕ УВРЕЖИТИ СЕ ^{Е, С}	<i>so many rooted ideas</i>	у вама <i>уврежила</i> таква мисао
МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ САЂЕЊЕ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ СЕМЕ ^{Е, С}	<i>plants its message in our brains</i>	фантазија које су у његов ум <i>усадили</i>
БИТИ МАШТОВИТ ЈЕ БИТИ ПЛОДАН ^Е	<i>ideas rise from the fertile minds</i>	

4.2.2.4. Резиме

Границе категорије живих бића јесу јасно омеђене (в. Сliku 11), а свака од њених поткатегорија пружа језичка средства којима се именују апстрактне појаве и појмови из домена УМА. Суживот различитих врста живих бића довео је до преноса знања о односима, својствима и стања са ових конкретних домена на апстрактни домен когниције. Чланове ове категорије обједињује аспект биогенезе, те се са њих на УМ примарно преносе аспекти попут раста и развоја, живљења и умирања. Међутим, уопштавања на нивоу домена ЖИВИХ БИЋА занемарују мотивисаност пресликавања са поддомена ЧОВЕКА, ЖИВОТИЊЕ и БИЉКЕ која, очигледно, нису произвољна и не преносе се са подједнаком учесталошћу на домен УМА.

Када је реч о домену ЧОВЕКА, у оба материјала доминира персонификација-са-метонимијом, што значи да у поприличном броју примера на енглеском и српском језику долази до комбиновања метонимизације и метафоризације. Метафоризација јесте резултат персонификације интелектуалних појмова (нпр. мозак, глава, ум, мисао), док је метонимизација понајвише заснована на односима ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ (нпр. УМ СТОЛИ ЗА ЧОВЕКА) и КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО (УМ СТОЛИ ЗА ПАМЕТ). Број аспеката који служе као основ поређења је сразмеран широком спектру аспеката којима се одликује ЧОВЕК и креће се од карактерних особина, преко физичких способности, до занимања. Фактори који доводе до персонификације разврстани су на три целине: 1) одсуство контроле над процесом мишљења, 2) опозиција три аспекта ума и 3) биолошки процеси и развој. Уз то, персонификује се и МИСАО, што има директан утицај на репрезентацију ума – МИСЛИ СУ ЧОВЕК који се креће, а УМ ЈЕ ПРОСТОР.

Са разлогом се домен ЖИВОТИЊЕ користи приликом репрезентације менталне контроле, махом због тога што је човек у великој мери себи подредио животињски свет, али и због инстинктивне природе животиња која се често супротставља

рационалном понашању људског бића. Инстинкт се код човека дефинише као радња „без учешћа разума“ (РСЈ 2011: 459), те се такви нагони сматрају анималним нагонима.

Семантичко поље БИЉКЕ омогућава можда најадекватнији вид праћења процеса менталног развоја и сазревања чије се фазе, од семена до плодова, видно разликују. Тај аспект изворног домена БИЉКЕ предњачи у метафоричким представама УМА у анализираној грађи. Важан налаз тиче се специфичног нивоа конкретизације метафора будући да су у оквирима сва три поддомена уочене метафоре које ови језици деле (нпр. МИСАО ЈЕ ЧОВЕК КОЛИ СЕ КРЕЋЕ, МИСАО ЈЕ ИНСЕКТ, МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ ЛОВ, МИСАО ЈЕ ЦВЕТ, БИТИ ОПШТЕПРИХВАЋЕН ЈЕ УВРЕЖИТИ СЕ и сл.) које се исказују готово идентичним језичким средствима (нпр. *come to mind* (Е) : *доћи на ум* (С), *to flower* (Е) : *процветати* (С) или *buzzing* (Е) : *брујање* (С)).

Слика 11. Шематски приказ конкретизација домена ЖИВОГ БИЋА

4.2.3. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену ПРЕДМЕТА

Утеловљење апстрактног домена УМА надаље се постиже опредељивањем, односно приказивањем апстрактних појмова у облику физичких предмета. Такве метафоре Богетић (2018: 79) назива *опредмеђивачким метафорама*. Анотирана грађа дисертације указује на то да треба разликовати представе у којима је предмет у питању нека врста машине (нпр. Е: “That there’s no hidden mental *mechanism* at work.”; С: „Мозак је почео да *ради* убрзано: никада нисам био тамо; добро би било да одем; зашто баш мене...“) од оних у којима се ради о скупу предмета којима човек рукује и које обликује (нпр. Е: “Skepticism is a mental *tool* to use when trying to understand an issue”; С: „Успео је да прође кроз све без потребе да *употреби* мозак“), ради прецизнијег описа циљног домена⁶². Прва класа предмета која се разматра у наставку јесте МАШИНА (сегмент 4.2.3.1.), потом следе прикази преноса структуре са домена који је означен као ПРЕДМЕТ КОЈИМ СЕ РУКУЈЕ (сегмент 4.2.3.2.) са циљем да се обједине метафорички прикази који УМ спецификују као чврсто тело које служи као инструмент, предмет који човек може поседовати, размењивати и чији облик може модификовати.

4.2.3.1. Изворни домен СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ

Сва средства која служе за претварање енергије и њен пренос, увећање силе и брзине или промену њиховог дејства спадају под семантичко поље МАШИНЕ, па тако овај изворни домен обухвата средства која се разликују по комплексности и намени (Грујић 2024: 58, 70–71). Анализа израза који припадају овом семантичком пољу навела је на занимљив закључак. У преузетим примерима заправо није било језичких израза који указују на то да се УМ изједначава са простим машинама (нпр. полугом),

⁶² Граничним случајем се могу сматрати примери који укључују метафоричку употребу лексеме Е: *device*, јер она у исто време значи *алат* и *машина*, нпр. “Brains can thus be understood as* prospective devices”.

већ се УМ искључиво доводи у везу са сложеним машинама (нпр. ВОЗИЛО). Такве представе су у складу са психолошким одређењем предметног домена као *сложене когниције* (енгл. *complex cognition*) и његових аспеката као *виших облика когниције* (енгл. *higher forms of cognition*). У језичкој грађи, забележене су конкретизације домена СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ у виду МОТОРНОГ ВОЗИЛА (нпр. Е: “The thought of something happening, something going wrong, *thrummed* through Zarina.”; С: „Ленгдон је одсутно посматрао, док му се ум *окретао* попут* *елиса*.”), ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА (Е: “Our brains are *wired* by evolution to wonder if there’s better food behind that tree, better land over that mountain, a better way to gather roots and hunt gazelles.”; С: „Другим речима, да растумачи зашто се људски мозак рађа с неком врстом *ожичења*.”) и КОМПЈУТЕРА (Е: “In other words, while the first-generation approaches insist that the ‘mind is a computer’ [...]”; С: „Мозак ми као* *компјутер* стално шаље упозорење“).

Пре него што се дискусија усмери на сваку од ових конкретизација, треба образложити примере у којима је СЛОЖЕНА МАШИНА неодређеног типа денотирани појам са којег се обавља пренос својстава и односа, јер број таквих примера није био занемарљив у грађи. У питању су језички изрази ширег значења на основу којих није могуће са прецизношћу утврдити да ли се МАШИНОМ сматра механички уређај, моторно возило, електрични апарат, компјутер или нека друга врста машине којој је својствена одређена лексика. Рецимо, за семантичко поље КОМПЈУТЕРА карактеристични су изрази (нпр. Е: *kludge, software*; С: *интернет, програмирати*) који нису својствени МОТОРНОМ ВОЗИЛУ (нпр. Е: *hijack, mechanic*; С: *убацити у брзину*) иако су оба домена тип сложене машине. Исти проблем уочен је приликом разматрања домена САДРЖАТЕЉА (в. 4.1.1.) где су нека језичка средства подједнако захватала два или више садржатеља, на пример: “Your brain is a *sacred place*”, где *свето место* може означавати тачку на површини (домен ТЕРИТОРИЈЕ) или собу/храм (домен ПРОСТОРИЈЕ). У дисертацији се такве неодређене представе изопштавају из приказа поддомена и дискутују изоловано. У овом случају, то су домени МОТОРНИХ ВОЗИЛА, ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА И КОМПЈУТЕРА.

Метафору УМ/МОЗАК ЈЕ СЛОЖЕНА МАШИНА (директно исказано на нивоу језика изразом Е: *machine* у примеру 227) проналазимо у исказима (227–237) где је фокус на когнитивној функцији уопште, а вршење рада путем којег се когнитивна функција објашњава јесте типично својство изворног домена МАШИНЕ и важи за основно знање о овом појму (Грујић 2024: 79–80, према Кевечеш 2010). Према томе, подлежна метафора гласи: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ. У корпусу енглеског језика, пресликавања овог типа била су исказана језичком метафором као што је Е: *to work* (228) чије се основно значење не везује за одређену машину (“if a machine or piece of equipment works, it does what it is supposed to do” *Longman*, значење 6). Као синонимни језички израз који учествује у процесу метафоризације под окриљем ове метафоре у енглеској грађи био је глагол Е: *to operate* (нпр. “limitations imposed on our thinking by the way our brains *operate*”). Усавршавање машина омогућило је обављање радних операција помоћу аутомата како би се смениле рутинске радње. Будући да је њихово функционисање унапред програмирано и обавља се без непосредног суделовања човека, придев *аутоматски* (енгл. *automatic* у примеру 229) у контексту когниције илуструје метафору НЕСВЕСНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПОМОЋУ АУТОМАТА. Са друге стране, изразом Е: *down time* (230) исказује се метафора МЕНТАЛНО ОДМАРАЊЕ ЈЕ ГАШЕЊЕ МАШИНЕ, где се поново под општим појмом *машина* подразумева било компјутер или машина у фабрици (“time that a machine in a factory or a computer is not working properly and cannot be used”, *Longman*, значење 1). Њене варијације у грађи били су изрази Е: *to shut down* и *to turn/switch off* (нпр. “I would just mentally *shut down*” или “I *turned off* the little voice in my head”), међутим, радњу коју означава глагол Е: *to*

turn off врши човек, а у случају израза Е: *to shut down* радња се може извршити било сама од себе или од стране човека. За језичке реализације Е: *to work*, *automatic* и *down time* (228–230) у примерима испод типично је мишљење без учешћа воље човека, управо због тога што се представе преносе са машине која функционише аутоматски.

Другачије представе садржане су у примерима 231–232 јер околности захтевају посредовање човека у раду машине. У грађи енглеског језика, учестао је глагол Е: *to control* (231) (“to make a machine, process, or system work in a particular way” *Longman*, значење 5), њиме се илуструје подлежа метафора УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА РАДА МАШИНЕ. При томе, машина је ум другог човека над којом се контрола постиже. *Ресетовање* (Е: *to reset*, забележен је и глагол Е: *to restart*), односно поновно покретање часовника, механичког уређаја или компјутера пресликава се на домен УМА у примеру 232, те метафора гласи: ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ РЕСЕТОВАЊЕ МАШИНЕ. Четири примера која се истичу у оквиру ове групе (233–235, 237) садрже језичке изразе који показују да та машина врши механички рад. То се постиже употребом лексема *точак* (Е: *wheel*), *зупчаник* (Е: *cog*) и *опруга* (Е: *spring*) јер су предмети које оне означавају саставни елементи машине и омогућују њен правилан рад. Функционисање (делова) машине зависи од преноса обртног момента са једног точка на други, те је исправно спрезање зубаца (Е: *click into place*) кључно. Дословно значење лексема које означавају ове делове и њихов рад пресликава се на правилно размишљање. Тачније, израз Е: *click into place* (233) у апстрактном значењу описује процес разумевања или увиђања (“to suddenly understand or realize something”, *Longman*, значење 3). Висок степен конвенционалности којим се дати израз одликује допринео је томе да ова слика постане један од најучесталијих видова (ако не и најучесталији вид) мултимодалног приказа когниције. Поред обртног момента, важна је и брзина ротације, што је илустровано наредним примером (234). Стога додатно пресликавање гласи: БРЗИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БРОЈ ОБРТАЈА МАШИНЕ. Ако су у питању односи: УМ ЈЕ СЛОЖЕНА МАШИНА, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ МЕХАНИЧКИ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, ПРАВИЛНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ НОРМАЛНО ФУНКЦИОНИСАЊЕ СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, онда се проблем који настаје при процесу мишљења илуструје односима: НЕАДЕКВАТНОСТ МИШЉЕЊА ЈЕ КОРОЗИЈА, ЛОША МИСАО ЈЕ ЗАРЂАЛИ ДЕО МАШИНЕ, КВАЛИТЕТ МИСЛИ ЈЕ ИСПРАВНОСТ ДЕЛОВА СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, то се у издвојеном примеру (235) постиже употребом метафоричког језичког израза *зарђао* (енгл. *rusty*). Спој ових пресликавања доприноси разумевању метафоричког израза *подмазати опругу уљем* (енгл. *to spring oil*) у којем се читава метафора: ПОБОЉШАТИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПОДМАЗАТИ ОПРУГУ МАШИНЕ. Нарочито приликом претраге по лексеми *ментални* (енгл. *mental*), у грађи се издвојио поприличан број примера са изразом Е: *breakdown*. Његово основно значење припада домену МАШИНЕ јер означава њен квар, али се често проширује на УМ у ширем смислу, то јест истовремено означава и емотивну реакцију на стрес, те је тешко издвојити примере метафоре МЕНТАЛНИ СЛОМ ЈЕ КВАР МАШИНЕ какав се даје у 236. Са друге стране, пренос је очигледан у случају лексеме Е: *glitch* (у 237, синониман метафорички израз који је забележен у грађи је именица Е: *malfunction*) будући да је у питању квар који доводи до престанка машинског рада. Када је та именица модификована придевом *ментални* (Е: *mental*) онда израз репрезентује метафору ГРЕШКА У МИШЉЕЊУ ЈЕ КВАР МАШИНЕ.

Е:

227. At this stage, he does not explain what kind of a machine his mind is.

228. I’ve known him nearly all my life and nobody can figure out how his mind works.

229. Within psychology, this “ever-reforming” process has many times changed my mind, leading me now to believe, for example, that [...] the *automatic* unconscious mind dwarfs the conscious mind [...].
230. I get a lot of stuff done in a day, as long as I follow these steps. Granted, some days my schedule goes to the birds. I call those “Wasted Days” and love them dearly. Every mind needs some *down time*.
231. They can *control* people’s minds. They can make people think or do or act any way they want.
232. Or walk away during the commercials to do something else if you need to *reset* your mind. If you’re at the game, take in the atmosphere.
233. All the *wheels* and *cogs* in her mind *clicked into place*.
234. Myka tried to make the words make sense, tried to push away the sand of sleep that seemed to have seeped into every crevice of her mind, *slowing* all the *cogs* and *wheels*.
235. Perhaps you’d better get your mind’s *spring oiled* – it’s a little *rusty*.
236. She had an unusually logical mind, but when her mental health *broke down*, she lost her grip on reality.
237. Clinical psychologist Van Hecke has compiled a list of 10 mental *glitches* that have infiltrated contemporary society [...].

У грађи преузетој из српског корпуса забележени су метафорички језички изрази са подједнако непрецизним описом врсте машине. Непрецизности доприноси лексема С: *радити* (238–239) којом се не истиче ништа више од активног дејства механизма, машине или система, те су подлежне метафоре општијег карактера: УМ/МОЗАК ЈЕ СЛОЖЕНА МАШИНА, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ. Нешто ближе од одређењу таквог рада доприноси именица С: *обртај* (239) тиме што рад сужава на механички рад будући да описује кружно кретање дела машине. Претходно истакнута пресликавања (за 238–239) су за нијансу прецизнија у том случају (239) и гласе: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ МЕХАНИЧКИ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ и БРЗИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БРОЈ ОБРТАЈА МАШИНЕ (исто важи и за 246). Основна значења синонимних израза С: *функционисати* (240) и *функционисање* (241) описују правилан рад, те представама из претходних примера придодају вредносни суд у виду пресликавања: ИСПРАВАН НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПРАВИЛАН РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ. До међујезичког преклапања долази између примера 229 и 242, јер се метафора НЕСВЕСНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПОМОЋУ АУТОМАТА читава у истоветном изразу, С: *аутоматизовати*. Исто важи и за примере 230 и 243, с тим што израз С: „*искључити мозак*“ захтева присуство човека. Слично примеру 232, примери 244–245 тичу се промене менталне активности, чему у физичком свету одговара поновно покретање машине (ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ РЕСЕТОВАЊЕ МАШИНЕ). На нивоу језичких реализација овај однос захвата изразе С: *ресетовати* (244), *покретање* и *покренути* (245). Аналогно примеру 233, на месту саставног дела машине који омогућава њен механички рад у српској грађи (246) јавио се метафорички израз С: *точкић* (насупротив *опрузи* у 235). Разлике у пресликавањима тичу се метафора: АДЕКВАТНОСТ МИШЉЕЊА ЈЕ ИЗГЛАНЦАНОСТ, ДОБРА МИСАО ЈЕ ИЗГЛАНЦАНИ ДЕО МАШИНЕ и ПОБОЉШАТИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ИЗГЛАНЦАТИ ТОЧКИЋЕ МАШИНЕ, док пресликавања на нивоу метафора: УМ ЈЕ СЛОЖЕНА МАШИНА, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ МЕХАНИЧКИ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, ПРАВИЛНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ НОРМАЛНО ФУНКЦИОНИСАЊЕ СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ и КВАЛИТЕТ МИСЛИ ЈЕ ИСПРАВНОСТ ДЕЛОВА СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ остају иста. Уз то, пример у наставку (247) показује да постоји језички израз (С: *рђав*) који одговара ономе наведеном у енглеском сету примера под 235 (Е: *rusty*). Израз који је описивао

неадекватност мишљења (ГРЕШКА У МИШЉЕЊУ ЈЕ КВАР МАШИНЕ) био је С: *оштетити* (248), али за разлику од примера у енглеској грађи (237), дата лексема подразумева изазивање кvara на неком уређају или механизму услед лошег руковања.

С:

238. Не разумем... да ли је камен унутра у огледалу? Треба ли да га разбијем? Харију је мозак грчевито *радио*.
239. Међутим, није. За то је „крив“, како он сам каже, број *обртаја* на који *ради* његов ум и тело.
240. Баш читам једну од Фројда. Веома је интересантна, јер објашњава како се формира ум и како *функционише*.
241. [...] британски доктор Џил Бол Тејлор, озбиљан научник, проучава наш мозак и начин његовог *функционисања*.
242. Мозак ми се тако рећи *аутоматизовао*.
243. Увек је побеђивао онај који је умео да *искључи* свој мозак.
244. Прва хипотеза Френсин Шапиро била је да провоцирање ритмичних очних покрета „*ресетује*“ мозак и омогућује учење нових материјала.
245. *Покретање* ума чини да ум постаје способнији да се *покрене*.
246. Подозревао је да би она могла да буде веома висока и да се иза тих венама избразданих вилица крије ум пун *изгланцаних малих точкића* који *се окрећу* као луди.
247. То није *рђава* мисао – рече отац прилично умирен.
248. [...] није било могуће поштовати „оквир“ анализе, језик и мисао пацијента су веома *оштећени* [...].

Репрезентације УМА као СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ постижу се лексемама које означавају део, радњу или својство више типова машина. Због тога се домен са којег се пресликавање врши проглашава неспецификованим. Међу атестираним преносима убрајају се: сложена машина → ум/мозак, машински рад → ментална активност, правилно функционисање машине → исправно размишљање, функционисање помоћу аутомата → несвесно размишљање, контрола рада машине → управљање мишљењем, ресетовање машине → промена менталне активности, гашење машине → ментални одмор/престанак размишљања, квар машине → неадекватно размишљање. Може се увидети да у центру свих преноса лежи општи аспект машинског рада због којег је изворни домен у питању МАШИНА уопште. У посебним случајевима, рад машине захвата групу која обавља механички рад, тада се преноси врше на следећи начин: сложена машина → ум/мозак, механички рад → ментална активност, исправост делова машине → квалитет мисли, с тим да се у енглеском корпусу јавља пренос: корозија → неадекватност мишљења и зарђали део машине → лоша мисао, а у српском поред тога и преноси: изгланцаност → адекватност мишљења и изгланцани део машине → добра мисао. У питању су опречне представе у погледу квалитета мисли. Из Табеле 14 је очигледно да сличности захватају и конкретније представе (нпр. несвесно размишљање, промена менталне активности, правилно/неадекватно размишљање), те има основа за посматрање преноса са овог домена као примере метафора које су заједничке језичком пару који се анализира (енглески и српски). Такође је занимљива чињеница да, као и код пресликавања из домена БИЉКЕ, домен СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ има потпуно развијен систем проширених значења путем којих се може описати сваки стадијум у мисаоном процесу, од покретања машине (процеса мишљења) до гашења (престанка размишљања).

Табела 14. Метафоре УМА засноване на изворном домену СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ СЛОЖЕНА МАШИНА ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ ^{Е, С}	figure out how his mind works	Харију је мозак грчевито <i>радио</i>
	БРЗИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БРОЈ ОБРТАЈА МАШИНЕ ^{Е, С}	slowing all the cogs and wheels	број <i>обртаја</i> на који <i>ради</i> његов ум
	ПРАВИЛНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ НОРМАЛНО ФУНКЦИОНИСАЊЕ МАШИНЕ ^{Е, С} КВАЛИТЕТ МИСЛИ ЈЕ ИСПРАВНОСТ ДЕЛОВА МАШИНЕ ^{Е, С}	mental glitches	мозак и начин његовог <i>функционисања</i>
	НЕСВЕСНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПОМОЋУ АУТОМАТА ^{Е, С}	the automatic unconscious mind	Мозак ми се тако рећи <i>аутоматизовао</i>
	МЕНТАЛНО ОДМАРАЊЕ ЈЕ ГАШЕЊЕ МАШИНЕ ^{Е, С}	Every mind needs some down time	<i>искључи</i> свој мозак
	МЕНТАЛНИ СЛОМ ЈЕ КВАР МАШИНЕ ^Е	mental health broke down	
	ПРЕСТАНАК РАЗМИШЉАЊА ЈЕ КВАР МАШИНЕ ^С		језик и мисао пацијента су веома <i>оштећени</i> „ресетује“ мозак
	ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ РЕСЕТОВАЊЕ МАШИНЕ ^{Е, С}	you need to reset your mind	
	НЕАДЕКВАТНОСТ МИШЉЕЊА ЈЕ КОРОЗИЈА ^{Е, С} ЛОША МИСАО ЈЕ ЗАРЂАЛИ ДЕО МАШИНЕ ^{Е, С} ПОБОЉШАТИ РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ПОДМАЗАТИ ОПРУГУ МАШИНЕ ^Е	get your mind's spring oiled – it's a little rusty	мисао која му се учини да није <i>рђава</i>
	АДЕКВАТНОСТ МИШЉЕЊА ЈЕ ИЗГЛАНЦАНОСТ ^С ДОБРА МИСАО ЈЕ ИЗГЛАНЦАНИ ДЕО МАШИНЕ ^С ПОБОЉШАТИ РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ИЗГЛАНЦАТИ ДЕО МАШИНЕ ^С		ум пун <i>изгланцаних малих точкића</i>
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С}	УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА РАДА СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ ^Е УМ ДРУГИХ ЉУДИ ЈЕ МАШИНА ^Е	They can control people's minds ⁶³	

⁶³ Неопходно је напоменути да су примери метафоричког израза С: *управљати* забележени у српској грађи (нпр. „није главно ум, већ оно што умом *управља*“), али та лексема у српском језику не спада под домен МАШИНЕ (према РСЈ 2011: 1376), већ се односи на послове руковођења у оквиру институција. Примери који су садржали ову лексему подразумевали су персонификацију УМА, нпр. „Нечији опаки ум *управља* светом“.

4.2.3.1.1. Изворни домен МОТОРНОГ ВОЗИЛА

Претходно је указано на појмовну метафору УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА РАДА МАШИНЕ (в. сегмент 4.2.3.1., примере 231–232, 243–245). У контекстима какви су 249–256, МАШИНА се ближе одређује као МОТОРНО ВОЗИЛО (УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ МОТОРНО ВОЗИЛО). Изрази Е: *to hijack* и *to steer* (срп. *отети авион, аутомобил, брод*) користе се у значењу “to use violence or threats to take control of a plane, vehicle, or ship” (*Longman*, значење 1, за глагол Е: *to hijack*) и “to control the direction a vehicle is going, for example by turning a wheel” (*Longman*, значење 1, за глагол Е: *to steer*). Путем ових метафоричких израза примарно се наглашава изненадно преузимање контроле над неким, то јест над нечијим мишљењем, јер отмица то подразумева. Међутим, код метафоричког израза *преузети волан/кормило* (Е: *to steer*) под контролом је и смер кретања возила јер у контексту примера 251 долази до скретања са курса будући да се кретање врши уназад (Е: *steer back*). Према томе, у примеру 251 метафора МОТОРНОГ ВОЗИЛА комбинује се са схемом ПУТАЊЕ и метафором МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. Несвесно размишљање које је претходно било описано као функционисање помоћу аутомата (в. примере 229 и 242), спецификовано је под овим доменом као НЕСВЕСНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПОМОЋУ АУТОПИЛОТА (252), искључиво у енглеској грађи.

У скупу примера 249–251 читава се метафора УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА МОТОРНОГ ВОЗИЛА. Дата метафора продуктивна је и у српској грађи (253–254), али се мисли на управљање сопственим мислима, не туђим. То се постиже изразом С: *прешалтовати* (253), према томе: ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ ПРОМЕНА БРЗИНЕ ВОЗИЛА, а БРЗИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БРЗИНА КРЕТАЊА МОТОРНОГ ВОЗИЛА. Подешавање мењача на моторном возилу подразумева и фраза С: *убацити у брзину* (*прву, другу, трећу...* у примеру 254). Поред надређене метафоре МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, она подразумева и метафору ИНТЕНЗИТЕТ МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ СТЕПЕН ПРЕНОСА ИЗ ЈЕДНЕ У ДРУГУ БРЗИНУ јер се споро мишљење доводи у везу са нижом брзином, а брзо мишљење, које је илустровано у примеру 254, са већом брзином (РАЗМИШЉАТИ БРЗО ЈЕ УБАЦИТИ ВОЗИЛО У БРЗИНУ).

Конкретно превозно средство забележено у српском сету примера јесте С: *воз* (255–256). Два примера која се наводе специфична су по типу испљавана метафоре јер је реч о падежној метафори која би у енглеском језику била исказана на нивоу предлога *of*– (Е: *train of thought*). Како се у преузетој српској грађи јавила само двапут⁶⁴, а РСЈ (2011: 154) је не бележи, те је очигледно у питању негативни трансфер из енглеског језика. У том значењу се у српском јавља као фраза С: *ток мисли*. Енглеска фраза Е: *train of thought* има конвенционализован статус, чему је допринела представа низа железничких кола, односно вагона, које вуче локомотива. Та представа јесте згодна приликом репрезентације мисли из два разлога. Прво, основна метафора когнитивних процеса гласи МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, те је подесно изједначити УМ са МОТОРНИМ ВОЗИЛОМ. Други разлог јесте тај што приказ вагона у низу омогућава стварање аналогije са мислима које се јављају једна за другом. Генитивна конструкција показује да однос вагона и воза одговара односу ума и мисли (вагон : воз = ум : мисао). Због

⁶⁴ Корпус српског језика додатно је проверен како би се потврдила фреквентност ове фразе. У њему није пронађено више примера. Због тога се ови примери не наводе у табеларном приказу продуктивних метафора.

тога се у оригиналној фрази (и у преводу С: *воз мисли*) читавају пресликавања: МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, УМ ЈЕ ВОЗ, МИСАО ЈЕ ВАГОН, НИЗАЊЕ МИСЛИ ЈЕ НИЗАЊЕ ВАГОНА.

E:

249. That's why it's so easy to *hijack* parts of your brains, get you to do things, manipulate you.
250. This is one way to *hijack* people's minds and create a habit to form a habit.
251. Very carefully, she *steered* his head *back* to his own past.
252. With my mind *on autopilot*, I put coins into the machine and started the wash cycle.

C:

253. Кад ми дође та мисао о бригама одмах *се прешалтујем* на све оно
лепо што би требало да учиним за себе, породицу [...].
254. Антиматерија... хеликоптер... Ленгдонов мозак *се убацио у брзину*.
255. По том континуираном искакању из сопственог *воза мисли*, подсећао
ме је на Дејана из нашег последњег сусрета [...].
256. Нејасно се питао где му је то *воз мисли* искочио из *шина*.

Кључни аспект преноса са овог домена је контрола над возилом, али се пресликавања која се врше постижу и изразима из домена КРЕТАЊА, а њима је инхерентна схема путање (нпр. Е: *to steer*; С: *убацити у брзину (прву, другу, трећу...)*). То се може уочити из пресликавања: моторно возило → ум/ум других људи, контрола моторног возила → управљање мишљењем, функционисање помоћу аутопилота → несвесно размишљање, за енглески сет примера. Затим и: брзина моторног возила → брзина размишљања, промена брзине → промена интензитета менталне активности, степен преноса из једне брзине у другу → промена менталне активности, за српски сет примера. Основу излистаних пресликавања у српској грађи чини брзина као једна од одлика кретања. Међујезичке разлике јављају се у конкретизацијама метафора чији је фокус био на различитим аспектима циљног домена.

Табела 15. Метафоре УМА засноване на изворном домену МОТОРНОГ ВОЗИЛА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ МАШИНА ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ МОТОРНО ВОЗИЛО ^{Е, С} МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{Е, С} УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА МОТОРНОГ ВОЗИЛА ^{Е, С} НЕСВЕСНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПОМОЋУ АУТОПИЛОТА ^Е БРЗИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БРЗИНА КРЕТАЊА МОТОРНОГ ВОЗИЛА ^С ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ ПРОМЕНА БРЗИНЕ ВОЗИЛА ^С ИНТЕНЗИТЕТ МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ СТЕПЕН ПРЕНОСА ИЗ ЈЕДНЕ БРЗИНЕ У ДРУГУ ^С	my mind on <i>autopilot</i>	одмах <i>се прешалтујем</i> на све оно лепо
			мозак се <i>убацио у брзину</i>

4.2.3.1.2. Изворни домен ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА

Пресликавања са домена ЕЛЕКТРИЧНИХ АПАРАТА могу бити заснована на производњи, преносу или потрошњи електричне енергије, али се међу њима у прикупљеној грађи понајвише истицао аспект преноса. То се може објаснити начином функционисања људског мозга који преноси нервну узбуђење у синаптичком нервном систему, па су тако репрезентације когниције путем израза из овог семантичког поља погодне јер је реч о јако сличним процесима.

Већина примера у енглеској грађи садржи изразе који истичу ожичење. У примеру 257 јавља се метафорички израз Е: *to wire* који је проширио своје значење са споја електричних уређаја на структуру мозга, односно биолошку условљеност (УМ/МОЗАК ЈЕ ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ И БИОЛОШКА УСЛОВЉЕНОСТ ЈЕ ОЖИЧЕЊЕ). Начин на који су жице неког уређаја повезане одговара начину на који је човек развио одређени начин размишљања или понашања. Разлике у понашању у примеру 257 јесу последица разлика у начину на који су мозгови групе људи метафорички *ожичени*, те долази до неразумевања (РАЗЛИКЕ У РАЗМИШЉАЊУ СУ РАЗЛИКЕ У ОЖИЧЕЊУ). Наредни пример (258) показује да је проблем неадекватног размишљања могуће решити тако што ће се жице заменити новим (Е: *to rewire*). Стога појмовни ниво подразумева пресликавање ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ ПРОМЕНА НАЧИНА ОЖИЧЕЊА. Онда када је у фокусу квалитет размишљања учестала је употреба метафоричког израза Е: *to mis-wire* (НЕАДЕКВАТНОСТ МИШЉЕЊА ЈЕ ЛОШЕ ОЖИЧЕЊЕ). Дакле, спој жица подсећа на неуронске везе (синапсе), а проток електричне струје на ток мисли, што се може видети из примера 260 у коме импликације о којима човек размишља пролазе кроз ум као *импулс кроз жицу* (Е: *a pulse through a wire*). Подлежне метафоре гласе: УМ ЈЕ ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ, МИСЛИ СУ ИМПУЛСИ, СИНАПСА ЈЕ ЖИЦА, ПРОТОК МИСЛИ ЈЕ ПРОТОК ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ. Престанак размишљања који је у случају СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ био приказан као њен квар, под овим доменом одређује се као КРАТАК СПОЈ (Е: *a short circuit/to short circuit* у примерима 261–262). Чак и у овом случају реч је о квару, али до њега долази услед кретања струје у погрешном смеру. Таква представа надовезује се на претходно поменуте метафоре МИСЛИ СУ ИМПУЛСИ И ПРОТОК МИСЛИ ЈЕ ПРОТОК ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ, те надаље појашњава однос ГРЕШКА У РАЗМИШЉАЊУ ЈЕ КРАТАК СПОЈ. Због односа који одговарају структурама домена ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТА и УМА/МОЗГА, мозак је у целини могуће метафорички представити као *штампану плочу* (Е: *circuit board* у примеру 263).

Језичке реализације које полазе од УМА као ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА у примерима на српском такође придају значај ожичењу. Потврде таквих пресликавања приложене су у промеру 264 где се јавља израз С: *ожичење (струјно коло)* као реализација пресликавања БИОЛОШКА УСЛОВЉЕНОСТ ЈЕ ОЖИЧЕЊЕ. Из наредног примера (265) могуће је извести пресликавање ПРОТОК МИСЛИ ЈЕ ПРОТОК ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ будући да С: *прекидач*, у овом случају процес читања наглас, служи за укључивање и искључивање електричне струје (мишљења). Потпуни приказ пресликавања гласио би: УМ/МОЗАК ЈЕ ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ, ЧИТАЊЕ ЈЕ ПРЕКИДАЧ, ПРОТОК МИСЛИ ЈЕ ПРОТОК ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ, ПОЧЕТИ МИСЛИТИ ЈЕ УКЉУЧИТИ ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ.

E:

257. Each faction thinks that everyone else's brain is *wired* the same way as their own, and can't understand why anyone would ever behave differently.
258. When you learn to read, your brain gets *rewired* so that you focus really carefully on one thing.
259. Is it neurologic, some *mis-wiring* that occurs mostly in the male brain?
260. The implications fly through Kaat's mind like* *a pulse through a wire*.
261. There's something that happens in people's brains when there's something wrong. It's like* *a short circuit*.
262. My brain *short-circuits* and I blurt out "Did you mean it?"
263. Wires became veins. *Circuit boards*, brains. John had a gift for manipulating plastic anatomy.

C:

264. Другим речима, да растумачи зашто се људски мозак рађа с неком врстом *ожичења* (*струјно коло*) за говор и језик.
265. Установио је да читање наглас *укључује* мозак као* *прекидач за светло* и да то, с лаганим вежбама рачунања, спречава појаву заборавности.

Иако се нашироко јавља у текстовима из области неурологије, понајвише у случају енглеског корпуса, пресликавања са домена ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА нису ограничена на научни функционални стил. Рецимо, пример 260 се јавља у књижевноуметничком стилу (одн. литература). Из скупа илустрација може се приметити да је на месту циљног домена најчешће МОЗАК, управо због функције слања сигнала. Стога не чуди тенденција да се домен ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА најучесталије јавља код овог садржатеља, док у примерима који садрже циљну лексичку јединицу *глава*, рецимо, није забележен. Пресликавања се врше у смеру: електрични апарат → ум/мозак, мисао → импулс, ожичење → биолошка условљеност/начин размишљања, замена жица → промена менталне активности, лоше ожичење → лош начин размишљања, проток струје → размишљање, кратак спој → грешка у мишљењу. Међујезичке разлике тичу се како заступљености домена у анализираним корпусима тако и метафора специфичног нивоа. Односно, домен је знатно више продуктиван у енглеској грађи и пружа лексику за опис различитих аспеката УМА (нпр. промена менталне активности, разлике или грешке у мишљењу). Табела 16 пружа увид у неке од забележених језичких реализација.

Табела 16. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ МАШИНА ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ ^{Е, С} БИОЛОШКА УСЛОВЉЕНОСТ ЈЕ ОЖИЧЕЊЕ ^{Е, С} РАЗЛИКЕ У РАЗМИШЉАЊУ СУ РАЗЛИКЕ У ОЖИЧЕЊУ ^Е	everyone else's brain is <i>wired</i> the same way	људски мозак [се] рађа с неком врстом <i>ожичења</i>
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ ПРОМЕНА НАЧИНА ОЖИЧЕЊА ^Е	brain gets <i>rewired</i>	

НЕАДЕКВАТНОСТ МИШЉЕЊА ЈЕ ЛОШЕ ОЖИЧЕЊЕ ^Е	some <i>mis-wiring</i> that occurs	
ПРОТОК МИСЛИ ЈЕ ПРОТОК ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ ^{Е, С} МИСЛИ СУ ИМПУЛСИ ^{Е, С} СИНАПСА ЈЕ ЖИЦА ^{Е, С}	implications fly through mind like* a pulse through a wire	читање наглас укључује мозак
ГРЕШКА У РАЗМИШЉАЊУ ЈЕ КРАТАК СПОЈ ^Е	My brain <i>short-</i> <i>circuits</i>	

4.2.3.1.3. Изворни домен КОМПЈУТЕРА

Рачунарска теорија ума (енгл. *Computational Theory of Mind*) довела је до народне теорије засноване на метафори УМ/МОЗАК ЈЕ КОМПЈУТЕР, чије се стварање често приписује психолозима (Тејлор 1989). Дакле, сложена когниција се као аспект ума доводи у везу са најсавременијом машином, та тенденција је у преузетим примерима често била експлицитно наведена (нпр. Е: *complicated machine*, (*digital*) *computers* у примерима 266–267, С: *компјутер* у примеру 273, *компјутерски* у примеру 274, *рачунар* у примеру 275). Сврха таквих пресликавања углавном јесте да укаже на комплексност мишљења на основу савремености машине, а то потврђују и придеви у издвојеним примерима, нпр. *комплексан* (Е: *complicated*), С: *најсавршенији* и *најмоћнији*.

Међутим, услед апстрактне природе домена УМА, учесталија је тенденција да се когниција повезује са невидљивим деловима или процесима које ова савремена машина врши, а да се за центар когнитивних процеса узима мозак. УМ ЈЕ СОФТВЕР према таквом становишту, то јест *систем* или *програм* (Е: *kludge* у примеру 268, *computer program* у примеру 269, *software* у примеру 270, *modules* у примеру 271, *program* у примеру 272; С: *програмиран* у примеру 276), а МОЗАК ЈЕ ХАРДВЕР, на шта директно указује израз Е: *hardware* у примеру 272 и индиректно указује израз С: *дефрагментовати* у примеру 278, будући да је у питању организација датотека на хард диску. Ум је тако предодређен за одређене когнитивне процесе као што је софтвер *програмиран* (276) да *обрађује податке* (277). Из тога се може извести метафора: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА ПОДАТАКА, а МИСЛИ СУ ПОДАЦИ (Е: *abstract information processing* и “*computational interpretation*” у примеру 269, “*modules that work together*” у примеру 271, *run on* у примеру 272; С: „*обради више података*“ у примеру 277, *дефрагментује* у примеру 278). Језичко средство путем којег се мисли описују у контекстима који подразумевају домен КОМПЈУТЕРА јесте најчешће Е: *data* (нпр. “my mind was shredding every bit of, like, *data* I’d ever processed”, “the *data* of separate minds”), којем у српском одговара реч *податак* (277).

Е:

266. Pinker has been a proponent of the *computational* theory of mind and, following Pinker, Christopher concludes that the mind is “like* *computers*,” “just a *complicated machine*”.
267. Some approaches maintain that the brain has the cognitive architecture of *digital computers* and the mind is *what the brain computes*.
268. There’s this old term “kludge.” Your minds are just *bunches of kludges*.
269. Thought is conflated with* *abstract information processing* in this way based on the assumption that when a *computer program* manages to

- simulate some functions of the brain, it is not performing a *computational* interpretation of mental processes but functioning as* the “mind” itself.
270. Such established *software(s)* of the mind can be captured as set of cultural dimensions, cultural layers or cultural patterns, respectively.
271. Psychologically, I mean. Your minds are just *a bunch of chunked-together modules* that *work* together only in special circumstances.
272. This has led some (although this is a bit simplistic) to think of minds as* *programs* being *run on the hardware* of our brains.

C:

273. Срце је пумпа, мозак *компјутер*, троше се, престају да *раде* – то је све.
274. Не Мајкрософт, Мајкрофт, иако брат Шерлока Холмса има „*компјутерски*“ ум.
275. Људски мозак му је најсавршенији и најмоћнији *рачунар*, у то нико, ваљда, не сумња.
276. Следећи проблем је питање да ли је ум унапред *програмиран*.
277. „Молим вас“, прекину га коморник. Опростите ми. Мој ум у овом тренутку не може да *обради* више *података*.“
278. Ко зна, можда се мозак тако *дефрагментује*, као* да се ради о *рачунару*.

Разлика између поимања УМА као СОФТВЕРА и МОЗГА као ХАРДВЕРА доследније се прати у енглеском језику, него у српском, што потврђују доленаведени примери. Мозак се у њима редом представља као: МОЗАК ЈЕ ПРОГРАМ (279–280), МОЗАК ЈЕ ОПЕРАТИВНИ СИСТЕМ (281) и МОЗАК ЈЕ ИНТЕРНЕТ (282). Састављање компјутерских програма (C: *програмирање*) припада домену СОФТВЕРА, а C: *компјутерски вируси* јесу посебан тип програма, док C: *оперативни ситем* управља радом читавог рачунарског система. Употреба ових језичких израза у контексту когниције доводи до тога да оне попримају метафорички статус, јер се функционисање програма преноси на функционисање мозга. У примеру 281, рецимо, метафорички израз C: *оперативни ситем* омогућава разумевање улоге мозга за функционисање читавог људског тела. Томе доприноси и представљање МОЗГА као глобалне компјутерске мреже (C: *интернет*) јер размена података коју интернет омогућава одговара размени сигнала које мозак шаље деловима тела. Стога се овде може повући паралела између домена КОМПЈУТЕРА и претходно описаног домена ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА који спроводи импулсе.

C:

279. Шта значи *програмирање* мозга?
280. [...] мозак му је радио као* *опаци компјутерски вирус* [...].
281. Мозак му је *оперативни ситем* [...].
282. Мозак ради као* *интернет*.

Свођењем свих језичких реализација по аутоматизму на устаљену формулацију УМ ЈЕ КОМПЈУТЕР која се бележи у разним студијама занемарује се разлика између домена УМА и МОЗГА, иако се на таквом разграничењу не инсистира у подједнакој мери у српском језику. Формулације домена и међудоменских пресликавања се свакако морају вршити у складу са примерима који су документовани. Међутим, ова разлика јесте значајна због тога што је више у складу са самим одређењем когниције (као аспекта домена УМА у ширем смислу) која се не одликује визуелним сигналимa као емоције

које су праћене емоционалним изразима (нпр. црвенило или сузе). Напротив, когниција представља, Јекеловом (1995: 197) терминологијом речено, „човеков унутрашњи свет“, па су представе УМА КАО СОФТВЕРА, а МОЗГА КАО ХАРДВЕРА у том погледу прикладније.

Биолошка условљеност која је у случају домена ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА била исказана као *ожичење*, овде одговара програмирању (Е: *to program* у 283; С: *програмирати* у 286–287), дакле БИОЛОШКА УСЛОВЉЕНОСТ ЈЕ ПРОГРАМИРАНОСТ. У питању је развијена когнитивна способност човека да опажа и размишља на одређени начин, рецимо, да уочава поновљене обрасце и детаље (283, 285–286), учи (284) или тумачи неко стање (287). За разлику од израза Е: *to wire* који припада домену ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА, израз Е: *hardwired* (285) подразумева компјутерске системе који су под контролом хардвера и које корисник не може изменити, што је сасвим у складу са теоријом биолошке предиспозиције.

Е:

- 283. Our brains are *programmed* to seek pattern and repetition.
- 284. When a baby is born, its brain comes *programmed* not with the ability to learn one specific language but to learn any language.
- 285. The reason for this is simple. Our brains are *hardwired* to pay far more attention to negative news, than positive stories.

С:

- 286. Алан и Барбара Пис поручују да мушки мозак није *програмиран* за детаље.
- 287. [...] мозак нам није *програмиран* да стање среће препозна као трајну вредност [...].

Програмирање у том смислу подразумева унапред задате функције које спадају под невољне мождане активности које се саме развијају. Ако се укључи вољни фактор, онда програмираност означава менталну манипулацију (288–292). Ако се узме да је начин размишљања својствен једном појединцу начин на који је програм састављен (Е: *programmed* у примеру 284), онда метафорички израз С: *репрограмирати* (Е: *reprogram* у примерима 288–289) значи „извршити менталну манипулацију“ будући да се одређени начин размишљања мења. Сет инструкција које се дају компјутеру пресликава се на мисли које је потребно усвојити како би се уврежено мишљење изменило (МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ РЕПРОГРАМИРАЊЕ). Када се мишљење мења самовољно, онда је агенс сам појединац (288–289), а промена се врши на боље, док код утицаја спољних фактора преовладава негативна конотација („непријатан осећај“ у примеру 291) и може се језички представити као *хаковање* (Е: *hacking* у примеру 290).

Е:

- 288. *Re-program* your brain (and heart) to want someone not-him.
- 289. Whether you realize it or not, to improve at chess you must *reprogram* your brain to see things that you did not see before.
- 290. Given that many (envisaged) new medical devices and procedures aim at reaching into intimate spheres of the human mind/self, it can be imagined what new level of problems a potential “*hacking of minds*” could open up.

С:

- 291. Полазећи од искуства писца који је стално испред компјутера, Николас Кар на почетку наводи како у последњих неколико година има непријатан осећај да му неко, или нешто, „*репрограмира* мозак“.

292. Ко жели да лично провери да ли му је мозак *репрограмиран*, нека покуша да на компјутеру прочита нешто класично, рецимо Рат и мир.

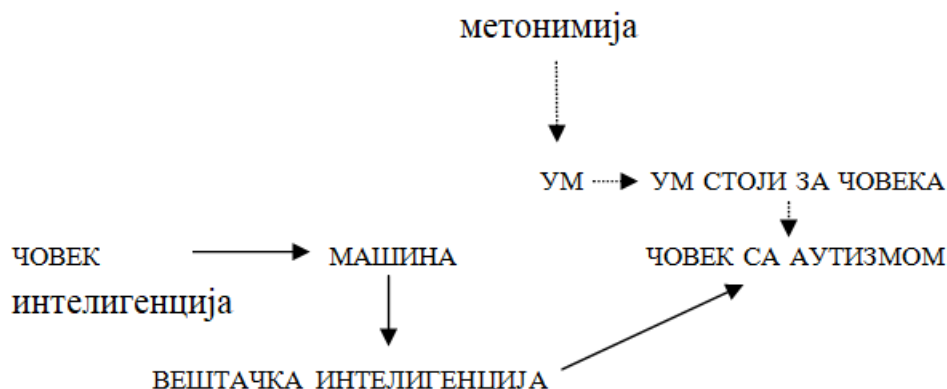
У корпусу енглеског језика уочено је и пресликавање између ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ и посебног типа поремећаја, односно аутизама:

Е:

293. Equating* autistic minds with *artificial intelligence* undermines the materiality of machines, the embodiment of living beings, and the potential for complex assemblages among these entities.

Дато појмовно пресликавање, АУТИСТИСТИЧКИ УМ ЈЕ ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА, може бити мотивисано чињеницом да се међу симптомима аутизма јављају неповерљивост према другима и повлачење у себе (РСЈ 2011: 49). Вештачка интелигенција подразумева оспособљавање рачунарских система да обављају активности својствене људском уму, као што су језичка продукција, решавање проблема, учење или закључивање, при чему су такве машине подједнако аутономне као и људска бића. Могуће је да је пресликавање засновано на аналогiji између аутономног понашања вештачке интелигенције и особе која пати од аутизма јер је у оба случаја смањена потреба за присуством других људи. Еквивалент није пронађен у српском корпусу, нити је у енглеском био забележен у склопу више примера. Међутим, ово пресликавање издваја се по томе што се ради о узајамном структурисању два конкретна домена искуства. Такав однос Грујић (2024: 34) дефинише термином *петља*⁶⁵. Циљни домен у овом случају је УМ, конкретније АУТИСТИЧКИ УМ, који припада домену апстрактних појмова. Међутим, да јесте реч о петљи видимо из тога што је посредни метонимија УМ СТОИ ЗА ЧОВЕКА, те је у питању конкретан домен ЧОВЕК. Пренос се иницијално одвијао са ЧОВЕКА на МАШИНУ приликом формирања појма *вештачке интелигенције*, јер је људска интелигенција послужила као основ за опис машина које опонашају когницију. Тако оформљен концепт сада служи као изворни домен који се пресликава на човека који пати од аутизма. Због тога је за препознавање петље кључно уочити утицај метонимије, јер би у супротном пресликавање било упрошћено као пренос између конкретног (МАШИНА) и апстрактног домена (УМ). Петља се може приказати у виду следеће шеме (Слика 12).

Слика 12. Петља АУТИСТИЧКИ УМ ЈЕ ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА

⁶⁵ Петље не важе искључиво за преносе између ЧОВЕКА и МАШИНЕ. Оне се могу уочити и у једном од Џонсонових (2010: 152–153) примера “*aping* the latest trends” за који аутор тврди да се пренос иницијално одвио са ЧОВЕКА на ЖИВОТИЊУ (персонификација), а потом се извршио повратни процес.

Табела 17 показује да одређење УМА као КОМПЈУТЕРА проистиче на основу повлачења паралела: компјутер → ум/мозак, тј. конкретније: софтвер → ум, а хардвер → мозак, затим: податак → мисао, компјутерска обрада података → ментална активност. На основу тога надаље се изводе преноси: програмираност → биолошка условљеност/мишљење, (ре)програмирање → ментална манипулација, хаковање → управљање туђим мишљењем. Сличности захватају и конкретније представе (специфични ниво), уз јако ретка одступања (нпр. вештачка интелигенција, хаковање), док је прецизност водећи аспект КОМПЈУТЕРА који мотивише пресликавања јер се рад ове машине ослања на најсавременије технологије.

Табела 17. Метафоре УМА засноване на изворном домену КОМПЈУТЕРА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ МАШИНА ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ КОМПЈУТЕР ^{Е, С}	mind is “like* <i>computers</i> ”	брат Шерлока Холмса има „компјутерски“ ум
	АУТИСТИЧКИ УМ ЈЕ ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ^Е	equating autistic minds with artificial intelligence	
	УМ ЈЕ СОФТВЕР ^{Е, С} МОЗАК ЈЕ ХАРДВЕР ^{Е, С}	think of minds as* <i>programs</i> being run on the <i>hardware</i> of our brains	ум унапред <i>програмиран</i> ; мозак [се] тако <i>дефрагментује</i>
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА ПОДАТАКА ^{Е, С} МИСЛИ СУ ПОДАЦИ ^{Е, С}	Thought is conflated with* <i>abstract information processing</i>	ум у овом тренутку не може да <i>обради</i> више <i>података</i>
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С}	БИОЛОШКА УСЛОВЉЕНОСТ ЈЕ ПРОГРАМИРАНОСТ ^{Е, С}	brains are <i>programmed</i> to seek pattern	мозак није <i>програмиран</i> за детаље
	МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ РЕПРОГРАМИРАЊЕ ^{Е, С}	<i>reprogram</i> your brain to see things that you did not see before	осећај да му неко, или нешто, „ <i>репрограмира</i> мозак“
	УПРАВЉАЊЕ ТУЂИМ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ ХАКОВАЊЕ ^Е УМ ДРУГОГ ЧОВЕКА ЈЕ КОМПЈУТЕР ^Е	a potential “ <i>hacking</i> of minds”	

4.2.3.1.4. Резиме

На основу анализираних примера, говорници енглеског и српског језика когницију доводе у везу искључиво са СЛОЖЕНОМ МАШИНОМ. Метафоризација УМА

остаје на том општијем нивоу када се говори о намени машине, тј. чињеници да она обавља рад. У том случају, издвајају се представе УМА као МАШИНЕ која функционише помоћу аутомата и МАШИНЕ која захтева повремену интервенцију човека.

Конкретизације домена СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ су у прикупљеној грађи биле организоване око домена ВОЗИЛА, ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА и КОМПЈУТЕРА. Установљено је да се у оквиру њих изворни домени са којих се врше пресликавања замењују одговарајућом лексиком. Рецимо, код СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ уочена је метафора УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА РАДА СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ. Домен МОТОРНОГ ВОЗИЛА тај однос сужава на УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА РАДА МОТОРНОГ ВОЗИЛА, ДОК ГА ДОМЕН КОМПЈУТЕРА сужава на УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ ХАКОВАЊЕ. ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ РЕСЕТОВАЊЕ КОД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, код МОТОРНОГ ВОЗИЛА то је ПРОМЕНА БРЗИНЕ, код ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА то је ПРОМЕНА НАЧИНА ОЖИЧЕЊА, док је код КОМПЈУТЕРА приказана као РЕПРОГРАМИРАЊЕ. То не значи да је за сваку конкретизацију могуће наћи еквивалентно пресликавање на специфичном нивоу у суседном домену, јер прецизнији домени упућују на класу предмета који има јединствену намену. Возило се креће у одређеном смеру, па је погодно за опис тока мисаоног процеса, електрични апарати преносе енергију, па се могу довести у везу са слањем нервног узбуђења у синаптичком систему мозга, а компјутер обрађује податке са великом прецизношћу у складу са јасно одређеним (задатим) параметрима, као што човек рационално размишља.

Слика 13. Шематски приказ конкретизација домена СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ

4.2.3.2. Изворни домен ПРЕДМЕТА КОЈИМ СЕ РУКУЈЕ

Под овим сегментом, приказују се међудоменска пресликавања која полазе од класе предмета који се пре могу означити као неки вид оруђа него као врста машине, или као предмети са конкретним својствима са којима човек ступа у интеракцију (в. Слика 14). Разлог због којег се примери са лексемама које значе одређено својство (нпр. *кован*) класификују под ову групу, а не под домен МАТЕРИЈЕ јесте тај што је реч о идеализованом когнитивном моделу *састава* (енгл. *constitution* ICM). То јест, у њима важи метонимијски однос МАТЕРИЈАЛ ОД КОЈЕГ ЈЕ САЧИЊЕН ПРЕДМЕТ СТОЈИ ЗА ПРЕДМЕТ (в. Раден, Кевечеш 2007: 343).

Пре саме дискусије о конкретизацијама, укратко се истичу општије представе предмета које се тичу деловања на његов облик, из којих није очигледно од ког је материјала тај предмет. Ту се најпре мисли на изразе *(пре)обликовати* (Е: *to (re)shape* у примерима 294–296) и *заврнути* (Е: *to twist* у примеру 297; С: *заврнути* у примеру 298), који значе „извршити утицај на некога“ у апстрактном смислу. Утицај се врши на туђи начин размишљања, а метафоре гласе: УМ ЈЕ ПРЕДМЕТ, УТИЦАТИ НА НЕЧИЛИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ОБЛИКОВАТИ ПРЕДМЕТ. Вредносно одређење варира у складу са значењем глагола. Глагол Е: *to (re)shape* може указивати на позитиван (294, 296) или негативан утицај (295), а глагол Е: *to twist*, тј. С: *заврнути* (297–298) искључиво на негативан утицај јер је заснован на метафори НОРМАЛНО ЈЕ ПРАВО, те је у оба језика развио конвенционализовано значење где израз „*уврнуте* идеје“ (енгл. “*twisted ideas*”)

означава сулуде или настране мисли. Надређена метафора за скуп 294–298 гласила би: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ.

Е:

- 294. [...] in recognition of his extensive contributions as a professor, colleague, and mentor who has helped *shape* the minds of countless engineers, contractors, and leaders within the concrete industry [...].
- 295. Going back and I look at it and I realize that I allowed the opinions of other people to *shape* my mind and to *shape* me.
- 296. By using structured practice activities, music educators can help their students develop the expertise needed to achieve their musical goals and *reshape* their brains in ways that support their musical success.
- 297. Slavery has *twisted* their minds, an imp filling their minds with foul ideas.

С:

- 298. Ви морате имати скривене разлоге кад му тако *заврћете* мозак.

Категоријална припадност метафоричких језичких израза очигледнија је у случају примера који следе. Образлажу се пресликавања почев од оних која илуструју категорију језичких метафора обухваћених изворним доменом АЛАТА. Следе домени код којих су пресликавања мотивисана физичким својствима предмета, а то су домени: МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА, МАТЕРИЈАЛА, ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА, ОШТРОГ ПРЕДМЕТА, ПРЕДМЕТА КОЈИ АПСОРБУЈЕ И ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА.

4.2.3.2.1. Изворни домен АЛАТА

О уму (мозгу или глави) се може уопштено говорити као о АЛАТУ који помаже извршењу посла или остварењу циља. Међу метафоричким изразима који припадају категорији именица, у енглеској грађи јавила се лексема Е: *tool* у склопу директне метафоре, као у примерима 299–300. Циљни домен се у примеру 300 препознаје на основу придева *ментални* (Е: *mental*) који модификује реч *алат* (Е: *tool*), па тако указује на пренос својстава између ова два домена искуства. Именица *артефакт* (Е: *artifact*) у примеру 301 даје облик предмета репрезентанту искуства (МИСАО ЈЕ АЛАТ). Пратеће значење метафоре ИДЕЈА ЈЕ АРТЕФАКТ укључује њен друштвени значај, јер је артефакт вештачка, стара рукотворина са одређеном наменом (“an object such as a tool, weapon etc that was made in the past and is historically important”, *Longman*). Реализација у српском корпусу заснивала се на именици С: *справа* (308), која денотира предмет за извршење каквог посла и директним путем се пресликава на домен ГЛАВЕ, док је у наредном примеру (309) улога средства означена придевом С: *инструменталан*. У категорији глагола, учестали су били Е: *to use* (302–303) и Е: *to utilize* (304) који стварају аналогију између физичке активности руковања алатима и менталне активности размишљања. Стога конкретизација иде у смеру сужавања општијег пресликавања МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ на метафору РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ АЛАТИМА (302–304). Њима у српском језику одговарају глаголи С: *употребити* (310) и *користити* (311–313). Реализације метафоре УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ АЛАТ не морају захватати искључиво именице, глаголе и придеве са тим значењем, већ могу бити исказане и предлозима. Категорија предлога се не сме превидети када је реч о интелектуалном домену. Значај ове врсте речи је велики, судећи према прикупљеној грађи, због броја примера у којима је аналогија УМ ЈЕ АЛАТ била исказана предлогом Е: *with* у енглеском корпусу (“using something or by means of something” *Longman*, значење

3, у примерима 305–307), а предлогом С: *c(a)* у српском (314). У случају ових предлога се пажња усмерава на алат као физичко средство које омогућава поимање когнитивне способности путем које човек извршава посао.

Е:

- 299. The mind in itself is *a wonderful tool*.
- 300. Give them the mental *tools* to buck that system.
- 301. The idea that people should have long retirements is an *artefact* of lifespans increasing quickly and laws not keeping up, showing a larger gap.
- 302. We have our minds that we can *use* to think, to hold fond memories and to find solutions to problems.
- 303. The women are trying to *use* their brains and skills to help their country beat the Russians, but they also have to battle prejudice.
- 304. The same brains, if *utilized*, can actually solve other problems as well.
- 305. There are those that do more for society: answer the call to serve, build things *with* their minds and their hands.
- 306. One, I want to judge from my heart, the other I have to judge *with* my brain.
- 307. While he was arguing with his father in law, his wife, and nearly everyone he knew about his boat, defending his decision *with* all the logic he could muster, destroying the very conceptions of boats they had in mind, the simple truth was his unconscious mind was ruling the decision making process.

С:

- 308. Глава је *справа* за мишљење. Она нам *служи* за говор. Ту се речи претварају у реченице.
- 309. Дух постаје роба, религија средство стицања моћи, ум постаје *инструменталан*.
- 310. Он је његов подводач и показује: ум се може *употребити* за све – па чак и за умно утемељење убиства и ужаса.
- 311. Хоћу да кажем, давни ловац је *користио* ум, око и снагу.
- 312. Ленгдон се ућутао и Виторија се понадала да *користи* тај свој харвардски мозак да смисли некакав излаз.
- 313. Стога *користите* главу кад год можете: читајте, пишите, решавајте укрштене речи да се мозак не успава.
- 314. То мора да је била цела мисао *с* којом је грчко позориште схватило представу о пркосу Титана.

Као предмет који помаже извршењу посла, УМ је у енглеској грађи био спецификован путем директне метафоре УМ ЈЕ КЉУЧ (315–316). Аналогија између КЉУЧА и РЕШЕЊА проблема открива неколико имплицитних пресликавања. У дословном значењу, кључ је „метално оруђе за затварање и отварање браве“ или, уопште „назив за оруђа различитог изгледа и облика којима се разни предмети, механизми и сл. отварају или затварају, подешавају за рад, заврћу, одврћу, причвршћују и сл.“ (РСЈ 2011: 329). Преузети примери тицали су се процеса решавања проблема, а не вољног процеса који би полазио од подешавања механизма за рад, те су се међу елементима који учествују у пресликавању истакли: ПРОБЛЕМ ЈЕ ЗАКЉУЧАНИ САДРЖАТЕЉ, људски УМ ЈЕ СРЕДСТВО (КЉУЧ) за решавање проблема, а РЕШАВАЊЕ

ПРОБЛЕМА ЈЕ ОТКЉУЧАВАЊЕ. Грађа српског језика није садржала прецизнија одређења алата или средства, већ су представе остајале на општијем нивоу (алат или средство).

Е:

315. But a problem as difficult as a time shift requires powerful tools, like this prison. Know this... there is no escape. Any attempt would only lead to madness. But your minds are *the key to unlock* it.
316. Jemma... I'm starting to play back what's-her-name's speech, and I don't think our minds are *the key to unlocking* this prison.

Међу главним преносима са домена АЛАТА издвајају се: алат → ум/мозак/глава, алат → мисао и руковање алатима → ментална активност (размишљање/решавање проблема). Представе које две грађе деле углавном су општијег карактера и тичу се проглашавања УМА или МИСЛИ за средство или справу и менталне активности као процеса руковања тим алатима. Спецификација алата довела је до разлика у метафорама на специфичном нивоу (в. Табелу 18).

Табела 18. Метафоре УМА засноване на изворном домену АЛАТА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ АЛАТ ^{Е, С}	mind in itself is a wonderful tool	Глава је <i>справа</i> за мишљење
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	УМ ЈЕ КЉУЧ ^Е ПРОБЛЕМ ЈЕ ЗАКЉУЧАНИ САДРЖАТЕЉ ^Е РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА ЈЕ ОТКЉУЧАВАЊЕ САДРЖАТЕЉА ^Е	minds are <i>the key to unlock</i> it	
	РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ АЛАТИМА ^{Е, С}	minds that we can use to think	<i>користи</i> тај свој харвардски мозак да смисли некакав излаз
	МИСАО ЈЕ АЛАТ ^{Е, С}	defending his decision <i>with</i> all the logic he could muster	цела мисао <i>с</i> којом је грчко позориште схватило представу

4.2.3.2.2. Изворни домен МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА

Представе из групе УМ ЈЕ МЕТАЛНИ ПРЕДМЕТ (317–323) иду у два смера. Прва могућност јесте да се УМ одреди као савитљив предмет од растегљивог, ковног метала. Кључно то што се такви метали под утицајем топлоте лако обликују клештима или чекићем. Такве реализације омогућују да се прикаже лакоћа са којом други људи утичу на начин размишљања појединца, што се у примерима 317–319 постиже изразом *кован* (Е: *malleable*). Метафоре које такав израз реализује гласе: УМ ЈЕ МЕТАЛНИ ПРЕДМЕТ, МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ КОВАЊЕ МЕТАЛА и БИТИ ПОВОДЉИВ ЈЕ БИТИ КОВАН. Овај израз користи се махом при опису млађих особа чија личност још увек није оформљена

јер је њихов ментални развој и даље у току (нпр. “the minds of children”, “pre-pubescent brains”).

Друга група метафоричких израза усмерава пажњу на високе температуре и енергију потребну да чврст метални предмет омекша како би се могао ковати и ставити у нови калуп, тј. у фигуративном смислу, да би се оформило ново мишљење. Такав однос био је прочитан у глаголу Е: *to forge* (320) који реализује метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ОБРАДА МЕТАЛА И МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ КОВАЊЕ МЕТАЛА. Метални предмет који се загревањем учини савитљивим хлађењем очврсне, те су овакви изрази погодни за опис новооформљених мишљења која наново постају учвршћена.

Досад наведена тумачења важе за примере прикупљене из енглеског корпуса. У групи примера на српском језику (322–323) улога МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА приписивала се МИСЛИ. Обрада металног предмета служи за приказивање процеса измишљања или планирања. Такве представе проналазе се и у корпусу енглеског језика, што се може видети из примера 321. Аналогија МИСАО ЈЕ МЕТАЛНИ ПРЕДМЕТ подразумева пресликавање МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ОБРАДА МЕТАЛА, то јест МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОВАЊЕ МЕТАЛА.

Е:

317. Perform the surgeries early enough and you can give children the ability to hear while their *malleable* brains are still developing.
318. This one involved starting at a younger age by breaking the minds of children via abuse, until eventually they became perfectly *malleable*.
319. Only pre-pubescent brains are *malleable* enough to receive and deliver messages without damage.
320. Whether helping needy kids halfway around the world or *forging* young hearts and minds in our very own V3 Academy, nobody does it alone.
321. Researchers offer studies about the role of national parks in creating a national identity (Runte 2010), *forging* ideas of nature preservation and conservation (Sellars 1997) [...].

С:

322. Нико не сме да зна тајанствену локацију на којој Бубало *кује* генијални план за кулинарску доминацију.
323. Амбициозан, безскрупулозан, жељан власти и моћи, Октавијан *кује* планове.

На основу анализираних грађа, може се установити да језичка средства из овог домена указују на следећи смер преноса својстава на циљни домен УМА: метални предмет → ум/мозак/глава, обрада метала → ментална манипулација, кован метал → поводљив човек, а затим и: метални предмет → мисао, обрада метала → мишљење (планирање). Главни аспекти циљног домена који се истичу употребом израза из домена МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА јесу формирање и мењање мишљења. Табела 19 показује да су пресликавања са овог домена учесталија у енглеском корпусу, и понајвише заступљена онда када се говори о утицају на туђ начин размишљања⁶⁶, док је у српској грађи истакнуто само мишљење, тј. формирање идеја или планирање.

⁶⁶ Фраза С: *ковати гвожђе док је вруће* користи се у општијем значењу које се односи на ситуацију, а не на човека: „радити нешто на време, док није касно“ (РСЈ 2011: 533).

Табела 19. Метафоре УМА засноване на изворном домену МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ МЕТАЛНИ ПРЕДМЕТ ^Е БИТИ ПОВОДЉИВ ЈЕ БИТИ КОВАН ^Е	pre-pubescent brains are malleable	
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ОБРАДА МЕТАЛА ^{Е, С} МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ КОВАЊЕ МЕТАЛА ^Е	forging young hearts and minds	
	МИСАО ЈЕ МЕТАЛНИ ПРЕДМЕТ ^{Е, С} МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОВАЊЕ МЕТАЛА ^{Е, С}	forging ideas of nature preservation	Октавијан кује планове

4.2.3.2.3. Изворни домен МАТЕРИЈАЛА

У погледу дефиниције, у оквиру овог сегмента, *материјал* је тканина, тиме су искључени изрази који указују на грађевински материјал. Међудоменски пренос односа обавља се са предмета од одређене тканине на когницију. Као битни аспекти изворног домена издвајају се не само карактеристике материјала, већ и начини на које се ти материјали обрађују. У енглеском корпусу пронађене су реализације метафора УМ ЈЕ МАТЕРИЈАЛ на нивоу језичких израза *преткати* (Е: *to reweave* у примеру 324) и *вунаст* (Е: *woolly* у примеру 325). Глагол *преткати* (324) подразумева да је ум ТКАНИНА, из чега се може извести тумачење да је одређено размишљање начин на који су влакна те тканине исткана, стога „*преткати ум*“ (“*reweave minds*”) значи изменити начин размишљања. Подлежне метафоре гласе: МИСЛИ СУ ВЛАКНА, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ФОРМИРАЊЕ МИШЉЕЊА ЈЕ ТКАЊЕ, ИЗМЕНИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРЕТКАТИ ТКАНИНУ. Облик у којем се метафорички израз јавља у примеру 325 је сложеница Е: *woolly-minded*, у складу са тим, она би се приликом сегментације реченице посматрала као једна лексичка јединица која, будући да нема друго значење сем оног које означава збуњеност, представља неметафоричку реч. Међутим, њено значење није конвенционализовано, не само према речницима *Longman* и *Macmillan*, већ и другим репрезентативним речницима као што су електронске верзије речника *Cambridge*, *Merriam-Webster* и *Oxford Learner's Dictionary*. Једино издање које приписује конвенционализовани статус изразу Е: *woolly-minded* је *Collins*. Због тога се израз мора раставити на саставне делове (*woolly* и *-minded*), а њихова појединачна провера метафоричности показује да се лексема Е: *woolly* треба сматрати метафоричким језичким изразом, јер примарно значи „сличан вуни“ (*Longman*, значење 1). Фигуративно значење ове лексеме у изолацији јесте конвенционализовано (“not showing clear thinking”, *Longman*, значење 2). Такође, њен превод у српском језику гласи *вунаст*, а не *вунен*, јер прво преводно решење истиче сличност са овим материјалом, а друго означава предмет који је заправо сачињен од вуне⁶⁷. У контексту примера (325) овај језички израз реализује метафору БИТИ ЗБУЊЕН ЈЕ БИТИ ВУНАСТ. Досад наведена пресликавања имплицитно указују на поимање МИСЛИ као упреденог влакна, то јест НИТИ, на основу радњи које то подразумевају (нпр. ИЗМЕНИТИ МИШЉЕЊЕ

⁶⁷ Разлика се прави и у енглеском језику, предмет направљен од вуне описује се придевом Е: *woolen*, док је за предмет сачињен од нечега што на вуну подсећа чешће у употреби придев Е: *woolly*.

ЈЕ ПРЕТКАТИ ТКАНИНУ), али је у обе грађе било и реализација којима се тако схваћене мисли истичу у први план (326, 332). Упркос квантитативном значају метафоричког израза Е: *wrap your mind/brain/head around something* у енглеској грађи, речници *Longman* и *Macmillan* показују да није реч о устаљеној фрази. Предмет који се обавија у случају фразног глагола Е: *wrap something around someone/something* је типично тканина или комад одеће (“wrapped a thick coat around her shoulders”, *Longman*; “a bright red ribbon wrapped around it”, *Macmillan*), те се УМ у склопу овог израза доводи у везу са МАТЕРИЈАЛОМ. Обавијање предмета тканином значи захватање његове површине, стога се израз у примерима 327–329 може схватити као језичка реализација метафоре: РАЗУМЕТИ ЈЕ ОБАВИТИ ЕНТИТЕТ МАТЕРИЈАЛОМ.

Једна од уочених разлика међу језичким метафорама тиче се глагола С: *исплести* (330) у српској грађи. Његовом употребом предочава се процес имагинативног мишљења („створити у машти, измислити“ РСЈ 2011: 470), пресликавање се врши између плетења помоћу игала и стварања идеје у машти. Мисао (у ширем смислу) је овде представљена као „најтананија чипка“, а агенс који тка је ум. То је супротно осталим илустрацијама које су базиране на односу УМ ЈЕ ТКАНИНА. Због тога формулације специфичних метафора гласе: УМ ЈЕ ТКАЧ, ЗАМИСАО ЈЕ ЧИПКА (ТКАНИНА), ИЗМИСЛИТИ ЈЕ ИСПЛЕСТИ. Ван тога, две грађе показују сличности у погледу поимања мисли као упредених ВЛАКАНА, што се илуструје примерима 331–332. Док је збуњеност у енглеском корпусу била приказана помоћу домена ВУНЕ, у српском се у том значењу јавила лексема С: *замрсити се* (331), што даје још једну потврду за пресликавање МИСЛИ СУ ВЛАКНА јер испреплетане нити стоје за конфузне мисли. На основу обе језичке реализације (Е: *woolly* и С: *замрсити се*) може се закључити да јасноћа одговара правој линији (ЈАСНО ЈЕ ПРАВО), а конфузност увијеној или вијугавој (КОНФУЗНО ЈЕ УВИЈЕНО).

Е:

324. Though this is supposedly done for the children [...] it takes considerable power to “brainwash cops, reweave minds, move corpses from shower stalls to hallways; the power to control inquests” (Capote 165).
325. It puts me in mind of well-meaning but *woolly*-minded attempts to redefine the word ‘intelligence’.
326. Woven into⁶⁸ the Lake Erie Bill of Rights are both those *threads* of* Theodore Roosevelt’s thought -- conservation of natural resources, and voters’ right to legislate when Ohio legislators go on strike against the public interest.
327. But the victim’s family just could not *wrap their minds around* that concept, that Elicia could be the killer of their Brian.
328. It’s a tough concept to *wrap your brain around* without seeing it in action.
329. Trust me, there are a whole lot of people here trying to *wrap their heads around* what just happened.

С:

330. Српском зету, како су га у нашим крајевима називали, писац „Великана физике“ приписује да је створио „*најтананије духовне чипке* које је људски ум умео да *исплете*“ и поред тога што није био чудо од детета као Рене Декарт [...].
331. Мозак ће да им *се замрси* кад виде коме су судили.

⁶⁸ У питању је правни документ, те се израз Е: *weave into* не истиче будући да значи „укључити у текст“.

332. Француски и немачки интелектуалци углавном нису следили *нит* енглеских идеја, чак ни у биологији; на пример, дарвиновско схватање еволуције није прихваћено у Француској.

Међу могућим преносима издвајају се: материјал → ум/мисао, нит/влакно → мисао, ткање → ментална активност, увијеност → конфузност. У обе грађе проналазе се реализације засноване на метафорама УМ ЈЕ МАТЕРИЈАЛ и МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ТКАЊЕ. Међутим, нижи ниво конкретизације открива и разлике. Ментална активност је у енглеској грађи обухватала процесе формирања и мењања мишљења, при чему је УМ био изједначен са ТКАНИНОМ. У српском корпусу, формирање мишљења је било сужено на иновативно мишљење и подразумевало је улогу ума као агенса који делује на мисао представљену у виду тканине. Когнитивно стање збуњености је у енглеској грађи засновано на приказу УМА као вунастог материјала, а у српској као скуп замршених нити, иако се обе представе суштински базирају на метафори КОНФУЗНО ЈЕ УВИЈЕНО. Уз то, енглески корпус је садржао пресликавање које није атестирано у српском, у питању је метафора РАЗУМЕТИ ЈЕ ОБАВИТИ ЕНТИТЕТ МАТЕРИЈАЛОМ (Е: *wrap your mind around something*). Према томе, иако се у обе грађе преносе својства материјала (нпр. упреденост) и искуство стечено њиховим руковањем (нпр. преткати) на домен УМА, то се врши на нешто другачији начин.

Табела 20. Метафоре УМА засноване на изворном домену МАТЕРИЈАЛА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	УМ ЈЕ МАТЕРИЈАЛ ^{Е, С} МИСЛИ СУ ВЛАКНА/НИТИ ^{Е, С}	those <i>threads</i> of Roosevelt's thought	нису следили <i>нит</i> енглеских идеја
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	РАЗУМЕТИ ЈЕ ОБАВИТИ ЕНТИТЕТ МАТЕРИЈАЛОМ ^Е МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ТКАЊЕ ^{Е, С} ФОРМИРАЊЕ МИШЉЕЊА ЈЕ ТКАЊЕ ^Е ИЗМЕНИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРЕТКАТИ ТКАНИНУ ^Е МИСЛИ СУ ВЛАКНА ^Е	<i>wrap their minds around that concept</i> <i>reweave minds</i>	
ЈАСНО ЈЕ ПРАВО ^{Е, С} КОНФУЗНО ЈЕ УВИЈЕНО ^{Е, С}	БИТИ ЗБУЊЕН ЈЕ БИТИ ВУНАСТ ^Е БИТИ ЗБУЊЕН ЈЕ БИТИ ЗАМРШЕН ^С	<i>woolly-minded attempts</i>	Мозак ће да им <i>се замрси</i>
УМ ЈЕ ЖИВО БИЋЕ ^С	УМ ЈЕ ТКАЧ ^С ФОРМИРАЊЕ МИШЉЕЊА ЈЕ ТКАЊЕ ^С ЗАМИСАО ЈЕ ЧИПКА (ТКАНИНА) ^С ИЗМИСЛИТИ ЈЕ ИСПЛЕСТИ ^С		<i>чипке</i> које је људски ум умео да <i>исплете</i>

4.2.3.2.4. Изворни домен ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА

Знатни број забележених лексема из домена ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА путем којих се описује опредмећени ум показује извесну правилност у погледу пренесених значења. Другим речима, оне описују један те исти аспект когниције, а то је ментално

здравље или стабилност. Међу таквим језичким изразима издвојили су се: *поломљен* (Е: *broken* у примеру 333), *напрснути* (Е: *to crack* у примеру 334; С: *прснути* у примеру 337), *крхак* (Е: *fragile* у примеру 335; С: *крхак* у примеру 339), *крхкост* (Е: *fragility* у примеру 336) и С: *пући* (338). Основно значење сваког од њих говори да је у питању ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ, за који се интуитивно има представа о стаклу, међутим речничке дефиниције нису ограничене на тако сужено значење (нпр. Е: *to break*: “if you break something, you make it separate into two or more pieces, for example by hitting it, dropping it, or bending it”, *Longman*, значење 1; *to crack*: “to break or to make something break, either so that it gets lines on its surface, or so that it breaks into pieces”, *Longman*, значење 1; Е: *fragile*: “easily broken or damaged”, *Longman*, значење 1; С: *пући*: „сломити се, расцепити се, распрснути се“ РСЈ 2011: 1077), стога је метафора опширније формулисана као: УМ ЈЕ ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ (333–341). Ваља напоменути да, у примеру 333, контекст разрешава тумачење метафоричког израза Е: *broken*, јер је на основу представа поломљене ноге и руке очигледно да није реч о другој могућности – машини која не функционише исправно. Било да је реч о спољашњем фактору који проузрокује ломљење (Е: *broken, crack*; С: *прснуће, пуцају*) или о предмету који је склон ломљењу (Е: *fragile, fragility*; С: *крхки*), аспект на који се они преносе јесте слабашност у менталном погледу. Стога се у изразима садржаним у примерима 333–334 и 337–338 читавају метафоре: УМ ЈЕ ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ, ИЗГУБИТИ МЕНТАЛНО ЗДРАВЉЕ ЈЕ ПОЛОМИТИ СЕ/ПУЋИ, док примери 335–336 и 339 фокус стављају на пресликавање: БИТИ МЕНТАЛНО СЛАБ ЈЕ БИТИ ЛОМЉИВ.

Е:

- 333. I could easily accept a broken leg or arm, but not a *broken* brain. If I were to be mentally sick, my life would collapse.
- 334. Their sad mortal brains will simply *crack* under the strain and they'll go insane!
- 335. He has a song to reach their *fragile* little minds: “You don't have to spend your life addicted to smack!”
- 336. I think the guise of mental *fragility* is her shield that she is using to make the ‘bad guys’ underestimate her.

С:

- 337. [...] наслонио се на коњске слабине; дуго стоји тако, неиздрживо му је топло и коње изводи, *прснуће* му мозак [...].
- 338. [...] и тривијално у нашем живовању, постаје предмет наше распаљене, надахнуте ругалице од које ти мозак и душа *пуцају*!
- 339. Лично растројен, несталног расположења, покушавао је и да диригује, да предаје на факултету и да пише оперу и сценску музику, желео је све, могао је све, али *крхки* ум то све није могао да издржи.

Међујезичке разлике тичу се скупа лексема из српског корпуса путем којих се исказује процес одлучивања, њихови еквиваленти нису пронађени током анализе енглеског дела грађе. У примерима који следе потез наглог ломљења предмета пресликава се на наглу промену мишљења помоћу конвенционализоване метафоре ПРОМЕНИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРЕЛОМИТИ ПРЕДМЕТ. У ову групу спадају примери налик следећим:

С:

- 340. У петак увече у Подгорици „алтернативна четворка“ поручила је грађанима Црне Горе да „*преломе* мозак - и гласају за промене.“

341. Како је то постигнуто? Како је толиком народу „*преломљен мозак*“?
Одговор је једноставан: развојем и учвршћењем пожељних стереотипа.

Мотивисаност преноса са домена ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА према резултатима анализе лежи у једном аспект изворног домена: крхкости предмета. Пожељним стањем сматра се целовитост, па зато ломљење указује на супротно, крхки ум представља ментално слабу особу, а сломљен ум ментално оболелу особу. У питању је свега пар преноса: ломљив предмет → ум/мозак, крхкост → ментална стабилност/здравље, ломљење → ментално оболевање. Разликама између две грађе доприноси српски израз С: *преломити* који указује на наглу промену мишљења. Примери језичких реализација обухваћени су Табелом 21.

Табела 21. Метафоре УМА засноване на изворном домену ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ ^{Е, С} ИЗГУБИТИ МЕНТАЛНО ЗДРАВЉЕ ЈЕ ПОЛОМИТИ СЕ/ПУЋИ ^{Е, С} БИТИ МЕНТАЛНО СЛАБ ЈЕ БИТИ ЛОМЉИВ ^{Е, С} ПРОМЕНИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРЕЛОМИТИ ПРЕДМЕТ ^С	<i>a broken brain</i> <i>their fragile little minds</i> поручила је грађанима Црне Горе да „ <i>преломе мозак</i> “	<i>прснуће</i> му мозак <i>крхки</i> ум то све није могао да издржи

4.2.3.2.5. Изворни домен ОШТРОГ ПРЕДМЕТА

Када се говори о когницији уопште, често се уз способност рационалног размишљања истиче и човеков интелект. Примарни начин поимања и приказивања интелигенције јесте путем домена ОШТРОГ ПРЕДМЕТА. Директно повезивање апстрактног домена УМА (или метонимијски повезаних циљних домена МОЗАК и ГЛАВА) и конкретног домена ОШТРОГ ПРЕДМЕТА је у групи примера на енглеском језику (342–343) постигнуто употребом лексеме *рајснадла* (Е: *tack/thumbtack*), којој претходи сигнал метафоричког пресликавања Е: *as... (as)*. Поред тога, у њима је спецификован и основ поређења, а то је оштрина ових предмета (Е: *sharp*). Функционално посматрано, оштрина предмета доприноси лакшем извршењу радње, док тупост успорава и спутава њено извршење. Својства домена УМА која одговарају својствима оштрине и тупости из домена ПРЕДМЕТА јесу интелигенција и умна ограниченост. Када се одлике конкретних предмета пренесу на УМ, постаје јасно да је ум ОШТАР ПРЕДМЕТ, а интелигенција ОШТРИНА ПРЕДМЕТА јер је појединац који се одликује нарочитом интелигенцијом у могућности да постигне више, било у физичком или чисто интелектуалном смислу. У томе лежи мотивисаност ове аналогije која се у енглеској грађи реализује језичким изразима *оштар* (Е: *sharp*) и *наоштри* (Е: *to sharpen*). За разлику од примера 342–344 у којима се само истиче интелигенција као својство, у примеру 345 се описује подучавање других људи, чиме би им се помогло да науче нешто ново и дотад непознато како би се оспособили за апстрактно мишљење и боље прилагођавали

околностима. Све наведене способности удружено дефинишу појам интелигенције (Рот 2004: 217). Метафоре које је могуће формулисати на основу аналогije са оштрим предметима гласе: УМ ЈЕ ОШТАР ПРЕДМЕТ, ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ЈЕ ОШТРИНА, ПОДУЧИТИ НЕКОГА ЈЕ НАОШТРИТИ ПРЕДМЕТ. У српској грађи се репрезентација интелигентног човека постиже изразима С: *оштар* и *бридак* (346–347), док израз С: *оштрити* (348) одговара апстрактном значењу „учинити паметнијим“. То говори у прилог међујезичкој сличности. Две грађе се разликују по томе што је српски корпус приликом претраге по одабраним лексемама дао и примере супротног стања, тј. описе особе која није способна да добро схвата и расуђује (УМНА ОГРАНИЧЕНОСТ ЈЕ ТУПОСТ). Приказ овог стања постиже се употребом супротних лексема као што су С: *туп*, *тупост* и *отупити* (349–353). Није прецизирано о каквој врсти оштрог предмета је реч, већ се само истиче чињеница да врх предмета губи или има одређену оштрину. У питању су конвенционализоване представе, које понекад доводе до стварања нових лексема апстрактног значења. Тако се при опису човека који се одликује нарочитом интелигенцијом у српском језику користи придев *оштроуман* (РСЈ 2011: 890), чија мотивисаност лежи управо у наведеним појмовним пресликавањима (346–353).

Е:

342. Carmella's mind was *sharp* as* a tack.
343. My mind is as* *sharp* as a... uh... *thumbtack*, that's it!
344. I can almost guarantee there are some *sharp* minds already working on a script and Nolan will be a part of it.
345. My name is Professor Pencil. I'm sorry I'm late, but it took me a little while to... Get the lead out. But let me get right to the... Point. I'm here to *sharpen* your minds.

С:

346. Колеге су за њу рекле да поседује све што Харварду треба – *оштар* аналитички ум, јаку кичму, широку подршку на целом универзитету [...].
347. Не само што јој је представљао извор снаге и наде, Ленгдон је употребио свој *бритки* ум да им пружи ову једну прилику да ухвате убицу њеног оца.
348. Уосталом мозак се најбоље *оштри* када се ради.
349. Пун трбух, *тупа* глава.
350. Јер је лењост с једне стране и делимична *тупост* ума и срца, а с друге стране, неопходна је за преживљавање, тачније, за срећу.
351. Није ствар у томе што су му чудеса *отупела* ум [...].
352. [...] сада додати и страх да ће „укидање игре“ убити дечји дух, *отупити* њихов мозак и одвести их на странпутицу?
353. [...] пружао се Млечни пут са својим облацима, звезде пред чијом је непојамном збијеношћу ум остао потпуно *отупљен*.

Дакле, домен ОШТРОГ ПРЕДМЕТА се приликом концептуализације интелектуалног домена користи преваходно за истицање аспекта интелигенције. Основу метафора које се наводе у Табели 22 чине преноси својстава и односа који се врше у смеру: оштар предмет → ум/мозак/глава, оштрина → интелигенција, тупост → умна ограниченост и наоштрити → учинити паметнијим. Потврда поимања умне ограничености помоћу лексема из овог домена у енглеској грађи није било. Преводи придева С: *туп* би заправо били придеви Е: *blunt* и *dull*. Док се придев Е: *blunt* не користи у контексту интелигенције, придев Е: *dull* може означавати неинтелигентну

особу. Међутим, речник *Longman* такво проширено значење третира као лексему која не спада у савремени лексички фонд, већ као застарелу језичку јединицу, те уз саму дефиницију стоји ознака “old-fashioned” (*Longman*, значење 7). Мања фреквентност лексеме Е: *dull* у активној употреби може бити разлог због које такво пресликавање није атестирано у енглеском корпусу.

Табела 22. Метафоре УМА засноване на изворном домену ОШТРОГ ПРЕДМЕТА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ОШТАР ПРЕДМЕТ ^{Е, С} ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ЈЕ ОШТРИНА ^{Е, С}	mind was <i>sharp</i> as* a <i>tack</i>	<i>оштар</i> аналитички ум
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ПОДУЧИТИ НЕКОГА/ПОСТАТИ ПАМЕТНИЈИ ЈЕ НАОШТРИТИ ПРЕДМЕТ ^{Е, С} УМНА ОГРАНИЧЕНОСТ ЈЕ ТУПОСТ ^С	to <i>sharpen</i> your minds	мозак се најбоље <i>оштри</i> када се ради <i>тупа</i> глава

4.2.3.2.6. Изворни домен ПРЕДМЕТА КОЈИ АПСОРБУЈЕ

Језичке репрезентације УМА као апсорбента, односно онога што апсорбује материју, су ређе биле засноване на интуитивно доминантној слици УМА као СУНЂЕРА. Чешће је предмет који врши апсорпцију остајао на неодређеном нивоу конкретизације. Доследно томе, домен у оквиру овог поглавља носи нешто шири назив како би се адекватно описао извештај број примера у којима је фокус стављен на процес упијања, из којег се имплицитно да закључити да је УМ заправо ПРЕДМЕТ КОЈИ АПСОРБУЈЕ. Почев од мање учесталих, директно исказаних приказа УМА као *сунђера* (Е: *sponge* у примерима 354–355), може се констатовати да оно што се апсорбује (тј. апсорбат) јесте било какав вид информације коју човек разуме и учи или искуства које стиче. Материја коју предмет упије постаје његов део, као што разумевање појма или знање које човек усвоји треба да доведу до одређених психичких промена. Према излистаним примерима, представе базиране на метафори МОЗАК ЈЕ СУНЂЕР се понајвише јављају када је у питању особа која је још увек у фази менталног развоја (нпр. Е: “She is 8 years old”, “From the earliest age”), али се настављају и у примерима који не истичу да је реч о сунђеру (Е: “the most formative years of our lives... the brink of adolescence”). Језичке метафоре из енглеске грађе садржале су глагол Е: *to soak up* (355), који у контексту примера значи „брзо и лако научити“, и, знатно учесталији, глагол Е: *to absorb* (356–358), чије апстрактно значење према консултованом речнику превасходно захвата процес разумевања (РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ у примерима 357–358), мада је из примера 356 јасно да може указивати и на учење.

Због конвенционализованог начина поимања учења и разумевања, барем што се забележених реализација тиче (Е: *to soak up* и *to absorb*), поступак изношења нечијих мисли и идеја приказује се као цеђење (ИЗНЕТИ МИСЛИ ЈЕ ИСЦЕДИТИ ПРЕДМЕТ). Израз Е: *wring out* (359) показује да је у питању тканина из које се увртањем избацује течност, што оправдава одабир шире етикете – ПРЕДМЕТ КОЈИ АПСОРБУЈЕ. Из српске грађе је очигледно да се могу повући паралеле између два језика што се овог домена тиче. Тако језичким репрезентацијама метафора ИНФОРМАЦИЈА ЈЕ МАТЕРИЈА, УМ/МОЗАК ЈЕ ПРЕДМЕТ

КОЛИ АПСОРБУЈЕ И УЧЕЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ у српској грађи одговарају изрази С: *упити* (360–361), где се поново истиче рано доба у развоју човека („првих година после рођења“, „пример студената“), док је аналогни израз за пресликавање ИЗНЕТИ МИСЛИ ЈЕ ИСЦЕДИТИ ПРЕДМЕТ у српској грађи глагол С: *исцедити се* (362). У примеру 362 присутна је и додатна спецификација предмета у виду сунђера, те је реч о претходно поменутој директној метафори МОЗАК ЈЕ СУЊЕР.

Е:

354. “She is 8 years old, but her brain is like* *an enormous sponge*,” said DeJesus.
355. From the earliest age, their brains are like* *sponges soaking up* and interpreting experiences and information that floods their senses.
356. Your child may not be enthused at first with the idea of financial education, but if you couple this with a reward, such as the chance to make a purchase based on their new knowledge, you might find they *absorb* enough information to give them a good chance of avoiding debt in the future.
357. Do allow yourself the brain function to actually *absorb* what he said he will do to you!!!
358. Several seconds were required for the stunned Professor to *absorb* this information.
359. You want to *wring* as many ideas *out* of your brain and down onto paper as possible.

С:

360. [...] не греше сви родитељи на исти начин – рано пробуде у детету (јер је дете „*упијајући* ум“ првих година после рођења) завист, а потом љубомору [...].
361. Наводећи пример студената из Африке који долазе у САД да *упију* што је могуће више америчких идеја а затим у складу са тим усмеравају развој своје земље [...].
362. За време спавања мозак *се исцеди* као* *сунђер* да би *упијао* новопристигле информације.

Сличности које је могуће повући између ума и апсорбента су следеће: предмет који апсорбује → ум/мозак, материја → информација, апсорпција → когнитивни процес (разумевање/учење), цеђење → изношење мисли. Ови преноси су према забележеним језичким реализацијама заступљени у обе грађе, што приказује Табела 23. Разлика је уочена код процеса разумевања (РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ), чији је језички израз забележен искључиво у енглеској грађи.

Табела 23. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПРЕДМЕТА КОЛИ АПСОРБУЈЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ ПРЕДМЕТ КОЛИ АПСОРБУЈЕ ^{Е, С} УМ ЈЕ СУЊЕР ^{Е, С}	brain is like* <i>an enormous sponge</i>	мозак <i>се исцеди</i> као* <i>сунђер</i>
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ АПСОРПЦИЈА ^{Е, С} ИНФОРМАЦИЈА ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С}	they <i>absorb</i> enough information	долазе у САД да <i>упију</i> што је могуће више

УЧЕЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ ^{Е, С}		америчких идеја
РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ ^Е	<i>absorb what he said he will do to you</i>	
ИЗНЕТИ МИСЛИ ЈЕ ИСЦЕДИТИ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	<i>to wring as many ideas out</i>	мозак <i>се исцеди</i> као* <i>сунђер</i>

4.2.3.2.7. Изворни домен ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА

Резултат мисаоног процеса (то јест мисао) може бити сагледан са аспекта свог практичног значаја. Због могућности спровођења мисли у дела, важност и корисност апстрактног појма МИСЛИ разуме се као новчана вредност предмета. Стога се искуства у вези са проценом, разменом и продајом вредних предмета пресликавају на интелектуални домен. Тачније, место циљног домена заузимају репрезентанти искуства, међу којима предњаче ИДЕЈЕ. Појмовно пресликавање МИСАО ЈЕ ВРЕДАН ПРЕДМЕТ читава се у изразима какви су *вредност* (Е: *worth* у примеру 363, *value* у примеру 364), затим у изразима *грумен* идеје (Е: *nugget of an idea* у примеру 365) и *богатство* идеја (Е: *wealth of further ideas* у примеру 366), С: *користан* (371), *ретка роба* (372), *драгоцен* (373), као и придеву *безвредан/мање вредан* (Е: *worthless* у примеру 367, *low-value* у примеру 368; С: *безвредан* у примеру 374). За разлику од идеје која је апстрактни појам, информација је чешће конкретизована јер може бити записана или вербализована, па самим тим се може купити и продати. Међутим, пример који се истиче (369) поред самог *значаја* (Е: *valuable*), фигуративно представља информацију као *драгуљ* (Е: *gem*), те је посредни метафоричко тумачење: ВРЕДНА ИНФОРМАЦИЈА ЈЕ ДРАГУЉ. Вредносни значај може се у начелу приписати било којем когнитивном процесу онда када доводи до побољшања менталног или физичког стања, као што је очигледан значај („вредност“) памћења за човеково опште функционисање у свету (370).

Е:

363. The state can make no distinction based on the *worth* of ideas.
364. As the *value* of new ideas has dramatically increased, the value of living or locating a business in a large, hightalent city has grown [...].
365. This *nugget of an idea* became Cyan's first game, fittingly entitled The Manhole.
366. A *wealth of further ideas* for writing fiction that sells can be found in his free 14-part story course.
367. In the old days, ideas were *worthless* and implementation was everything.
368. The *low-value* ideas, art, or journalism will fall faster than those with more substance, quality, or intrigue.
369. To give credit where it was due, Munsen's researchers had *unearthed* a few *valuable gems* of* information.
370. Saito's lessons in memory exert a powerful pull on Julius: "it was he who first taught me the *value* of memory, and how to think of it as mental music, a setting to iambs and trochees".

С:

371. Идеја је, заиста, оригинална, занимљива и *корисна* а требало би да је прихвате и друга наша села.

372. Мисао је постала изузетно *ретка роба*, забрањена и прохибитивна, коју треба гајити на тајним местима [...].
373. На нас је утицао и грчки филозоф Хераклит. *Драгоцен* нам је једна мисао.
374. Мислим да није *безвредна* библијска мисао да ће „задњи бити први“.

Дакле, значај мисли одређује се на основу материјалне вредности предмета. То је основ пресликавања која полазе од домена ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА. Забележено је свега пар преноса: вредан предмет → мисао и материјална вредност → значај мисли, који подједнако прожимају појмовни систем говорника енглеског и српског језика. Реализације овог домена разликују се од досаднаведених по томе што захватају МИСЛИ, док је у случају осталих конкретизација домена ПРЕДМЕТА пажња била усмерена и на УМ.

Табела 24. Метафоре УМА засноване на изворном домену ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА

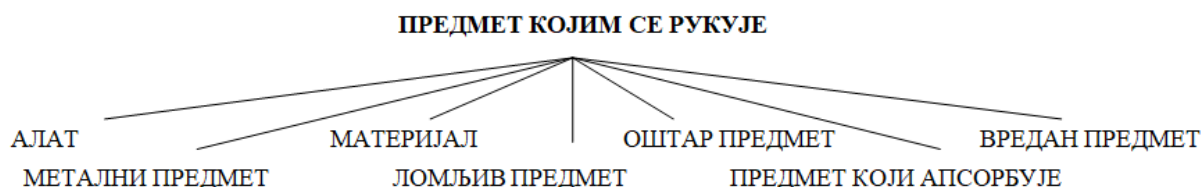
Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	МИСАО ЈЕ ВРЕДАН ПРЕДМЕТ ^{Е, С} ИДЕЈА ЈЕ ВРЕДАН ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	value of new ideas	Мисао је постала изузетно <i>ретка роба</i>
	ЗНАЧАЈ МИСЛИ ЈЕ МАТЕРИЈАЛНА ВРЕДНОСТ ПРЕДМЕТА ^{Е, С}	ideas were worthless	<i>безвредна</i> библијска мисао

4.2.3.2.8. Резиме

Анализа прикупљене грађе показује да опредељивачке метафоре УМА и МИСЛИ полазе од два аспекта предмета: функције и својства. Функција предмета води до стварања аналогичности између УМА и АЛАТА, при чему се когнитивна активност која омогућава остварење циља поима као АЛАТ који помаже извршењу посла. Својство, са друге стране, доприноси разумевању когнитивних активности на разноразне начине. Предмет од метала, рецимо, омогућава да се појми утицај на нечије мишљење који се може извршити уз мањи физички напор уколико је у питању кован метал, типично млад, али и поводљив човек, или уз већи физички напор не би ли дошло до формирања новог мишљења. Предмет у виду тканине доприноси разумевању ума и когнитивних процеса тако што се мисли изједначавају са нитима, те се од домена МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА разликује по томе што се промена туђег мишљења приказује као поновно ткање, будући да начин размишљања одговара начину на који су нити упредене. Обе грађе деле аналогичност МИСАО ЈЕ НИТ, али међу њима постоје разлике у когнитивним процесима који се описују. Домен ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА јединствен је по томе што се његов аспект, тј. склоност ломљењу, искључиво користи за приказивање менталног здравља и стабилности, што важи за оба анализирана језика. Као што оштрина и тупост које карактеришу домен ОШТРОГ ПРЕДМЕТА метафорички представљају интелигенцију и когнитивну ограниченост човека. Продуктивност домена ПРЕДМЕТА КОЛИ АПСОРБУЈЕ лежи у описима процеса разумевања и учења, док ВРЕДАН ПРЕДМЕТ указује на значај мисли као крајњег исхода мисаоног процеса. Према томе, на основу својства појединачних предмета на које човек делује или којима се служи могуће је приступити УМУ из различитих углова, а неке од тих представа су високо конвенционализоване у двама језицима (нпр. ОШТАР ПРЕДМЕТ и ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ). Што се међујезичких

преклапања тиче, она су већа у случају домена ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА, ОШТРОГ ПРЕДМЕТА, ПРЕДМЕТА КОЛИ АПСОРБУЈЕ и ВРЕДАНОГ ПРЕДМЕТА, за које се често бележе идентичне метафоре и на специфичном нивоу. Разлике су очевидније у случају домена МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА и МАТЕРИЈАЛА, јер грађа показује да до проширења значења лексема из ова два семантичка поља чешће долази у енглеском језику.

Слика 14. Шематски приказ конкретизација домена ПРЕДМЕТА КОЛИМ СЕ РУКУЈЕ

4.2.4. Конкретизације метафора заснованих на домену ПРИРОДНИХ ПОЈАВА

Када је реч о појавама које се проналазе у природи, грађе енглеског и српског језика пружиле су лексичке потврде домена МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА, ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ, ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА, РЕСУРСА и НЕБЕСКОГ ТЕЛА. Домен ПРИРОДНИХ/МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА⁶⁹ подробно је описан у англистичким студијама које за предмет истраживања узимају емотивно стање човека (в. Кевечеш 2000; Форсвил 2005) на чије налазе се ослањају испитивања овог пресликавања и у језицима као што је јапански (в. Мацунака, Шинохара 2001а; Мацунака, Шинохара 2001б; Мацунака, Шинохара 2003; Шинохара, Мацунака 2001; Шинохара, Мацунака 2009). Резултати истраживања рађених на грађи јапанског језика су важни будући да су такве студије оспориле Кевечешову (2000: 37) тврдњу да се домен ПРИРОДНИХ СИЛА пресликава искључиво на домен ЕМОЦИЈА ЈАКОГ ИНТЕНЗИТЕТА, чији су прототипични представници бес, туга или жудња. Насупрот становишту Золтана Кевечеша, истраживања су показала да се метафоричке представе емоција помоћу овог изворног домена обављају независно од интензитета како природних појава тако и емотивних стања. Изворни домен ПРИРОДНИХ/МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА забележен је и у случају концептуализације непрототипичних емоција (нпр. гордост, стид или кривица) у српском језику (Броћић 2018), а овом приликом потврђена је његова продуктивност и у домену когниције, што се образлаже у првом сегменту унутар овог одељка (4.2.4.1.). Потом следи разматрање домена ИЗВОРА ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ ЕНЕРГИЈЕ (4.2.4.2.) где се скреће пажња на опрез који је неопходан током анализе, будући да неки од метафоричких језичких израза представљају граничне случајеве због истовременог одавања светлости и топлоте. Сегмент 4.2.4.3. објашњава мотивисаност употребе ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА као што су стене, ледници, језера или мора, премда се већи део ове целине бави изразима из домена ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ због њихове фреквенције у енглеској и српској грађи. Домен РЕСУРСА посматра се изоловано, односно изван домена ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА, јер се као и претходни изворни домени читава у прецизнијој, тематски повезаној лексици путем које се фокус ставља на коришћење природних сировина (нпр. *искористити*, *тражити*, *ресурс*) зарад репрезентације значаја интелектуалних способности. Сегмент 4.2.4. завршава се излагањем метафора заснованих на домену НЕБЕСКОГ ТЕЛА (4.2.4.5.), што је заправо његово прво бележење у англистичкој и србистичкој когнитивистичкој литератури када је у питању поимање УМА.

⁶⁹ У поглављу 2.12.3. истакнута је тенденција когнитивиста да природне и метеоролошке појаве наводе као један домен.

4.2.4.1. Изворни домен МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА

Известан број лексема из домена МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА проширује своје значење на домен УМА. То се постиже употребом метеоролошких знакова који представљају физички вид испољавања одређене временске прилике. У обе грађе уочени су метеоролошки знакови попут *магле*, *муње*, *водене паре* или *ветра* којима се ближе одређује неки когнитивни процес или стање. С обзиром на разноврсност и фреквенцију оваквих метафоричких језичких израза, изненађује досадашње занемаривање њихове продуктивности при метафоризацији когниције у англистичкој и србистичкој литератури. Будући да су метафорички језички изрази били знатно разноврснији у енглеској грађи, полази се од дискусије енглеског дела корпуса.

Кључно је истаћи да обрађени изрази у примерима 375–393 захтевају поимање УМА као ПРИРОДНОГ ПРОСТОРА који бива захваћен каквом метеоролошком појавом. Рецимо, генитивна *-of* конструкција у примеру 375, прецизира просторно одређење УМА у виду НЕБА (Е: *the sky of* your mind*). Овај пример заправо садржи разне појмовне метафоре (нпр. *IDEA IS A ROCKET*, Е: *rockets crashing and exploding*; *SPINE IS A SNAKE*, Е: *the snake of* your spine*⁷⁰) које тренутно нису тематски релевантне, те се истиче само језичка метафора Е: *the sky*. Тип метафоре који се у датом примеру јавља јесте директна метафора, у којој генитивна конструкција служи као сигнал појмовног пресликавања (МСиг). У наредном примеру (376), репрезентација УМА као НЕБА постигнута је индиректном метафором због контраста између дословног и контекстуалног значења придева Е: *unclouded*, који би се превео као „без облака“. Заправо, консултовани речници показују да је у оба анализирана језика апстрактно значење израза С: *помрачити* (Е: *to cloud* у примеру 377) које гласи „изгубити моћ расуђивања (о уму)“ (РСЈ 2011: 956) конвенционализовано. Разумевање антонима Е: *unclouded* из примера 376 ослања се на такве конвенционализоване представе. Стога метафора ПРАВИЛНО РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ВЕДРО ВРЕМЕ (376) следи из метафора УМ ЈЕ ПРОСТОР (НЕБО), МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА ПРИЛИКА И ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ТМУРНО ВРЕМЕ (377). Облаци, у примеру 376, одговарају сујеверју (СУЈЕВЕРЈЕ ЈЕ ОБЛАК) које спутава процес рационалног мишљења.

Поред језичког израза *облак* (Е: *cloud*), у енглеској грађи забележени су изрази *магла* (Е: *fog* и *foggy* у примерима 377–378) и *смог* (Е: *haze* у примеру 379) као пример метафоричког приказа лошег расуђивања. Међутим, простор који репрезентује ум је ВАЗДУШНИ ПРОСТОР. Специфична метафора садржи мање измене у формулацији: ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МАГЛОВИТО ВРЕМЕ, у случају прве лексеме, и ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ЗАГАЂЕН ВАЗДУХ, у случају друге. Будући да облак згуснутих честица који се јавља у приземним слојевима ваздуха смањује видљивост, метафоре метеоролошких појава се у 377–379 комбинују са метафором РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. Дакле, инвентар израза из домена МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА путем којих се приказују негативни аспекти мишљења је у енглеској грађи захватао лексеме Е: *cloud*, *fog*, *foggy* и *haze*, међу којима Е: *haze* има нарочито негативно вредносно одређење јер подразумева и загађеност. Насупрот таквој представи, ветар који доноси свеж ваздух (Е: *a fresh wind*) позитивно је обојен. Овај израз се у примеру 380 користи како би се описао налет идеја којима се разрешава проблем у процесу размишљања као што налет ветра прочишћава ваздух (Е: *clears the air*). У примерима на енглеском језику је поистовећивање идеја и налета ветра било

⁷⁰ У питању је сликовна метафора КИЧМЕНИ СТУБ ЈЕ ЗМИЈА (енгл. *SPINE IS A SNAKE*), коју сигнализује генитивна конструкција (в. Слику 5).

учестало, као додатна илустрација наводи се пример 381 који садржи метафорички израз *вртлог* (Е: *whirlwind*). Према томе, УМ ЈЕ ВАЗДУХ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА ПРИЛИКА, а НАЛЕТ ИДЕЈА ЈЕ ВЕТАР (380–381). Обузетост мислима се у примеру 382 предочава као *град* (Е: *hail*). Како је у питању непогода чија ледена зрна наносе штету, мисли су негативне јер ремете пажњу (ОБУЗЕТОСТ НЕГАТИВНИМ МИСЛИМА ЈЕ ГРАД). У погледу форме, пример 382 одговара примеру 375 јер се метафоричност исказује директним пресликавањем и сигнализовано је генитивном конструкцијом (-*of*). Последњи међу истакнутим примерима из енглеског сета (383) садржи метафорички израз *променљив* (Е: *fickle*), чија је сфера употребе метеорологија (“something such as weather that is fickle often changes suddenly”, *Longman*, значење 2). На основу тог метафоричког израза може се извести метафора МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА ПРИЛИКА, јер се пресликавање обавља између појединца који често мења мишљење и нестабилне временске прилике (ЧЕСТА ПРОМЕНА МИШЉЕЊА ЈЕ ПРОМЕНЉИВОСТ ВРЕМЕНСКЕ ПРИЛИКЕ). Раније је напоменуто да се интензитет сматра примарним аспектом домена МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА који се преноси на циљне домене, пример 383 открива да и непредвидивост појаве игра улогу у пресликавању. Тачније, сет илустрација појмовних пресликавања у енглеској грађи потврђује да се метеоролошке појаве мањег (нпр. *магла*, *облак*) и већег интензитета (нпр. *вртлог*, *град*) подједнако преносе на интелектуални домен. Осим тога, појаве мањег интензитета се свакако могу појачати (нпр. јака облачност → поприлична збуњеност; густа магла → поприлично лоше расуђивање). Ово запажање је до сада било изнето само за поимање ЕМОЦИЈА у енглеском језику (Шинохара, Мацунака 2009: 269–270; уп. Кевечеш 2000).

Е:

375. [...] when you get an idea, a sensation that seems to come from somewhere else, like two rockets crashing and exploding inside you, one of them from your heart and the other from the ground beneath your feet that rushes up through the snake of your spine and sparks a carnival of light in *the sky of** your mind.
376. Hereafter, you will live in an atheistic world, your minds *unclouded* by superstition.
377. However, a strange *fog clouded* their minds, impairing them to some extent.
378. I can barely walk, and my mind is *foggy*. What if I forget something?
379. In the *haze* of her mind, Helena tried to remain calm, to be rational, praying that Myka and Pete would find a way to get to her.
380. That’s the perfect name for someone who constantly has news ideas. Like* *a fresh wind* that at once *clears the air* and the mind.
381. John Bryant is a 41-year-old *whirlwind of** ideas and action.
382. *A hail of** thoughts rattled my thinking but I made myself focus.
383. Reading a story that if it wasn’t written down would have been forgotten because the word of mouth broke its line because humans’ minds are *fickle*, or someone died before they could pass on the stories?

Метафоре ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МАГЛОВИТО ВРЕМЕ и РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ читавају се и у српској грађи у метеоролошком знаку, то јест метафоричком изразу С: *магла* (384–387). Тачније, ова пресликавања захватају не само именицу *магла*, већ и друге врсте речи, глагол С: *замагли* (384) и придев *магловит* (385). Сва три истакнута израза одговарају дискусији изнетој за енглеску лексему Е: *fog*, односно доводе до стварања аналогича као што су: УМ ЈЕ ПРОСТОР, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ

ВРЕМЕНСКА ПРИЛИКА, и претходно поменути метафору специфичног нивоа ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ/ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ МАГЛОВИТО ВРЕМЕ. Поред тога, у примеру 386 јавља се и језички израз С: *разданити се* из домена ИЗВОРА СВЕТОСТИ путем којег се предочава спознаја (БИТИ СХВАЋЕН ЈЕ РАЗДАНИТИ СЕ). Уз ове представе које два корпуса деле, у српској грађи је атестирана и нешто другачија употреба лексеме С: *магла* од досада наведених. Односно, МАГЛА се у примеру 387 сигнализованом (МСиг: *попут*) директном метафором преноси на МИСАО која обузима географски простор (тј. шуму) који симболизује УМ. Њено постепено захватање простора одговара постепеном обузимању човекове свести. Примери у наставку (388–393) за циљни домен имају МИСАО, те се сет прикупљених примера на српском разликује од оних на енглеском у том погледу. Експлицитно поређење МИСЛИ и ОБЛАКА ПРАШИНЕ из примера 388 подсећа на примере 380–381 где изненадност и интензитет ветра служе за опис налета мисли. Метафоре које реализује израз С: *облак прашине ваљан ветром* су следеће: УМ ЈЕ ПРОСТОР, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА ПРИЛИКА, уз спецификацију НАЛЕТ МИСЛИ ЈЕ ВРТЛОГ ПРАШИНЕ. Најпродуктивнији метеоролошки знак у српској грађи била је С: *муња* (389–393). Употреба метафоричког израза који представља овај знак подразумевала је како директне приказе метафоре МИСАО ЈЕ МУЊА, очитане у изразима С: *муња* (389–390) и *муњевит* (391), тако и индиректне приказе ове метафоре посредством израза С: *синутти* (389, 393) и *севати* (392)⁷¹. Мотивисаност ових пресликавања огледа се у наглом и брзом јављању муње, овај основ поређења се понекад истиче и у самим примерима (нпр. „има брзину муње“, „својом изненадношћу запањује“). Додатни фактор који чини овај метеоролошки знак адекватним за репрезентацију мисли и идеја јесте тај што је за муњу карактеристично и одавање светлости, а светлост се, напоменуто је, доводи у везу са спознајом. Према степену интензитета, *муња* се може означити као метеоролошки знак јаког интензитета, а *магла* слабијег, тиме је потврђена произвољност одабира метеоролошког знака при репрезентацији когнитивних процеса. Другим речима, интензитет не ограничава преносе са домена МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА јер се и слабије и јаче метеоролошке појаве преносе на домен УМА чак и у српском језику.

С:

384. Ни године ни огроман обед нису *замаглили* његов ум.
385. [...] између разумна човека који ведро гледа преда се у будућност и збуњених људи и *магловитих* глава који гледају назад у прошлост.
386. Као да ми је мозак био под *маглу*. И једно јутро само ми се *разданило*.
387. Попут* *магле* што гамиже кроз шуму, нешто му је запоседало ум.
388. Кадгод се пробуде мисли, јуре, дигну се као* *облак прашине ваљан ветром*, и опет сплашњавају, смирују се [...].
389. Кроз Томову главу *сину* једна мисао као* *муња*.
390. Његове живе очи показују да му мисао има брзину *муње* [...].
391. [...] уверио сам се скоро увек да великом проналаску претходи *муњевита* мисао која својом изненадношћу запањује [...].
392. Али у том тренутку *севну* му мисао: „Шетња – то је за мене, друштво – то је за њу.“
393. *Синула* му је идеја да води разјарене пауке све даље и даље од патуљака [...].

⁷¹ Њима би у енглеском језику одговарао глагол Е: *to flash*, као у примеру: “A hideous thought *flashed* through her head”, међутим, тај глагол није својствен само муњи, већ било којем извору светлосне енергије.

Анализирани узорак из енглеског и српског корпуса наводи на закључак да ова два језика садрже богат инвентар израза из семантичког поља МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА путем којих се може описати и когниција. Дакле, овај домен није својствен искључиво афективном аспектима ума, односно емоцијама. У основи забележених метафора налазе се односи попут: (ваздушни) простор → ум, временска прилика → ментална активност. Прецизнији описи когнитивних процеса и стања захтевају употребу одређених метеоролошких знакова, рецимо: ветар → налет идеја, магла → збуњеност/лоше расуђивање, муња → изненадно јављање мисли. Приликом репрезентације збуњености или лошег расуђивања, метафоре метеоролошких појава комбинују се са метафором вида (РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ). Фокус на различитим когнитивним процесима и стањима довео је до разлика на нивоу метафора специфичног нивоа, што се може видети из Табеле 25.

Табела 25. Метафоре УМА засноване на изворном домену МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ ЈЕ ПРОСТОР ^{Е, С} РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА ПРИЛИКА ^{Е, С} ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ТМУРНО ВРЕМЕ ^Е	<i>minds unclouded by superstition</i>	
	ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МАГЛОВИТО ВРЕМЕ ^{Е, С}	<i>fog clouded their minds</i>	замаглили његов ум
ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ ^{Е, С}	НАЛЕТ ИДЕЈА ЈЕ ВЕТАР ^{Е, С}	<i>ideas [...] like* a fresh wind</i>	мисли јуре [...] као* облак прашине ваљан ветром
	ОБУЗЕТОСТ НЕГАТИВНИМ МИСЛИМА ЈЕ ГРАД ^Е	<i>A hail of* thoughts</i>	
	ЧЕСТА ПРОМЕНА МИШЉЕЊА ЈЕ ПРОМЕНЉИВОСТ ВРЕМЕНСКЕ ПРИЛИКЕ ^Е	<i>minds are fickle</i>	
	МИСАО ЈЕ МУЊА ^С		сину једна мисао као* муња

4.2.4.2. Изворни домен ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ

Доменска ознака у склопу овог поглавља формулисана је шире као ИЗВОР ЕНЕРГИЈЕ због потешкоће на коју се наишло приликом анализе одређеног броја израза. Проблем се тиче разграничења домена искуства којем тумачена реч припада будући да су у корпусима забележени метафорички језички изрази из којих није јасно о каквом одавању енергије је реч (нпр. “How can this possibly be, how can the brain generate that much music, that much creativity, spontaneously?”) или, чешће, језички изрази који указују на извор који истовремено одаје светлост и топлоту. Рецимо, израз Е: *to extinguish* (394) се не може недвосмислено односити било на ВАТРУ или СВЕТЛОСТ (*extinguish*: “to make a fire or light stop burning or shining”, Longman, значење 1), те се

мора приписати широј етикети ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ. У складу са тим, УМ ЈЕ ИЗВОР (ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ) ЕНЕРИЈЕ. Из примера 394 је такође очигледно да, метонимијски, УМ СТОЈИ ЗА ЧОВЕКА, услед чега лексема *угасити* (Е: *to extinguish*) упућује на метафоре СМРТ УМА ЈЕ СМРТ ОСОБЕ И ПРЕСТАНАК РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ГАШЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ. Као друга реализација исте метафоре (тј. УМ ЈЕ ИЗВОР (ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ) ЕНЕРИЈЕ) издвојио се придев *упаљен* (Е: *alight* у примеру 395). За разлику од претходног примера, овим изразом се исказује контрарна метафора, РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ПАЉЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ. Обе реализације (394–395) засноване су на поимању УМА као извора, међутим, наредни израз *треперити* (Е: *to flicker through*) у примеру 396 користи се за опис мисли као извора који испрекидано одаје светлост и топлоту при кретању кроз апстрактни простор УМА. Структурисање помоћу изворног домена ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ ЕНЕРИЈЕ преусмерено је на МИСАО, а не УМ као у осталим примерима, а метафора ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ комбинује се са метафором МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. Треперење светлосне или топлотне енергије предочава учестало, краткорочно јављање какве мисли. Из тога се може закључити да се илустрација под бројем 396 издваја према следећим пресликавањима: УМ ЈЕ ПРОСТОР, МИСАО ЈЕ ИЗВОР (ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ) ЕНЕРИЈЕ, ПОМИСЛИТИ ЈЕ ЗАТРЕПЕРИТИ И МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ.

Примери на српском језику (397–398) аналогни су примеру 394 због тога што се у изразу С: *угасити се* („престати горети (о ватри), престати сијати“ РСЈ 2011: 1341) читава метафоричко пресликавање са извора енергије на процес размишљања: УМ/МОЗАК ЈЕ ИЗВОР (ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ) ЕНЕРИЈЕ, ПРЕСТАНАК РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ГАШЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ.

Е:

- 394. Their minds were too vast, too dispersed, to be *extinguished* by anything less than assassination.
- 395. He wrote quickly, because even though his brain was *alight*, he could feel a new state coming into coherence.
- 396. Sometimes when I hear things, I don't like the responses that *flicker through* my mind. I feel my thoughts are not my own, so I have to repent immediately, forgive instantly and choose not to be offended.

С:

- 397. Патио је што су људи око њега, чак и стари пријатељи, изгледали као да им је мозак испран, да *се угасио*.
- 398. А дотле, Охицки има идеју која ће га гонити увек напред, осим ако му *се ум не угаси*.

Енглеска грађа потврђује да је размишљање могуће прецизније описати искључиво као јављање извора светлосне енергије (399–402). У погледу специфичних пресликавања, реализације се разликују од оне истакнуте у примеру 396 по томе што се у њима читавају метафоре: УМ ЈЕ ПРОСТОР, МИСАО ЈЕ ИЗВОР СВЕТЛОСНЕ ЕНЕРИЈЕ, ПОМИСЛИТИ/СЕТИТИ СЕ НЕЧЕГА ЈЕ ЗАТРЕПЕРИТИ И МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. Однос садржавања у простору је нешто другачији у сваком од излистаних примера, Е: *into* указује на тродимензионални садржатељ (399), Е: *through* на садржатељ облика канала (400–401), а Е: *across* на прелажење преко ума-простора (402). Оваквим представама одговарали би српски изрази С: *синутити* и *севнутити*, који заправо припадају претходном сегменту (МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ). Међутим, и српска грађа даје потврде сличних пресликавања у виду директне метафоре МИСАО ЈЕ СВЕТЛОСТ (403–404), као и индиректних испољавања исте метафоре у изразима С: *засветлуцати* (ПОМИСЛИТИ/СЕТИТИ СЕ НЕЧЕГА ЈЕ ЗАСВЕТЛУЦАТИ, у примеру 405).

E:

399. It *flashed into* his mind from time to time, and always with a shudder of repugnance quite unjustified by anything he had experienced there.
400. But, if we are right, then we trust that our warning about Mr. Graham will *flash through* many minds when they are considering their response to Antichrist, and that they will choose to reject Antichrist's claims, no matter what others are doing or saying.
401. A hideous thought *flashed through* her head. Not waiting for his reply, Donna ran for the cemetery gates.
402. Tom Arceneaux -- the name *flashed across* his brain unbidden, all of it, including the terminal x -- was big, dark-haired, dark-eyed, a perfect Cajun.

C:

403. Ускоро осети да му се *светлост* враћа у мозак; све његове мисли, нејасне и скоро недокучене, враћале су се на своје место [...].
404. Тада кроз мозак затвореника *севну* некаква муњевита *светлост*, те све оно што му је дотада било остало нејасно, осветли се *блештавом светлошћу*.
405. Мала идеја *засветлуцала* је кроз њега, и док су му речи доспеле до уста, већ се морао напрезати да глас држи под контролом.

Језичке реализације прелаза из свитања ка делимичном или потпуном помрачењу доприносе разумевању УМА у обе грађе. Међутим, те реализације врше се уз мање језичке разлике. Метафорички језички израз *зора* (E: *dawn* у примеру 406) потврђен је само у енглеској грађи где је пресликавање на интелектуални домен истакнуто придевом *ментални* (E: *mental*). Није било корпусне потврде за коресподентни израз С: *сванути*, али на основу језичког искуства (нпр. „свануло ми је“) јасно је да је таква употреба могућа. До споја домена МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ и ЗОРЕ долази јер најранији део дана одговара настанку идеје уколико се прати општије пресликавање СПОЗНАЈА ЈЕ СВЕТЛОСТ, претходно истакнуто у српском језику под доменом МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА на нивоу израза С: *разданити се* (386). Приказ јављања неке мисли у виду зоре се контекстуално уклапа будући да је у реченици која претходи наведено да је у питању настанак новог правца мишљења (“Not until now”). Домени СВЕТЛОСТИ и МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА се додатно преклапају када је реч о приказивању стања збуњености за које су из домена МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ продуктивне лексеме *магла* (E: *fog*), *магловит* (E: *foggy*), *замагли* (377–378, 384–387) и *прекрити облацима/помрачити* (E: *to cloud* у примеру 377), а из домена СВЕТЛОСТИ лексеме С: *мрак* и *помрачити* (407–412). Такав вид репрезентације је у српском језику конвенционализован, јер се лексема *мрак* (РСЈ 2011: 721) користи приликом описа когнитивних стања као што су незнање и заборавност. Дакле, у енглеској грађи је помрачење било последица јаке облачности, те је израз E: *to cloud* сходно томе приписан домену МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ. У групи примера који се истичу испод, С: *помрачити* значи „учинити мрачним“, па се тако разматра у оквиру овог сегмента. У питању су махом иста апстрактна значења, односно нејасноћа и нерационално размишљање који су овом приликом означени као нестајање светлости (ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ПОМРАЧЕЊЕ), мада *помрачење* може указивати и на губитак свести (412). Евидентно је да блискост знакова као што су *помрачење* (*мрак*) и *магла* или *облак* проистиче из смањене видљивости до које доводе. Према томе, може се констатовати да ове представе такође деле метафору РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. Као и код

метеоролошких појава, УМ ЈЕ ПРОСТОР у примерима испод, али у том простору наступа свитање или помрачење, а не метеоролошка појава. Неодвојивост когниције и емоције је евидентна из примера налик 407–410 и 412. *Мрак* (412), *помрачити* (407, 410), а нарочито *мрачан* (409, Е: *dark* у примеру 408) не само да описују смањену способност рационалног мишљења, већ и смањену способност владања собом (емотивну сталоженост) која настаје услед стреса, или описују мисли које изазивају бригу и тугу.

Е:

- 406. Not until now had man advanced to the recognition of the principle that thought ought to govern spiritual reality. This was accordingly a glorious mental *dawn*. All thinking beings shared in the jubilation of this epoch.
- 407. She used to listen to NPR, but pop is easier to digest. Her brain is going *dark*.
- 408. Funny what lawsuits and *dark* thoughts about the future of the game can do.

С:

- 409. Ох, колико сам муке имала док сам одагнала те *мрачне* мисли и улила му веселије погледе!
- 410. Није требало да тако олако изгубим живце. *Помрачило* ми је ум. Основно је остати сталожен.
- 411. „У тренуцима потпуне луцидности“, писао је Бројер, „жалила се на *помрачења* у мозгу; говорила је да више не успева да размишља [...]“.
- 412. Неконтролисана, а незауостављива пиратерија интелектуалне својине води људски ум у *мрак* у коме су све краве црне.

Продуктивност домена СВЕТЛОСТИ показује се превасходно приликом репрезентације интелигенције (413–414, 418–420). Сва три придева, С: *брилијантан* (Е: *brilliant*), *сјајан* (Е: *bright*) и *блистав* (Е: *sparkling*), у свом основном значењу подразумевају извор који одаје јаку светлост, у фигуративном значењу стоје за појединца који се истиче каквоћом, али је у контексту когнитивних стања и активности та вредност сужена на интелигенцију (БИТИ ИНТЕЛИГЕНТАН ЈЕ ОДАВАТИ ЈАКУ СВЕТЛОСТ). Метафорички изрази *брилијантан*, *сјајан* и *блистав* такође се користе при опису мисли у којима се огледа нечији интелект, стога важи пресликавање ДОБРО ОСМИШЉЕНА ИДЕЈА ЈЕ ЈАК ИЗВОР СВЕТЛОСТИ (415–417, 421–422).

Е:

- 413. We have some of the most *brilliant* minds from around the world working together to try and bring you home.
- 414. But no matter how smart you are, sometimes even the *brightest* brains don't perform as they should.
- 415. But I will say my idea for the children's book is *brilliant*.
- 416. There was one little goblin too little to know how to do anything, and as no one had time to teach him he wandered about, very unhappy, until a *bright* idea popped into his head.
- 417. He was attracted by *sparkling* ideas.

С:

- 418. Један тип. *Брилијантан* ум. Био је *сјајан* док је проучавао књиге, али је онда узео слободну годину [...].
- 419. То детињство у њој, њен *сјајни* ум, и у исто време изванредан недостатак расуђивања – све је то било Аљоши некако сродније.

420. Нарочито је поражавао њен поглед: у њему је *блистао* ум, а заједно са њим и некаква инквизиторска неповерљивост, чак подозривост.
421. „Била је стварно *блистава* идеја“, рече Форд, „да нађем свемирски брод који ће нас спасти у пролазу.“
422. Али, једном од њих пала је на памет мисао која му се учинила *сјајна* [...].

Домен извора ТОПЛОТНЕ ЕНЕРГИЈЕ или ВАТРЕ пружа језичке изразе путем којих се описује подстицање на мисаону активност или њено изненадно јављање. Међу језичким реализацијама у енглеском корпусу забележене су лексеме Е: *to kindle* (423), са основним значењем „распламсати“, и Е: *to spark* (424–425), са значењем „искрити“. На основу ових метафоричких језичких израза следе пресликавања: МИСАО ЈЕ ВАТРА, ПОДСТАЋИ НЕКОГА НА РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ РАСПЛАМСАТИ ВАТРУ у случају глагола Е: *to kindle* и ИДЕЈА ЈЕ ИСКРА, ПОМИСЛИТИ ЈЕ ИСКРИТИ у случају глагола Е: *to spark* у контексту какав се наводи под 425. Разлике између примера 424 и 425 огледају се у чињеници да се УМ у првом контексту изједначава са ПРОСТОРОМ, док је у другом ум ВАТРА која испушта искре. У групи примера на српском језику, у метафоричким изразима С: *ватрен* (426) и *ватра* (427) се поред аналогije МИСАО ЈЕ ВАТРА читава и пресликавање БИТИ ПРОЖЕТ ЗАНОСОМ ЈЕ БИТИ ВАТРЕН, што поново предочава уску везу између афективног и когнитивног аспекта ума. Идентична појмовна пресликавања атестирана у енглеској грађи и наведена под илустрацијом 423 садржана су у илустрацијама под 428–429. У њима се мисли доводе у везу са ватром а подстицање на чин размишљања са распламсавањем ватре. Додатни метафорички језички израз који је забележен у српској грађи је глагол С: *тињати* (430) путем којег се исказује пресликавање МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ТИЊАТИ.

Е:

423. While a boy, Brown discovered in his father's library a set of Smithsonian Reports, and the precocious child found himself quickly absorbed in these volumes, *kindling* the thought of one day working at the Smithsonian.
424. Then an idea *sparks* in my mind. I rush to Mary and ask her.
425. Ignore reality-bites... it sounds like he is one of those brown shirt yutes in the Homeland Security army who doesn't have 2 neurons to rub together to make a brain *spark*.

С:

426. Ренесанса винарија мотивисана је изучавањем Виљема Шекспира, који је написао: „Вино мозак чини промишљеним, брзим и проналазачким, пуним живих *ватрених* и пријатних мисли“.
427. Његов лик, глас, име, мисао на њега, додир са њим *синули* би још увек у њој, као* *ватра*.
428. Мене је, међутим, ово писмо више од свега *подстакло* на размишљање како би заиста требало да себе називају сви грађани Србије, било да су у питању Срби, Мађари, Роми, Албанци.
429. Окрете се натраг ка унутрашњости капеле, као да тражи још нешто што би јој *подстакло* сећање.
430. Нешто ми говори да се та мисао граничи са шифром постојања, и да *тиња* баш тамо, негде на рубу заборава.

Из прикупљених илустрација се може закључити да домен ИЗВОРА ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ ЕНЕРГИЈЕ омогућава пренос следећих елемената и радњи на

домен УМА: извор енергије → ум, паљење извора енергије → размишљање, гашење извора енергије → престанак размишљања. У питању су општији односи (тј. гашење/паљење → размишљање) који су ближе били одређени онда када се за извор енергије одредила МИСАО, будући да су се тада метафоре ИЗВОРА СВЕТЛОСТИ често комбиновале са метафором МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ: извор енергије → мисао, треперити → помислити. Спецификација начина одавања енергије у виду светлости или топлоте пружила је шири дијапазон метафора специфичног нивоа. Почев од домена ИЗВОРА СВЕТЛОСТИ, у обе грађе атестирани су односи налик: светлост → мисао и засветлуцати → помислити/сетити се, чиме је описан неки конкретан когнитивни процес, као и пресликавање: светлост → спознаја, које полази од свитања. Супротни процесу сазнавања или увиђања јесу лоше расуђивање или збуњеност, при чему су у енглеској и српској грађи прибележени изрази који подразумевају *помрачење*. Том приликом уочена је уска веза са изразима из домена МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ (нпр. *магла*, *облак*, *замаглити*) који се, као и изрази који указују на помрачење, надовезују на основну метафору РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. Аналогија између одавања јаке светлости и интелигенције неминовно је потврђена у обе грађе због степена конвенционалности оваквих изрази (нпр. *brilliant* (E) : *брилијантан* (C), *bright* (E) : *сјајан* (C)). Метафоричке представе интелектуалног домена помоћу изворног домена ВАТРЕ, са друге стране, заснивале су се на односима: ватра → мисао, распламсати ватру → подстаћи на размишљање, искра → идеја, искрити → помислити, тињати → мислити. Неопходно је истаћи да метафоре које полазе од изворног домена ВАТРЕ или ИЗВОРА ТОПЛОТНЕ ЕНЕРГИЈЕ често стоје на граници између интелектуалног и емоционалног аспекта УМА (рецимо, ватрен → прожет заносом, у случају описа мисли). Обједињени табеларни приказ резултата (Табела 26) показује да се повремене међујезичке разлике јављају у метафорама специфичног нивоа.

Табела 26. Метафоре УМА засноване на изворном домену ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког изрази (E)	Пример метафоричког изрази (C)
УМ ЈЕ ПОЈАВА ^{E, C} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{E, C}	УМ ЈЕ ИЗВОР (ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ) ЕНЕРГИЈЕ ^{E, C} РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ПАЉЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ ^E	his brain was <i>alight</i>	
	ПРЕСТАНАК РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ГАШЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ ^{E, C}	minds were too vast to be <i>extinguished</i>	осим ако му <i>се</i> ум не <i>угаси</i>
	УМ ЈЕ ПРОСТОР ^E МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^E МИСАО ЈЕ ИЗВОР (ТОПЛОТНЕ/СВЕТЛОСНЕ) ЕНЕРГИЈЕ ^E	the responses that <i>flicker through</i> my mind	
	УМ ЈЕ ИЗВОР СВЕТЛОСНЕ ЕНЕРГИЈЕ ^{E, C} БИТИ ИНТЕЛИГЕНТАН ЈЕ ОДАВАТИ ЈАКУ СВЕТЛОСТ ^{E, C}	the most <i>brilliant</i> minds	<i>Брилијантан</i> ум
	УМ ЈЕ ПРОСТОР ^{E, C} ПОМИСЛИТИ/СЕТИТИ СЕ НЕЧЕГА ЈЕ ЗАСВЕТЛУЦАТИ ^{E, C} МИСАО ЈЕ ИЗВОР СВЕТЛОСНЕ	thought <i>flashed</i> <i>through</i> her head	идеја је <i>засветлуцала</i> кроз њега

РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ ^{Е, С}	ЕНЕРИЈЕ ^{Е, С}		
	ДОБРО ОСМИШЉЕНА ИДЕЈА ЈЕ ЈАК ИЗВОР СВЕТЛОСТИ ^{Е, С}	a <i>bright idea</i> popped into his head	мисао која му се учинила <i>сјајна</i>
	СПОЗНАЈА ЈЕ СВЕТЛОСТ ^{Е, С}	mental <i>dawn</i>	само ми се <i>разданило</i>
	ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ПОМРАЧЕЊЕ ^{Е, С}	Her brain is going <i>dark</i>	<i>помрачило</i> ми је ум
	МИСАО ЈЕ ВАТРА/ИЗВОР ТОПЛОТНЕ ЕНЕРИЈЕ ^{Е, С} ПОДСТАЋИ НЕКОГА НА РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ РАСПЛАМСАТИ ВАТРУ ^{Е, С}	<i>kindling</i> the thought of one day working at the Smithsonian	<i>подстакло</i> на размишљање
	БИТИ ПРОЖЕТ ЗАНОСОМ ЈЕ БИТИ ВАТРЕН ^С		<i>ватрених</i> и пријатних мисли
	МИСЛИТИ ЈЕ ТИЊАТИ ^С		та мисао <i>тиња</i>

4.2.4.3. Изворни домен ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА

Скуп примера у којима се проналазе лексеме из домена ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА је разнолик, с тим да представе забележене у енглеском корпусу укључују нешто шири спектар природних творевина него што је то случај са српским корпусом. У првој од наведених илустрација (431), изразом *пукотина/шупљина* (Е: *crevice*) предочава се улога УМА као СТЕНЕ, будући да речничка дефиниција показује да је чврсто тело углавном природна творевина (“a narrow crack in the surface of something, especially in rock”, *Longman*, значење 1). Стога шупљине стене представљају тешко доступне делове свести. Дата језичка реализација није забележена у корпусу српског језика, али се њено контекстуално значење иначе везује за другачије тумачење, с обзиром на то да *шупљина* нечијег ума означава умну ограниченост (РСЈ 2011: 1526). Метафорички језички изрази *гледер* или *ледник* (Е: *glacier, ice* у примеру 432) пружају могућност да се одлагање разматрања проблема или његово тренутно занемаривање опише помоћу велике масе леда јер се тиме наизглед одржава („замрзава“) тренутно ментално стање. Метафоричке представе које изрази мотивишу јесу: УМ ЈЕ ГЛЕЧЕР и ЗАНЕМАРИТИ ПРОБЛЕМ ЈЕ ЗАЛЕДИТИ НЕШТО. У примеру 432 се такође уочава образац стварања метафоричког језичког израза који је до сада више пута забележен у енглеској грађи (нпр. Е: *mental space, mental clarity, mental butterfly, mental cultivation, mental tool, mental glitch, mental dawn*), а то је употреба придева *ментални* (Е: *mental*) уз именице које означавају конкретне ентитете (изворне домене).

Далеко бројнији били су метафорички изрази који се тичу ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ. Рецимо, разумевање нечијих мисли је у примеру 433 метафорички представљено ослањањем на прозирност потока (Е: *bottom of a clear stream*). У овом примеру преплићу се метафоре РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ и УМ ЈЕ ПОТОК, односно домен ВИДА и домен ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА. Разумевање нечијих мисли са лакоћом предочава се у виду сигнализационе (МСиг: *as*) директне метафоре као добра видљивост дна ове природне творевине. Насупрот потока који се одликује ниским нивоом воде, употреба лексеме *дубина* (Е: *the depths*) у примерима 434–435 указује на пресликавање које се врши са најдубљег дела мора (“the deepest parts of the sea”, *Longman*) на најинтимније делове ума или психе (ПОДСВЕСТ ЈЕ ДУБИНА ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ), указујући тако на

појмовну метафору специфичног нивоа УМ ЈЕ МОРЕ. Метафора РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ ИНТИМНЕ МИСЛИ ЈЕ ПРОДРЕТИ У ДУБИНЕ МОРА проналази се у оба примера (434–435), с тим што је у примеру 435 прочитана на нивоу фразе Е: *to plumb the depths of something*.

Е:

431. Myka tried to make the words make sense, tried to push away the sand of sleep that seemed to have seeped into every *crevice* of her mind.
432. No. I've been trained to lock my problems in a mental *glacier*, under a thousand tons of solid mind *ice*.
433. He, however, who could read their minds as* he could read *the bottom of a clear stream*, answered fully.
434. I can't go into *the depths* and read the minds of buyers and sellers.
435. I *plumbed the depths of their tiny minds*, plucking all sorts of juicy tidbits.

Српски језички изрази не показују подједнаку семантичку разноврсност у погледу репрезентације УМА као различитих видова природних творевина будући да је у домаћој грађи ВОДЕНА ПОВРШИНА доминантни изворни домен са којег се пресликавање врши. Подлежна метафора УМ ЈЕ ВОДЕНА ПОВРШИНА реализује се на нивоу лексема С: *утонути* (436), *врело* (437), *извор* (438) и *одлив* (439). У случају израза С: *утонути* долази до изједначавања радњи као што су нестајање у дубини воде и потпуно препуштање мислима (РСЈ 2011: 1392). Дубина симболизује интимне делове психе које ретко продиру у свест, те се процес сазнавања несвесног поистовећује са залажењем у дубине (УМ ЈЕ ВОДЕНА ПОВРШИНА, ПОДСВЕСТ ЈЕ ДУБИНА ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ, ПОСВЕТИТИ СЕ МИСЛИМА ЈЕ УТОНУТИ У ДУБИНЕ). У питању је оријентациона метафора НЕСВЕСНО ЈЕ ДОЛЕ, за чије поимање су претходно наведене метафоре ПОДСВЕСТ ЈЕ НАЈДАЉА ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ и НЕГАТИВНА МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ КОЈИ СЕ НАЛАЗИ У НАЈДАЉЕМ ДЕЛУ САДРЖАТЕЉА код домена САДРЖАТЕЉА (в. примере 22–25).

Због свог потенцијала да производе идеје и мисли, УМ или МОЗАК се могу представити као ИЗВОРИШТЕ воденог тока посредством лексема С: *врело* (437) и *извор* (438). Вода која извире пресликава се на МИСЛИ које су у примеру 437 представљене на нивоу језика као менталне *слике*, а у примеру 438 као *машта*, што је други назив за слике створене у мислима. Конвенционализована употреба лексеме С: *одлив* (439) у споју са именицом С: *мозак* забележена је у склопу неколико примера из српског корпуса. Овим устаљеним изразом се ОДЛАЗАК СТРУЧЊАКА ИЗ ЗЕМЉЕ описује као ОТИЦАЊЕ ВОДЕНЕ МАСЕ. Њему еквивалентан јесте енглески израз Е: *brain drain* који нема метафорички статус будући да према месту акцента спада у сложенице ('brain drain) и има само једно наведено значење које се мора сматрати основним. Метафоричко читање српског израза који се наводи под 439 проистиче након растављања израза на засебне компоненте и зависи од контраста који постоји између основног и контекстуалног значења речи С: *одлив*.

С:

436. Оно што ми треба да урадимо јесте да *утонемо* у сопствени ум и изборимо се са својим проблемима, а то треба да урадимо и на колективном нивоу.
437. Не могу се ничим испомоћи, не губи се лако свест, страшан је живац мозак; *врело* слика, у низу изројени ројеви; малу зачкољицу спазиш, и смишља главуца.

438. [...] излаз могу да понуде само мистично-религиозне силе, будући да ум не сматрам супротношћу маште, већ једним од његових *непресушних извора* [...].
439. Шта Универзитет чини да спречи *одлив мозгова*? Ништа.

Већа продуктивност домена ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ запажа се код репрезентаната искуства. Овај део грађе је могуће разврстати у две целине у зависности од одређења ума. Са једне стране, УМ и даље задржава статус ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ чијој набујалости одговара појачана ментална активност (МИСЛИ СУ БУЛИЦА, ИНТЕНЗИВНИЈА МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ НАБУЈАЛОСТ ВОДЕНОГ ТОКА), што је језички реализовано изразима Е: *raging waters* и *to overflow* у енглеском (440–441) и С: *бујица* у српском (447). Израз Е: *to overflow* приписан је овом домену због тога што у првом реду описује изливање реке или језера из корита, а потом и изливање течности из садржатеља у општијем смислу (“if a river, lake, or container overflows, it is so full that the liquid or material inside flows over its edges”, *Longman*, значење 1). Иако је УМ метафорички представљен као корито реке које има облик и обавља улогу садржатеља, фокус је на поимању УМА као ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ која се излива. Из наредна два примера (442–443), могуће је изнети исти закључак, уз мање разлике које се тичу *уливања* (Е: *to pour into*), а не *изливања* реке. За метафоричке изразе *река* (Е: *river* у примеру 442), *поток* (Е: *stream* у примеру 443) и *ток* (449) важно је то што је у питању непрекидни водени ток који тече до ушћа (Е: *river*: “a natural and continuous flow of water in a long line across a country into the sea”, *Longman*, значење 1; С: *ток*: „непрекидно кретање живе воде (реке и др.) од извора према ушћу, течење“, РСЈ 2011: 1298) јер се те две одлике могу довести у везу са учесталим јављањем мисли и представе УМА као ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ (веће реке или мора где се поток/река (скуп мисли) улива). Метафорички израз Е: *to pour into* свакако указује на садржавање, међутим чињеница да се река улива у водену површину налаже да се УМ у овим случајевима ближе одреди као ВОДЕНА ПОВРШИНА, а когнитивни процес формулише као: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ ВОДЕНОГ ТОКА И НЕПРЕСТАНО ЈАВЉАЊЕ МИСЛИ ЈЕ УЛИВАЊЕ ВОДЕНОГ ТОКА У ВЕЋУ ВОДЕНУ ПОВРШИНУ.

Када је реч о пресликавању МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ ВОДЕНОГ ТОКА, једна од њених манифестација у српском корпусу био је израз С: *меандар* (450) који показује да се начин размишљања поима као вијугави ток реке (НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ МЕАНДАР). Овај пример значајан је због тога што истиче комплексност мисаоног процеса који се не врши линеарно, што није евидентно из лексема Е: *river*, *stream* или С: *ток* будући да оне наглашавају пролазност мисли. Српски примери са метафоричким изразом С: *бујица* илуструју два различита типа испољавања једне исте метафре у српском језику пошто је у примеру 447 пресликавање исказано падежном метафором путем генитива (С: *бујица мисли*, исти је случај са метафоричким изразом С: *ток мисли* у примеру 449), док је у наредном примеру (448) директно пресликавање сигнализано (МСиг: *попут*). Поред тога, ова два примера се додатно разликују по томе што пример 448 указује на аналогију између УМА/МОЗГА и ПОВРШИНЕ (“if a river floods, it is too full, and spreads water over the land around it”, *Longman*, значење 2), што се разликује од примера 447, 449–450. На одређење УМА као ПОВРШИНЕ упућују и глаголи Е: *to flood* (444–446) и С: *преплавити* (448). Истакнути глаголи у апстрактном значењу описују потпуну обузетост мислима, реализујући тако метафоре: УМ ЈЕ ПОВРШИНА, МИСЛИ СУ ВОДЕНИ ТОК (повремено ближе одређен као БУЛИЦА, РЕКА или ПОТОК) и ОБУЗЕТИ МИСЛИМА ЈЕ ПРЕПЛАВИТИ ПРОСТОР. Когнитивисти (в. Талми 1988: 50; Џонсон 2007: 136) скрећу пажњу на то да је домен ПРИРОДНИХ И ФИЗИЧКИХ СИЛА аутономан јер човек осећа независно дејство сила, те доле истакнути метафорички изрази, као језичке реализације домена ПРИРОДНИХ СИЛА, имплицитно описују мањак

самоконтроле над мисаоним процесом. Претходно дискутована метафора УМ ЈЕ ИЗВОРИШТЕ (С: *врело* (437) и *извор* (438)) описивала је настанак мисли. Међутим, пример 451 показује да домен ИЗВОРИШТА може окарактерисати мисао као узрок какве активности (МИСАО ЈЕ ИЗВОР), у контексту примера – узрок неморалних радњи.

Е:

- 440. She nearly forgot her next move, fighting to still the *raging waters* of her mind.
- 441. She studied Musical Theatre in college, but during her second year, her mind started to *overflow with* ideas for scripts and she began writing plays.
- 442. You, as a small part of this conciousness, can experience the truth of what I am saying by pulling away from the *river of** thoughts *pouring into* you.
- 443. Consciousness is that ego driven *stream of** thoughts and intentions – the means through which subconscious instincts must be conditioned by hand into significance.
- 444. I on the other hand had a million things *flooding* my mind!!!
- 445. Then the realization of why he was aboard the Brizo and what was happening to him *flooded* his mind.
- 446. In a couple years, you'll hear that song again and think, "Man, I remember that song," while your brain is *flooded* with memories of summer 2019.

С:

- 447. Али, какав је то бриљантан ум био, то је незаборавно. Та *бујица мисли*, начин на који све изражава.
- 448. Мисли су му попут* *бујице преплавиле* ум.
- 449. Док је писао Силвију, Лабрини је неколико пута, због критичног стања свог менталног здравља, био у болници, па нам у Аурелији саопштава да је писао тешко, „скоро увек оловком, на парчићима папира, следећи случајни *ток* сањарења или *мисли* у шетњи“.
- 450. Људима споља *меандри* демократске *мисли* народа Средње Европе могу се чинити егзотични.
- 451. Бог или богови – не постоје. Таква мисао може бити *извор* зла (ако се прихвати као морална необавезност) [...].

Скуп израза који припадају семантичком пољу ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ могу навести на закључак да је у питању МАТЕРИЈА, односно течност, услед чега би се изворни домен означио као ВОДА. Међутим, сматрамо да их је оправданије приписати домену ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА јер је из самих контекста, а нарочито основних значења забележених метафоричких израза, јасно да није у питању СУПСТАНЦА, већ ПРИРОДНА ТВОРЕВИНА (*река, поток, море, меандар* и сл.), што се заправо експлицитно наводи под одредничким речима. Односно, речници у склопу дефиниције дају напомену да је реч о текућој води, а ређе о течности. Сходно томе, изрази се посматрају као језичке реализације домена ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА, док дискусија израза из домена МАТЕРИЈЕ следи у сегменту 4.2.5..

Што се поткатегорија природних творевина тиче, обе грађе показују преовладавање лексику из домена ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ, друге представе (нпр. глечер или стена) проналазе се ређе и, према анализираној грађи, чешће у енглеском корпусу него у српском. Опште правилности што се тиче међудоменских пресликавања са ПРИРОДНЕ ТВОРЕВИНЕ на домен УМА су следеће: водена површина → ум/мозак, дубина → подсвест, продирање у дубине → разумевање, водени ток → мисао, кретање воденог тока → ментална активност, набујалост воденог тока → интензивна ментална

активност. Поред тога, учестале су и репрезентације засноване на преносима: површина → ум и преплавити површину → обузети мислима. У питању су метафоре које две грађе деле, али се свакако проналазе и размимоилажења између енглеске и српске грађе до којих долази због разлика у контекстуалном значењу лексема на енглеском и српском (уп. *crevice* (E) : *шупљина* (C)) или због неметафоричког статуса кореспондента (уп. *brain drain* (E) : *одлив мозгова* (C)). Разлике у преносима попут: извор → ум, извор → мисао, стена/гледер → ум, се пре могу окарактерисати као последица претраге, нарочито у случају израза C: *извор* чији одговарајући енглески израз (E: *source*), премда није забележен у грађи, такође потпада под домен ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ (“the place where a stream or river starts”, *Longman*, значење 4).

Табела 27. Метафоре УМА засноване на изворном домену ПРИРОДНЕ ТВОРЕВИНЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (E)	Пример метафоричког израза (C)
УМ/МОЗАК ЈЕ ПОЈАВА ^{E, C}	УМ/МОЗАК ЈЕ ПРИРОДНА ТВОРЕВИНА ^{E, C} УМ ЈЕ СТЕНА ^E ПОДСВЕСТ ЈЕ ШУПЉИНА СТЕНЕ ^E	sleep seeped into every crevice of her mind	
	УМ ЈЕ ГЛЕЧЕР ^E ЗАНЕМАРИТИ ПРОБЛЕМ ЈЕ ЗАЛЕДИТИ НЕШТО ^E	lock my problems in a mental glacier	
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{E, C} РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ ^{E, C} НЕСВЕСНО ЈЕ ДОЛЕ ^{E, C}	УМ ЈЕ ВОДЕНА ПОВРШИНА ^{E, C} ПОДСВЕСТ ЈЕ ДУБИНА ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ ^{E, C} РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ ИНТИМНЕ МИСЛИ ЈЕ ПРОДРЕТИ У ДУБИНЕ ^E ПОСВЕТИТИ СЕ МИСЛИМА ЈЕ УТОНУТИ У ДУБИНЕ ^C	read their minds as* he could read the bottom of a clear stream; plumbed the depths of their tiny minds	да <i>утонемо</i> у сопствени ум и изборимо се са својим проблемима
	УМ ЈЕ ИЗВОР ^C МИСАО ЈЕ ВОДЕНИ ТОК ^C		страшан је живац мозак; <i>врело слика</i>
	ОДЛАЗАК СТУЧЊАКА ЈЕ ОТИЦАЊЕ ВОДЕНЕ МАСЕ ^C		да спречи <i>одлив мозгова</i>
	МИСЛИ СУ БУЈИЦА ^{E, C} ИНТЕНЗИВНИЈА МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ НАБУЈАЛОСТ ВОДЕНОГ ТОКА ^{E, C}	the raging waters of her mind	Та <i>бујица мисли</i>
	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ ВОДЕНОГ ТОКА ^{E, C} МИСАО ЈЕ ВОДЕНИ ТОК ^{E, C} НЕПРЕСТАНО ЈАВЉАЊЕ МИСЛИ ЈЕ УЛИВАЊЕ ВОДЕНОГ ТОКА У ВЕЋУ ВОДЕНУ ПОВРШИНУ ^{E, C}	river of* thoughts pouring into you	<i>ток сањарења</i> или <i>мисли</i>
	НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ МЕАНДАР ^C		<i>меандри демократске мисли</i>
	УМ/МОЗАК ЈЕ ПОВРШИНА ^{E, C} ОБУЗЕТИ МИСЛИМА ЈЕ ПРЕПЛАВИТИ ПРОСТОР ^{E, C}	your brain is flooded with memories	Мисли су му попут* <i>бујице</i>

	МИСАО ЈЕ ИЗВОР ^C	преплавиле ум мисао може бити извор зла
--	-----------------------------	---

4.2.4.4. Изворни домен РЕСУРСА

Човекова ментална способност приказује се помоћу домена РЕСУРСА онда када се има на уму значај таквог знања или способности. На основу речничких дефиниција, појам *ресурс* (Е: *resource*) подразумева разне ентитете којима се приписује вредносни значај С: „средства, залихе; извори прихода, извори (привреде) одакле се добијају сировине, природно богатство једне земље, религије и сл.“ (PCJ 2011: 1138), Е: “something such as useful land, or minerals such as oil or coal, that exists in a country and can be used to increase its wealth” (*Longman*, значење 1). PCJ обједињује ресурсе какви су извори прихода и привреде, док их *Longman* раздваја. Чак и секундарни речник *Macmillan* раздваја значења: “something such as money, workers, or equipment that can be used to help an institution or a business” (значење 1.а.) и “things such as coal, trees and oil that exist in nature and can be used by people” (значење 1.б.). Употреба природних богатстава у човековом непосредном окружењу свакако претходи употреби радне снаге, новчаног прихода или опреме као ресурса, те се у овом истраживању значење 1.б. (*Macmillan*) које се тиче сировина сматра основнијим. Стога се РЕСУРС и наводи као поддомен у оквиру домена ПРИРОДНИХ ПОЈАВА.

У енглеској грађи, пресликавање УМ/МОЗАК ЈЕ РЕСУРС забележено је у примеру 452 на нивоу лексеме *ресурс* (Е: *resource*) која је модификована придевом из интелектуалног домена (Е: *mental*). У њему се изразом *исцрписти* (Е: *to drain*) доспевање у стање менталне изнемоглости фигуративно представља као потпуно искоришћење ресурса (УТРОШИТИ МЕНТАЛНУ СНАГУ ЈЕ ИСЦРПИТИ РЕСУРС). Израз *траћити* (Е: *to waste* у примерима 453–454) указује на чињеницу да се знање или способност, фигуративно представљено као РЕСУРС, не користе као основа за стварање прихода или зарад каквог унапређења, већ су протраћена. Мотивисаност је очигледна будући да употреба ресурса у дословном смислу доводи до побољшања, углавном материјалног, стања, баш као што и ментална способност може довести до истог. Према томе, улога човековог ума огледа се у његовој способности да допринесе бољем животном стандарду, што се да формулисати као: КОГНИТИВНИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЈЕ РЕСУРС И ПРОТРАЋИТИ НЕЧИЛИ КОГНИТИВНИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЈЕ УТРОШИТИ РЕСУРС, при том треба истаћи да се под умом или мозгом у доле наведеним примерима мисли на интелигенцију и знање, што је у метафорама обухваћено термином КОГНИТИВНИ ПОТЕНЦИЈАЛ. У питању је метонимијски однос КАТЕГОРИЈА (ум, мозак) СТОЈИ ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО (памет, знање). Еквиваленти пресликавања која се наводе под 453–454 у српском корпусу били су глаголи С: *искористити* (455–457) и *траћити* (458).

Е:

452. Keeping track of debt *drains* your mental resources.
453. My high-school guidance counselors had advised me not to go into education because I would be “wasting my brain”.
454. A mind **is** a terrible thing to waste, and this country can’t afford to waste even a single one.

С:

455. Иако су честа мишљења да је у медицини све такорећи речено, иако су технолошка достигнућа изузетна, људски ум није до краја *искоришћен*.
456. Овај ум могу да *искористим*.
457. Неко други уме да цени његов мозак и да га добро *искористи*. Ми то никад нисмо знали.
458. Доле, на Југоистоку, пошто се навикао на сталан физички напор и престао да *траћи* мозак на шифроване поруке и семе на влажне сне, почеле су да му се јављају неке замисли.

Улога ресурса се у прикупљеној грађи приписује и мислима (МИСАО ЈЕ РЕСУРС), са различитим контекстуалним значењем. У примерима 459 и 462, ослањање на какву идеју зарад постизања неког циља предочава се као *експлоатација* природних богатстава (Е: *exploit* у примеру 459; С: *експлоатисати* у примеру 462), док је у примеру 460 употребљен метафорички израз *расипништво* (Е: *wastefulness*). Са сасвим другачијим циљем се иста метафора, МИСАО ЈЕ РЕСУРС, употребљава у примеру 461, где је реч о одлуци појединца да не мисли о одређеној чињеници. То се постиже изједначавањем МИСЛИ са РЕСУРСОМ који не треба непромишљено трошити. Метафора на којој се заснива сваки од истакнутих примера јесте: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ИСКОРИШЋАВАЊЕ РЕСУРСА.

Е:

459. As we turn to consider how these texts not only *exploit* our narrow ideas of human laughter to affective ends, but also trouble those definitional boundaries, the laughter provoked by the texts reveals itself as crucial.
460. And all of that is to say nothing of the sheer *wastefulness* of the entire idea, something that futurists of the 1960s saw as impractical, but would become much more top of mind for Americans of the 1970s who were living through an energy crisis and the collapse of the environment through industrial pollution.
461. At the moment, he didn't care to *waste* any thoughts on the fact that his father served the very Dark Lord Harry was said to have defeated.

С:

462. Извесно је међутим да ће се Парменидове идеје о бићу навелико *експлоатисати* у потоњим идеалистичким филозофијама које су, уз већ одређене измене, усвајале већину његових гледишта о Једном, изузев, наравно, оног о просторној ограничености бића.

Преноси аспеката између изворног домена РЕСУРСА и циљног домена УМА (ресурс → ум/мозак) ограничени су на свега пар доминантних преноса. Када се говори о човековој интелигенцији и знању, онда се пресликавања врше у смеру: ресурс → когнитивни потенцијал, утрошити ресурс → протраћити нечији когнитивни потенцијал. Са друге стране, одлике ресурса приписују се мислима уколико се разматра њихов значај (ресурс → мисао). Независно од тога да ли се пресликавање врши на УМ или МИСЛИ, опште подлежно пресликавање јесте: искоришћавање ресурса → ментална активност. Наведена пресликавања заједничка су анализираним грађама. Једино прибележено одступање пронађено је у енглеском корпусу где је уочено пресликавање: исцрпiti ресурс → утрошити менталну снагу, таква реализација није забележена у српској грађи.

Табела 28. Метафоре УМА засноване на изворном домену РЕСУРСА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК ЈЕ ПОЈАВА ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК ЈЕ РЕСУРС ^{Е, С} МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ИСКОРИШЋАВАЊЕ РЕСУРСА ^{Е, С} УТРОШИТИ МЕНТАЛНУ СНАГУ ЈЕ ИСЦРПИТИ РЕСУРС ^Е КОГНИТИВНИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЈЕ РЕСУРС ^{Е, С} ПРОТРАЋИТИ НЕЧИЈИ КОГНИТИВНИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЈЕ УТРОШИТИ РЕСУРС ^{Е, С} МИСАО ЈЕ РЕСУРС ^{Е, С}	<i>drains your mental resources</i> <i>mind *is* a terrible thing to waste</i> <i>these texts not only exploit our narrow ideas of human laughter</i>	 престао да <i>траћи</i> мозак на шифроване поруке Парменидове идеје о бићу [he se] навелико <i>експлоатисати</i> у потоњим идеалистичким филозофијама

4.2.4.5. Изворни домен НЕБЕСКОГ ТЕЛА

Обе грађе допринеле су издвајању јединственог типа природних појава који се не проналази у досадашњим когнитивнолингвистичким истраживањима, те се овај сегмент може сматрати нарочито значајним запажањем. Метафорички језички изрази који се истичу у наставку тематски припадају изворном домену НЕБЕСКОГ ТЕЛА. Пример какав је 463 може навести на закључак да језичка метафора *сазвезђе* (Е: *constellation*) представља реализацију домена ИЗВОРА СВЕЛОСТИ, понајвише због конвенционализованог начина приказивања ИДЕЈЕ путем овог домена (в. примере 399–402), што је разматрано у склопу поглавља 4.2.4.2.. Међутим, познато је да светлост у овом случају директно потиче од небеског тела (“a group of stars that forms a particular pattern and has a name”, *Longman*, значење 1), те је прекомерно уопштавање на нивоу ИЗВОРА СВЕЛОСТИ непотребно. Проширење значења лексеме *сазвезђе* довело је до стварања фразе Е: *a constellation of something* са општијим значењем: „скуп сличних људи или ствари“ (*Longman*). Према томе, појмовне метафоре које се читавају у примеру 463 се ближе могу одредити као: ИДЕЈА ЈЕ НЕБЕСКО ТЕЛО, односно ИДЕЈА ЈЕ ЗВЕЗДА, и СКУП ИДЕЈА ЈЕ САЗВЕЖЂЕ. Продуктивност домена НЕБЕСКОГ ТЕЛА у енглеском језику је теже утврдити с обзиром на то да у грађи није било других забележених реализација, стога овај однос треба даље испитати неком другом приликом.

Осврт на речничку дефиницију превода забележене лексеме наглашава међујезичку разлику у погледу конвенционалности израза, будући да реч С: *сазвезђе* у српском нема друга значења осим основног („група звезда на небу“, РСЈ 2011: 1161). Чињеница да није уочен у грађи не искључује могућност да се овај израз јави у српској грађи као пример иновативног пресликавања (енгл. *novel metaphor*), нарочито ако се узме у обзир то да је у српском језику такође присутна метафора МИСАО ЈЕ ИЗВОР СВЕЛОСНЕ ЕНЕРГИЈЕ (нпр. „мисао која му се учинила као *сјајна*“, в. Табелу 26).

Српска грађа, са друге стране, садржи више реализација. Представе се крећу од једнократних сликовних метафора (енгл. *image metaphor*) попут оне у примеру 464 где облик месеца одговара осветљеној страни људске главе. Метафора ГЛАВА ЈЕ МЕСЕЦ се тако не заснива на сликовносхематском односу, већ на визуелно опаженој физичкој сличности. Комплексност можданих активности се у примеру 465 предочава употребом сложеног система као што је планетарни систем. Из директног пресликавања МОЗАК ЈЕ ПЛАНЕТАРНИ СИСТЕМ може се наслутити да односи унутар људског мозга одговарају орбитама и атмосферама појединих планета. Довођење ова два домена у везу је јако занимљиво због тога што се оваквим фигуративним приказом људски мозак мистификује, што је заправо у сукобу са улогом коју појмовна метафора типично има, а то је да омогући разумевање тешко схватљивог појма. УМ је део сложених апстрактних система те довођење у везу са њему надређеном категоријом КОСМОСА/УНИВЕРЗУМА у Великом ланцу постојања значи да се иде уз скалу апстракције. Наредна илустрација (466) издваја се, између осталог, према форми појмовног пресликавања. У питању је такозвана *апозитивна метафора* (енгл. *appositive metaphor*⁷²) јер УМ у склопу директног пресликавања УМ ЈЕ ЈЕЗГРО ПЛАНЕТЕ/НЕБЕСКОГ ТЕЛА ближе одређује апозицијски употребљена именица С: *језгро*. Примарно значење овог метафоричког језичког израза јесте „средишњи, унутрашњи део небеског тела, планете“ (РСЈ 2011: 492, значење 1.а.), те израз припада овој групи. Из тога је накнадно могуће изнети закључак да се ЧОВЕК поима као ПЛАНЕТА/НЕБЕСКО ТЕЛО, а његов УМ, као центар когнитивних, афективних и конативних активности, одговара ЈЕЗГРУ небеског тела. Иако није пронађен током овог истраживања, пренос у склопу апозитивне метафоре забележене у српској грађи (С: *језгро*) је конвенционализован чак и у енглеском језику и исказује се на нивоу лексеме Е: *core*.

Е:

463. And I saw the stuff Ryan produced before. It was all different. This is the first time we've seen this piece of legislation with this *constellation of ideas*.

С:

464. Како је држао свећу у испруженој руци да би ме видео, његова глава ми се учини као* мали *месец* у тој пространој соби натрпаној старим намештајем.

465. Наш мозак не би, по Лапласу, био ништа друго до један неописиво компликовани *планетски систем*.

466. Мора му се открити *језгро* његовог бића, управо ум, и тиме му се помоћи да доведе ум на власт.

Премда потврђен на нивоу једне реализације, домен НЕБЕСКОГ ТЕЛА се у енглеској грађи ослања на устаљене представе ИДЕЈЕ као ИЗВОРА СВЕТЛОСТИ, те омогућава преносе: небеско тело → мисао, конкретизовано као: звезда → идеја, сазвежђе → скуп идеја. У српској грађи, овај домен је прибележен у сликовној метафори која почива на облику небеског тела (месец → глава). Пресликавање са планетарног система на људски мозак (планетарни систем → мозак) допринело је фигуративном приказу сложених можданих активности, док је апозитивна метафора указала на преносе: небеско тело → човек, језгро небеског тела → ум. Међујезичке разлике у корпусној грађи не тичу се само фреквентности јављања и разноликости метафоричких језичких израза, већ захватају и тип испољавања метафоре (нпр.

⁷² Наш предлог преводног решења.

апозитивна метафора или сликовна метафора). Неке од разлика је могуће окарактерисати као резултат претраге (нпр. преклапања постоје на нивоу метафоричких употреба лексема Е: *core* и С: *језгро*, али израз у енглеском језику није потврђен), док су друге резултат иновативне или сликовне употребе израза. Међутим сликовне метафоре (ГЛАВА ЈЕ МЕСЕЦ) нису схематизоване, те се могу јавити у оба језика, баш као и иновативне директне метафоре (МОЗАК ЈЕ ПЛАНЕТАРНИ СИСТЕМ). Табеларним приказом у наставку (Табела 29) обједињени су атестирани преноси.

Табела 29. Метафоре УМА засноване на изворном домену НЕБЕСКОГ ТЕЛА

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МИСАО ЈЕ ПОЈАВА ^{Е, С}	МИСАО ЈЕ НЕБЕСКО ТЕЛО ^{Е, С} ИДЕЈА ЈЕ ЗВЕЗДА ^Е СКУП ИДЕЈА ЈЕ САЗВЕЖЂЕ ^Е МОЗАК ЈЕ ПЛАНЕТАРНИ СИСТЕМ ^С МИСЛИ СУ ПЛАНЕТЕ ^С ЧОВЕК ЈЕ НЕБЕСКО ТЕЛО ^С УМ ЈЕ ЈЕЗГРО ПЛАНЕТЕ/НЕБЕСКОГ ТЕЛА ^С ГЛАВА ЈЕ НЕБЕСКО ТЕЛО ^С ГЛАВА ЈЕ МЕСЕЦ ^С	this <i>constellation</i> of ideas	мозак би био један <i>планетски</i> <i>систем</i> <i>језгро</i> његовог бића, управо ум глава ми се учини као* мали <i>месец</i>

4.2.4.6. Резиме

Постојеће когнитивистичке анализе домена ПРИРОДНИХ ПОЈАВА (в. Шинокхара, Мацунака 2009; Кевечеш 2000: 37) сједињују домене ПРИРОДНЕ и МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ, те не праве разлику између израза попут *поплава* и *ветар* у погледу доменских ознака. Изворни домен са којег се пресликавање обавља је у таквим анализама означен као ПРИРОДНА/МЕТЕОРОЛОШКА ПОЈАВА. У дисертационом истраживању заступа се став да треба тежити разграничењу ових домена, понајвише због тога што они подразумевају различите врсте појава у природи (нпр. небеска тела су такође врста природне појаве, тј. вид манифестације стварности) и имају своја имплицитна значења које говорници интуитивно осећају. Рецимо, МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ су аутономан домен, сила која не само да је ван човекове контроле, већ делује на људска бића, због чега се често употребљава за приказивање менталног стања које обузима човека. Код највећег броја лексема евидентна је доменска припадност (нпр. израз *месец* припада НЕБЕСКОМ ТЕЛУ, *језгро* припада ПРИРОДНОЈ ТВОРЕВИНИ).

Основни закључци које је произвела анализа за домен МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ јесу следећи: а) УМ ЈЕ ПРОСТОР који је захваћен метеоролошком појавом (когнитивним процесом/стањем) и б) одабир метеоролошког знака при опису когниције је искуствено мотивисан, али и произвољан у погледу интензитета метеоролошке појаве.

Други по реду у излагању јесте домен ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ. Овај тип природне појаве подељен је на ИЗВОР СВЕТЛОСНЕ ЕНЕРГИЈЕ, ИЗВОР ТОПЛОТНЕ ЕНЕРГИЈЕ и граничне случајеве који подразумевају светлост и топлоту. За граничне случајеве карактеристично је то што описују мишљење у ширем смислу као чин одавања енергије (тј. РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ПАЉЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ, ПРЕСТАНАК РАЗМИШЉАЊА ЈЕ

ГАШЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ), при том се УМ одређује као ИЗВОР. Сужене представе које полазе од ИЗВОРА СВЕТЛОСНЕ ЕНЕРГИЈЕ се у обе грађе понајвише односе на ИНТЕЛИГЕНЦИЈУ и овај циљни домен описују путем идентичних језичких средстава (нпр. *brilliant* (Е) : *брилијантан* (С)). Међутим, није редак случај да представама УМА заснованим на домену СВЕТЛОСТИ у енглеском језику одговарају представе које се у српском заснивају на домену МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ (нпр. *flicker through* (Е) : *синути/севнути* (С) у значењу „помислити“) и обрнуто (нпр. *to cloud* (Е) : *помрачити* (С) у значењу „не размишљати рационално“). Разлог може бити тај што се оба домена укрштају са метафором РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. Како светлост репрезентује спознају, изненадно јављање мисли предочава се као јављање или треперење извора светлости, при чему је активна схема путање. Далеко чешће се улога извора преноси на МИСАО, док се УМ схвата као ПРОСТОР. Домен ИЗВОРА ТОПЛОТНЕ ЕНЕРГИЈЕ сличан је домену СВЕТЛОСТИ јер се њиме може приказати јављање какве мисли (МИСАО ЈЕ ВАТРА, ПОМИСЛИТИ ЈЕ ИСКРИТИ), али се од њега разликује по томе што типично наглашава подстицање на мисаону активност (ПОДСТАЋИ НЕКОГА НА РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ РАСПЛАМСАТИ ВАТРУ). Спој когниције и емоције посведочен је током анализе домена ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ будући да метафорично приказане „*ватрене* мисли“ значе „мисли прожете заносом“, а „*мрачне* мисли“ указују на смањену способност владања мишљењем и емоцијама.

Међу ПРИРОДНИМ ТВОРЕВИНАМА најдоминантнији у обе грађе био је домен ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ. Што се поимања УМА тиче, атестиране метафоре подељене су на оне које се ослањају на пресликавање УМ ЈЕ ВОДЕНА ПОВРШИНА и на оне у којима је УМ схваћен као простор, тј. приказан као УМ ЈЕ ПОВРШИНА. У случају првих, аспект изворног домена на који се језичке репрезентације ослањају јесте дубина водене површине која служи за поимање ПОДСВЕСТИ. Такве метафоре користе оријентациону метафору НЕСВЕСНО ЈЕ ДОЛЕ приликом метафоричке репрезентације задирања у туђу психу или интроспекције. У другим илустрацијама УМ је схваћен као ИЗВОР воденог тока због могућности да произведе мисли. Метафоре које се ослањају на пресликавање УМ ЈЕ ПОВРШИНА читавају се у изразима који подразумевају изједначавање мисли и воденог тока који преплављује ментални простор. Обе групе метафора подразумевају то да процесу мишљења одговара процес физичког кретања (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ ВОДеног ТОКА). Међу разликама које се не могу окарактерисати као резултат претраге биле су оне које се тичу значењских разлика између метафоричког језичког израза уоченог у корпусу једног од језика и израза који би му одговарао у другом језику (нпр. *crevice* (Е) : *шупљина* (С)), као и разлике које су последица неметафоричког статуса кореспондента (нпр. *brain drain*).

Менталне способности, као и конкретни ентитети који се користе за стварање прихода и унапређења, имају своју вредност. Та вредност предочена је у обе грађе употребом језичких средстава из домена РЕСУРСА. Ослањање на конкретну идеју или на менталну способност уопште садржано је у метафори МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ИСКОРИШЋАВАЊЕ РЕСУРСА. Дато пресликавање показало се као најчешће у случају значаја знања, али је у енглеском делу корпуса атестиран и приказ менталне снаге путем израза из домена РЕСУРСА. Ипак, за већи део анализираних грађа може се тврдити да су посредни метафоре које енглески и српски језик деле.

Последњи у низу домена који се разматра под ПРИРОДНОМ ПОЈАВОМ јесте домен НЕБЕСКОГ ТЕЛА. Сprovedена анализа пружа простор за даље разматрање ове лексике понајвише из разлога што српска грађа садржи изванредан број језичких реализација које се јављају у виду: сликовне метафоре (нпр. ГЛАВА ЈЕ МЕСЕЦ), апозитивне метафоре (нпр. УМ ЈЕ ЈЕЗГРО ПЛАНЕТЕ/НЕБЕСКОГ ТЕЛА) и иновативне метафоре исказане директним путем (нпр. МОЗАК ЈЕ ПЛАНЕТАРНИ СИСТЕМ). Томе се може придодати и

конвенционализована метафора забележена у енглеској грађи (нпр. СКУП ИДЕЈА ЈЕ САЗВЕЖЂЕ). Иако се не може тврдити да је разноврсност у погледу типа испољавања метафоре одлика овог домена, то јесте разлог због којег будуће испитивање когниције треба усмерити на овај изворни домен.

Домен ПРИРОДНИХ ПОЈАВА према резултатима спроведене анализе у две грађе укључује следеће корпусно потврђене поддомене:

Слика 15. Шематски приказ конкретизација домена ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ

4.2.5. Конкретизације метафора УМА заснованих на домену МАТЕРИЈЕ

Одељак 4.1.3. био је посвећен дискусији о језичким реализацијама које спадају под општији домен МАТЕРИЈЕ самим тим што истичу прелаз из једног у друго агрегатно стање, или се односе на општа својства материје (тј. честице које чине њен састав или токсичност неспецификоване супстанце). У склопу овог одељка истичу се метафорички језички изрази који припадају домену ТЕЧНОСТИ (4.2.5.1.) и домену СМЕСЕ (4.2.5.2.) као конкретизацијама МАТЕРИЈЕ.

4.2.5.1. Изворни домен ТЕЧНОСТИ

Као што се може видети из примера (467–478), изрази који спадају под домен МАТЕРИЈЕ превасходно означавају материју у течном облику, то јест супстанцу (Е: *liquid, muddy water, clarity, clear*; С: *помутити, мутњикав, разбистрити, бистра*). Корпус енглеског језика бележи директна сигнализација (МСиг: *like, of-genitive*) пресликавања МОЗАК ЈЕ ТЕЧНОСТ (у примеру 467) и МОЗАК ЈЕ ЗАМУЋЕНА ВОДА (у примеру 468). У примеру 467 проналази се метафора КОМПЈУТЕРА (Е: *computer, chip, hard drive*) која се употребљава приликом описа процеса размишљања. На основу супротстављања унутар оквира (енгл. *corrective framing, “not as...but more like”*) евидентно је да се на уму и даље има исти циљни домен, тј. размишљање. Како вода у течном агрегатном стању поприма облик суда у коме се налази, постаје јасно да се метафорички језички израз Е: *liquid* користи као основ репрезентације прилагодљивости људског ума у различитим ситуацијама. Репрезентација УМА путем израза који се односе на супстанцу високо је конвенционализована у енглеском језику у случају забележених лексема Е: *clarity* (у примерима 469–470) и *clear* (у примерима 471–472), јер се бистрина пресликава на човекову способност да јасно размишља, разуме и памти (Е: *clarity*: “the ability to think clearly or understand things clearly”, *Macmillan*, значење 2; *clear*: “able to think sensibly and quickly (e.g. clear head)”, *Longman*, значење 4). У начелу, пример 468 заснован је на истим односима који полазе од прозирности, с тим да се у њему наглашава метафора ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ЗАМУЊЕНОСТ.

Пресликавања би од општијих ка специфичним гласила (467–472): УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ТЕЧНОСТ И МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ.

Илустрације метафоре УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ТЕЧНОСТ из српског дела корпуса полазе од примера фразе С: *свраке/вране му мозак испиле* (473–474) која се у српском језику усталила као опис неразумног понашања. Апстрактно значење трезвености које је забележено у енглеском сету примера под 469–472, у српском сету прилаже се под бројевима 475–478 у којима се СПОСОБНОСТ ЈАСНОГ РАЗМИШЉАЊА предочава као БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ (С: *разбистрити, бистар*), а ЗБУЊЕНОСТ као ЗАМУЊЕНОСТ (С: *помутити, мутњикав*). Сличности, према томе, захватају и језичке метафоре (метафоричке језичке изразе).

Е:

- 467. If you think of the brain not as a computer that comes with a chip and a hard drive but more like* *a liquid* designed to take the shape of the vessel that it's in, you start to get the idea.
- 468. The author goes on to say that this feeling of “debris in *the muddy water* of* the brain” accompanied her during the writing of her first two books.
- 469. The strength of our emotions and the *clarity* of our minds will light her way.
- 470. Better mental *clarity*. Feeling forgetful lately?
- 471. I don't want to give you a pep talk. I want to make sure that if you're going out on a mission, you're doing it with a *clear* head.
- 472. I don't remember much before I started using Tanya's crown, but since then, my mind and memory have been much *clearer*.

С:

- 473. Не зна се ко је од кога гори! Полудели сте, *свраке су вам попиле мозак*, ето шта сте ви, ето шта си ти.
- 474. Моме господару није *врана мозак попила*; о свему што намерава да почне он претходно добро промисли [...].
- 475. Промена је била тако брза и ужасна да јој скоро *помути мозак*.
- 476. Што се последњих недељу или две дана тицало, ум му је био мало *мутњикав*, и то му се није превише допадало.
- 477. Дођи, попиј! Вино ће ти *разбистрити* мозак.
- 478. Глава ми је довољно *бистра*, помисли он. Сувише *бистра*.

Слично примерима 469–472 који садрже метафоричке изразе *бистар* (Е: *clear*) и *бистрина* (Е: *clarity*), примери 479–481 пресликавају дате особине течности на мисао или идеју која се лако схвата, те се у изразима Е: *clear, clarity* и *murky* читавају метафоре: МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА, МИСАО ЈЕ ТЕЧНОСТ, ЈАСНОЋА МИСЛИ ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ, НЕЈАСНОЋА МИСЛИ ЈЕ ЗАМУЊЕНОСТ ТЕЧНОСТИ. У питању је укрштање метафора МАТЕРИЈЕ са метафором РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, односно доменом ВИДА. Пример 482 илуструје нешто другачија пресликавања. У њему се метафорички израз Е: *to ooze* користи при опису патријархалног става који појединац заузима тако што се тај став доводи у везу са течношћу која се лучи (*Longman*, значење 1). Конвенционализовано, апстрактно значење израза показује да је у питању пренаглашено испољавање својства или осећања (“to show a lot of a particular quality or feeling”, *Longman*, значење 2), које је у овом контексту усмерено на мисли, те значи „одавати став“. Према томе, метафоре гласе: МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА, МИСАО ЈЕ ТЕЧНОСТ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ОДАВАТИ СТАВ ЈЕ ЛУЧИТИ ТЕЧНОСТ (482). Нарочито је занимљиво пресликавање наведено у илустрацији под редним бројем 483,

с обзиром на вредносно значење које носи. Метафоричким изразом *сируп* (Е: *syrup*) се алтруизам, будући да је у питању несебичан и човекољубив однос према другима, поистовећује са густом, слатком течношћу. Тиме се предочава позитивна вредносна димензија како метафоричког израза, тако и саме праксе. Према томе, усмеравање нечијег начина размишљања у смеру алтруистичких поступака заснива се на метафори АЛТРУИСТИЧКЕ МИСЛИ СУ СИРУП, док се процес може метафорички предочити као: УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ БАЛЗАМОВАЊЕ (Е: *to embalm*).

Е:

479. For someone who doesn't have a *clear* idea of "I want to be X by Y time", and just wants to work a bit, exploring options, it would be much more beneficial to ditch grad school.
480. It's actually pretty simple - you possess a *clarity* of thought that most of us can only dream of, and a perspective that allows you to focus on the truth with laser-like precision.
481. Indeed, no other legislature in the world approaches its power. Yet most Americans have only a *murky* idea of how it works.
482. So many of the men who I encountered just *oozed* of very straightforward patriarchal thoughts and beliefs that they didn't even bother to try and mask (the way that men in America tend to do).
483. The students' development is arrested, their minds are set to respond to slogans, as animals respond to a trainer's whistle, their brains are *embalmed* in the *syrup* of* altruism as an automatic substitute for self-esteem [...].

У случају метафоричког израза Е: *clear* и *clarity* српска грађа показује да се јасноћа какве мисли чешће предочава употребом израза из домена СВЕТЛОСТИ, него ТЕЧНОСТИ. То се постиже лексемом С: *јасан* („који сија, сјајан, светао; пун светлости, ведар“, нпр. „Прича мора бити занимљива, приповедање течно, мисао *јасна*.“). РСЈ (2011: 84) као једно од значења речи С: *бистар* издваја и значење „оштроуман, паметан, интелигентан“ (значење 5.а.) које се може пренети и на мисао, што би омогућило тумачење „својствен таквој особи, проицљив: ~закључак“ (значење 5.б.). Такве илустрације нису пронађене током претраге српског корпуса, али је важно истаћи да нису у питању међујезичке разлике. Превод придева Е: *murky* (С: *мутан*) јесте прибележен и наводи се у примерима 484–485 као илустрација метафора: МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА, МИСАО ЈЕ ТЕЧНОСТ, НЕЈАСНОЋА МИСЛИ ЈЕ ЗАМУЋЕНОСТ ТЕЧНОСТИ. Потом следи (486) директно сгнализовано (МСиг: *као*) пресликавање МИСАО ЈЕ КАП, те се изненадно јављања мисли приказује као пад делића течности.

С:

484. Пошто су његова размишљања била *мутна* и збркана, тешко их је одредити.
485. Када сам почео процес писања сценарија о догађајима у тих неколико дана 1982. године, имао сам *мутна* сећања.
486. Осим тога, већ одмах ту на степеништу председника је као* *кап* ударила мисао: „Али како је преводилац доспео у кабинет, када су врата била запечаћена?!“

Табела 30 илуструје да су пресликавања са домена ТЕЧНОСТИ највећим делом иста у оба језика с обзиром на то да две грађе деле основне метафоре које се крећу у

смеру: течност → ум/мозак/глава, бистрина → способност јасног размишљања, замућеност → збуњеност. Исти аспекти изворног домена кључни су и за представљање мисли: течност → мисао, бистрина → јасноћа мисли, замућеност → нејасноћа мисли, с тим да се јасноћа мисли у српском учесталије предочава употребом лексики из домена СВЕТЛОСТИ. Овакве преносе подстиче метафора РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, што оправдава фреквенцију метафоричких израза који се тичу бистрине и прозирности. Делови у којима се две грађе разликују припадају специфичном нивоу конкретизације и укључују преносе: кап → мисао, лучење течности → одавање става, сируп → алтруистичка мисао.

Табела 30. Метафоре УМА засноване на изворном домену ТЕЧНОСТИ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ТЕЧНОСТ ^{Е, С}	think of the brain like* a liquid	свраке су вам попиле мозак
РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ ^{Е, С}	МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ ^{Е, С} СПОСОБНОСТ ЈАСНОГ РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ ^{Е, С}	mental clarity	Глава ми је довољно бистра
МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С}	ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ЗАМУЊЕНОСТ ^{Е, С} МОЗАК ЈЕ ЗАМУЊЕНА ВОДА ^{Е, С}	the muddy water of* the brain	ум му је био мало мутњикав
	МИСАО ЈЕ ТЕЧНОСТ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ КАП ^С		као* кап ударила мисао
	ЈАСНОЋА МИСЛИ ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ ^Е	you possess a clarity of thought	
	НЕЈАСНОЋА МИСЛИ ЈЕ ЗАМУЊЕНОСТ ТЕЧНОСТИ ^{Е, С}	Americans have a murky idea of how it works	његова размишљања била мутна
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	АЛТРУИСТИЧКЕ МИСЛИ СУ СИРУП ^Е УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ БАЛЗАМОВАЊЕ ^Е	embalmed in the syrup of* altruism	
	ОДАВАТИ СТАВ ЈЕ ЛУЧИТИ ТЕЧНОСТ ^Е	oozed of patriarchal thoughts	

4.2.5.2. Изворни домен СМЕСЕ

Доленаведене илустрације забележене у корпусу енглеског језика (487–489) односе се на материју која се одликује полу-течним или полу-чврстим стањем и која настаје мешавином различитих материја. У питању је непријатна, мека супстанца – *каша* (Е: *mush* у примерима 487–488), чији изглед и конзистентност одговарају мозгу

који не размишља исправно или рационално: МОЗАК ОСОБЕ КОЈА НЕ РАЗМИШЉА РАЦИОНАЛНО ЈЕ КАША. Са друге стране, мозак је директним сигнализацијом (МСиг: *like*) пресликавањем ближе одређен као *kit* (МОЗАК ЈЕ КИТ, прочитано у изразу Е: *putty* у примеру 489), то јест мека, лепљива смеша која обично служи за заптивање стакла, мада је у датом контексту фокус искључиво на чврстости такве материје, а не на њеној употреби.

Е:

487. Ah, just because I'm an old widow don't mean I've got *mush* for* brains.
 488. My take is this: Journalism schools now crank out herds of graduates whose brains have been turned into liberal *mush* by far-left college professors.
 489. And you're poking at brains like* they're silly *putty*.

Израза који би указали на слична пресликавања у српској грађи није било. Корпус је накнадно претражен како би се проверили потенцијални пропусти, али претрага није дала ниједан резултат за дословно или фигуративно значење лексеме С: *каша*. РСЈ (2011: 513) показује да употреба ове лексеме у домену когниције није конвенционализована, али језичко искуство потврђује да је таква употреба могућа. Рецимо, у примеру 490 јавља се исто пресликавање МОЗАК ОСОБЕ КОЈА НЕ РАЗМИШЉА РАЦИОНАЛНО ЈЕ КАША забележено у примерима 487–488. Метафорички језички израз С: *желе* (491) који се истиче у наставку јесте варијанта, у основи, истог појмовног пресликавања. Значење ова два израза се неминовно тумачи као фигуративно јер је из контекста у којима су употребљени јасно да је реч о когнитивном стању.

С:

490. Овај задатак је претворио мозак Срба у *кашу*, људи бесни: зацрвенели се од стида, нико није знао одговор.
 491. Једна мозгалица намучила је Србе у изузетно великој мери, а тек малобројни су успели да одгонетну решење наизглед веома једноставног, али у пракси јако тешког и збуњујућег питања [...] Мозак ми се претворио у *желе*.⁷³

Истакнуте илустрације (487–491) засноване су на схематским односима, оне нису језичке реализације сликовних метафора какве се проналазе, рецимо, у случају примера: „На местима где је болест захватила настају рупе, па мозак изгледа као* *сунђер*“ где је поређење омогућено визуелном сличношћу између оштећеног мозга и сунђера. У основном значењу лексема које означавају кашасте смесе значајна је непријатна конзистенција, што треба да укаже на неадекватност менталне активности. Преноси су, дакле, суженог типа и типично захватају лексему *мозак* (смеса → мозак, конзистентност смесе → адекватност мишљења). Разлике међу језицима проузроковане су величином коришћених корпуса будући да су у корпусу српског језика изостајали слични примери, те је излагање допуњено примерима са интернета.

Табела 31. Метафоре УМА засноване на изворном домену СМЕСЕ

Метафора генеричког нивоа	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
---------------------------	-------------------------	--------------------------------	--------------------------------

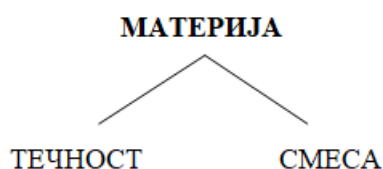
⁷³ Примери 490 и 491 преузети су са интернета: <https://www.espreso.co.rs/viralno/svastara/1449026/ovaj-zadatak-je-pretvorio-mozak-srba-u-kasu>. Приступљено 22.05.2025.

МОЗАК ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С}	МОЗАК ЈЕ СМЕСА ^{Е, С} МОЗАК ОСОБЕ КОЈА НЕ РАЗМИШЉА РАЦИОНАЛНО ЈЕ КАША ^{Е, С} МОЗАК ЈЕ КИТ ^Е МОЗАК ЈЕ ЖЕЛЕ ^С	I've got <i>mush</i> for* brains poking at brains like* they're silly <i>putty</i>	Задатак је претворио мозак Срба у <i>кашу</i> Мозак ми се претворио у <i>желе</i>
-----------------------------------	--	---	--

4.2.5.3. Резиме

Посебни, корпусно потврђени видови МАТЕРИЈЕ која се простире у простору подразумевали су ТЕЧНОСТ и СМЕСУ. Скуп језичких метафора, или метафоричких језичких израза, означени су доменском ознаком ТЕЧНОСТ, уместо ознаке ВОДА, из разлога што је одређени број израза упућивао на другачији вид супстанце. Међу таквим изразима у енглеском делу грађе издвојили су се, рецимо, Е: *to ooze*, *liquid* или *syrup*, док метафорички употребљени изрази на српском језику упућују примарно, али не искључиво, на воду (нпр. С: *мутити се*). Како би се обухватиле све сличне реализације, наддомен носи назив ТЕЧНОСТ. Главни аспект који је у фокусу међудоменских пресликавања јесте бистрина супстанце која се пресликава на јасноћу мисли или мисаоног процеса, те су овакви преноси адекватни приликом репрезентације стања збуњености или нерационалног размишљања. Такође је том приликом уочено да битну улогу игра и подлежно пресликавање РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ са којом се комбинују метафоре ова два домена. Међудоменска пресликавања су у највећој мери истоветна у две грађе, док разлике проистичу из употребе другачијих лексема које фокус стављају на различите аспекте циљног домена (нпр. лексема *сируп* (Е: *syrup*) се користи при опису алтруистичких мисли). Употреба језичких средстава која припадају домену СМЕСЕ води до истицања неадекватности мишљења (тј. неисправног, нерационалног размишљања). То се постиже изразима који означавају непријатну, меку или лепљиву супстанцу (нпр. Е: *mush*, *putty*; С: *каша*, *желе*), а одабир конкретних лексема (нпр. *желе*, *сируп*, *кић*) јесте ниво на којем се превасходно виде разлике.

Слика 16. Шематски приказ конкретизација домена МАТЕРИЈЕ

4.3. Метафоричке репрезентације појединачних когнитивних процеса

Познато је да метафоричке представе одређеног појма готово никад не покривају његове свеукупне одлике (в. Лејкоф и др. 1991), па се тако истраживачи често фокусирају на раздвајање одлика које се преносе са изворног домена на циљни и

оних које се не преносе, те говоре о аспектима које метафора истиче у први план (енгл. *foregrounding*) и које скрива (енгл. *hiding*). Када метафорички опис појма не би био парцијалан, Лејкоф и Џонсон (2002) кажу да би онда један појам *био* други, а не схваћен помоћу њега. Поступак издвајања аспеката циљног домена Богетић (2018: 83) сматра значајним не само због тога што предочава начин на који се циљни домени тематизују, већ и због тога што је предуслов валидне анализе. Главни разлог јесте тај што се до начина концептуализације ма којег појма не може доћи анализом једног његовог аспекта или једног типа дискурса (рецимо, књижевног) (Ibid.). Други проблем је у овом истраживању решен тако што су примери преузети из електронских корпуса који покривају неколико функционалних стилова. Првом проблему посвећен је читав овај одељак. У њему су изворни домени сагледани у односу на аспекте когниције. Питања која се покрећу јесу: 1) да ли су одређени изворни домени продуктивнији од осталих када се говори о конкретним когнитивним процесима и стањима, што се одређује на основу разноликости лексема из тог семантичког поља код којих је дошло до проширења значења и на основу учесталости њиховог јављања у преузетим примерима; 2) у којим случајевима су когнитивни процеси приказани посредством међусобно супротстављених метафора; и 3) постоје ли разлике у метафоричким репрезентацијама когнитивних процеса у енглеској и српској грађи.

Под аспектима циљног домена подразумевају се циљне тематске целине које се одређују у складу са забележеним метафоричким језичким изразима (Богетић 2018: 84, према Камерон, Маслен 2009). Рецимо, реализације метафора у претходна два поглавља (4.1. и 4.2.) могу се сврстати под тематску целину (тј. аспект) *ум уопште*. Домени који су том приликом дискутовани односили су се на ентитете, тј. концептуализацију ствари (нпр. УМ ЈЕ ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ), док су репрезентације односа (нпр. ПАМЋЕЊЕ ЈЕ СКЛАДИШТЕЊЕ) навођене успутно. Међу другим аспектима издвајају се: *опажање, учење, памћење, знање, разумевање, мишљење, веровање, расуђивање, одлучивање, процес решавања проблема и имагинативно мишљење*. Аспекти, дакле, носе називе појединачних когнитивних процеса и стања *ума* у ужем значењу (когниције). Приликом навођења илустрација тежи се томе да се не наводе примери који су излистани у претходна два поглавља. Међусобно прожимање когнитивних процеса отежава могућност њиховог сагледавања у изолацији, рецимо опажање и размишљање врше се истовремено (Рот 2004: 92; Гоутли 2007: 27), али се овом приликом раздвајају како би се могло утврдити шта им је слично, а шта различито, тј. шта их чини посебним когнитивним процесима.

4.3.1. Опажање

На највишем нивоу апстракције издваја се метафора МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ. Њена разрада на нижим нивоима у контексту процеса опажања подразумева понајвише домен КРЕТАЊА, стога гласи ОПАЖАЊЕ ЈЕ УСМЕРЕНО КРЕТАЊЕ. То говори да је у две грађе била наглашена управљеност менталне активности на драж, односно пажња при опажању. Пажња припада првом стадијуму сложеног процеса опажања који се може раставити на три стадијума: одабир дражи, њихово организовање у целине, које се потом могу тумачити (Рот 2004: 93).

У доле истакнутим примерима (492–498) уочава се метонимијски однос КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО, будући да УМ СТОЈИ ЗА ПАЖЊУ у готово свим примерима. Поред тога, један део може стајати за други, као што у примерима 496–498 МИСЛИ СТОЈЕ ЗА ПАЖЊУ. Персонификација-са-метонимијом се потом комбинује са изразима који доводе до аналогije између МИШЉЕЊА и КРЕТАЊА, а као најфреквентније

језичко средство јавља се глагол *одлутати* (Е: *to wander (off/away* у примерима 492 и 494–495, *to stray* у примеру 493, *to rove* у примеру 494; С: *одлутати* у 497). Из илустрација налик овим евидентна је претходно истакнута нераздвојивост когнитивних процеса опажања и размишљања јер је мишљење о другој теми (тј. кретање у другом смеру) могуће због губитка пажње која се поклањала ентитету у непосредном окружењу. На основу тога се могу констатовати специфична пресликавања: УСМЕРАВАЊЕ ПАЖЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ У ОДРЕЂЕНОМ СМЕРУ, ПРЕУСМЕРАВАЊЕ ПАЖЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ У СУПРОТНОМ СМЕРУ, УМ/МИСАО ЈЕ ЧОВЕК. Навраћање на почетну мисао приказује се као навраћање на оригинални курс кретања, при том се задржава персонификација-са-метонимијом УМ/МИСАО ЈЕ ЧОВЕК и уводи нова аналогија: УСМЕРИТИ ПАЖЊУ НА ПРЕТХОДНИ ПРЕДМЕТ ОПАЖАЊА ЈЕ ВРАТИТИ СЕ НА ПОЧЕТНУ ТАЧКУ КРЕТАЊА (Е: *to go back* у примеру 495, *to turn back* у примеру 496; С: *вратити се* у примеру 498). Дакле, смер кретања је битан елемент у овим пресликавањима.

Е:

492. His mind had *wandered off* and he was thinking of the time when he made that entrance of his, racketing down the stairs on his leather heels as he turned a potentially disastrous fall into music, tapping out the tone of each new step.
493. She'll be listening to Claudia prattle on about chia seeds only to realize her mind has *strayed*. Worse, she'll be listening to Gabe.
494. You are not the only one who is troubled with *wandering* thoughts. Our mind is extremely *roving*. But the will is mistress of all our faculties.
495. Our minds really *wandered away* from this completely, and then something will come on the television -- oh yes -- and your mind *goes back* to it.
496. My thoughts *turned back* to the Hauksbee lantern.

С:

497. У Истанбулу, пре старта, мисли су ми *одлутале* на ривале с обе моје стране.
498. А онда су ми *се вратиле* мисли на то како сам дошао до ових пара које су ми омогућавале да долетим у Ниш једном годишње [...].

У српском сету примера, преусмеравање пажње је подразумевало кретање у виду промене положаја тела, метафора ПРЕУСМЕРАВАЊЕ ПАЖЊЕ ЈЕ ПРОМЕНА ПОЛОЖАЈА прочитана је у изразу С: *окренути се* (499–500). У овом случају нема даљег кретања у одређеном смеру као у случају глагола Е: *to turn back* (496) који има и ту компоненту значења (“to go back in the direction you came from”, *Longman*, значење 1). Метонимијска подлога која важи за енглески сет примера (496–498) присутна је и у групи из српског корпуса (497–498, 500).

С:

499. И друго, да није потребно (ни пожељно) тражити морално вођство у различитим националним и етничким традицијама; уместо тога, ми, „грађани света“ треба да *се окренемо* нечему што она назива „универзални ум“.
500. Његова мисао *се* од свакидашњице *окреће* општим темама, она је често непрозирна, готово затворена.

Када управљеност менталне активности на дражи повремено слаби, флукуације у нивоу пажње се реализују као *скакутање* (501), те висина скока одговара интензитету пажње. На нивоу појмовног пресликавања тај однос се може формулисати као: ПАЖЊА ЈЕ ЧОВЕК, КОЛЕБАЊЕ ПАЖЊЕ ЈЕ СКАКУТАЊЕ.

С:

501. Њена хитра, *скакутава* пажња успављује, њен храпави неуморни говор растерује мисао.

Опажање се надаље доводи у везу са физичком контролом. Једна од формулација метафоре МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА на нижем нивоу апстракције гласи ЗАДРЖАТИ ПАЖЊУ НА НЕЧЕМУ ЈЕ ЗАУСТАВИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ. Језички изрази на енглеском језику тај однос исказују кроз фразе Е: *have your mind on something* (502) или Е: *keep your mind on something* (503), у питању су претходно напоменуте метонимизација и метафоризација УМА (492–495), као и метафора МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, али само усмеравање пажње представља се као спутавање кретања које би се иначе одвијало. У примерима 504–505, туђе кретање је резултат повлачења (Е: *to pull away, to attract*), те се метафора МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ конкретизује као УСМЕРИТИ НЕЧИЈУ ПАЖЊУ ЈЕ ПРИВУЋИ НЕКОГА, у српском језички реализовано као С: *привући* (508–509) и *одвући* (510). Пажња је у 504 представљена као „менталне *очи*“, што се може објаснити путем метонимијског процеса ОРГАН ОПАЖАЊА ЗА ОПАЖАЊЕ (енгл. ORGAN OF PERCEPTION FOR PERCEPTION), јер очи (орган) омогућују процес опажања. Исти је случај са српским метафоричким језичким изразом С: *фиксирати* (507) због замене органа (очију) апстрактним појмом УМ. У групи примера који су разматрани изнад а тичу се домена КРЕТАЊА, забележено је пресликавање УСМЕРИТИ ПАЖЊУ НА ПРЕТХОДНИ ПРЕДМЕТ ОПАЖАЊА ЈЕ ВРАТИТИ СЕ НА ПОЧЕТНУ ТАЧКУ КРЕТАЊА, када се томе придода контрола, контролисање туђег кретања се описује као навраћање (Е: *to get back* у примеру 506). Ум је овде аутономан због човековог губитка самоконтроле, односно персонификовани УМ има контролу над сопственим кретањем. Због тога метафора гласи: УСМЕРИТИ ПАЖЊУ НА ПРЕТХОДНИ ПРЕДМЕТ ОПАЖАЊА ЈЕ ВРАТИТИ НЕКОГА НА ПОЧЕТНУ ТАЧКУ КРЕТАЊА (506). У српском делу грађе такав однос читан је у изразу С: *вратити* (511). Српска грађа (512–514) садржи изразе са основним значењем промене усмерења који подразумевају једино промену правца кретања (слично примерима 499–500), не и враћање на почетну тачку кретања. Најчешћи метафорички језички изрази у којима се читава метафора УСМЕРАВАЊЕ НЕЧИЈЕ ПАЖЊЕ ЈЕ УСМЕРАВАЊЕ ТУЂЕГ КРЕТАЊА су С: *усмерити* (512), *управити* (513) и *упутити* (514).

Е:

502. “I don’t think that people realize all of the conversations and the little intricacies of the job,” McCormick says. “There’s a million different things that *our minds are on*.”
503. When I was younger, I couldn’t *keep my mind on* anything for an extended period of time.
504. I have to “look straight”... keep *pulling* my “mental eyes” away from looking right.
505. The authors reasoned it would be a good way to engage the public and *attract* attention to Mars.
506. It’s not just the act. It takes hours afterward to *get my head back* into the books.

С:

507. Његов ум је био *фиксиран* на двокрилна врата пред њима, питајући се какве се тајне крију иза њих.
508. Иако су је надјачавали сјајем Сиријус и Каноус, управо је Алфа Кентаура *привлачила* Боуменове очи и ум кад год би погледао у свемир.
509. То је *привукло* његову пажњу.
510. [...] *одвлачећи* ум од свега садашњег и видљивог, сагледавамо само будуће и чезнемо за оним што је невидљиво [...].
511. „Тако да ми је помогла мала пауза... само да се опустим и концентришем. *Вратим* свој ум и игру на почетак“, рекао је Ђоковић.
512. Покушавајући да *усмери* мисли било куда сем према спутавајућем простору око себе, Ленгдон је наводио свој ум на некакав логички процес [...].
513. Наиме, у студији др Настовића, ум који анализује снове Вука Исаковича *управљен* је, у ствари, на главни проблем [...].
514. Наш ум, показао је Кант, није *упућен* само на емпиријску стварност [...].

Пример 515 физичку контролу сужава на РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА (ОПАЖАЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА) као посебним видом физичке активности, што је на нивоу језика исказано фразом Е: *bend your mind/efforts to something*. Међутим, ум не стоји за људско биће, већ је пажња коју ум заступа заправо ПРЕДМЕТ на који се делује: ПРЕУСМЕРИТИ ПАЖЊУ ЈЕ САВИТИ ПРЕДМЕТ. Смер у којем је предмет заокренут пресликава се на смер пажње. Дата језичка метафора подводи се под физичку контролу будући да покрет шаке који се у њој јавља метонимијски стоји за контролу: ШАКА СТОИ ЗА КОНТРОЛУ (Кевечеш 2010: 243–246). Илустрација на српском језику (516) заснована је на метафори специфичног нивоа: ПРОМЕНА УСМЕРЕЊА ПАЖЊЕ ЈЕ ПРЕМЕШТАЊЕ ПРЕДМЕТА.

Е:

515. Rather than demonstrably suffering loss, she *bends her mind toward* the immediate replacement.

С:

516. У тој ситуацији, мозак је *пребацивао* свесност између те две слике, неко време је видео једну слику, а затим другу.

Енглеска и српска грађа су подударне у погледу репрезентација процеса опажања помоћу израза из домена КРЕТАЊА. Забележени изрази у највећем броју случајева указују на усмерено кретање чије реализације конкретизују процес опажања на следећи начин: кретање у одређеном смеру → усмеравање пажње, кретање у супротном смеру → преусмеравање пажње, враћање на почетну тачку кретања → усмеравање пажње на претходни предмет опажања. Такви преноси подразумевају претходно персонификовану мисао или ум, али у основи тих персонификација лежи и метонимија КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО. Грађа српског језика се издвајала по изразима који значе промену положаја (С: *окренути се*), као и по изразима који поред хоризонталне компоненте подразумевају и вертикалну компоненту кретања (С: *скакутав*). Домен ФИЗИЧКЕ КОНТРОЛЕ доприноси репрезентацијама опажања које се тичу домена КРЕТАЊА тако што истиче утицај који је могуће извршити на смер, те у пренесеном значењу описује промене при опажању, то јест фокус на другом објекту

или навраћање пажње. Усмереност пажње при опажању се надаље приказује доменом РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА, за који је у две грађе атестирана другачија реализација, односно, у енглеском је забележен пример који тај процес реализује као савијање предмета, а у српском израз који описује његово измештање.

Табела 32. Метафоричка репрезентација процеса ОПАЖАЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С} КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО ^{Е, С}	ОПАЖАЊЕ ЈЕ УСМЕРЕНО КРЕТАЊЕ ^{Е, С} ПРЕУСМЕРАВАЊЕ ПАЖЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ У СУПРОТНОМ СМЕРУ ^{Е, С} УМ/МИСАО ЈЕ ЧОВЕК ^{Е, С}	His mind had wandered off	мисли су ми одлутале на ривале
	УСМЕРИТИ ПАЖЊУ НА ПРЕТХОДНИ ПРЕДМЕТ ОПАЖАЊА ЈЕ ВРАТИТИ СЕ НА ПОЧЕТНУ ТАЧКУ КРЕТАЊА ^{Е, С}	My thoughts turned back to the lantern	онда су ми се вратиле мисли на то како сам дошао до ових пара
	ПРЕУСМЕРАВАЊЕ ПАЖЊЕ ЈЕ ПРОМЕНА ПОЛОЖАЈА ^С		Његова мисао се окреће општим темама
	КОЛЕБАЊЕ ПАЖЊЕ ЈЕ СКАКУТАЊЕ ^С		скакутава пажња
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С}	ЗАДРЖАТИ ПАЖЊУ НА НЕЧЕМУ ЈЕ ЗАУСТАВИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ ^Е	I couldn't keep my mind on anything	
ОРГАН ОПАЖАЊА ЗА ОПАЖАЊЕ ^{Е, С}	УСМЕРИТИ ПАЖЊУ ЈЕ ПРИВУЋИ НЕКОГА ^{Е, С}	keep pulling my "mental eyes" away from looking right	управо је Алфа Кентаура привлачила Боуменове очи и ум
	УСМЕРИТИ ПАЖЊУ НА ПРЕТХОДНИ ПРЕДМЕТ ОПАЖАЊА ЈЕ ВРАТИТИ НЕКОГА НА ПОЧЕТНУ ТАЧКУ КРЕТАЊА ^{Е, С}	It takes hours afterward to get my head back into the books	Вратим свој ум и игру на почетак
	УСМЕРАВАЊЕ НЕЧИЈЕ ПАЖЊЕ ЈЕ УСМЕРАВАЊЕ ТУЂЕГ КРЕТАЊА ^{Е, С}		Покушавајући да усмери мисли било куда
	ОПАЖАЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА ^{Е, С} ПРЕУСМЕРИТИ ПАЖЊУ ЈЕ САВИТИ ПРЕДМЕТ ^Е	she bends her mind toward the immediate replacement	
	ПРОМЕНА УСМЕРЕЊА ПАЖЊЕ ЈЕ ПРЕМЕШТАЊЕ ПРЕДМЕТА ^С		мозак је пребацивао свесност између те две слике

4.3.2. Учење

Један од најучесталијих језичких израза у енглеској грађи био је глагол Е: *to pick up* (517–519) чије је апстрактно значење усвајања знања конвенционализовано (“to learn something by watching or listening to other people”, *Longman*, значење 7). Посредством овог глагола, учење се приказује као подизање ентитета, те се метафоричка пресликавања врше између знања и ентитета (ЗНАЊЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ), когнитивног процеса учења и физичке радње подизања (НАУЧИТИ ЈЕ ПОКУПИТИ ЕНТИТЕТ).

Е:

- 517. In a third direction, a very quick thinker may be able to *pick up* new ideas rapidly, to find snappy rejoinders to any question, and to complete tests and examinations in a remarkably short amount of time [...].
- 518. And these are things that they may not be aware of, but they have *picked up* these ideas from the culture in which they reside.
- 519. *Pick up* any information on the organization.

Још једно пресликавање за које је неопходно опредмећивање знања гласи НАУЧИТИ ЈЕ САКУПИТИ ЕНТИТЕТЕ (Е: *to gather* у примерима 520–521). Повремено се наилази на захтевније примере где разграничење метафоричког и дословног тумачења није могуће извршити са великом сигурношћу, али се чак и такви примери у овом истраживању задржавају како не би дошло до пропуста. У питању су случајеви где је *информација* (Е: *information*) предмет који се сакупља. Начин на који се метафоричко читање може оправдати заправо лежи у метонимији ПРЕДУСЛОВ СТОЛИ ЗА ДОГАЂАЈ/РАДЊУ (енгл. PRECONDITION FOR RESULTING EVENT/ACTION), што значи да је за радњу или стање у оквиру циљног домена неопходан изворни домен, као што је за процес учења неопходан садржај у некаквом физичком облику, независно од типа осета (вида, слуха, укуса, мириса, додира, покрета или равнотеже) на основу којег се ствара свест о том садржају. Исти проблем ће касније (в. пример 657) бити истакнут код глагола *поседовати* (Е: *to possess*) онда када он колоцира са именицом *информација* (Е: *information*) у случају когнитивног стања знања.

Е:

- 520. By bouncing radar pulses off them and interpreting the faint echoes, much more precise information could be *gathered*.
- 521. Anyway, I'd just like to *gather* more information for sociological purposes.

Иако је знање у 517–521 шире одређено као ентитет, увиђа се тенденција да се стицање нових знања, навика и вештина представља путем метафора које су засноване на процесу руковања предметима. Тачније, реализација појмовне метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ на нижем нивоу апстракције гласи УЧЕЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА, а нека од језичких средстава путем којих се исказује у енглеској грађи су Е: *to put into* (522), *to get into* (523), *to embed* (524), *to stuff* (525), *to fill up* (526–527). Процес руковања предметима у овом случају подразумева премештање опредмећеног знања које се усваја у унутрашњост УМА који је реализован као САДРЖАТЕЉ или пуњење његове унутрашњости до самог врха. Појмовни ниво би стога

подразумевао пресликавања следећег типа: ЗНАЊЕ ЈЕ САДРЖАЈ, УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ, ПОДУЧИТИ НЕКОГА ЈЕ ИСПУНИТИ УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА (522–524) или НАУЧИТИ НЕШТО ЈЕ ИСПУНИТИ УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА (525–527). У српској грађи пронађен је пример (528) који спецификује садржај као ТЕЧНОСТ, што га чини другачијим у односу на претходно напоменута пресликавања забележена у енглеској грађи у погледу пресликавања: ЗНАЊЕ ЈЕ ТЕЧНОСТ, УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ и ПОДУЧИТИ НЕКОГА ЈЕ ИСПУНИТИ УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА.

Е:

- 522. The role of the instructor is not to *put* knowledge *into* learners' heads, but to put the learners in positions that allow them to construct well developed knowledge frameworks.
- 523. I tried just skimming through it to *get* a few details *into* their brains, but it only made them bored to tears.
- 524. So we hope that there are new skills being *embedded* in these brains as they learn how to deal with all this input.
- 525. When she's not stuffing her face, she's *stuffing* her head with delicious literature and music [...].
- 526. I would suggest that in order to *fill up* their brains a little bit, the Left can start re-educating themselves by watching one of Clint's greatest treasure, Pale Rider, which he directed himself.
- 527. This is the best time to be an artist because this is where you're just *filling up* your brain with everything that you're learning.

С:

- 528. [...] неуморно стрпљење у настојању да му помогнете да научи своју улогу – у настојању да му *улијете* мозак, који му је природа ускратила – да му створите разумевање од сувишка вашег!

Када се тежи томе да се сазна податак који друга особа поседује, учење, схваћено као трагање за одређеном информацијом, читава се у енглеским изразима попут Е: *to rummage through* (529), *to search* (530) или *to probe* (531). Будући да је у питању претраживање унутрашњости садржатеља, појмовни ниво гласи: САЗНАТИ ЈЕ ПРЕТРАЖИТИ САДРЖАТЕЉ, УМ/МОЗАК ДРУГЕ ОСОБЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ. Однос садржавања је у овим примерима такав да подразумева три димензије. Међутим, у примеру 532 се истраживање територије (Е: *mental exploration*) пресликава на сазнавање менталног простора, тј. психе. У основи овог примера су иста појмовна пресликавања која важе за претходне три илустрације (529–531), једино се нижи ниво апстракције разликује по томе што за 532 важи прецизније пресликавање УМ ЈЕ ТЕРИТОРИЈА. Изразом Е: *exploration* додатно се наглашава и вредност знања услед основног значења овог израза јер се претраживање територије у дословном смислу врши са циљем проналажења минералних сировина (*Longman*, значење 1). На основу тога је могуће повући паралелу између информације и ресурса и формулисати имплицитно пресликавање ИНФОРМАЦИЈА ЈЕ РЕСУРС (532).

Е:

- 529. Seeing the Sklar Brothers, Pete Holmes, or Jimmy Pardo perform live means more to me precisely because I spend so many hours every week *rummaging through* their minds, psyches, and pasts on their respective podcasts.
- 530. We can't *search* their brains. We just... We just do what we can.

531. It's a question parents of many teens have no doubt asked themselves: is my child normal? Well, for many years, the answer was elusive because scientists didn't have a tool to safely *probe* young brains.
532. Mabel is interested, I guess, in mental *exploration*.

Вредност знања понајвише се истиче изразима из домена ПОСЕДОВАЊА какви су Е: *to gain* (533) и *to acquire* (534) у енглеском или С: *стећи* (535–536) и *обогаћити* (537) у српском. Знање се тада метафорички приказује као ПОСЕДОВАНИ ПРЕДМЕТ, а вредност тог знања је очигледна из саме чињенице да се тежи томе да се оно нађе у власништву појединца, што се наглашава у дефиницијама глагола (попут Е: *to gain*: “to gradually get more and more of a quality, feeling etc, especially a useful or valuable one” *Longman*, значење 2; или С: *стећи*: „постати власник нечега, доћи до нечега радом, залагањем, зарадити“, РСЈ 2011: 1247). Поседовани предмет је апстрактне природе, те је у питању метафоричка употреба лексема из овог циљног домена која се може приказати као: НАУЧИТИ ЈЕ ПОСТАТИ ВЛАСНИК НЕЧЕГА.

Е:

533. If you choose to do this, make sure that you become a student and *gain* knowledge first before you spend any money.
534. This social learning theory applies to this study in that learners of craft *acquire* knowledge and skills by keenly observing and imitating their masters.

С:

535. Живећи стално с образованим и разборитим светом, њен дух и ум *стекли* су све што се могло *стећи* од знања и лепог понашања [...].
536. Упознали сте земљиште и и воде свога краја, *стекли* нова знања о биљкама и животињама, о променама које настају у појединим годишњим добрима [...].
537. Његов отац, као образован човек, није пропуштао прилику да фини ум свог сина не *обогаћу* темељним знањима из хидрографије, физике и механике [...].

Примери са почетка дискусије о овом процесу (517–527) откривају да се усвајање знања заснива на опредмећивачким метафорама, при том се мисли на поимање знања као предмета. Корпуси два језика такође дају потврде аналогија између УМА и ПРЕДМЕТА који, када се говори о процесу учења, има улогу апсорбента. Подлежна пресликавања на које језички изрази Е: *to suck into* (538) и *to soak up* (539) указују заснивају се на следећим односима: МОЗАК ЈЕ АПСОРБЕНТ, ЗНАЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА, УЧЕЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ. Знање се у примерима 538 и 540–541 дефинише шире као МАТЕРИЈА будући да се могу упити и мириси, а не искључиво материја у течном стању. Међутим, израз Е: *to soak up* (539) захтева сужење на домен ТЕЧНОСТИ (ЗНАЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА, УЧЕЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА ТЕЧНОСТИ) због свог денотативног значења: “if something soaks up a liquid, it takes the liquid into itself” (*Longman*, значење 1). Поред језичких реализација на енглеском језику које се бележе у овом скупу, забележен је и израз Е: *to absorb* који је објашњен у делу посвећеном примерима 356–358, њега карактеришу иста пресликавања као и синониме Е: *to suck into* и *to soak up*.

Е:

538. Within two weeks Niall had *sucked* the contents of the high school textbook *into* his brain and, without telling Mr. Thorne, beat his own path into more advanced mathematics using the library computer.
539. Perhaps infant brains are predisposed to *soak up* and decode those universal musical structures.

С:

540. Бистрог је погледа и тачно се види да жели да *упије* што више знања да би када порасте могао да ради [...].
541. Још од раног детињства Ви сте били мој узор и увек сам настојао *упити* што више вашег знања, копирао сам Ваше држање и комуникацију са људима [...].

У оквиру сегмента 4.2.2.3. посвећеног дискусији метафора које полазе од изворног домена БИЉКЕ, прибележено је општије пресликавање РАЗВОЈ КОГНИТИВНЕ СПОСОБНОСТИ ЈЕ ГАЈЕЊЕ БИЉКЕ, што подразумева аналогију УМ ЈЕ БИЉКА (примери 202–203). Примери који се наводе у наставку показују да домен БИЉКЕ пружа конвенционализовани језички израз Е: *to cultivate* (542–543) који се може искористити за опис процеса стицања нових знања и вештина (УЧЕЊЕ ЈЕ ГАЈЕЊЕ БИЉКЕ). Закључак који се може извести на основу илустрација јесте тај да је употреба овог глагола најподеснија онда када се говори о подучавању младих људи. Постепено овладавање каквом вештином одговара постепеном развоју биљке. Поред овог устаљеног облика репрезентације процеса учења, у семантичком пољу БИЉКЕ проналази се и израз Е: *to glean* (544) који у пренесеном значењу указује на процес сазнавања информација, док у дословном описује прикупљање житарица. У контекстима какав је 544, језичка реализација доводи до пресликавања ЗНАЊЕ ЈЕ БИЉКА (ЖИТАРИЦА), док се сам процес на специфичном нивоу апстракције може описати као УЧЕЊЕ ЈЕ ПРИКУПЉАЊЕ ЖИТАРИЦА.

Е:

542. And I'm just *cultivating* the young minds, man, to see the world that way.
543. David Prager Branner, then an associate professor of Chinese, told Mother Jones the agreement to accept funding from the Chinese government constituted a "betrayal of the University's primary obligation: *cultivating* young minds and teaching them to *cultivate* themselves".
544. When you *glean* knowledge from various sources, you can make a lot of money using commercial real estate.

На ментални развој указивали су и изрази из домена ХРАНЕ у грађи енглеског, а домена ПИЋА у грађи српског језика. Конкретније, глаголи као што су Е: *to feed* (545–546) или *to consume* (547) истичу појмовне метафоре ЗНАЊЕ ЈЕ ХРАНА и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ. Са друге стране, у глаголу С: *напојити (се)* (548–549) читавају се метафоре ЗНАЊЕ ЈЕ ПИЋЕ и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ПИЋА. Иако се ради о два различита семантичка поља, оба домена подједнако истичу значај усвајања знања за сналажење у свету независно од тога да ли се потреба за знањем се схвата као глад или жеђ.

Е:

545. [...] students behead Gandhi's statue in Calcutta, the old gods crumble, minds *fed* on intellect and philosophy cry for destruction and invite the

- outland Barbarians to help them break their own prison, just as the ancient Romans did [...].
546. Standing inside the house in West Hills, Long Island, where Whitman was born, biographer David Reynolds says Walt Whitman never stopped *feeding* his mind.
547. I've never had to be more creative and sharp, and now that my mind is sharper again I read all the time and *consume* knowledge like never before.
- C:
548. [...] дисциплину која оптерећује монахе – пристигле из далека, баш као и он, додаде, управо да би свој ум *напојили* дивотама скривеним у плодној утрби библиотеке.
549. И ето ту, на тим изворима просвећености, научио се и *напојио се* Св. Сава, и постао светитељ и просветитељ.

Домен који је изостао у енглеској грађи, али је атестиран у српској јесте домен БОРБЕ. Градиво које се учи подлеже процесу персонификације, што омогућава представљање процеса учења као борбе. Дато пресликавање реализује се у грађи на конвенционализовани начин искључиво употребом израза С: *савладати* (550–552). Пресликавања која се проналазе на појмовном нивоу формулишу се као: ГРАДИВО ЈЕ ПРОТИВНИК, УЧЕЊЕ ЈЕ БОРБА, НАУЧИТИ ГРАДИВО ЈЕ САВЛАДАТИ ПРОТИВНИКА.

- C:
550. Овде сте да бисте *савладали* једну префинјену науку и практичну вештину прављења напитака – поче он.
551. Чини се да ће пре посустати учитељи, него што ће људи *савладати* градиво и себе.
552. На овај начин студенти ће бити у могућности да *савладају* градиво путем Интернета, без физичког присуства у учионицама.

Надређена метафора МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ реализује се на неколико, посве другачијих начина у случају процеса учења (в. Табелу 33). Пресликавања базирана на односу садржавања уочена су, дакле, у обе грађе, првенствено код процеса преношења знања на друге људе. Међу основним преносима издвајају се: садржај → знање, садржатељ → ум, испуњавање унутрашњости садржатеља → учење. У грађи енглеског забележене су бројније језичке метафоре у којима се читавају додатна пресликавања: претрага унутрашњости садржатеља → сазнавање, што се на nižем нивоу апстракције реализује у виду пресликавања: територија → ум, ресурс → информација, претрага територије → сазнавање. Не само језичке, већ и појмовне метафоре код којих је доминантна схема САДРЖАВАЊА заступљеније су у грађи примера преузетих из енглеског корпуса. Метафоричке репрезентације процеса учења које су атестиране у оба језика гласе: НАУЧИТИ ЈЕ ПОСТАТИ ВЛАСНИК НЕЧЕГА и УЧЕЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ. Блага сличност карактерише и метафоре УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ, атестиране у енглеском, и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ПИЋА, забележене искључиво у српској грађи, због истог, позитивног конотативног значења које је у вези са менталним стањем јер се истиче неопходност учења. До разлика доводи конвенционализовани језички израз С: *савладати* у српском језику који процес учења означава као БОРБУ (борба → учење, противник → грађа, савладати противника → научити градиво).

Табела 33. Метафоричка репрезентација процеса учења

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	НАУЧИТИ ЈЕ ПОКУПИТИ ЕНТИТЕТ^Е ЗНАЊЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ^Е УЧЕЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА^{Е, С} ЗНАЊЕ ЈЕ САДРЖАЈ^{Е, С} УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ^{Е, С} ПОДУЧИТИ НЕКОГА ЈЕ ИСПУНИТИ УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА^{Е, С} НАУЧИТИ НЕШТО ЈЕ ИСПУНИТИ УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА^Е САЗНАТИ ЈЕ ПРЕТРАЖИТИ САДРЖАТЕЉ^Е УМ/МОЗАК ДРУГЕ ОСОБЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ^Е УМ ЈЕ ТЕРИТОРИЈА^Е ИНФОРМАЦИЈА ЈЕ РЕСУРС^Е САЗНАТИ ЈЕ ПРЕТРАЖИТИ ТЕРИТОРИЈУ^Е НАУЧИТИ ЈЕ ПОСТАТИ ВЛАСНИК НЕЧЕГА^{Е, С} ЗНАЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАНИ ПРЕДМЕТ^{Е, С} МОЗАК ЈЕ АПСОРБЕНТ^{Е, С} ЗНАЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА^{Е, С} УЧЕЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ^{Е, С} УЧЕЊЕ ЈЕ ГАЈЕЊЕ БИЉКЕ^Е УМ ЈЕ БИЈКА^Е ЗНАЊЕ ЈЕ ХРАНА^Е УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ^Е ЗНАЊЕ ЈЕ ПИЋЕ^С УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ПИЋА^С	quick thinker may be able to <i>pick up</i> new ideas instructor is not to <i>put</i> knowledge <i>into</i> learners’ heads she’s <i>stuffing</i> her head with delicious literature I spend so many hours every week <i>rummaging</i> <i>through</i> their minds in mental <i>exploration</i> learners of craft <i>acquire</i> knowledge Niall had <i>sucked</i> the contents of the high school textbook <i>into</i> his brain I’m just <i>cultivating</i> the young minds I read all the time and <i>consume</i> knowledge	да му помогнете да научи своју улогу – у настојању да му <i>улијете</i> мозак њен дух и ум <i>стекли</i> су све што се могло <i>стећи</i> од знања увек сам настојао <i>унути</i> што више вашег знања <i>напојили</i> дивотама скривеним у плодној утрби библиотеке

ГРАДИВО ЈЕ ПРОТИВНИК ^С УЧЕЊЕ ЈЕ БОРБА ^С НАУЧИТИ ГРАДИВО ЈЕ САВЛАДАТИ ПРОТИВНИКА ^С	људи [ће] савладати градиво
---	-----------------------------------

4.3.3. Памћење

Грађа прикупљена из два корпуса садржи језичке изразе који описују различите аспекте сложеног процеса памћења. Атестиране су језичке реализације засноване не само на представи одлагања садржаја у садржатељу, већ и његовог задржавања у истом. Ту се убрајају језичке метафоре Е: *to place* (553), *to house* (554), *to store* (555), *to retain* (556), *to seal* (557), *to lock up* (558), С: *складиштити* (559). За разлику од глагола (у)складиштити (Е: *to store*, *to house*; С: *ставити у складиште*), изрази *задржати* (Е: *to retain*), *запечатити* (Е: *to seal*) и *закључати* (Е: *to lock up*) наглашавају компоненту задржавања, *запечатити* (Е: *to seal*), рецимо, значи „затворити садржатељ како би се очувао садржај у њему“ (*Longman*, значење 1). Иако је репрезентација процеса памћења као чувања утисака у мозгу који функционише као САДРЖАТЕЉ (типично, МАГАЦИН) проглашена народном теоријом, међу психолозима има оних (в. Рот 2004: 158) који такво тумачење сматрају погрешним због физиолошке основе памћења. То јест, чињенице да памћење подразумева трајање промена у кори великог мозга насталих током процеса учења. Међутим, примери у наставку говоре у прилог метафоричком поимању памћења као процеса који се заснива на односима: УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ, МИСАО ЈЕ САДРЖАЈ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОДЛАГАЊЕ САДРЖАЈА У САДРЖАТЕЉ. Иста појмовна основа карактерише и примере 70, 72 и 74–77 који су разматрани у склопу одељка 4.2.1.2. посвећеног метафорама заснованим на домену САДРЖАТЕЉА где су истакнуте реализације процеса памћења као одлагања садржаја у УМ, фигуративно представљеног у виду СКЛАДИШТА, МУЗЕЈА или ПРОДАВНИЦЕ.

Е:

553. From down in Walnut Center, where the corn hides from sight the tops of five year old walnut trees, where the barley leaps like magic under irrigation... comes an agitation for... a name that will definitely *place* it in the minds of the people of Southern California.
554. My pictures are counterpoints to the personal archive of black-and-white Holocaust images *housed* in my head, starting with the newsreel footage I saw as a three-year-old.
555. As a scientist I have wanted to know where in the brain memories are *stored*...
556. No... not unless I make a HUGE, conscious effort to *retain* in my head where I stashed them.... I almost never remember where they are.
557. But what is most *sealed in* Wanjiru's mind is the moment he watched his fellow Kenyan sprint through Bird's Nest stadium at the 2008 Beijing Olympics.
558. Not just at Gizmodo, where we wrapped up Memory Week, our series on nostalgia, neuroscience, and all that data tightly *locked up* in our brains.

С:

559. [...] јер знање постаје наше кроз стваралачки процес мисли која све што јој дође под руку прво растури и испита, а онда одабере оно што

ваља и конструише своје идеје и тек онда их *ставља у складиште* своје меморије.

Глаголи који су наведени до сада (553–559) не истичу примену силе која је присутна у примерима који се издвајају у наставку (560–562). Односно, на садржај се делује интензивније како би он доспео у унутрашњост садржатеља, то јест био упамћен. Неки од израза у којима се читава подлежа појмовна метафора специфичног нивоа УПАМТИТИ ЈЕ УГУРАТИ САДРЖАЈ У САДРЖАТЕЉ јесу Е: *to get into* (560), *to cram into* (561) и С: *трпати* (562). Први глагол у фигуративном значењу садржи обележје отежаног памћења (560), а друга два описују памћење велике количине података (561–562).

Е:

560. I have had to go over those videos a few times to *get* it all *into* my head, but it is very clear, just rather a lot of it.

561. Others argue that poetry is our ultimate destiny, and all the stuff we *cram into* our heads is just how we block it out, because we're afraid of it.

С:

562. Углавном, ја верујем, међу нама буди речено, да је она све то чинила само да би се разонодила, да би заборавила, и да је она *трпала* све то у главу само да би сузбијала оно што јој је било у срцу.

Појмовно пресликавање ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ЗАДРЖАВАЊЕ САДРЖАЈА У САДРЖАТЕЉУ се у енглеској грађи првенствено исказује конвенционализованим путем, односно фразама као што су Е: *to bear/keep somebody/something in mind* (563–564) или *to hold/carry something in mind* (565–567) у случају којих је истакнут елемент задржавања (*to keep in mind*: “to make someone or something stay in a state, position, or place”, *Macmillan*, значење 1a; *to hold in mind*: “to make something stay in a particular position”, *Longman*, значење 3; *to carry*: “to have something with you in your pocket, on your belt, in your bag etc everywhere you go”, *Longman*, значење 5). Подударан по значењу и појмовној структури јесте глагол С: *носити* у српској грађи (568).

Е:

563. *Keep this idea in mind* as we talk about grains, as it will help you to wrap your mind around what is happening when we eat this “staple” food.

564. We *keep in our thoughts* all those who have been affected by wildfires.

565. Joseph saw, distinguished, categorized, used; he had no problems with perceptual categorization or generalization, but he could not, it seemed, go much beyond this, *hold abstract ideas in mind*, reflect, play, plan.

566. We are *holding* Jennifer and her family *in our thoughts* and prayers.

567. There's a list of things that you can't deal with, which you *carry* around in your head at all times.

С:

568. Рекао сам ти већ... Упамтио ме, прво правило илегале: хиљаду лица забележити, *носити* у глави.

Упамћивање се фигуративно приказује језичким средствима која значе пријањање уз површину садржатеља. У енглеском делу анализираног корпуса то је био израз Е: *to stick in your mind/memory* чије се илустрације наводе под 569–571. Њима се овај когнитивни процес појмовно реализује као: УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ,

МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ, БИТИ УПАМЋЕН ЈЕ ПРИЛЕПИТИ СЕ УЗ СТРАНУ САДРЖАТЕЉА. Српски корпус није садржао сличне примере са апстрактним значењем радњи означених глаголима који би представљали преводне еквиваленте, тј. апстрактних значења различитих префиксација глагола С: *лепити (се)* путем којих се метафорички говори о памћењу.

Е:

569. They have to stop with that. It cannot continue to be repeated. I am deeply frustrated with what he and the legal team is doing and repeating that debunked theory to the president. It *sticks in his mind* when he hears it over and over again.
570. As should be painfully obvious to any adult who's heard the song and had it *stuck in their head* for days, "Baby Shark" is an earworm.
571. Everyone in the group is still working on their doctorates, except Emma. She wanted to earn those three letters, too, but after the accident nothing new would *stick in her brain*.

Приликом описа аналогije УМ ЈЕ ПОВРШИНА (в. сегмент 4.2.1.3.) објашњене су језичке метафоре попут Е: *to burn into, to etch, (to) imprint*, С: *урезати се, утиснути се и траг* на основу којих је могуће формулисати појмовна пресликавања ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ И СЕЋАЊЕ ЈЕ ТРАГ (в. примере 92–99). Као додатне илустрације ових пресликавања могу послужити примери у наставку. Међу њима се наводе већ анализирани изрази (572, 574–575, 577–578), али се такође придодају синонимни језички изрази Е: *to sear into* (573) и *to make an impression* (576) пронађени у енглеској грађи. Израз Е: *to sear into* истоветан је метафоричком језичком изразу Е: *to burn into*, јер се обележавање врши ужареним предметом. Фраза Е: *to make an impression*, са друге стране, одговара изразу Е: *(to) imprint* у погледу значења и појмовне структуре због притиска који је неопходан за остављање трага на површини.

Е:

572. But what really got *burned into* her brain most of all was what happened in that room.
573. And part of the shock was, wait, where was I in 1995 and how I did miss this? How did this not *sear itself into* the front of my brain?
574. Just before former President Barack Obama met with six panelists at the University of Chicago for his first post-presidential public appearance, he met with the group privately -- their names and bios *etched* in his brain.
575. You mentioned the Kennedy family a while ago, Haynes, and -- and I guess one of those images that all of us in America have sort of *imprinted in* our brains now because of videotape, the famous Kennedy-Nixon debates, and certainly that was one of the turning points in his career.
576. Manny tries to study, but the words in his schoolbooks *make no impression* on his brain.

С:

577. Људско памћење је ограничено, научници годинама распредају колико *се*, уопште, података *уреже* у свесни ум или, како се стручно назива, радно памћење.
578. Та мисао ми *се* заувек *утиснула* у главу.

Изузев глагола Е: *to burn into* и *to sear into* за које није пронађен језички израз у српској грађи, за ову групу израза потврђена су међујезичка преклапања између енглеског и српског језика у појмовној структури. Заправо, изрази који се тичу бележења ближи су фигуративним приказима памћења који се срећу у психолошкој литератури (в. Рот 2004: 158). Међутим, треба разграничити језичка средства у складу са врстом бележења на коју упућују. Рецимо, опсег израза који се наводи под 579–589 тиче се записивања на папиру и укључује метафорички употребљене изразе Е: *scratchpad* (579), *list* (580), *checklist* (581), *cartography* (582), *to write* (583), *ledger* (584), *make a mental note* (585), *make a mental catalogue* (586), С: *записати* (587), *списак* (588), *неизбрисив* (589), из њих је могуће извести специфична пресликавања: УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ БЕЛЕЖНИЦА, СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗАПИС, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ БЕЛЕЖЕЊЕ НА ПАПИРУ. Последњи пример (589) у оквиру ове групе наглашава својство: НЕЗАБОРАВНО ЈЕ НЕИЗБРИСИВО.

Е:

579. Working memory is your mental *scratchpad* that essentially allows you to work with whatever information is held in consciousness.
580. A good rain hat and serious boots had already gone onto her mental shopping *list* for Wilco.
581. He made his way down the stairs slower that time, running a mental *checklist* of everything he needed.
582. He veered left and was swallowed up by a maw of further darkness, entering what mental *cartography* suggested was his wife's old bedroom but she hadn't flicked the lights, so he wasn't entirely sure.
583. We had our All-Star scripts and our All-Star storylines *written* in our heads.
584. And they always made sure that it happened -- keeping their mental *ledger* perfectly even.
585. At a crime scene, I *make mental notes* on whatever I feel needs *note making*.
586. I had already *made a mental catalogue* of what I wanted to wear today.

С:

587. И она су, као и човек, само информација *записана* у мозгу.
588. [...] и већ сам онда у глави *правио списак*, јасно у глави, знао сам за јадац – конспирацију [...].
589. Мој свет је обликован двема *неизбрисивим* идејама: првом, да сам некада био Африканац, да сам израстао, пре многих генерација, из тог тла мојих предака; и другом, да ја никада више нећу бити Африканац [...].

Напредније технологије омогућавају другачије врсте бележења које се јављају у анализираној грађи енглеског језика. Изузев израза Е: *to record* (590) и *record* (591) који могу покривати обе могућности (*to record*: “to write information down or store it in a computer or on film so that it can be looked at in the future”, *Longman*, значење 1), већина израза спада било у групу која се односи на филмску траку (Е: *slide* у 592) или меморију компјутера (Е: *database* у 593). Први подразумева аналогije налик следећим: УМ ЈЕ ФИЛМСКА ТРАКА, СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗАПИС, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ БЕЛЕЖЕЊЕ НА ФИЛМСКОЈ ТРАЦИ, а други: УМ ЈЕ КОМПЈУТЕР, СЕЋАЊЕ ЈЕ ПОДАТАК, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ БЕЛЕЖЕЊЕ У МЕМОРИИ КОМПЈУТЕРА. Пример 594 истиче прелаз са једног облика технологије на други,

напреднији облик у виду сигнализованог (МСиг: *like*) директног пресликавања МОЗАК ЈЕ МАГНЕТОФОН И МОЗАК ЈЕ ФЛЕШ ДИСК.

Е:

- 590. Probably, it is true that anything we hear, touch, smell, or feel, even once, may be permanently *recorded* in our brains.
- 591. Our huge brains allow us to keep a mental *record* of favors which, one way or another, we trust will be returned.
- 592. Her mind flurries, flips through the mental *slides* she's held onto from that trip, trying to remember.
- 593. There will be a mental *database* of stuff you have tried and the particular properties of that stuff.
- 594. The old metaphor that brains are like* *tape recorders* (or, now, *flash drives*) that our experiences are simply *written* on in real time is colossally inaccurate.

Контекст повремено допушта прецизнија одређења активности складиштења у виду израза из домена КОМПЈУТЕРА. Метафорички језички изрази Е: *to load* и *to store* који се наводе испод (595–596) тада реализују појмовна пресликавања следећег типа: МОЗАК ЈЕ КОМПЈУТЕР, ИНФОРМАЦИЈА ЈЕ ПОДАТАК, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ СКЛАДИШТЕЊЕ ПОДАТАКА НА КОМПЈУТЕРУ. Пример 596 поред тога садржи и директну метафору МОЗАК ЈЕ КЕШ МЕМОРИЈА (Е: *cache*), док је у примеру 598 присутна директна метафора која се односи на сам процес складиштења: ПАМЋЕЊЕ ЈЕ СКЛАДИШТЕЊЕ ПОДАТАКА НА КОМПЈУТЕРУ. Као сигнал појмовног пресликавања у примеру 598 јавља се израз *to jest* (Е: *that is*). У једном од претходних поглавља дисертације (в. сегмент 4.2.3.1.3.) истакнуто је да се хардвер типично везује за мозак, а софтвер за когнитивне процесе. Овом приликом истиче се искључиво лексема Е: *to store* која указује на метафоризацију процеса памћења. Сегмент 4.2.3.1.3. показује да су аналогije између УМА И КОМПЈУТЕРА заступљене и у српском језику. Међутим, анализирани примери наводе на закључак да њене реализације ређе захватају преносе са меморије компјутера на памћење јер се складиштење у српској грађи учесталије врши у оквирима физичког простора (просторије).

Е:

- 595. Last month I was working on an objective-C project; I noticed that I was fastest and most productive when I had been working on the code for a good 1.5 -- 2 hours because I had *loaded* all the files, function definitions, and parameters *into* my brain by that time.
- 596. I was able to write new functions and features quickly -- almost like I had *loaded* the code and framework *into* the *cache* of my brain.
- 597. "It's critical for the brain to take rest and process and *store* memories that we have accumulated during the day," said co-author Alex Batyuk, a scientist at SLAC.
- 598. A brain's hardware is pivotally changed by its software -- a process that is at the heart of how a brain *stores* information (that is*, remembers) and maintains continuity.

Када се интелектуални доживљаји (опажаји и мисли) реализују као врста МАТЕРИЈЕ, појмовни ниво процеса памћења гласи: СЕЋАЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА И БИТИ УПАМЋЕН ЈЕ ОЧВРСНУТИ. Специфични ниво конкретизације ових општијих пресликавања је у

корпусу енглеског језика захватао иновативне метафоре: СЕЋАЊЕ ЈЕ КРВ И ПАМЋЕЊЕ ЈЕ КОАГУЛАЦИЈА (599).

Е:

599. Memories require time to *congeal* in our brains.

Истицање трајности запамћеног садржаја је у грађи било постигнуто изразом *зацементирати* (Е: *to cement*) у којем прочитана аналогија која се тиче памћења гласи: БИТИ ЗАПАМЋЕН ЈЕ ЗАЦЕМЕНТИРАТИ (СЕ) (600–602). Врста памћења која се у овим примерима описује јесте дугорочно памћење, чему је посвећен и претходни пример (599) из домена МАТЕРИЈЕ. Стога се може установити да чврстина као својство које карактерише изворни домен МАТЕРИЈЕ лежи у основи апстрактног својства трајања запамћеног материјала.

Е:

600. I suspect that would submit -- that would *cement* that idea in voters' minds.

601. It seems that it's that active step that really *cements* the knowledge in their brains.

С:

602. Визија веома агресивног вируса *се зацементирала* у њиховим главама, вируса који ће, како су мислили, када једном буде почео да се шири, довести до катастрофе.

Мисли које се памте се персонификују у склопу конвенционализованог израза Е: *hold that thought* са значењем „зауставити некога у размишљању или говору“ (Longman). У датом изразу садржана су пресликавања: МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, МИСАО ЈЕ ЧОВЕК И ЗАПАМТИТИ НЕШТО ЈЕ ЗАУСТАВИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ, а неки од примера у којима се израз јавља наводе се под 603–604.

Е:

603. Right. Standby and *hold your thought* for a moment because there's more news we have to get to.

604. I'm worried that he just can't *hold his thoughts* together long enough to finish anything.

Све илустрације разматране до сада односе се на аспект запамћивања. Други аспект који формира сложен процес памћења јесте заборављање. Психолошка литература (Рот 2004: 165) наводи да су памћење и заборављање међусобно повезани процеси јер памћење никада није потпуно. Метафоричке представе заборављања организоване су у великој мери око супротних метафора. То значи да пресликавања са почетка дискусије УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ, МИСАО ЈЕ САДРЖАЈ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ подразумевају да процес заборављања на појмовном нивоу гласи ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ ОТКЛАЊАЊЕ САДРЖАЈА ИЗ САДРЖАТЕЉА. На нивоу језика, таква појмовна пресликавања била су изражена као Е: *get/put somebody/something out of your mind* (605–606), *to take somebody/something out of your mind* (607), *to force somebody/something out of your head* (608), *to push* (609), *to remove* (610), *to get rid of somebody/something* (611), односно С: *избацити* (612), *испразнити* (613) и *одбацити* (614). За све глаголе се може рећи да подразумевају употребу силе, међутим, пример 608 очигледније наглашава отежано спровођење физичке радње, стога и већи ментални

напор који је потребан како би се сећање одагнало. По томе је пример 608 супротан раније напоменути примерима 560–562. Такође треба напоменути да се у овој групи заборављање обавља свесно и намерно.

Е:

- 605. After that, I tried to *put* Noemi *out of my mind*. Why torture myself?
- 606. Meanwhile, I finished this documentary. I made another feature film. I did a television series. But I could not *get* this story *out of my mind*.
- 607. *Take* all thought of winning *out of your mind*.
- 608. *Forcing* those images *out of my head*, I grab my lanyard for dear life and push off the platform.
- 609. Then he *pushed* the thought *from* his mind.
- 610. We need to *remove* that idea *from* our minds and empower leaders that are in favor of more market regulations.
- 611. I can't *get rid of* this idea.

С:

- 612. То сам му и казао, на што је он додао још једну пословичну примедбу да, ако не *избацим из* главе све оне луде европске појмове, и тако начиним места новим идејама на које ћу наићи у Новом свету, онда ме овај долазак у Америку неће ничему научити.
- 613. Невил је гласно хркао, али Хари није могао да заспи. Покушао је да *испразни* мозак – био му је потребан сан, неизоставно, јер кроз неколико часова почиње његов први меч квидича [...].
- 614. [...] каже да му „90 одсто идеја испари“ зато што има „катастрофалну меморију и зато што ништа не записује“, јер кад то учини „ум му све то *одбаци*“.

Заборављање не мора нужно подразумевати потпуно уклањање садржаја из садржатеља, већ се може описати и као његово одлагање у страну (615–620). Такве реализације (Е: *to shove aside, to put aside, to stash*; С: *гурнути у страну, отклонити, потиснути*) позивају се на репрезентацију подсвести као забаченог или тешко приступачног дела садржатеља и оријентационе метафоре НЕСВЕСНО ЈЕ ДАЉЕ, раније забележене у примеру 65. У питању је делимично или привремено заборављање наученог садржаја које није релевантно у датом тренутку, али због свог будућег потенцијалног значаја метафорички се поима као привремено одлагање ентитета (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ЗАБОРАВИТИ ЈЕ СКЛОНИТИ ЕНТИТЕТ У СТРАНУ, МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ). Пример 617 такав однос осликава директном метафором путем које се сећање пореди са капкејком завученим у дубину замрзивача (Е: *a cupcake stashed in the back of the freezer*).

Е:

- 615. She *shoved* the thought *aside* to insulate her feelings.
- 616. So *put aside* for a moment your thoughts about how this Iran crisis began.
- 617. He tried to *put it out of his mind*, like* a *cupcake stashed in the back of the freezer*.

С:

- 618. Његов ум је, као да покушава да игнорише бол у срцу, *гурнуо* прошлост у *страну* и усредсредио се на једини, очајнички задатак који је лежао пред њим.

619. А то, у ствари, само зато да се *отклони* друга, важнија мисао, која се на крају ипак појавила.
620. Рационална и технолошка мисао *потиснули* су магијску мисао. Данас се заборавило да је уметност алхемијска делатност и да је песма психолошки простор бића.

Супротне метафоре уочене су и код домена ПОВРШИНЕ, те се појмовна пресликавања УМ ЈЕ ПОВРШИНА И СЕЋАЊЕ ЈЕ ТРАГ у случају заборављања комбинују са метафорама ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ СЛАБЉЕЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ или ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ БРИСАЊЕ. Кључна разлика лежи у томе да ли је заборављање вољни процес или не. Уколико се одвија ненамерно, онда су учестале сликовите представе трага који бледи. Један од израза у којима се увиђа такав однос јесте С: *избледети* (626, Е: *to fade* у примерима 621–622). Супротно томе, намерно заборављање приказује се као отклањање трага, а неки од израза путем којих се исказује укључују Е: *to wipe out* (623), *to erase* (624–625), и *(из)брисати* (627–628). Грађа енглеског у знатно мањој мери прецизира начин отклањања, или га реализује на нивоу језика изразима налик Е: *to wipe out* и *to erase* који покривају бележење на папиру, меморији компјутера или траци (нпр. *to erase*: “to remove writing from paper”, *Longman*, значење 2; “to remove information from a computer memory or recorded sounds from a tape”, *Longman*, значење 1), што ове примере чини супротним онима наведеним под 590–591. Из тог разлога, појмовна метафора је формулисана као ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ БРИСАЊЕ (ПОДАТАКА ИЗ МЕМОРИЈЕ или ТРАГА СА ПОВРШИНЕ).

Е:

621. Bruises fade. Can memory *fade*? Can memory *fade* enough that you can raise a parasol, shade yourself from pain?
622. When nothing ever came, disappointment set in, the memory *fading* gradually until it became nothing at all.
623. The original American idea has been virtually *wiped out*, ignored as if it had never existed.
624. Stories are for eternity, when memory is *erased*, when there is nothing to remember except the story.
625. We’re hearing people screaming and it’s seared in my brain. I can’t *erase* that *tape*.

С:

626. Нека успомена на вас никад не *избледи*.
627. „Када му се каже да нешто заборави, он то и учини. Информација се потпуно *брише*.“ – „Хал се, дакле, уопште не сећа свог рђавог понашања?“
628. Јер, кажу, задовољење правде не може *избрисати* сећање, али може умањити бол.

Појмовни ниво подразумева и супротно пресликавање од метафора специфичног нивоа: ПАМТИТИ НЕШТО ЈЕ ИМАТИ ЕНТИТЕТ НА ПОВРШИНИ И ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ПАД ЕНТИТЕТА НА ПОВРШИНУ које се читавају у изразима С: *имати на уму* (примери 84–85) и *пасти на памет (ум)* (примери 86–87) у српском и Е: *have something on your mind* (примери 78–80) у енглеском. Заборављање се сходно томе у српској грађи исказује фразом С: *сметнути са ума* (630–631), појмовно реализовано као: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТОМ, ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ УКЛАЊАЊЕ ПРЕДМЕТА СА ПОВРШИНЕ И УМ ЈЕ ПОВРШИНА. Фраза која описује процес

заборављања и базира се на активности уклањања ентитета са површине у енглеском делу корпуса била је Е: *take/keep/get your mind off of something* (629). Она се разликује од фразе Е: *have something on your mind* и С: *сметнути са ума* будући да је УМ ентитет који се отклања са неке површине, а не сама површина.

Е:

629. “I needed the break; I needed some time off to get away from basketball and *get my mind off things*,” Brown said.

С:

630. Никада не бих помислио да су тако оштроумни. -- Инспекторе – рече Холмс – не треба *сметнути с ума* да и криминалци иду у корак с временом.

631. Од почетка априла није га виђао и скоро га је *сметнуо с ума*. Важна компонента препознавања нечијег лика и фигуре је и место на коме су раније виђани.

Персонификација мисли код заборављања омогућава предочавање поступка како намерног тако и ненамерног заборављања садржаја. Као вољни процес, МИСАО ЈЕ ЧОВЕК који се силом приморава да напусти одређено место. Енглеске језичке реализације метафоре ЗАБОРАВИТИ ЈЕ ПРОТЕРАТИ НЕКОГА захватају изразе Е: *to purge* (632) и *to banish* (633–634), а српске реализације израз С: *одагнати* (638). Као невољни, несвесни процес, МИСАО ЈЕ ЧОВЕК који самовољно напушта место које симболизује ум или се повлачи у удаљени део садржатеља (ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ НАПУШТАЊЕ МЕСТА). Тада су учестале језичке метафоре Е: *to go (away)* (635–636) и *go to the back of your mind* (637), као и С: *отући* (638). Међу њима пример 637 читава метафоре ПОДСВЕСТ ЈЕ НАЈДАЉА ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ и ЗАБОРАВЉЕНО ЈЕ НАЗАД (као у примерима 15–17).

Е:

632. How cool is that?!? Well, it’s very cool and even though we’re having the time of our lives on this trek, it still feels great to complain about a few things and *purge* our brains of that stuff.

633. Shook his head now, *banishing* the thought.

634. But this idea was soon *banished*, and her spirits were very differently affected, when, to her utter amazement, she saw Mr. Darcy walk into the room.

635. The idea that nothing will happen to you is something that *goes away* the more experience you have because you see the narrow escapes, and you see all the things that do happen to people you knew.

636. *Gone* were thoughts of Thrier deceiving us in some way.

637. Well, I’m split. It’s good because, like, if you practice and stuff, like Claude said, and if, like, you don’t have any homework, and, like, you spend all this time playing outside, like video games and all this other stuff, then you might forget what you’re learning in school, and, like, it might, like, *go to the back of your brain*.

С:

638. Пилат *одагна* ту мисао и она *оде* у тренутку, као што је и дошла.

Антонимијски пар метафора захвата и памћење научених интелектуалних доживљаја (тј. опажаја и мисли) онда када се предочава супротним изразима *имати* (Е: *to have* у 639–640) и *изгубити* (у 641–642, Е: *to lose* у 640) из домена ПОСЕДОВАЊА. Као

подлежно пресликавање издваја се метафора ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАЊЕ, што подразумева метафору ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ ГУБИТАК ПОСЕДОВАНОГ ЕНТИТЕТА.

Е:

639. I may not *have* memories but I know this much: it wasn't your fault.

640. Dorothy, I may have *lost* every thought, every memory I ever *had*, but I do know this: reckless... it's not the same as brave.

С:

641. И поред привидне изломљености и нереда, све је повезано и складно. Не *губи* се ниједна људска мисао ни напор духа.

642. Али, на жалост, пре него што је стигла да то некеме јави телефоном, дошло је до ужасне, глупе катастрофе и идеја је заувек *изгубљена*.

Констатовање памћења или заборављања врши се на основу способности обнављања онога што је научено, што је заправо још један део овог сложеног процеса (Рот 2004: 158). Метафоризација обнове наученог садржаја постиже се глаголима кретања и најчешће је праћена персонификацијом мисли. То говори да је мисао човек у покрету, а спецификација његовог кретања укључује неке од следећих глагола Е: *to jump back* (643), *to spring to mind* (644), *to wander back* (645), *to follow* (646). Као подлежа пресликавања могу се издвојити: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, МИСАО ЈЕ ЧОВЕК, УМ/МОЗАК ЈЕ САДРЖАТЕЉ, ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ДОСПЕВАЊЕ НА ОДРЕЂЕНО МЕСТО. За доле наведене реализације на енглеском карактеристична су обележја изненадности и вертикалне компоненте кретања која прате прва два глагола кретања, јер Е: *to jump* и *to spring* значе „скоком доспети негде“. Код глагола Е: *to wander back* смер није најјасније одређен, стога његова употреба у контексту примера 645 може бити мотивисана чињеницом да се ради о сећању које је нејасно због тога што је у питању догађај који се десио давно. Ако је сећање тешко доступно свести, онда се не зна тачно одредиште, те поновно приспеће на ту локацију захтева лутање. Кретање, ипак, може обављати и сам човек, те у примерима какав је 646 изостаје персонификација у низу пресликавања која гласе: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ДОСПЕВАЊЕ НА ОДРЕЂЕНО МЕСТО, СЕЋАЊЕ ЈЕ ОДРЕДИШТЕ, МРВИЦЕ ХЛЕБА СУ ТРАГОВИ СЕЋАЊА.

Е:

643. The topic of the SharePoint BLOB Cache and how it operates *jumped back* into the front of my brain recently given some conversations I've had and things I've seen (e.g., a promising CodePlex project called the SharePoint 2010 BlobCache Manager).

644. Of course, but the task of skilled presidential speech writers -- Peggy Noonan, Peter Robinson, Clark Judge and Anthony Dolan *spring to mind* - - has always been to weave their boss' ideas, instincts and inclinations into a coherent tapestry.

645. You know that feeling when you hear a song and your thoughts *wander back* to some forgotten part of your life.

646. He tunes out for a moment, *following* the mental *breadcrumbs* in hopes they'll lead him back to her name.

Физичка активност руковања предметима пружа израз Е: *to retrieve* као језичку реализацију појмовног пресликавања ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ИЗВЛАЧЕЊЕ САДРЖАЈА ИЗ САДРЖАТЕЉА, на основу чега је јасно имплицитно пресликавање УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ:

Е:

647. And there may be things that are burned into her brain that stress could make it hard to *retrieve* in that context.

У једној групи прикупљених примера из корпуса СОСА, присећање је било приказано као ступање у контакт са машином. Рецимо, у 648–649 документовани запис се поново приказује (Е: *to replay*) у простору главе. Није најочигледнији медијум тог записа (тј. да ли је у питању само звук, слика, или обе могућности), па се сећање одређује као СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗАПИС, а присећање као ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ПОНОВНО ПРИКАЗИВАЊЕ ЗАПИСА. Глава је метафорички простор у овим ситуацијама, али се такође сама може појмити као МАШИНА, као у примеру 650. Поред метафоре МОЗАК ЈЕ КОМПЈУТЕР, за пример 650 важе подлежа пресликавања: СЕЋАЊЕ ЈЕ ПОДАТАК, ПАМЋЕЊЕ ЈЕ КОДИРАЊЕ (Е: *to encode*) и ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ПОНОВНО ПОКРЕТАЊЕ ПРОГРАМА (Е: *to reactivate*).

Е:

648. We must have talked while we were kids, probably plenty of times, but not one of those conversations wants to be *replayed* inside my head.
649. When I *replay* the chain of events in my head, I'll always be chilled by that nod.
650. Our brains *encode* multimodal memories of objects and actions, and these are partially *reactivated* as percepts or concepts come into consciousness.

Домен ЗВУКА реализован је путем пар израза који се у пренесеном значењу односе на сећање. Глаголи Е: *to echo* (651) и *to resonate* (652) и С: *одзвањати* (653) указују на аналогije: СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗВУК и ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОДЗВАЊАЊЕ.

Е:

651. In later years, when I found myself attending larger, less productive meetings at multilayered companies, those words would *echo* in my head.
652. I look at the distant fields swept by the autumn wind. Her words *resonate* in my head: "I barely had time to get close to him when the policeman pushed me into the column."

С:

653. Иселили су цело село, „Алес, алес“ још и данас *одзвања* Пави у ушима.

Подужи инвентар појмовних метафора ПАМЋЕЊА који се прилаже у Табели 34 омогућава изношење закључака који се тичу природе и подударања између појмовних пресликавања на специфичном нивоу апстракције и супротних појмовних метафора. Када је реч о забележеним преносима, издваја се домен САДРЖАТЕЉА у складу са којим се пресликавања врше у следећем смеру: садржатељ → ум/мозак/глава, садржај → мисао, одлагање садржаја → памћење, отклањање садржаја из садржатеља → заборављање, које енглеска и српска грађа деле. Неке од разлика када је реч о садржавању у три димензије тичу се односа: доспевање у унутрашњост садржатеља → присећање, извлачење садржаја из садржатеља → присећање, прилепити се уз страну садржатеља → памћење, које су пронађене искључиво у енглеском сету примера.

Садржавање у две димензије, где је учестала представа ПОВРШИНЕ, показују потпуна преклапања у појмовним метафорама са кључним пресликавањем: остављање трага на површини → памћење, што значи да слабљење трага или његово брисање одговара заборављању. Грађа енглеског језика била је специфична по томе што су као изворни домен служиле и машине које омогућавају технолошки напредније видове бележења, рецимо, на филмској траци или у меморији компјутера.

ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, која стоји за МЕНТАЛНУ АКТИВНОСТ, понајвише се манифестује као РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА (тј. уношење, преношење, изношење из садржатеља, записивање и брисање трагова са површина), након чега се издвајају и представе из домена КРЕТАЊА. Како се показало, кључни процес у том случају јесте персонификација мисли која омогућава међудоменска пресликавања типа: кретање → памћење (протеривање/напуштање места → заборављање, задржавање на месту → памћење). Друге појмовне метафоре које су евидентно подједнако присутне у енглеском и српском тичу се домена ПОСЕДОВАЊА (поседовати → памтити, изгубити → заборавити), ЗВУКА (одзивање звука → сећање) и МАТЕРИЈЕ (очврснути → упамтити).

Код когнитивног процеса памћења се најочевидније издвајају међусобно супротстављене метафоре. У спацијалном погледу, рецимо, запамћивању одговара уношење садржаја у садржатељ, а заборављању изношење садржаја из истог. Када је сећање схваћено као ТРАГ, памћењу одговара радња бележења, а заборављању радња брисања. Тиме се постиже логички склад унутар сложеног процеса памћења у појмовној структури, која се потом одражава и у језику.

Табела 34. Метафоричка репрезентација процеса ПАМЋЕЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ САДРЖАЈ ^{Е, С} ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОДЛАГАЊЕ САДРЖАЈА У САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	where in the brain memories are stored	идеје ставља у складиште своје меморије
	ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ ОТКЛАЊАЊЕ САДРЖАЈА ИЗ САДРЖАТЕЉА ^{Е, С}	I tried to put Noemi out of my mind	Покушао је да испразни мозак
	ПРИСЕТИТИ СЕ ЈЕ ДОСПЕТИ НА ОДРЕЂЕНО МЕСТО ^Е	The topic of how it operates jumped back into the front of my brain	
	ЗАБОРАВИТИ ЈЕ СКЛОНИТИ ЕНТИТЕТ У СТРАНУ ^{Е, С}	She shoved the thought aside	гурнуо прошлост у страну
	УПАМТИТИ ЈЕ УГУРАТИ САДРЖАЈ У САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	all the stuff we cram into our heads	трпала све то у главу
	ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ЗАДРЖАВАЊЕ САДРЖАЈА У САДРЖАТЕЉУ ^{Е, С}	hold abstract ideas in mind	хиљаду лица забележити, носити у глави
	ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ИЗВЛАЧЕЊЕ САДРЖАЈА ИЗ САДРЖАТЕЉА ^Е	things are hard to retrieve in that context	

БИТИ УПАМЋЕН ЈЕ ПРИЛЕПИТИ СЕ УЗ СТРАНУ САДРЖАТЕЉА ^Е	it <i>sticks</i> in his mind	
ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ УКЛАЊАЊЕ ПРЕДМЕТА СА ПОВРШИНЕ ^С УМ ЈЕ ПОВРШИНА ^С		скоро га је <i>сметнуо с ума</i>
ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ ^{Е, С} СЕЋАЊЕ ЈЕ ТРАГ ^{Е, С}	schoolbooks <i>make no impression on his brain</i>	мисао ми <i>се</i> заувек <i>утиснула</i> у главу
ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ СЛАБЉЕЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ ^{Е, С}	Can memory <i>fade?</i>	успомена на вас никад не <i>избледи</i>
УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ БЕЛЕЖНИЦА ^{Е, С} СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗАПИС ^{Е, С} ПАМЋЕЊЕ ЈЕ БЕЛЕЖЕЊЕ НА ПАПИРУ ^{Е, С} ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ БРИСАЊЕ ^{Е, С}	I <i>make mental notes</i> idea has been virtually <i>wiped out</i>	Већ сам онда у глави <i>правио списак</i> не може <i>избрисати</i> сећање
УМ ЈЕ ФИЛМСКА ТРАКА ^Е СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗАПИС ^Е ПАМЋЕЊЕ ЈЕ БЕЛЕЖЕЊЕ НА ФИЛМСКОЈ ТРАЦИ ^Е	flips through the mental <i>slides</i>	
УМ ЈЕ КОМПЈУТЕР ^Е СЕЋАЊЕ ЈЕ ПОДАТАК ^Е ПАМЋЕЊЕ ЈЕ БЕЛЕЖЕЊЕ У МЕМОРИЈИ КОМПЈУТЕРА ^Е МОЗАК ЈЕ КЕШ МЕМОРИЈА ^Е	I had <i>loaded</i> the code and framework <i>into</i> the <i>cache</i> of my brain	
ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ПОНОВНО ПОКРЕТАЊЕ ПРОГРАМА ^Е	memories are partially <i>reactivated</i>	
СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗАПИС ^Е ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ПОНОВНО ПРИКАЗИВАЊЕ ЗАПИСА ^Е	I <i>replay</i> the chain of events in my head	
СЕЋАЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С} БИТИ УПАМЋЕН ЈЕ ОЧВРСНУТИ ^Е	Memories require time to <i>congeal</i>	
БИТИ ЗАПАМЋЕН ЈЕ ЗАЦЕМЕНТИРАТИ (СЕ) ^{Е, С}	that would <i>cement</i> that idea in voters' minds	Визија <i>се</i> <i>зацементирала</i> у њиховим главама
МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^Е МИСАО ЈЕ ЧОВЕК ^Е ЗАПАМТИТИ НЕШТО ЈЕ	<i>hold your thought for a moment</i>	

ЗАУСТАВИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ ^E		
ЗАБОРАВИТИ ЈЕ ПРОТЕРАТИ НЕКОГА ^{E, C}	idea was soon banished	Пилат <i>одагна</i> ту мисао
ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ НАПУШТАЊЕ МЕСТА ^{E, C}	Gone were thoughts of Thrier	мисао <i>оде</i> у тренутку
ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАЊЕ ^{E, C} ЗАБОРАВЉАЊЕ ЈЕ ГУБИТАК ПОСЕДОВАНОГ ЕНТИТЕТА ^{E, C}	I may have lost every thought, every memory I ever had	идеја је заувек <i>изгубљена</i>
СЕЋАЊЕ ЈЕ ЗВУК ^{E, C} ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОДЗВАЊАЊЕ ^{E, C}	words would echo in my head	још и данас <i>одзвања</i> Пави у ушима

4.3.4. Знање

Наспрам когнитивних процеса који се разматрају у оквиру ове целине, знање карактерише пасивност будући да је реч о когнитивном стању. Та пасивност евидентна је у изворним доменима са којих се врше пресликавања. На највишем нивоу апстракције издваја се метафора МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ.

Домен ПОСЕДОВАЊА се нарочито издваја у случају когнитивног стања знања јер се тако наглашава садржај којим је појединац овладао. Језичка средства из којих се може извести начин метафоричке репрезентације знања укључују опште глаголе који означавају поседовање, ту спадају глагол E: *to possess* (657–658), благе варијације у изразу E: *have an idea (that)* (нпр. *have no earthly idea*, *have the foggiest idea* и сл. у примерима 654–656) који значи “бити поприлично сигуран у нешто” (Longman) и српски глаголи C: *имати* (659) и *поседовати* (660–661). Код глагола *поседовати* (E: *to possess*) је нешто теже одредити метафорички статус онда када глагол колоцира са именицом *информација* (E: *information*) јер она може постојати у физичком облику. Укључење глагола E: *to possess* у овај скуп примера се може оправдати уколико се реализације посматрају као резултат метонимије ПРЕДУСЛОВ СТОЈИ ЗА ДОГАЂАЈ/РАДЊУ (енгл. PRECONDITION FOR RESULTING EVENT/ACTION), забележене у случају појмовног пресликавања као што је ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ (енгл. KNOWING IS SEEING). У таквим примерима, циљни домен је резултат изворног, тј. изворни домен представља предуслов за радњу или стање која карактерише циљни домен (енгл. *source results in target*)⁷⁴. Стога се може рећи да поседовање информације у физичком облику омогућава знање, те појмовна метафора гласи ЗНАТИ ЈЕ ПОСЕДОВАТИ, а ЗНАЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ.

E:

654. You wouldn't *have any idea* where something like that would be, would you?
655. They have heard the word and are mesmerized by it but *have no earthly idea* how the process works.
656. Not that I would *have the foggiest idea* about any of that.
657. I don't *possess* enough information to assess Planet Two properly.

⁷⁴ В. Кевечеш 2010: 186.

658. Today's graduates must be learners as well: Learners must *possess* knowledge, skills, and dispositions that will facilitate continued independent learning past school years.

C:

659. Јер чињеница је да *имамо* и знање и потребно оруђе да изађемо из ове депресије.
660. Арбитри би требало да *поседују* посебна знања и искуства у области права [...].
661. Има нас много који *поседујемо* знање. А наше плате тако су мале да човек мора бити заиста јак да би одолео.

Неминовно, фокус на самом садржају пружа и домен САДРЖАТЕЉА тако што се наглашава испуњеност његове унутрашњости. На метафоре УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ И ЗНАЊЕ ЈЕ САДРЖАЈ указује израз *пун* (у примеру 664–665; E: *full* у примерима 662–663). Уочава се, дакле, повезаност између представе процеса учења за који важе пресликавања ПОДУЧИТИ НЕКОГА ЈЕ ИСПУНИТИ УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА (примери 522–524, 528) или НАУЧИТИ НЕШТО ЈЕ ИСПУНИТИ УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА (примери 525–527) и знања као стања које је резултат тог процеса (ЗНАТИ ЈЕ БИТИ ИСПУЊЕН САДРЖАЈЕМ) јер се учење језички реализује глаголом (*ис*)*пунити* (E: *to fill*), а знање, као последица учења, придевом *пун* (E: *full*).

E:

662. There are none so blind as have their heads *full* of arrogant obnoxious pseudo-scientific crap.
663. His is a real head, for it is *full* of thought.
- C:
664. Одувек је у свету било много људи чије су главе биле *пуне* туђег знања од кога није било велике користи.
665. *Пун* научних знања, Ервас је са лакоћом аргументовао свој погрешан систем софистичким доказима, који су служили стварању забуне.

Фреквентна фраза у корпусу енглеског језика била је и *читати нечије мисли* (E: *read somebody's mind/thoughts*) која је, са знатно мањом учесталošћу, забележена и у српској грађи. Њеним растављањем на саставне елементе увиђа се метафоричност глагола *читати* будући да се контекстуално значење (666–669) не разуме у дословном смислу који тај глагол означава. Док речници PCJ и *Longman* дефинишу фразу као: „погађати нечије мисли, осећања, жеље, намере“ (“to guess what someone else is thinking”), речник *Macmillan* прецизира да је реч о знању (“to know what someone else is thinking”), те се фраза приписује језичким реализацијама овог когнитивног стања описаног метафорама: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, ЗНАТИ ШТА НЕКО МИСЛИ ЈЕ ПРОЧИТАТИ ТЕКСТ И МИСАО ЈЕ ТЕКСТ.

E:

666. As if *reading her thoughts*, Bob quickly tossed his cigarette.
667. Nazi seemed to *read my thoughts* and attempted to justify herself.
- C:
668. Он је имао на челу ону бору која показује да га непрестано мори нека горка мисао; имао је ватрене очи које *читају* и најскривеније *мисли* [...].

669. Као да сте *прочитали* саму моју мисао! Заиста сам вас са тим циљем молио да преокренете редослед питања.

Метафоричко виђење процеса читања се у горенаведеним примерима (666–669) може довести у везу са пређашњим представама бележења на разним површинама (579–594), односно процесима памћења и учења у складу са којим мисли постоје у писаном облику на каквој површини, те је њихово сазнавање и разумевање метафорички приказано као читање.

На основу анализиране грађе се може закључити да реализације метафора знања примарно покрива најопштије пресликавање МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ. Домен ПОСЕДОВАЊА тај однос усмерава ка преносима: поседовани објекат → знање и поседовати → знати, а домен САДРЖАТЕЉА на преносе: садржај → знање и бити испуњен → знати. Међу конвенционализованим изразима базираним на пресликавању МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ прибележене су истоветне фразе С: *читати нечије мисли* и Е: *read somebody's mind/thoughts* што значи да појмовни ниво подразумева односе: текст → мисао и прочитати → знати. Преклапања су захватала чак и језичке реализације пресликавања (уп. *possess* (Е) : *поседовати* (С)).

Табела 35. Метафоричка репрезентација стања ЗНАЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ ^{Е, С} ПРЕДУСЛОВ СТОИ ЗА ДОГАЂАЈ/РАДЊУ ^{Е, С}	ЗНАТИ ЈЕ ПОСЕДОВАТИ ^{Е, С} ЗНАЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ ^{Е, С}	they have no earthly idea how the process works Learners must possess knowledge	чињеница је да имамо и знање Има нас много који <i>поседујемо</i> знање
	ЗНАЊЕ ЈЕ САДРЖАЈ ^{Е, С} УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С} ЗНАТИ ЈЕ БИТИ ИСПУЊЕН ^{Е, С}	His is a real head, for it is full of thought	главе биле <i>пуне</i> туђег знања
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ЗНАТИ ШТА НЕКО МИСЛИ ЈЕ ПРОЧИТАТИ ТЕКСТ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ТЕКСТ ^{Е, С}	Nazi seemed to read my thoughts	Као да сте <i>прочитали</i> саму моју мисао

4.3.5. Разумевање

У дисертацији је на неколико места (в. примере 58 или 515) поменута метонимијска веза која постоји између покрета шаке и контроле, исказано као ШАКА СТОИ ЗА КОНТРОЛУ, на коју је указао Кевечеш (2010: 243–246). Анализа овог истраживања показује да је такав однос најочигледнији и најчешће истакнут у случају когнитивног процеса разумевања који се на појмовном нивоу дефинише као РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАХВАТ ШАКОМ (енгл. UNDERSTANDING IS GRASPING). Метафорички изрази који реализују овај однос на језичком плану јесу Е: *to grasp* (670), *grasp* (671) или *come/get to grips with something* (672) у енглеском, С: *ухватити* (673–674) и *неухватљиво* (675) у српском. Кључан елемент у склопу идиома Е: *come/get to grips*

with something јесте лексема *стисак шаке* (Е: *grip*) који се од пређашње лексеме Е: *grasp* разликује по наглашеном интензитету стиска. Овим идиомом се у апстрактном значењу такође истиче комплексност садржаја који се разумева (“to understand or deal with something difficult”, *Longman*). У истакнутом сету примера 670–675 на највишем нивоу апстракције изједначене су физичка и ментална контрола (МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА), као и физичка активност са менталном активношћу (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ).

Е:

- 670. I do think there are people who just can not *grasp* certain ideas or compare them.
- 671. The concept of a helicopter was beyond their *grasp*.
- 672. Pumpkin and blue cheese pie requires you to like blue cheese, of course, and also be able to *come to grips with* the idea of a pumpkin pie that is not for dessert.

С:

- 673. У гномском и, за данашње време, архаичном језику тешко је „ухватити мисао“ и пренети је публици.
- 674. Она је прочита, размисли, *ухвати* смисао, прочита је поново да би била сасвим сигурна да јој ништа није промакло у тим стиховима [...].
- 675. [...] време које ваља облаке и доноси кишу означавају множином речи сунце, а оно велико, за људски ум *неухватљиво* време множином речи дан!

Израз Е: *to get*, који дословно означава поседовање, као једно од својих пренесених значења подразумева и разумевање (“to understand something”, *Longman*, значење 23), у том значењу проналази се у примерима 676–678. Према томе, реализације метафоре РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПРИСВАЈАЊЕ сличне су реализацијама процеса знања где научени садржај постаје власништво појединца (в. примере 654–658). На основу преузетих примера се може увидети да на месту ентитета који се присваја најучесталије стоји *идеја* (Е: *idea*). У материјалу није било српских израза који се могу сматрати сличним онима који се овде наводе, барем када је у питању представљање процеса разумевања.

Е:

- 676. Repeat this process until you see that she *gets* the idea.
- 677. He *got* the clear idea that I was not going to be cooperating.
- 678. We’re just starting to *get* an idea of the impact of the different process parameters on the final product.

УМ ЈЕ ПОВРШИНА у примерима 679–681, где процес разумевања захтева пробијање површинског слоја. Такви описи имплицитно говоре о напору који је потребно уложити јер је разумевање отежано (РАЗУМЕТИ ЈЕ ПРОБИТИ ПОВРШИНУ САДРЖАТЕЉА). У енглеском корпусу, фраза путем које се разумевање метафорички приказује на овај начин била је Е: *to get through* (679–680), у српском, глагол С: *продрети* (681).

Е:

- 679. Your religion does not own this land. *Get that through* your heads.

680. And since Democrats can't *get* that *through* their heads, it means Republicans will likely hold the reins of power a while longer.

C:

681. Можда зато треба много буке, треба *продрети* директно у мозак већине лење публике и показати да тзв. нормално стање у којем живимо није нормално већ монструозно [...].

Српска грађа истиче се по томе што се ницање биљке користи за процес схватања суштине или продирања у што мишљу употребом глагола C: *проникнути* (раније размотреног у случају примера 205). Однос који је посреди гласи: РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПУШТАЊЕ КЛИЦЕ и типично подразумева продирање у туђу психу или какав проблем. Оно што се разумева сагледава се на тај начин да је фокус на његовом површинском слоју који се пробија. Како се ради о изразу из домена БИЉКЕ, јасно је да је у питању површински слој земље, стога важи однос: УМ ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ. Неке од додатних илустрација подразумевале би:

C:

682. *Проникао* си у моју мисао јасније него многи који се сматрају мудрима.
683. Говорио је одлучно о оваквим стварима зато што му је машта омогућавала да *проникне* право у њихову бит.

Метафоричка употреба глагола *завући* (*пуку*), односно E: *to reach into* или *to delve into/inside* описана је у контексту примера 58–60. Том приликом установљено је да УМ/МОЗАК обавља функцију својствену физичким садржатељима, док се захват пресликава на ментално контролисање туђег разумевања појма. Тежња ка томе да неко разуме или да прихвати оно што му се говори реализује се скупом метафора: МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА, УМ ЈЕ ПОСУДА, УЧИНИТИ ДА НЕКО РАЗУМЕ НЕШТО ЈЕ ЗАВУЋИ РУКУ У ПОСУДУ И ЗАХВАТИТИ САДРЖАНИ ПРЕДМЕТ. Овај однос илустрован је примером 684 у наставку. Међутим, уколико у склопу овог израза изостаје елемент који указује на однос садржавања (E: *into*), исто апстрактно значење (тј. “to succeed in making someone understand or accept what you tell them”, *Longman*, значење 11) подразумева захватање самог ума (E: “to *reach* people’s minds”). Стога следе благе измене у појмовној структури: МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА, УМ ЈЕ ЕНТИТЕТ, УЧИНИТИ ДА НЕКО РАЗУМЕ НЕШТО ЈЕ ЗАХВАТИТИ ЕНТИТЕТ (685). У начелу, ради се о метафори РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАХВАТ ШАКОМ са почетка дискусије, али је пресликавање нешто другачије формулисано због обележја манипулације описане у примеру 685. Суштина, то јест метонимијска подлога пресликавања (ШАКА СТОЈИ ЗА КОНТРОЛУ) остаје неизмењена. Када је у питању српски језик, метафоре УМА које се заснивају на изворном домену ПОСУДЕ (в. Табелу 7) су у анализираном узорку биле реализоване на нивоу именица, УМ је био приказан као *контејнер* порука, рецимо. У српској грађи нису пронађени глаголи који описују активност завлачења руке у садржатељ.

E:

684. Given that many (envisaged) new medical devices and procedures aim at *reaching into* intimate spheres of the human mind/self, it can be imagined what new level of problems a potential “hacking of minds” could open up.
685. So, he was a very scholarly person and he knew what he was talking about and he knew how to *reach* people’s minds.

Објекат разумевања је у случају захватања већим делом, или у потпуности, обавијен шаком, тај исти аспект из поља физичког искуства се да предочити обавијањем ентитета материјалима, као што је било истакнуто раније за фразу Е: *wrap your mind/brain/head around something* у енглеској грађи (примери 327–329). Материјал који се обавија јесте УМ, а когнитивни процес исказан је путем метафоре: РАЗУМЕТИ ЈЕ ОБАВИТИ ЕНТИТЕТ МАТЕРИЈАЛОМ. У овом делу придодају се још неки од примера забележени у енглеској грађи (686–688). Пример на српском који им следи (689) би се пре могао окарактерисати као негативни језички трансфер будући да РСЈ (2011: 1121) показује да се глагол С: *раширити* иначе не користи у српском језику у овом значењу. Ако се томе придода чињеница да у корпусу није било више реализација израза С: *раширити ум око нечега*, поткрепљује се хипотеза изнета у сегменту посвећеном домену ТКАНИНЕ, према којој српски језик не поседује еквивалентан израз којим се може описати процес разумевања.

Е:

- 686. See, as a young woman, the gender pay gap is one of the most difficult prejudices to *wrap my stubborn and ambitious brain around*.
- 687. They're not real... I can't *get my head around* it. I still can't.
- 688. Star Wars fans are still *getting their heads around* the game-changing choices Rian Johnson made for the franchise in The Last Jedi.

С:

- 689. Туђи се са људима? Идеја толико нова, да је било тешко *раширити свој ум око* ње.

Већ и на основу досадашње дискусије увиђа се да се садржавање испољава на неколико начина у случају когнитивног процеса разумевања. Метафора УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ подупире пресликавања РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ УНОШЕЊЕ ЕНТИТЕТА У САДРЖАТЕЉ (690), што је језички исказано изразом Е: *get something in*. Српски глагол С: *утувити*, према речничкој одредници из РСЈ (2011: 1394), има искључиво апстрактно значење „добро схватити, разумети за свагда“. С обзиром на то да дословно значење није наведено у речнику, апстрактно се мора сматрати основним, што значи да лексема С: *утувити* не представља метафорички језички израз.

Е:

- 690. “You and Peter both need to *get it in* your heads that we live here. Not in Narnia,” She said.

Схема садржавања у случају разумевања усмерава пажњу и на чин уласка у садржатељ, тј. фигуративно, у УМ (УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ). *Ућу* (Е: *to enter*) у примеру 691 значи „бити схваћен“, ентитет који улази у ментални простор (мозак) јесте информација, што се може уопштити као МИСАО (МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ). Сам процес разумевања се онда формулише као: РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ УЛАЗАК ЕНТИТЕТА У САДРЖАТЕЉ. Исти елемент кретања наглашава се раније истакнутим изразом Е: *to get into* (в. пример 65), *to get inside* (692), *to crawling inside* (693), С: *ућу* (695) и *одвести у* (696), али улазак у туђи ментални простор који се врши са циљем разумевања психичког стања обавља човек. Активне појмовне метафоре у том случају су: УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ и РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ УЛАЗАК У САДРЖАТЕЉ. У српској грађи, метафора РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ УЛАЗАК ЕНТИТЕТА У САДРЖАТЕЉ прочитана је у фрази С: *не иде ми у главу* (694), што овај пример чини сличним ономе под 691. Када се сагледа српски сет

примера, увиђају се међујезичке разлике, будући да енглеска фраза E: *go to somebody's head* која би одговарала српској фрази из 694 значи „уобразити се“, дакле, нема додирних тачака са разумевањем.

E:

691. Today, in one form or another, the following also has to *enter* that brain: “The DRG administrator in effect, the hospital or HMO man trying to control costs will raise hell if I operate, but the malpractice attorney will have a field day if I don’t [...]”.
692. ‘It’s all about *getting inside* their heads and understanding what they need to hear,’ he told me later.
693. “A ghostwriter needs a special knack for *crawling inside* people’s heads and understanding what they really want to say,” Bobbi Linkemer says.

C:

694. Са захтевом да се тежи крајњој јасноћи у свим појмовима ја се, наравно, могу сагласити, али забрана размишљања о општијим питањима, зато што тамо нема јасних појмова у овом смислу, никако ми *не иде у главу*; јер при таквој забрани не би се могла схватити ни квантна теорија.
695. Публици наравно остаје да вреднује и оцењује, али и да привилеговано *уђе* у ум ствараоца, посматрајући нека од капиталних остварења светске уметничке праксе очима аутора [...].
696. Светлећа прецизност музике, алхемија игре, језика, гласа и слике *одводи* нас у срце и ум Николе Тесле, човека са којим тако много нас још увек дели напор да свет постане бољи.

Метафора УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ се даље уочава у представама процеса разумевања које су базиране и на домену ВИДА. То значи да разумевање туђег менталног стања и мисли захтева гледање у унутрашњост садржатеља. Ум се, дакле, посматра као тродимензионални садржатељ у чијој унутрашњости се налазе мисли, метафорички реализовано као: УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ, МИСЛИ СУ САДРЖАЈ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, што на најспецифичнијем нивоу апстракције гласи: РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ ПРОВИРИТИ У УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА. Корпусно потврђене језичке метафоре наведених појмовних пресликавања биле су E: *to peek into* (697), *peek* (698), *glimpse* (699) и C: *завирити* (705). Појмовна метафора РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ резултат је метонимије ПРЕДУСЛОВ СТОЈИ ЗА ДОГАЂАЈ/РАДЊУ (енгл. PRECONDITION FOR RESULTING EVENT/ACTION) јер визуелно опажање даје инпут за сам процес размишљања. Иста подлога поменута је код појмовног пресликавања ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ (енгл. KNOWING IS SEEING). Прототипични глагол у којем се читава пресликавање РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ јесте E: *to see* (700), односно C: *видети* (706), али се јављају и синонимни изрази E: *to perceive* (701), *perception* (702), *misperceive* (703), *point of view* (704), C: *уочити* (707), *сагледати* (708) и *тачка гледишта* (709). Код високо конвенционализованих израза E: *point of view* и C: *тачка гледишта* лексеме које означавају вид у дословном смислу (E: *view* и C: *гледиште*) пресликавају се на домен менталног, тј. на разумевање појма, док лексеме просторних односа (E: *point* и C: *тачка*) метафорички описују начин размишљања ослањајући се на положаја посматрача. Пресликавања налик овим директна су последица онога што Кевечеш (2010: 186) види као процес где изворни домен омогућава циљни домен (енгл. *source enables target*).

E:

697. To see Chabon's studio is to *peek into* the brain that produces that invention, action figures, vintage science fiction and fantasy novels, vinyl records, much of it connected to things he's written [...].
698. Now a new graphic novel offers a *peek inside* their heads.
699. This also makes for good assessment of content knowledge, as it provides teachers a *glimpse into* students' brains.
700. I can *see* the idea of where "Highlights" was thought to be a good idea, however "Everything" is more of a classic look that allows users to see what videos have come from those they have subscribed to.
701. A short analysis results in a smile after the reader *perceives* the thoughts, mood, feelings, humour, and criticism of the cartoonist.
702. It means dull or blunted. [...] The classical writers use it of speech, hearing, sight, and mental *perception*.
703. Our brains *misperceive* evenness as random, and wrongly assume that groupings are deliberate.
704. We all know media outlets with aggressive agendas, pundits with particular *points of view* and closed minds.

C:

705. Но, Рајбакова књига је занимљива јер пружа могућност да *завиримо* у Хитлеров ум, и покушамо да схватимо како је могуће да је један човек учинио толико злочина.
706. Према томе, мора се признати да је сваки ум дијалектички – што смо ми спремни да прихватимо, пошто дијалектички ум *видимо* као динамичан аналитички ум [...].
707. Већ, тада у неклассификованој васиони, тог прастарог времена, људски ум је *уочио* непремостивост неизвесности које прате сва путовања.
708. Другим речима уобичајено је да се идеја вечитог кружења *сагледава* као след догађања и прелажења из стања у стање [...].
709. Држе се политике неутралне *тачке гледишта* – не да кажу читаоцу шта је истина, већ шта релевантне стране мисле о некој теми.

Друга илустрација коју Кевечеш (Ibid.) наводи за случај где циљни домен проистиче из циљног такође је забележена у енглеској грађи дисертације. Реч је о изразу *дисецирати* (E: *to dissect*) у којем је прочитан однос АНАЛИЗА ЈЕ ДИСЕКЦИЈА (енгл. ANALYSIS IS DISSECTION). Међутим, прикупљени примери указују на настављени ланац који се састоји из метафора АНАЛИЗА ЈЕ ДИСЕКЦИЈА и претходно поменуте метафоре РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. То се да уочити из примера у наставку:

E:

710. For this reason, fourteen of the top Catholic writers in America professors, priests, journalists, philosophers, and theologians have come together to *dissect* the trendy ideas that can lead young Catholics away from the Church.
711. It's a bit of a luxury, what we do, because we get to spend months really *dissecting* that idea.

Чак и конвенционализовано значење ове лексеме у облику у којем се она среће у примерима 710–711 потврђује ово запажање, будући да *дисецирати* у апстрактном

смислу значи „пажљиво испитати појаву како би се разумела“ (*Longman*, значење 2). У метафоричком смислу, дисекција идеје открива њене постулате који, након што постану визуелно доступни, бивају боље схваћени. Према томе, дисекција омогућава анализу, а визуелно опажање онога на шта је анализа указала омогућава разумевање истог. Идентична појмовна заснованост проналази се у лексеми *дешифровати* (Е: *to decipher*) истакнутој у примеру 712.

Е:

712. Paula is able to *decipher* my concerns, ideas and wishes from email or phone and always finds the perfect product!

Когнитивни процеси учења и разумевања се надаље преклапају и у језичкој метафори *апсорбовати* (Е: *to absorb*), претходно истакнутој у примерима 356–358. У доле наведеним случајевима предност се даје другом делу дефиниције “to read or hear a large amount of new information and understand it” (*Longman*, значење 2), то јест разумевању. Апсорпција материје је у српској грађи (С: *унити* у примерима 360–361, 540–541) била прибележена искључиво за когнитивни процес учења.

Е:

713. Do allow yourself the brain function to actually *absorb* what he said he will do to you!!!
714. Several seconds were required for the stunned Professor to *absorb* this information.

Да се разумевање наставља на процес учења евидентно је и из метафора заснованих на домену ХРАНЕ. Док је учење метафорички предочено као конзумирање хране или пића (ЗНАЊЕ ЈЕ ХРАНА/ПИЋЕ и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ/ПИЋА, в. примере 545–549), за процес којем је посвећен овај сегмент важи пресликавање РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВАРЕЊЕ ХРАНЕ. Одговарајуће језичко средство у енглеском корпусу био је глагол Е: *to digest* (715–716), који има статус конвенционализованог метафоричког језичког израза (“to understand new information, especially when there is a lot of it or it is difficult to understand”, *Longman*, значење 2). Овај израз је још један пример међујезичког размимоилажења јер С: *сварити* у српском језику значи „поднети“ неку тешкоћу или нешто негативно (РСЈ 2011: 1174), дакле, није у питању разумевање појма.

Е:

715. And I think it’ll be just interesting to see how the community *digests* all of this information.
716. Today, Washington *digested* the first bit of hard information about that July phone call, this five-page memorandum.

Међу забележеним изразима из домена КРЕТАЊА нашао се глагол *pratити* (720; Е: *to follow* у примерима 717–718). У сложеном ланцу метафора КРЕТАЊА које описују целокупни процес мишљења, од опажања до доношења одлуке, подлежна метафора МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ спецификује се као РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПРАЋЕЊЕ ПРАВДЦА КРЕТАЊА, као што илуструју примери:

E:

717. So I can *follow* your logic to a certain point, but I am also convinced that AQV -- in a sense -- is correct when she says she was born with a female brain.
718. Also, I don't *follow* your comparison with your reference to the 49ers. From what I'm reading, you're either completely reinforcing my point or not even drawing a similarity depending on which angle you're trying to take.
719. The boy stared at her for a moment, and then, as if the final piece of some mental puzzle had *slipped into place*, his eyes lit up and he began howling with laughter.

C:

720. Младић је тешко *пратио* старчеву мисао, али је живо желео да га и даље слуша.

Кретање је описано и изразом E: *to slip* (719), међутим, реч је о другачијој менталној представи. „Ментална *слагалица*“ (E: *mental puzzle*) која се помиње у примеру још један је метафорички израз путем којег се представља разумевање (“something that is difficult to understand or explain”, *Longman*, значење 3): РАЗУМЕВАЊЕ ПОЈАВЕ ЈЕ СЛАГАЛИЦА. Мисли које чине саставне делове овог процеса (E: *piece*) долазе на своје одговарајуће место и доводе до комплетирања слагалице, тј. разумевања. Процес је стога заснован на пресликавањима: МИСЛИ СУ ДЕЛОВИ СЛАГАЛИЦЕ И ПРОЦЕС РАЗУМЕВАЊА ЈЕ СКЛАПАЊЕ СЛАГАЛИЦЕ. На вишим нивоима, појмовни односи гласе: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ И МИШЉЕЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА.

Овај процес има одговарајућу радњу чак и у метафорама МАШИНЕ, односно оних метафора које се тичу машинског рада. Изненадно схватање проблема или појаве описује израз *кликнути* (E: *click*) или, конкретније, *спрегнути* (721–722), што повлачи тумачење МИСЛИ као ЗУБАЦА, или назубљених делова машине. Њихова спрега изједначава се са процесом разумевања (“to suddenly understand or realize something”, *Longman*, значење 3).

E:

721. But right away something *clicks* in his head and he seems to say, “I think I know what happened.”

C:

722. Нешто *кликне* у посматрачевој глави, а онда све *упадне* на своје место.

У склопу сегмента 4.2.5.1. размотрена је употреба конвенционализованих лексема *бистрина* (E: *clarity*, в. примере 469–470) и *бистар* (E: *clear*, в. примере 471–472, 478), где је утврђено да се бистрина пресликава на способност јасног размишљања. Речничке дефиниције дате изразе примарно сврставају под домен МАТЕРИЈЕ, конкретно ТЕЧНОСТИ (*Macmillan*, значење 4; PCJ 2011: 84), али је од већег значаја за саму појмовну структуру и когнитивну обраду датих израза уска повезаност ових лексема са доменом ВИДА. Бистрина одговара јасноћи мисли, будући да она дословно омогућава или онемогућава виђење, за које је раније истакнута метафора РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ (697–709). Дискусија се стога може употпунити илустрацијама за већ проанализиране изразе *бистар* и *бистрина*. Треба се, ипак, осврнути и на чињеницу да се исти ови изрази у српском језику иначе односе и на интелигенцију (нпр. „Добро, не баш глупа, али не превише *бистра*.“), те треба водити рачуна о томе

да илустрације припадају метафори СПОСОБНОСТ ЈАСНОГ РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ.

Е:

723. Affected by loss of usual or normal mental *clarity*. Incoherent as from shock.
724. But I had a pretty *clear* mental picture of the kind of guy he was.
725. But *clearer* heads are prevailing in Arab countries today. Indeed, some Arabs are taking ownership of their linguistic dilemmas [...].

С:

726. После извесног времена – и многих чаша коњака – његов ум би изгубио *бистрину*.
727. Сад ми глава није ни најмање *бистра* [...].

Својство бистрине је нарочито важно и за когнитивно стање које стоји у опозицији са процесом разумевања. Реч је о стању збуњености за које је учестала супротна метафора НЕРАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАМУЋЕНОСТ (728–732) читана превасходно у изразима *мутан* (Е: *murky*) и С: *помутити*. Пренесено значење израза С: *помутити* гласи: „учинити нејасним, збуњеним“ (PCJ 2011: 956), ово стање потом утиче на непрецизно размишљање.

Е:

728. I dunno... am I really, really wrong, or is this not a bad idea? I am a little *murky* on what they would do with Ryback after he would be done with Lesnar though.
729. Despite the scientific consensus on these basic conclusions, enormously important details remain *murky*.

С:

730. А у његовој глави је *мутно*.
731. У таквим ситуацијама, кад су нам и ум и вид *помућени*, деца су снага која враћа на прави пут.
732. Једна државна тајна вам је *помутила* мозак као да сте маљем ударени.

Неразумевање се још описује и као МАГЛА, те је суштински у питању исти појмовни однос РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, премда се изрази односе на домен МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ. Као и замућеност, магла отежава визуелно опажање, што се даље преноси на ментално стање. Документовани изрази укључују Е: *fog, to cloud*, фразу *not have the foggiest idea* (733–735), С: *магла* и *замаглити* (736–737) и упућују на пресликавање ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ЗАМАГЉЕНОСТ.

Е:

733. This *fog* in my head, this constant mental daze... Alright, alright.
734. Despite the morphine-induced *fog clouding* my brain that first week after the accident, I understood that she meant I was to collapse into her arms.
735. No matter what the weather is, most of them *won't have the foggiest idea* about baseball.

С:

736. После развијања оног филма са прославе – изашао сам на улицу, да растерам *маглу* из главе.

737. Делим забринутост оних који мисле да нам једна врста егзоцентричности може *замаглити* реалан поглед на свет и догађаје у њему.

Лексемама *магла* (Е: *fog*), *замаглити* и *прекрити облацима/помрачити* (Е: *to cloud*) из домена МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА одговарају лексеме С: *(не)јасан*⁷⁵ и *замрачити* (738–739) из домена СВЕТОСТИ. У питању је исти циљни домен, стање збуњености које се у српској грађи предочава конвенционализованим изразима. Појмовна метафора ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ПОМРАЧЕЊЕ наглашава смањену видљивост до које долази, те се ослања на претходно истакнуту метафору РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. Уз то, УМ ЈЕ ПРОСТОР у којем долази до помрачења.

С:

738. Све те идеје биле су тада у нашим главама још много *нејасније* него што су овде забележене.
739. [...] искорак појединца из хаоса који му попут огромне отровне печурке након нуклеарних експлозија *замрачује* видике, и ум.

Кретање поприма специфични правац када се употребљава као изворни домен у метафори РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. Конвенционализовани израз којим се постиже опис стања збуњености јесте *вртети (се)* (Е: *to spin* у примеру 740) или С: *ковитлати се* (743), код којих је наглашен кружни смер кретања. Цикличност имплицира одсуство какве тачке која представља одредиште у склопу поимања МИШЉЕЊА као КРЕТАЊА, које иначе има за циљ доспевање до метафоричког одредишта (закључка, мисли, одлуке, решења и сл.), али такође има физичку основу јер претерано окретање тела доводи до поремећаја равнотеже и вртоглавице чиме је спутано нормално кретање, а самим тим и правилно мишљење. Збуњеност се стога метафорички предочава као: ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ КРУЖНО КРЕТАЊЕ.

Е:

740. I read it all with great interest, and then my *head started spinning*.

Кружна компонента кретања садржана је и у енглеском изразу Е: *scramble somebody's brains* (741–742), у значењу „збунити некога“ (“to make someone unable to think clearly or reasonably”, *Longman*), али се као надређена метафора издваја МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА, која се потом сужава на пресликавање ЗБУНИТИ НЕКОГА ЈЕ ПОМУТИТИ МАТЕРИЈУ. На месту материје је у енглеским примерима увек *мозак* будући да је реч о фиксној фрази, док се у српском С: *бркају* мисли схваћене као материја (743).

Е:

741. That kid's *brains are so scrambled*, he doesn't even know the difference.
742. We should be mad at that fruity little club for *scrambling his brains*.

С:

743. Да, Кети је провокатор! Мисли *се ковитлају, бркају*, а све су нејасније и нејасније.

⁷⁵ Енглески придев Е: *unclear* има само једно документовано значење, “difficult to understand or be sure about, so that there is doubt or confusion” (*Longman*). Иако апстрактно, оно се мора сматрати основним значењем. Према консултованом речнику, није у питању метафорички језички израз.

Друге две учестале, конвенционализоване језичке метафоре атестиране у енглеској грађи биле су *испремештати* (Е: *to muddle* у примеру 744) и *на све стране* (Е: *all over the place* у примеру 745). Збуњеност у првом од наведених примера (744) има своју физичку основу у нарушеном реду или редоследу који се сматра нормом или пожељним стањем, те метафора гласи: ЗБУНИТИ ЈЕ НАРУШИТИ РЕДОСЛЕД ЕНТИТЕТА. У другом (745), збуњеност проистиче из расутости или неуређености појаве која се због тога не може сагледати у целости нити разумети јер долази до расипања пажње при опажању, па тако појмовно пресликавање гласи ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ НЕУРЕЂЕНОСТ. За обе реализације се може тврдити да разумевање захтева концентрисаност ентитета на једном месту јер се тако може усредсредити пажња.

Е:

744. It was as if he had roused us from some strange, weeklong reverie, in which our sight had been clouded over and our minds *muddled*.

745. I wish you'd stay in your box. Your head's *all over the place*. You keep talking about staying in your lane.

Досад анализиране репрезентације организоване су око неколико кључних концепата. Однос САДРЖАВАЊА подразумева опис разумевања који се заснива на следећим преносима: садржатељ → ум, пробијање површине садржатеља → разумевање (што се у српском језику може прецизирати лексиком из домена БИЉКЕ (нпр. *продрети*)), улазак у садржатељ → разумевање. Ови преноси заступљени су у обе језичке грађе, али има и разрада које су учесталије у енглеском. Рецимо, усмереност ка унутрашњости садржатеља се у енглеској грађи реализује и као уношење ентитета и као завлачење руке у садржатељ. Такође, обе грађе деле метонимијски заснован однос: захват шаком → разумевање, али захватање ентитета у садржатељу било је истакнуто искључиво у енглеском. Додатне разлике тичу се односа: присвајање → разумевање, обавијање ентитета материјалом → разумевање, које су, поново, изостајале у српском корпусу. Спој метафора САДРЖАТЕЉА и ВИДА заједничке су грађама и реализују се у пресликавању: провирити у унутрашњост садржатеља → разумети. Нашироко навођена метафора РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ не само да се, неминовно, истакла и овом приликом, већ је у обе грађе уочена у споју са доменима МАТЕРИЈЕ (бистрина течности → разумевање, замућеност → збуњеност), МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ (замагљеност → збуњеност) и СВЕТЛОСТИ (помрачење → збуњеност). Код домена КРЕТАЊА нису забележена размимоилажења што се тиче односа: праћење → разумевање, кружно кретање → збуњеност, као ни код домена МАШИНЕ који процес разумевања описује као: спрега зубаца → разумевање. Сасвим супротно се да уочити за односе: апсорпција → разумевање, варење → разумевање, дисекција → разумевање, неуређеност → збуњеност, који су се показали као одлика енглеског дела грађе. Дакле, нису све представе разумевања подједнако, а у неким случајевима уопште (нпр. ВАРЕЊЕ), заступљене у енглеској и српској грађи, што се може видети из табеларног приказа (Табела 36). Језички и појмовни план показују да супротне метафоре карактеришу и овај процес (нпр. разумевање је бистрина, а збуњеност је замућеност течности), те процес памћења не представља изузетак у овом погледу.

Табела 36. Метафоричка репрезентација процеса РАЗУМЕВАЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)

МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С} МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С} ШАКА СТОЈИ ЗА КОНТРОЛУ ^{Е, С}	РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАХВАТ ШАКОМ ^{Е, С}	helicopter was beyond their grasp	размисли, ухвати смисао
	РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПРИСВАЈАЊЕ ^Е	until you see that she gets the idea	
	РАЗУМЕТИ ЈЕ ПРОБИТИ ПОВРШИНУ САДРЖАТЕЉА ^{Е, С} УМ ЈЕ ПОВРШИНА ^{Е, С}	Get that through your heads	треба <i>продрети</i> директно у мозак већине лење публике
	РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПУШТАЊЕ КЛИЦЕ ^С УМ/МИСАО ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ ^С		<i>Проникао</i> си у моју мисао
	УМ ЈЕ ПОСУДА ^Е УЧИНИТИ ДА НЕКО РАЗУМЕ НЕШТО ЈЕ ЗАВУЋИ РУКУ У ПОСУДУ И ЗАХВАТИТИ САДРЖАНИ ПРЕДМЕТ ^Е	reaching into intimate spheres of the human mind	
	РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ УНОШЕЊЕ ЕНТИТЕТА У САДРЖАТЕЉ ^Е	get it in your heads that we live here	
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТОМ ^{Е, С} ПРЕДУСЛОВ СТОЈИ ЗА ДОГАЂАЈ/РАДЊУ ^{Е, С}	РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ УЛАЗАК ЕНТИТЕТА У САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	Kim and Bob begin getting inside each other's heads	да привилеговано <i>уђе</i> у ум ствараоца
	МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ ^{Е, С}	the following also has to enter that brain	никако ми <i>не иде</i> у главу
	РАЗУМЕТИ ЈЕ ОБАВИТИ ЕНТИТЕТ МАТЕРИЈАЛОМ ^Е УМ ЈЕ МАТЕРИЈАЛ ^Е	I can't get my head around it	
	РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ ^{Е, С}	I can see the idea	људски ум је <i>уочио</i> непремостивост неизвесности
	РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ ПРОВИРИТИ У УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА ^{Е, С}	it provides teachers a glimpse into students' brains	пружа могућност да <i>завиримо</i> у Хитлеров ум
	АНАЛИЗА ЈЕ ДИСЕКЦИЈА ^Е	theologians have come together to dissect the trendy ideas	
	РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА ^Е	Do allow yourself the brain function to actually	

		<i>absorb</i> what he said	
РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВАРЕЊЕ ХРАНЕ ^E ИНФОРМАЦИЈА ЈЕ ХРАНА ^E		how the community <i>digests</i> all of this information	
МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{E, C} РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПРАЋЕЊЕ ПРАВЦА КРЕТАЊА ^{E, C}		I can <i>follow</i> your logic	Младић је тешко <i>пратио</i> старчеву мисао
МИСЛИ СУ ДЕЛОВИ СЛАГАЛИЦЕ ^E ПРОЦЕС РАЗУМЕВАЊА ЈЕ СКЛАПАЊЕ СЛАГАЛИЦЕ ^E		final piece of some mental puzzle had <i>slipped</i> into place	
УМ ЈЕ МАШИНА ^{E, C} МИСЛИ СУ ЗУБЦИ ^{E, C} РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ СПРЕГА ЗУБАЦА ^{E, C}		something <i>clicks</i> in his head	Нешто <i>кликне</i> у посматрачевој глави
СПОСОБНОСТ ЈАСНОГ РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ ^{E, C} НЕРАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАМУЋЕНОСТ ^{E, C}		I had a pretty <i>clear</i> mental picture I am a little <i>murky</i> on what they would do	његов ум би изгубио <i>бистрину</i> у његовој глави је <i>мутно</i>
ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ЗАМАГЉЕНОСТ ^{E, C}		This <i>fog</i> in my head, this constant mental daze	да растерам <i>маглу</i> из главе
ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ПОМРАЧЕЊЕ ^C			у нашим главама још много <i>нејасније</i>
МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{E, C} ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ КРУЖНО КРЕТАЊЕ ^{E, C}		my <i>head</i> started <i>spinning</i>	Мисли <i>се</i> <i>ковитлају</i>
ЗБУНИТИ НЕКОГА ЈЕ ПОМУТИТИ МАТЕРИЈУ ^{E, C}		That kid's <i>brains</i> are so <i>scrambled</i>	Мисли <i>се</i> <i>бркају</i>
ЗБУНИТИ ЈЕ НАРУШИТИ РЕДОСЛЕД ЕНТИТЕТА ^E		our minds [had been] <i>muddled</i>	
ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ НЕУРЕЂЕНОСТ ^E		Your head's <i>all over the place</i>	

4.3.6. Мишљење

Досад приложене дискусије когнитивних процеса и стања, али и оних који ће уследити, потврђују општеприсутност појмовног пресликавања МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. Рецимо, утврђене су спецификације ове метафоре у случају следећих процеса: ЗАПАМТИТИ НЕШТО ЈЕ ЗАУСТАВИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ, РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПРАЋЕЊЕ ПРАВЦА

КРЕТАЊА, ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ КРУЖНО КРЕТАЊЕ, РАЗМОТРИТИ ПОНОВО ЈЕ НАВРАТИТИ СЕ НА ОДРЕЂЕНО МЕСТО, ОДЛУЧИТИ ЈЕ УСМЕРИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ или ОДЛУЧИТИ ЈЕ ДОСПЕТИ ДО ОДРЕДИШТА. То говори да појединачни процеси наглашавају или профилишу различите елементе схеме ПУТАЊЕ (енгл. *PATH schema*). За специфични ниво, дакле, битан је елемент на који се усредсређује пажња, то могу бити трајектор, фаза кретања (почетна, средишња или завршна), обележје смера/правца, брзине, начина кретања, препрека и слично, што је директна последица тога што специфични нивои категоризације, како је истакнуто у поглављима 2.3. и 2.4. дисертације, допуњују општу схему њима надређеног нивоа. У дисертацији је на више места напоменуто да мишљење обухвата неколико процеса (рецимо, човек готово истовремено опажа, расуђује и разумева), отуда његов полиморфни статус који је евидентан у метафори МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ.

Неки од израза у којима се читава метафоричка репрезентација мишљења као кретања у енглеској грађи укључују спој придева *ментални* (Е: *mental*) и именица *пут* (Е: *path* у примеру 746) или *пролаз/стаза* (Е: *pathway* у примеру 747), на основу којих се може формулисати пресликавање НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПУТАЊА КРЕТАЊА, док именица *пречица* (Е: *shortcut* у примеру 748) указује на њену спецификацију: БРЖИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПРЕЧИЦА. Спој истог придева са фразом *напред–назад* (Е: *back and forth* у примеру 749) конкретизује метафору МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ као ПРЕМИШЉАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ НАПРЕД–НАЗАД. Последња илустрација (750) заокружује читав овај сет (746–750) тиме што когнитивни процес мишљења репрезентује као *путовање* (Е: *journey*) (МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ). У српском корпусу реализација метафоре НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПУТАЊА КРЕТАЊА заснивала се на лексеми С: *пут* (751).

Е:

746. In Jesus' mind all mental *paths* led to God.

747. Ordinary things opened mental *pathways* which led to the presence of God.

748. That lazy mental *shortcut* harms not only public servants who are doing their best, but also veterans.

749. All this mental *back and forth* lasted only a few seconds.

750. Before embarking on the journey to Langeland, Oehlenschläger recalls a mental *journey* that he has already undertaken.

С:

751. Али Пилгес није налазио *пут* ка решењу.

У прикупљеној грађи забележене су и језичке реализације метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ које подразумевају покретање читавог тела. До метафоричких језичких израза о којима је реч такође се дошло примарно на основу претраге корпуса по лексеми *ментални* (Е: *mental*). У питању су најпре изрази „ментална *гимнастика*“ (756; Е: “*mental gymnastics*” у примеру 752) и „ментална *акробатика*“ (Е: “*mental acrobatics*” у примеру 753). Будући да се ради о извођењу тешких и опасних вежби, значење ових конвенционализованих спојева описује вешто размишљање (“*very clever thinking*”, *Longman*; „интелектуални рад“, *PCJ* 2011: 182). Спој придева *ментални* са именицом *рад* (Е: *labour* у примеру 754) и С: *напор* (757) изједначава физички напор са менталним напором (МЕНТАЛНИ НАПОР ЈЕ ФИЗИЧКИ НАПОР), што надаље пружа могућност за метафоричку употребу израза *зној* (Е: *sweat* у примеру 755) и С: *знојити се* (758) као одраза напора који је уложен у процес размишљања.

Е:

752. But I don't want anyone to think that I haven't been doing the mental *gymnastics* too.
753. Most English speakers (well, me at least) don't have to do mental *acrobatics* to decide where the speaker is in relation to that which is transported, just as they don't do mental *acrobatics* to decide what verb tense to use, or whether to use a plural or not - it just comes naturally.
754. The separation between mental and manual *labour* is a phenomenon which coincides with the division of society into classes.
755. Open source software is free and does work, but you pay for it with mental *sweat*.

С:

756. Дуго је сматрао да су жене мање способне да се баве математиком и да „ментална *гимнастика*“ припада мушком свету.
757. Није у питању само ментални *напор*.
758. То сви можемо да видимо, видимо како ти *се мозак зноји*, излази ти на уши пријатељу.

Језичка средства у којима се читава пресликавање МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ нису ограничена на овакве спојеве (тј. придев *ментални* + именица), већ се јављају разноразне друге могућности, примарно засноване на категорији глагола. Као посебан облик кретања издвојио глагол *играти* (762; Е: *to dance* у примеру 759), најчешће онда када је *мисао* персонификовани агенс (МИСАО ЈЕ ЧОВЕК). Тачније, визија унутар ума се у примерима налик илустрацијама 759–762 односи на позитивни догађај, што може бити мотивација за пресликавање МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПЛЕС.

Е:

759. The view is the very antithesis of the early evening winter sky, and anyone traveling to the Southern Hemisphere with visions of galactic grandeur *dancing* in their heads surely will be disappointed.
760. From Van Gogh to that guy down at the coffee shop who's always nattering on about his great idea for a novel, it seems everyone has visions of masterpieces *dancing* in their heads.
761. Most in the gifted education field are content with trying to address current arguments, thoughts of parallel curriculum *dancing* in their heads.

С:

762. Живље но икад, спремна на све, његова је мисао јурила и *играла* као зелени таласи који су најпре стремили увис, па се одједном нагло претворили у пену.

Током процеса размишљања човек поступа у складу са каквим начелом или основном идејом која му служи као водич. Оваква представа је толико устаљена у енглеској и српској култури да је довела до конвенционализације израза „мисао *водиља*“. Мисао је персонификована, а сам процес метафорички приказан као СЛЕДИТИ МИСАО ЈЕ ПРАТИТИ ВОДИЧА. Као језичке реализације истакнуте метафоре издвојиле су се Е: *to lead* (763–764), *to follow* (765), С: *водити* (766), *водиља* (767), *слѐдити* (768). Не би ли се увидело ово подлежно пресликавање, пример 763 захтева уочавање метонимије ЦЕЛИНА СТОЈИ ЗА ДЕО, односно ГЛАВА СТОЈИ ЗА МИСАО која обавља функцију водича (МИСАО ЈЕ ВОДИЧ).

E:

763. When you watch rugby players tackle they are still *lead* by their head.
764. But I don't know if you're thinking of me or which way your thoughts might *lead*.
765. But the problem is that this experiment could go real bad real soon for the reason that the subjects could just simply pick the opposite, my brain is telling me to hit the red so I decide to hit the red because I *follow* my thoughts, I'm going to hit the red button and suddenly I hit the green.

C:

766. Основна мисао која је *водила* Стерију у свим овим многоврсним пословима била је – бити користан своме народу.
767. Ова мисао би могла да послужи као идеја *водиља* и новопридошлој власти у Батајници.
768. Вероватно *следећи* ову мисао, председништво дегестанске скупштине почело је да припрема предлог [...].

Јављање идеје се може описати на више начина. Мисли се могу посматрати као статични ентитети који се налазе у човековом окружењу на које он, метафорички, наилази током процеса размишљања. Општа метафора МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ је тада сужена на пресликавање ПОМИСЛИТИ ЈЕ НАИЋИ НА ЕНТИТЕТ, као у примеру 769 који садржи метафорички израз *наићи на* (E: *to come upon*), примеру 770 који дату метафору реализује глаголом C: *пронаћи* („тражећи наићи на некога, нешто“, PCJ 2011: 1052), или у примеру 771 који садржи језичку реализацију C: *доћи до*.

E:

769. How the couple *came upon* the idea to open an ATL Wings -- an acronym for “all the love” -- franchise in Tucson is also a bit of fate intervening, said Ralph Bankhead, who sold his trucking company to become a restaurateur.

C:

770. Ум *проналази* одговоре, срце се бори са новим истинама.
771. Уосталом, и сам је Иво Андрић записао да бележећи неку мисао није више сигуран да ли је до ње сам *дошао* или ју је негде прочитао.

Помисао, према анализираним примерима, често има аутономију при кретању и представља се као ентитет који долази до човека (ИДЕЈА ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ). Тачније, простор до којег се мисао креће, на основу цереброцентричног становишта које је заступљено у два посматраним културама, несумњиво је ум (УМ ЈЕ ПРОСТОР). Подлежно пресликавање одређује се као ПОЈАВА ИДЕЈЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ЕНТИТЕТА ДО ОДРЕЂЕНОГ ПРОСТОРА, као спецификација метафоре МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. На нивоу језика, у обе грађе је забележена метафоричка употреба глагола *доћи* (778–779; E: *come (from/along)* у 772–775). Енглеска грађа је поред тога подразумевала и проширење значења глагола E: *to strike* (776) и *to hit* (777) којима се у дословном смислу описује ударац ентитета о површину.

E:

772. Do the ideas always *come* easy to you?
773. The idea is to provide a quick and easy resource for people to dispose of drugs as soon as the thought *comes* to mind.
774. That's where the idea for solar geoeengineering *comes from*.

775. We needed a project. This idea *came along*. We didn't analyze it. We made it work.
776. When that idea first *struck* me, I thought that maybe I'd made an amazing discovery so I asked my mom and my dad, but they both denied it.
777. A sudden thought *hit* me: maybe the whole thing was a hoax that the girl had cooked up.
- C:
778. Кад ми *дође* та мисао о бригама одмах се прешалтујем на све оно лепо што би још требало да учиним за себе [...].
779. Најдрагоценија роба данас су идеје, а идеје не *долазе* ако се стоји седећи за сточићем, већ осматрајући разна места [...].

На основу кретања идеје до ума проистиче закључак да је човек подстакнут на мисао неким опажајем или током интеракције са околином. Напуштање простора које илуструју израз Е: *to pop out of* (780), у примеру на енглеском, и предлог С: *из* (781), у примеру на српском језику, указује на то да човек формира идеју сопственим мисаоним процесима и испољава је на неки начин, било вербално или кроз физичку активност (нпр. гестовима).

- E:
780. His personality, the way he argues and lies, the very ideas that *pop out of* his head, and the small things that he likes to do are things that Ben Affleck capture perfectly through both directing and acting.
- C:
781. „Никад раније нисам чуо те речи.“ Сем промрмља нешто нечујно. „То је *из* његове сопствене главе, наравно“ рече Фродо.

Приликом описа активности изненадног (и краткотрајног) јављања какве мисли или идеје, учестали су изрази попут Е: *to pass through* (782), *to go through* (783), *to cross someone's mind* (784), *to scurry across* (785), *to flit away* (786). Да мисао краткотрајно окупира ум појединца закључује се на основу дословног значења самих глагола. Е: *to pass through*, рецимо, значи „задржати се краће време на неком месту пре него што се настави путовање“ (*Macmillan*, значење 1), Е: *to cross someone's mind* описује континуирано кретање од једне до друге тачке без задржавања (“to go from one side of something such as a room or enclosed area to the other”, *Macmillan*, значење 1). Ово својство садржано је и у апстрактним значењима сваког од глагола (нпр. Е: *to pass/go through someone's mind*: “if something goes through your mind, you have a thought, especially for a short time”, *Longman*; *to cross someone's mind*: “if something crosses your mind, you think of it, but often not for very long or very seriously”, *Macmillan*). Одговарајући метафорички изрази у српској грађи јесу С: *проћи кроз* (787) и *пролетети* (788). Потпуни приказ пресликавања садржаних у примерима 782–788 гласио би: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, ПОМИСЛИТИ ЈЕ ПРОЋИ КРОЗ ПРОСТОР, УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ ПРОСТОР, МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ.

- E:
782. But the thought of abandoning the injured man looked uglier as it *passed through* our heads.
783. And when you saw that, what *went through* your mind?

784. I nev – that’s never something that *crossed my mind* when I took the internship that I might see people die.
785. The peculiar, fleeting thought that, without any feeling in her legs and feet, she had to look down to make certain she was standing *scurried* quickly *across* her brain and then disappeared, like a rabbit down a hole.
786. She stared at the mountain, allowing her thoughts to *flit away*, settling into the rhythm of the pond.
- C:
787. Био сам такав зато што ми се у глави све побркало и што ми *кроз* мозак *пролазе* од пре једног сата најбезумније мисли.
788. Песници тада *пролетеше* *кроз* мозак две мисли.

Глаголи *јурити* (795; E: *to race (around/through)* у примерима 789–791, *to run through* у примеру 792) и *дивљати* (E: *to rampage through* у примеру 793) истичу својство брзине којом се једна мисао јавља или смењује другу, те БРЗИНА МИШЉЕЊА одговара БРЗИНИ КРЕТАЊА. Појмовни ниво гласи: МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, БРЗИНА МИШЉЕЊА ЈЕ БРЗИНА КРЕТАЊА, МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ И УМ/ГЛАВА ЈЕ ПРОСТОР. Иако међу лингвистима преовладава став да је кретање људска активност (Штраус 1966; Јанг 1980; Лејкоф 1987), што би значило да је у оваквим примерима учестало пресликавање МИСАО ЈЕ ЧОВЕК, агенс је уопштен на нивоу ЕНТИТЕТА у овој групи јер изостају прецизнија одређења. Међутим, у примеру 793 се ова неодређеност разрешава директним поређењем мисли и Хуна, те је у овом примеру очигледна персонификација мисли. Током свог кретања кроз простор ума, могуће је и краткотрајно одавање светлости као у случају глагола *засветлуцати* (E: *to flash through* у примеру 794, в. примере 399–405). Услед ове додатне компоненте се мисао одређује као МИСАО ЈЕ ИЗВОР СВЕТЛОСТИ, а процес мишљења као ПОМИСЛИТИ ЈЕ ЗАСВЕТЛУЦАТИ. Треба напоменути да су у српском корпусу реализације метафоре ПОМИСЛИТИ ЈЕ ЗАСВЕТЛУЦАТИ биле засноване на изразима из домена МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ, те су у грађи предњачили изрази налик C: *синутити* и *севнутити* (в. примере 404, 796).

- E:
789. His hands begin to shake. Thoughts *race*. What’s wrong with me? Am I going insane?
790. Right now *racing around* in my mind and my to do list are so many things it makes me tired just to think about it.
791. So many different things are *racing through* our minds, but it could only be Miss America.
792. Many thoughts of a similar nature have been *running through* my mind lately.
793. “You’re right,” Helena sighed, shaking her head at the thoughts that had been *rampaging* like* *angry Huns through* her brain.
794. What this means is that when someone says “tree” or we read the word “tree” we picture a tree in our mind. Sometimes these images *flash through* our mind so quickly that we do not even realize that we have done this.
- C:
795. Доркас јој узврати жмиркавим погледом. Његов ум је *јурио*.
796. Тада му *севну* чудна мисао.

Супротно својство, успорено мишљење, реализује се адекватним изразима који садрже ту компоненту, рецимо Е: *sluggish* (797) и *slowing* (798). Пример који им следи (799) указује на успорено размишљање тако што се брзина мишљења пореди са брзином кретања тела. Конкретније, тело се дословно креће брже (Е: “*moving faster*”) у односу на метафоричко кретање мисли које су спорије (дакле, Е: “*moving slower*”). ЦЕЛИНА (МОЗАК) СТОЈИ ЗА ДЕО (МИСАО) чија се брзина разматра. Аналогни изрази у српској грађи јесу придев С: *спор* и прилог *споро* (800).

Е:

- 797. She tries to calculate, but her thoughts feel *sluggish* and muddled.
- 798. It's shutdown marked by mental, cognitive or behavioral *slowing*.
- 799. I'm on steroids again for my lupus, and I have energy, or at least a false sense of it, and I need to get things done but my body is *moving* faster than my brain and my words just can't catch up to a mouth that speaks before it even knows what it's ready to say.

С:

- 800. Има брзих мисли и *спорих* мисли, и време протиче у складу са њима: брзо док мислим брзо, а споро, док мислим *споро*.

Пар глагола на енглеском језику који се истиче испод (Е: *to rattle around*, *to bang around* у примерима 801–802) садржи и компоненту звука који се одаје при кретању. Неке од њих је могуће повезати са конкретним изворним доменом. На пример, Е: *to rattle around* (801) описује звук који производи превозно средство током свог кретања, стога важи метафора УМ ЈЕ МОТОРНО ВОЗИЛО. За обе илустрације карактеристично је пресликавање УНУТРАШЊИ ГЛАС (МИСАО) ЈЕ ЗВУК, до којег доводи узрочна метонимија ЗВУК ЗА ДОГАЂАЈ КОЈИ ГА ПРОУЗРОКУЈЕ (ЕНГЛ. SOUND FOR EVENT CAUSING IT).

Е:

- 801. I finally get to use all that info that's been *rattling around* in my brain.
- 802. This was the context *banging around* in my head as I booted up Red Dead Redemption 2 for the first time.

Смер кретања доводи се у везу са начином размишљања (НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ СМЕР КРЕТАЊА), што је на почетку ове дискусије било истакнуто за спој придева *ментални* и именица *пут*, *пролаз*, *пречица*, *напред–назад*. За скуп примера 803–807 карактеристично је то да само кретање обавља мисао, што значи следеће: МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ, а ПРОМЕНА НАЧИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПРОМЕНА ПРАВЦА КРЕТАЊА (Е: *to shift* у примеру 803, *shift* у примеру 804). Фокус на различитим мишљењима постиже се употребом израза као што је *мимоићи се* (809; Е: *to diverge* у примеру 805), придевом *супротан* (810; Е: *divergent* у примеру 806) или глаголом *стећи се* на истом месту (Е: *to fail to converge* у примеру 807). Неслагање међу људима описује се као кретање њихових мисли у различитом смеру (НЕСЛАГАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ У РАЗЛИЧИТОМ СМЕРУ), што је у сагласности са претходно поменутом метафором НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПУТАЊА КРЕТАЊА (в. примере 746–747). Управљеност у одређеном смеру се у српској грађи односила на процес опажања (в. примере 512–514), те глагол С: *скренути* не илуструје начин размишљања као глагол Е: *to shift* (803). Међутим, глагол С: *заошијати* (808) се одликује истим основним значењем („дати нечему другачији правац“, РСЈ 2011: 389) и у доле истакнутом контексту метафорички означава исто апстрактно значење као енглески израз (Е: *to shift*). Односно, у изразу „*заошијати мисао*“ (808) читава се метафора НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПУТАЊА КРЕТАЊА.

E:

803. With a mental effort, she *shifted* her thoughts from offense back to defense.
804. This *shift* in legal thought brought constitutional concerns into view: if the common law was made, then federal courts should not be making law in the place of state legislatures.
805. However, when the teachers had to elaborate on how to teach STEAM, their ideas *diverged*.
806. During this time, they developed *divergent* ideas about what constituted good science and what (and how) science can and should contribute to society.
807. Just don't go to war simply because your minds have failed to *converge*.

C:

808. Поређење даје могућност да се мисао, да се реченица *заошпија*; оно што открива све дотле невидљиву и невиђену руку онога који ствара.
809. Стручњаци *се* толико *мимоилазе* у мишљењима око тих тема да се поставља озбиљно питање: шта ту није у реду.
810. Ето, има неких који баш тако мисле, па је право да се чују и *супротна* мишљења.

Конвенционализовани начин репрезентације убеђивања у енглеском језику јесте путем израза E: *to sway* ("to influence someone so that they change their opinion", *Longman*, значење 2). Метафоричко пресликавање које дати израз реализује гласи: ПРОМЕНИТИ НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ГУРНУТИ НЕКОГА У ОДРЕЂЕНОМ ПРАВЦУ (811).

E:

811. To Irene, people were generally decent but seriously flawed and easily *swayed* by dangerous ideas.

Одређење ума као тродимензионалног садржатеља истакнуто је онда када се употребе глаголи кретања као што су E: *to enter* (812), *to walk into* (813), *to come into* (814), *to rush into* (815), *to pop into* (816), *to jump into* (817), односно C: *ући* (818) и *увући се* (819). Претходно истакнуте метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ И МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ, важе и за ову групу примера, с тим да се процес мишљења одређује као: ПОМИСЛИТИ ЈЕ УЋИ У САДРЖАТЕЉ, УМ/МОЗАК/ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ. У глаголима E: *to rush into*, *to pop into* и *to jump into* садржано је и својство изненадног, наглог кретања, те се и у овом случају проналази пресликавање БРЗИНА МИШЉЕЊА ЈЕ БРЗИНА КРЕТАЊА, односно, истиче се изненадна појава мисли.

E:

812. You see, that's the thing, is when you sign up, it never *enters* your mind that it isn't forever.
813. And then my job as a novelist is, I feel I'm to follow the thread of where those relationships are going and to try and explore them on the page. But the characters really seem to *walk into* my brain.
814. Don't blurt out the first thing that *comes into* your head, OK?
815. Do something, anything at all, or the thoughts will come *rushing into* his head.

816. I started to get worried and the question *popped into* my mind, is it possible to ever convince twelve people beyond a reasonable doubt, unanimously, as to an answer on this case?
817. The answer seems to *jump into* your head.
- С:
818. Та мисао му дословно никад није *ушла* у главу.
819. У ум му *се увукла* једна депресивна помисао чим је почео да истражује [...].

Онда када се ради о простирању у три димензије, од нарочитог значаја јесте капацитет тог простора. Разумевање УМА као САДРЖАТЕЉА и МИСЛИ као САДРЖАЈА праћено је метафором МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПУЊЕЊЕ САДРЖАТЕЉА САДРЖАЈЕМ. Доменске ознаке формулисане су шире у случају глагола (*ис*)*пунити* (821–822; Е: *to fill* у примеру 820) будући да он покрива више агрегатних стања у којима се може јавити садржај. У питању су реализације надређене метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ која се код појаве мисли реализује на нижем нивоу као: НАДОЛАЖЕЊЕ МИСЛИ ЈЕ ИСПУЊАВАЊЕ САДРЖАТЕЉА САДРЖАЈЕМ. Слична метафора забележена је претходно у случају израза у 812–819) који реализују метафоре ПОМИСЛИТИ ЈЕ УЋИ У САДРЖАТЕЉ и МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ.

- Е:
820. I was struggling with depression at the time, and I wasn't able to write about anything else, so I'd just start writing - trying to write some jokes around the depressive thoughts that were *filling* my mind.
- С:
821. Неки феномен, то јест идеја, *испуњава* наше Ја. Какве је природе она?
822. [...] чајем се сладио, стомаку је свом служио *пунећи* га сластима, а ум охолом помислима.

Изузев глагола *испунити* (821–822; Е: *to fill* у примеру 820) који не одређује ближе сам садржај у погледу агрегатног стања, поједини глаголи прецизирају садржај којим се испуњава ментални простор као МАТЕРИЈУ течног облика. Реч је о метафоричким изразима Е: *to pour in* (823), *to flood* (824) С: *прилив* (825) и *преплавити* (826), као и раније истакнутом изразу *to overflow with* (441), који конкретизују метафору НАДОЛАЖЕЊЕ МИСЛИ ЈЕ ИСПУЊАВАЊЕ САДРЖАТЕЉА САДРЖАЈЕМ као НАДОЛАЖЕЊЕ МИСЛИ ЈЕ ИСПУЊАВАЊЕ САДРЖАТЕЉА ТЕЧНОШЋУ.

- Е:
823. Then one night in 1999 he couldn't sleep. Ideas began *pouring in* for the Mr. Pipes books on hymnody.
824. All kinds of thoughts *flooded* my mind during the movie, but eventually I was resigned and briefly fell asleep.
- С:
825. Осети *прилив* нових снага и шаховских идеја.
826. [...] ништа друго му није преостало до да прихвата слике које су му *преплавиле* ум, уопште не покушавајући да их протумачи.

Опис понављања мисли постиже се глаголима кретања као што су Е: *to roll through* (827), *to turn over* (828), *to spin* (829), *to swirl* (830), С: *ковитлати се* (831), *вртети се* (832), *превртати се* (833). У питању су једнолични, понављани покрети,

односно *котрљање* (Е: *to roll through, to turn over*; С: *превртати се*) и *окретање* (Е: *to spin, to swirl*; С: *ковитлати се, вртети*) који се пресликавају на мишљење. За овај сет примера важе метафоре МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ И УМ/ГЛАВА ЈЕ ПРОСТОР по којем се та мисао креће, док процес мишљења описује метафора ПОНАВЉАЊЕ МИСЛИ ЈЕ НЕПРЕСТАНО ОКРЕТАЊЕ ЕНТИТЕТА.

Е:

- 827. And it's hard to explain what was *rolling through* my mind. It was just so chaotic.
- 828. As I do that, thoughts *turn over* in the back of my mind.
- 829. He dug his fingers into his hair, his head banging, thoughts relentlessly *spinning* under his hands grip.
- 830. Dirk Nowitzki gazed at the floor as he limped through the tunnel and toward the American Airlines Center home locker room, his sore knee throbbing and thoughts *swirling in* his head that he might have just played his final playoff game [...].

С:

- 831. Векови илуминатских легенди су *се ковитлали* кроз његов ум.
- 832. До тада није примећивао колико је мршав. У глави му *се вртела* само једна мисао: да се у затвору налази дуже него што му се чинило.
- 833. Боли ме глава од мисли које *се преврћу*, гурају, гомилају и натежу лобању да прсне.

Улазак у ментални простор поприма другачије значење онда када је агенс човек а садржатељ ум другог човека. Глагол *ући* (Е: *to get in* у примеру 834, *to get inside* у примерима 835–836) на енглеском језику не описује искључиво радњу уласка која се врши са циљем разумевања (РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ УЋИ У ПРОСТОРИЈУ), већ и са циљем манипулације. У примерима испод је, дакле, присутна метафора ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ УЋИ У САДРЖАТЕЉ.

Е:

- 834. And you cannot let them *get in* your head, alright?
- 835. It's about how advertising, historically, has tried to *get inside* our heads, but the real focus is internet advertising and how it's changed our heads.
- 836. And is it also possibly accurate to say for a creator and leader of a cult that it's pretty hard to *get inside* their heads?

Метафора ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРОДРЕТИ У УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА прочитана је у изразима Е: *to penetrate* у примеру 837, *to permeate* у примеру 838, *to infiltrate* у примеру 839, који се могу обухватити српским глаголом *продрети* (840). У складу са поимањем ума као менталног простора који садржи мисли или уверења, продирање страног ентитета у садржатељ служи као приказ покушаја страног утицаја (одн. других људи и њихових схватања) да изманипулише тим уверењима не би ли се постигла нека корист. Глагол Е: *to penetrate* такође садржи компоненту отежаног кретања (“to enter something and pass or spread through it, especially when this is difficult”, *Longman*, значење 1) која је присутна и у апстрактном тумачењу израза. У метафоричким језичким изразима Е: *to penetrate* и *to permeate* присутно је и својство ширења кроз садржатељ, што говори о уврежености наметнутих мишљења (*to permeate*: “if liquid, gas etc permeates something, it enters it and spreads through every part of it”, *Longman*, значење 1). Стога важе пресликавања: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ

ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРОДРЕТИ У УНУТРАШЊОСТ САДРЖАТЕЉА И УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ.

Е:

837. A sense of darkness and overwhelming negativity in social media are subliminally promoting violence. They *penetrate* the minds and hearts of angry individuals and incite violence.
838. Eventually, the message will *permeate* the minds of enough of the population that we will reach a tipping point.
839. These are killers with fantasies of glory, who are very savvy when it comes to social media and are able to *infiltrate* the minds of not just Iraqis or Syrians, but disaffected individuals around the world.

С:

840. Можда је предосећање фашизма предодредило и саме промене у Брехтовом стилу можда је оно условило највећу једноставност која је имала да *продре* до занемарене, угрожене свести маса.

Последњи сегмент током кретања пресликава се на завршетак процеса мишљења. Метафорички се овај однос приказује као: ПРЕКИД МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ ПРЕСТАНАК КРЕТАЊА. Забележени изрази који је реализују на језичком плану били су глагол *зауставити* (842; Е: *to stop* у примеру 841) и С: *стати* (843–844).

Е:

841. And he couldn't *stop* the thought that if he didn't recognize anything around him, where was he?

С:

842. Не мислим само на бивше руководство, већ људе који су... –у тренутку Стојковић је *зауставио* мисао.
843. Мозак ми *стаде*. Елејн? Брајан и Елејн? Колин и Елејн?
844. Постоје тренуци у животу када вам мозак *стане*, а ово је један од тих тренутака.

Тродимензионални простор конкретизован је као ПРОСТОРИЈА (УМ ЈЕ ПРОСТОРИЈА) у илустрацијама које следе, а МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ сужена је на представу чишћења или преуређивања тог простора. Израз *чистити* (Е: *to clean* у примеру 845–846) реализује пресликавање СРЕДИТИ МИСЛИ ЈЕ ОЧИСТИТИ ПРОСТОРИЈУ, додатно праћену индиректном метафором МИСЛИ СУ СТАНАРИ (Е: *tenants*) у примеру 845. Поред наведених, пример 845 садржи још један метафорички језички израз, *мењати* (Е: *to switch up*), међутим когнитивни процес који овај израз реализује је опажање, а не мишљење. Пример 846 указује на индиректну метафору УМ ЈЕ ДОМ путем више израза – *интеријер* (Е: *interior*), *екстеријер* (Е: *exterior*) и *дом* (Е: *home*). Слични изрази нису пронађени у српској грађи.

Е:

845. So far, you're not doing any mental *cleaning*, just switching up the *tenants*.
846. What's required is a deep *cleaning* into the *interiors* and *exteriors* of your mental and emotional *home*.

Специфични ниво апстракције за илустрације под бројем 847–850 гласи ПРОМЕНИТИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПРЕУРЕДИТИ ПРОСТОР (Е: *re-organization, to reorganize, to rearrange*; С: *преуредити*). Импликације које ови примери садрже подразумевае би сличност између начина на који су предмети у простору иначе распоређени (Е: *to organize*) и типичног начина размишљања. Дакле, МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ, те промена у начину размишљања захтева ослањање на слику премештања опредмећених мисли.

Е:

- 847. I don't know if it's like this for all men, but for me the mental *re-organization* could not have come about without some profound and destabilizing shifts.
- 848. It is much more difficult to *reorganize* a brain than it is to *organize* it in the first place.
- 849. Somewhere else in the ship, Satyr *rearranges* his thoughts, and the portals remix into a new configuration.

С:

- 850. Прво *преуредити* себе. Потом своју кућу, двориште, улицу. Радити свој (а не туђи) посао на најбољи начин и са задовољством.

За разлику од већ описаног аутономног кретања мисли ка унутрашњости садржатеља, у примерима који следе се опредмећена мисао (МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ) премешта у садржатељ. Апстрактно значење таквих језичких реализација везује се за менталну манипулацију описану метафором ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ИСПУНИТИ САДРЖАТЕЉ. Међу забележеним језичким изразима издвајају се Е: *to stuff* (851), *to push into* (852), *to put in(to)* (853–854), *to place into* (855), *to insert into* (856), *to dump into* (857), раније напоменути израз С: *угурати* (34), а затим и *туткати* (858), *увалити* (859) и *убацити* (860). У појединим случајевима, наглашене су емотивне компоненте језичког израза, рецимо Е: *to dump into* доприноси негативном одређењу мисли јер радња коју глагол означава у дословном смислу подразумева уклањање отпада. Специфична пресликавања у том случају су следећа: УТИЦАЈ СТРАНЕ КУЛТУРЕ ЈЕ ОТПАД, ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕКОГА ЈЕ ИСТОВАРИТИ ОТПАД (857).

Е:

- 851. If I'd done the licensing program, my head would have been *stuffed* with all the stupid information about allergy prevention they believed five years ago.
- 852. "They just *pushed into* our heads that they were the worst of the worst, and that if you turned your back on them for one second they'd kill you," says Hickman, author of *Murder at Camp Delta*, which investigates the deaths of three Gitmo prisoners.
- 853. He -- he *puts* these thoughts *in* people's minds.
- 854. Language gives us the incredible power to *put* our ideas *into* other people's brains.
- 855. Since the man was showing discouragement, the adversary (Satan) decided to enter the picture by *placing* thoughts *into* the weary mind: (He will do it every time)!
- 856. Why? To bypass their logical brains and to *insert* the illuminati's doctrines *into* our subconscious through the use of subversive symbolism.

857. He can't stand the idea of all this foreign stuff *dumping into* his mind. He can't fathom how everyone else does.
- C:
858. [...] али да ли се то стално мора *туткати* у главу, чак и у ситуацијама које немају никакве везе са администрацијом?
859. Ја никада нисам учинила ништа што би повредило породицу твог оца! – А зашто онда мени *уваљујеш* идеје? – Не *уваљујем*, само сам питала.
860. Он је добио право да може човеку да *убацује* рђаве мисли.

Исти процес понекад подразумева потпуно уклањање садржаја из садржатеља како би се он могао испунити новим. Према томе, примери који описују пуњење ума (E: *to fill*) прате језичке реализације (E: *to empty*; C: *уклонити*) метафоре ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ИСПРАЗНИТИ САДРЖАТЕЉ, тј. нове мисли су нови садржај. Као илустрација могу послужити примери у наставку:

- E:
861. But this nation is now in competition with malignant forces of evil who are using every instrument at their command to *empty* the minds of their subjects and *fill* those minds with slogans, determination and faith in the future.
- C:
862. Али био је потребан један светски рат да се из њихових глава *уклоне* предрасуде да је ово земља „америчког материјализма“.

Код домена КРЕТАЊА је у случају метафоре ПОЈАВА ИДЕЈЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ДО ОДРЕЂЕНОГ ПРОСТОРА указано на то да мисли из спољашњег света улазе у ментални простор (в. примере 772–779). Домен РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА спецификује помишљање као преузимање опредмећених мисли из окружења путем глагола *узети* (E: *to get* у примерима 863–864). Метафора ДОБИТИ ИДЕЈУ ЈЕ УЗЕТИ ПРЕДМЕТ подразумева уношење идеје у ментални простор, што даље омогућава поимање идеје као ПОСЕДОВАНОГ ОБЈЕКТА (871–874). Превод примера налик 863–864 би у српском језику захтевао употребу прилога C: *одакле*, рецимо: „*Одакле* ти та помисао? Ни од куда. *Пала* ми је *на ум*“. Међутим, централно значење прилога односи се на локацију са које се кретање врши („са/из којег места, правца, извора: ~долазиш?“, РСЈ 2011: 839), те би реализације сличне овом примеру требало подводити под групу ПОЈАВА ИДЕЈЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ЕНТИТЕТА ДО ОДРЕЂЕНОГ ПРОСТОРА (в. примере 772–779), будући да није у питању преузимање идеје из околне средине. До идеје се може доћи и разменом мисли, што значи да је РАЗМЕНА МИШЉЕЊА = РАЗМЕНА ПРЕДМЕТА. Документоване језичке метафоре за ово пресликавање укључују глаголе *дати* (868; E: *to give* у примерима 865–866), *преузети* (869; E: *to take from* у примеру 867), C: *добити* (870) у којима се читава метафора: ДОБИТИ ИДЕЈУ ЈЕ (ПРЕ)УЗЕТИ ПРЕДМЕТ.

- E:
863. Where did she *get* the idea that Mormon's can't serve in the military?
864. When my wife starts watching, she *gets* all these ideas about how we can improve our house.
865. No, you just *gave* me an idea. I'll call you right back.

866. I love these posts because they *give* me a ton of ideas for my blog. I already have a post lined up for tomorrow but expect to see some results from this article's brainstorming ideas in the near future.
867. He actually has ideas *taken from* experts, myself, the Border Patrol, ICE agents who have been on that line and done this for decades.
- C:
868. Кречко ми је *дао* идеју: идући за Монијем Муретом, стићи ћемо до Сефедина.
869. „Божанска мудрост“ је небеска Ева (Боме ће *преузети* ту идеју) у којој и помоћу које се Бог одувек изражава и сазнаје као Бог и створитељ.
870. Војник *добе* идеју: док је он заузет птицама не може да пази на мене. Чим запуца потрчаћу.

Мишљење или став који човек заступа, као и у случају веровања и знања, посматра се као поседовани објекат (МИСАО ЈЕ ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ), за шта је документован израз *имати* (874; E: *to have, have got* у примерима 871–873):

- E:
871. To be human is to *have* opinions, thoughts, ideas and passions that belong to no one else but yourself.
872. Well, I've *got* a thought about that, which will be completely illegal.
873. You *got* any thoughts? Any recent caffeine or alcohol use?
- C:
874. Он сам није *имао*, нити икад може *имати*, ниједну мисао коју О'Брајен није још одавно упознао, испитао и одбацио.

Ментална манипулација заснована је и на представама руковања опредмећеним умом, дакле УМ није простор у који се смешта опредмећена мисао, већ је сам предмет који подлеже туђем утицају. Реализације које се наводе испод првенствено су размотрене у сегменту 4.2.3.2. као језичке манифестације метафора УМ ЈЕ ПРЕДМЕТ И УТИЦАТИ НА НЕЧИЛИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ОБЛИКОВАТИ ПРЕДМЕТ. Као учестале језичке реализације датог пресликавања том приликом су забележени изрази (*пре*)*обликовати* и *заврнути* (E: (*re*)*shape* и *twist*, в. примере 294–297), што је додатно илустровано примерима 875 и 879. Метонимија ИСТАКНУТО СВОЈСТВО ЗА КАТЕГОРИЈУ омогућава да се скуп сталних интелектуалних и психичких особина (карактер) јави на месту УМА који је заправо, метафорички, обликован предмет. Поред ових језичких израза, у грађи је такође документован израз E: *to fashion* (876) као пример истог појмовног пресликавања (УТИЦАТИ НА НЕЧИЛИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ОБЛИКОВАТИ ПРЕДМЕТ). У сегменту 4.2.3.2.2. истакнуто је да се међу учесталим представама менталне манипулације у енглеској грађи јавља обликовање металног предмета (в. примере 317–323). Метафоре УМ ЈЕ МЕТАЛНИ ПРЕДМЕТ, МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ КОВАЊЕ МЕТАЛА И БИТИ ПОВОДЉИВ ЈЕ БИТИ КОВАН реализују се на нивоу лексема E: *to mold* (877–878) и E: *to forge* (321). Облик који ум поприми представља ново становиште које човек заступа. У српској грађи није забележена слична реализација у домену когниције.

E:

875. The central concern of this study, however, is the influence of the earlier epistemological model--; that is, the computational theory of mind and computer metaphors--; on the literary conventions *shaping* fictional minds.
876. When children are under the mother's eye, she has an opportunity of *fashioning* their minds aright.
877. "We're literally *molding* and *shaping* the minds of these kids... There are these massive people on YouTube and Twitch that are not doing anything with the responsibility they have," says Ninja.
878. I killed myself and really held myself back from enjoying it because for one, I allowed the constant teasing and rejection to *mold* my mind *into* somethin it wasn't... and that took years to undo.

C:

879. Њен карактер ће се неизменљиво *обликовати* [...].

Физичка активност деловања на облик предмета служи као изворни домен за метафоричку репрезентацију негативног утицаја на туђ начин размишљања. То се у енглеском језику постиже употребом глагола као што је E: *to warp* (880). Радња описана овим глаголом проузрокује искривљеност, која најчешће настаје под утицајем топлоте и у пренесеном значењу указује на сулуде мисли. Српска грађа дала је потврду за метафору ИЗВРШИТИ НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ИЗВИТОПЕРИТИ ПРЕДМЕТ у виду глагола C: *сажећи* (881) чије основно значење указује на оштећење нането ватром, што може подразумевати и промену облика. Разлика између два забележена израза је у томе што глагол E: *to warp* (880) примарно истиче значењску компоненту промене облика, а секундарно компоненту начина (тј. ватру) на који се тај облик мења ("if something warps, or if heat or cold warps it, it becomes bent or twisted, and loses its original shape", *Longman*, значење 1), док глагол C: *сажећи* (882) акценат ставља на ватру као узрок оштећења („уништити ватром, сагорети, спалити; опржити, опалити“ РСЈ 2011: 1161). Такође се треба осврнути на чињеницу да исправно размишљање почива на представама праве линије, како је истакнуто у случају језичких израза E: *woolly* и C: *замрсити се* (в. примере 325 и 331) који илуструју метафору КОНФУЗНО ЈЕ УВИЈЕНО, а затим и у случају израза „*уврнуте* идеје“ (енгл. "*twisted ideas*") који указује на метафорички пар НОРМАЛНО ЈЕ ПРАВО и НЕНОРМАЛНО ЈЕ ИСКРИВЉЕНО (в. примере 297–298). Према томе, постоји више потврда за то да говорници енглеског и српског језика исправан и јасан начин размишљања поистовећују са правом линијом или равном површином.

E:

880. None of those things are true, but the power of repetition with authority to *warp* minds is sort of the point of the film.

C:

881. [...] јер од пре три дана јурим као суманут путем од Марсеља ка Паризу, беснећи што не могу да бацим на две стотине миља испред себе мисао која ми *сажиже* мозак.

Уз то, у енглеској фрази E: *have/get one's head (screwed) on right/straight* (882–883) схема ВЕРТИКАЛЕ доприноси реализацијама метафоре НОРМАЛНО ЈЕ ПРАВО. Усправан, правилан положај ентитета одговара правилном размишљању:

E:

882. Shrinks will *get his head on straight*, Sarge.

883. Then, like, you have to *keep your head on* even then. You have to make the right choices, understand?

Домен чија лексика показује висок степен проширења значења на поље когниције јесте домен МАШИНЕ, у складу са којим се процес мишљења описује као механички рад (МИШЉЕЊЕ ЈЕ МЕХАНИЧКИ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ), рад моторног возила (МИШЉЕЊЕ ЈЕ РАД МОТОРНОГ ВОЗИЛА), електричног апарата (МИШЉЕЊЕ ЈЕ РАД ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА) или рад компјутера (МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА ПОДАТАКА). Све метафоричке разраде ових метафора образложене су у поглављима насловљеним у складу са типом сложене машине (в. поглавље 4.2.3.1. за домен СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ; поглавље 4.2.3.1.1. за домен МОТОРНОГ ВОЗИЛА; поглавље 4.2.3.1.2. за домен ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА; поглавље 4.2.3.1.3. за домен КОМПЈУТЕРА). Табеларни прикази подлежаћих пресликавања су приложени том приликом, те се не наводе у Табели 37 која сумира резултате овог поглавља, са циљем да се избегну непотребна понављања. У склопу овог поглавља излистана су само она пресликавања која се тичу мишљења. Будући да нема метафора које већ нису описане у датим поглављима, у наставку се искључиво у циљу илустрације пружају додатни примери са већ описаним метафоричким језичким изразима, али има и примера који садрже нове језичке реализације.

Када је реч о механичком раду, функционисање машине помоћу механизма (891; E: *mechanism* у примеру 884) пресликава се на когнитивни процес мишљења који се одвија у мозгу (E: *to work* у примеру 885, *to churn* у примеру 886; C: *бити у покрету* у примеру 891, *радити* у примеру 892, *функционисати* у примеру 893). Регулисање рада машине (“a small change made to a machine, system, or calculation”, *Longman*, значење 1) пресликава се на промену у начину размишљања (E: *adjustment* у примеру 887), а контрола њеног рада на менталну контролу (E: *to control* у примеру 888; C: *контрола* у примеру 893). Неисправно функционисање механизма пресликава се на погрешан начин размишљања (E: *malfunction* у примеру 889; C: *оштетити* у примеру 248), односно ГРЕШКА У МИШЉЕЊУ ЈЕ КВАР МАШИНЕ. Сходно овим представама престанку размишљања одговара гашење машине (C: *отказати* у примеру 894; E: *to shut down* у примеру 890).

E:

884. I think the underlying mental *mechanisms* are the same as those used by the right for discarding fossil evidence, or evidence of global temperature change.

885. I can see your mind *working* and-and you looking for the perfect words to make this better.

886. Their minds are already *churning* with muddled fantasies.

887. We had made the physical adjustments required of us. The mental *adjustments* were giving us more trouble.

888. He *controls* the morale and minds of the people while I only control the ships operations.

889. What is at least semi-interesting about this latest failed doomsday prediction is the mental *malfunction* that led Camping to his conclusions in the first place, and the reaction of believers after his spectacular failure.

890. “It really is a place for us just to *shut down*,” Mr. Caudill said.

С:

- 891. Али *механизам* свести сада је *био у покрету*, и сан више није хтео да дође.
- 892. То растерећење његове главе имало је доброга дејства и на њену унутрашњост, његов мозак поче опет да *ради*.
- 893. Први пут од времена Стаљина, Партија, Влада и Армија налазиле су се под *контролом* једног мозга. Како овај мозак *функционише* још се није знало [...].
- 894. Ухватила ме паника. Мозак ми *отказао*.

Корпусно потврђене реализације процеса мишљења путем израза из домена КОМПЈУТЕРА укључују изразе Е: *to process* (895), *to compute* (896), *to run a simulation* (897), *to encode* (898), односно С: *обрадити* (900). Наведени метафорички језички изрази читавају метафоре МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА ПОДАТАКА И МИСЛИ СУ ПОДАЦИ. Приликом описа метафора заснованих на домену КОМПЈУТЕРА, приложене су илустрације начина размишљања који је својствен једном појединцу путем израза *програмиран* (Е: *programmed* у примеру 284; С: *кодирати* у примеру 901), као и илустрације које се односе на измену начина размишљања путем израза С: *репрограмирати* (902; Е: *reprogram* у примеру 289). Метафора МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ РЕПРОГРАМИРАЊЕ која се уочава на нивоу израза (*ре*)*програмирати* исказана је у корпусима и путем израза *хаковати* (903; Е: *to hack* у примеру 899).

Е:

- 895. Without the totality of her mind to *process* the information she'd just received, all she could think about was Alex.
- 896. Whatever! You guys's brains just can't *compute* complex plans like mine can!
- 897. Imagination, as Barlow explains it, is the result of our brains constantly *running simulations* on all of the ways we might be killed at any given moment.
- 898. The only way to know how my brain *encodes* this kind of specific information would be to monitor its activity [...].
- 899. [...] the corpo's goons aimed guns at our heads and tried (unsuccessfully) to *hack* our minds.

С:

- 900. Користећи рачунарско опонашање (модел) како мозак *обрађује* слике, снимљени узорци неуролошких збивања (активности) претварају се у слике онога што је испитаник видео.
- 901. Многи се данас рађају *кодирано* (или клонирано?) неписмени и нема им никакве вајде од школовања.
- 902. Заглупљивање Интернетом. Да ли „медиј свих медија“ *репрограмира* наш мозак?
- 903. На тај начин могуће је неопажено прићи сневачу и у сну „*хаковати*“ потребне мисли и идеје.

Домен МОТОРНОГ ВОЗИЛА спецификује мишљење одговарајућом лексиком која укључује израз *курблати* (908; Е: *to crank* у примеру 904). Дати израз указује на подстицање на активност мишљења тако што се као изворни домен користи ручица за паљење аутомобила, реализујући тако метафору ПОДСТАЋИ НА РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ КУРБЛАТИ. На основу израза Е: *be in/go into high gear* (905) и С: *убацити у брзину* (*прву*,

другу, *трећу*...) у примеру 909, в. пример 254) може се формулисати пресликавање БРЗИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БРЗИНА КРЕТАЊА МОТОРНОГ ВОЗИЛА, док израз Е: *to hijack* (906) реализује метафору УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА МОТОРНОГ ВОЗИЛА. На сам рад мотора, који се пресликава на мишљење, може се указати узрочном метонимијом ЗВУК ЗА ДОГАЂАЈ КОЈИ ГА ПРОУЗРОКУЈЕ (енгл. SOUND FOR EVENT CAUSING IT)⁷⁶, те израз Е: *to thrum* (907) такође представља реализацију метафоре МИШЉЕЊЕ ЈЕ РАД МОТОРНОГ ВОЗИЛА. Овај тип узрочне метонимије⁷⁷ поменут је у случају енглеских изрази Е: *to rattle around* и *to bang around* (в. примере 801–802), али ни у том, као ни у овом, случају није забележен у српском делу грађе.

Е:

904. So we start, you know, *cranking* our brains, To figure out who would be the best person to give that rose to.
905. My brain *kicked in high gear*.
906. I mean just because your brain's *hijacked* by highly stimulating foods, that doesn't mean you can't do things about it.
907. The thought of something happening, something going wrong, *thrummed* through Zarina.⁷⁸

С:

908. Легенда уз коју расте српски народ. „Ова мисао *курбла*, подстиче, ексцитира, надахњује, пуни људе националним осећањем [...]“.
909. Између десет и тринаест сати наш мозак се *убацује у већу брзину* и то су за њега три најактивнија сата у дану.

Сужене представе домена МАШИНЕ које полазе од домена ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА су у прикупљеној грађи биле засноване на проширеном значењу лексема Е: *to short-circuit* (910) и С: *прострујати* (911) приликом описа мишљења. Ови изрази послужили су као илустрације метафора ПРОТОК МИСЛИ ЈЕ ПРОТОК ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ. Штавише, израз на енглеском језику (Е: *to short-circuit*) реализује метафору ГРЕШКА У РАЗМИШЉАЊУ ЈЕ КРАТАК СПОЈ.

Е:

910. That sound you just heard was your brain *short-circuiting*.

С:

911. Флојд је био толико запањен да за тренутак није успео да доведе у везу сјај са Јупитером; прва помисао која му је *прострујала* кроз ум била је: супернова!

Домен ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ је у једном од претходних поглавља дисертације (в. 4.2.4.2.) размотрен из угла ПРИРОДНИХ ПОЈАВА које одају светлосну и/или топлотну енергију. Утврђена је појмовна метафора РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ПАЉЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ (Е: *lights up, to alight*), која се бележи и у примерима као што су 912–916. Међутим, у корпусу се проналазе и представе вештачких извора енергије попут *сијалице* (916; Е: *a light bulb* у примеру 914) или божићне јелке (Е: *a christmas tree* у примеру 915) чији сјај

⁷⁶ В. Раден, Кевечеш (2007).

⁷⁷ За друге примере метонимија у оквиру ИКМ узрочности, в. Раден, Кевечеш (2007).

⁷⁸ Грађа енглеског језика дала је потврду општијег пресликавања УНУТРАШЊИ ГЛАС (МИСАО) ЈЕ БУКА (“‘Often times, we have more noise in our heads than what’s going on around us,’ she said.”) из којег није могуће утврдити радњу која доводи до звука, те није јасно да ли бука настаје услед кретања ентитета по простору или је последица рада машине као у досад анализираним примерима.

(E: *to go off, to burn, to light up*) представља процес мишљења. Скуп 912–916 се може спецификовати као метафоричко пресликавање: РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ПАЉЕЊЕ ВЕШТАЧКОГ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ. Метафорички приказ паљења сијалице заправо подједнако захвата процесе јављања идеје и разумевања (нпр. „Да ли га је неко посаветовао или му се *упалила сијалица*, тек убрзо је постао политички активан.“). Према речницима *Longman*, *Macmillan* и *PCJ* израз *сијалица се упалила у нечијој глави* (E: *a light bulb goes off/on (in someone's head)*) представља иновативну метафору, али речник *Merriam-Webster*, рецимо, бележи метафорично значење.

E:

912. When dreaming sleep begins, the middle brain “*lights up*” with activity.
913. There was much to ponder but for some reason, Laurie’s first thoughts *alight* upon details.
914. “Next, he’ll set his sights on becoming a personal trainer. It’s like* *a light bulb went off* in his head, and it *burns* every day,” his mother said.
915. Your brain, which has been shaped by evolutionary forces to *light up* like* *a christmas tree* when it recognizes fertile pieces of land (lots of sun, plenty of greenery for eating, rivers for fishing, forests for hunting, fresh air for breathing, etc.), does exactly what it has been doing for millions of years.

C:

916. Испробавао је комбинације и „*сијалица* му се коначно *упалила*“. Ипак, није веровао да то пре њега неко већ није измислио.

Испитивање домена БИЉКЕ (в. 4.2.2.3.) показало је да овај домен пружа језичка средства за опис више фаза процеса мишљења. Конкретније, идеји у зачетку одговарала је клица, идеји коју човек развија у себи одговарало је гајење биљке, појави мисли одговарало је ницање, формирању мисли одговарало је сазревање биљке, а општеприхваћеност мисли у друштву реализована је као увреженост биљке (в. примере 215–226). Преноси који су релевантни за пример 917 тичу се репрезентације МИСЛИ као СЕМЕНА и УМА као ЗЕМЉИШТА јер се сејање (E: *to seed*) поима као настанак нових идеја (МИСАО ЈЕ СЕМЕ). Идентичан израз, употребљен у контексту где се туђ ум поима као земљиште предочава процес менталне манипулације (МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ САЂЕЊЕ, у примеру 918–919). Детаљан опис метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАЗВОЈ БИЉКЕ се може наћи у сегменту 4.2.2.3., те су разраде овог пресликавања такође заобиђене у Табели 37.

E:

917. I love examples when I learn, even if its to *seed* further ideas.
918. But right in the middle of it, there’s some strangeness kind of just *seeding* that idea that maybe things are going somewhere different.

C:

919. [...] нагласио је да су млади људи имали много разлога за незадовољство и да су желели да *усаде* људима мисао да нешто може да се промени боље.

Изрази E: *to build* (920) и *to form* (921), из енглеске, и C: *(re)конструисати* (922), из српске грађе, проширују своја основна значења са физичке изградње објеката на формирање мисли. Њима се односи и ентитети везани за домен ГРАЂЕВИНЕ преносе

на домен УМА у виду следећих пресликавања: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МИШЉЕЊЕ ЈЕ ГРАЂЕЊЕ И МИСАО ЈЕ ГРАЂЕВИНА.

Е:

920. The People-Science Cost of Vacancy tool you sent me was very useful in *building* ideas on how to do this.

921. But before this idea could *form* fully, he went on: Poor old Phoebe.

С:

922. Ако је могуће накнадно (*ре*)конструисати Демокритову моралну мисао, односно потенцијално етичко учење, онда бисмо, пре свега, морали обратити пажњу на његове мисли о политици [...].

За учење и мишљење заједничко је ослањање на домен ХРАНЕ/ПИЋА. Када је реч о учењу, поређење две грађе довело је до закључка да између примера на енглеском и српском има међујезичких разлика будући да се глаголи Е: *to feed* (в. примере 545–546) или *to consume* (в. пример 547) користе као реализације метафора ЗНАЊЕ ЈЕ ХРАНА/ПИЋЕ и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ/ПИЋА, док је у српском учесталија употреба глагола С: *напојити* (*се*) (в. примере 548–549), то јест ослањање на метафоре ЗНАЊЕ ЈЕ ПИЋЕ и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ПИЋА. За когнитивни процес мишљења, енглеска грађа је поново истакла употребу израза из оба домена (одн. ХРАНЕ или ПИЋА), посредством глагола Е: *to consume* (923), али и употребу само једне могућности, на шта указује глагол *жвакати* (Е: *to chew on* у примеру 924). Дакле, један исти глагол, *конзумирати* (Е: *to consume*), у енглеском језику може реализовати два процеса, али је за тренутне потребе битна његова реализација метафора МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ/ПИЋА и МИСАО ЈЕ ХРАНА/ПИЋЕ у примеру 923, док се сужење ових метафора на домен ХРАНЕ одвија у примеру који следи (МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ, МИСАО ЈЕ ХРАНА, у примеру 924). За разлику од когнитивног стања знања, у српској грађи је за процес мишљења атестиран приказ мисли путем израза С: *храна* (925), према томе МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ.

Е:

923. I... found myself thinking about her more and more, just *consuming* my thoughts.

924. Your brain needs something to *chew on*, and I couldn't find a Rubik's Cube.

С:

925. У њој су само боје а нема плода, и дајући *хране* уму, она ништа не даје осећањима.

Уколико се течност или храна које се уносе спецификују као ОТРОВ, ментална активност која се одвија јесте негативни ментални утицај (Е: *to poison* у примеру 926; С: *отровати* у примеру 927). На појмовном нивоу пресликавање гласи: ИЗВРШИТИ НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ НА НЕКОГА ЈЕ ОТРОВАТИ.

Е:

926. They use the Internet to *poison* the minds of individuals inside our country; their actions undermine and destabilize our allies.

С:

927. Нешто ми је *отровало* мозак, постао сам зао и смушен.

Осим тога, у енглеској грађи се јавља и израз *инфициран* (Е: *infected* у примеру 928) са сличном појмовном подлогом: ИЗВРШИТИ НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ НА НЕКОГА ЈЕ ИНФИЦИРАТИ⁷⁹, али другачијим основним значењем, јер бактерије захватају део ткива, не уносе се као храна, већ спадају под домен ЗДРАВСТВЕНОГ СТАЊА. Примеру 928 сличан је пример 929 који садржи српски израз С: *заразити* будући да овај глагол значи „инфицирати“.

Е:

928. These people's minds are *infected*... and the *infection* is called Islam.

С:

929. Виктор истиче како су се Југословени жалили на инфлацију, истовремено покушавајући да му мозак *заразе* социјалистичким идејама.

Преклапања између поља менталног и физичког истичу се и у случају менталне контроле (МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА), што је на плану језика у преузетим примерима било описано путем више израза. Читава скупина израза поразумевала је представу УМА као заточеног ЖИВОГ БИЋА. У питању су изрази *по/заробити* (934; Е: *to enslave* у примеру 930), *бити талац* (Е: *be (a) hostage to something* у примеру 931), *оковати* (Е: *to shackle* у примеру 932; С: *ослободити се окова* у примеру 935), *јарам* (Е: *yoke* у примеру 932), *привезати* (Е: *to tether* у примеру 933) и *замка* (936). Представе се крећу од УМА као ЧОВЕКА (нпр. 930–931, 934–935) до ЖИВОТИЊЕ чије се кретање контролише (932–933, 936), док подлежна метафора гласи КОНТРОЛИСАТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОНТРОЛИСАТИ КРЕТАЊЕ.

Е:

930. According to the old legends a trickster god lives in Madness Gap-the Briar Rabbit, sometimes the Monkey King or Hanuman depending on regional versions of the legend- he *enslaves* the minds of all who try to pass through.

931. I know Nancy Meyers is *holding your brain hostage*, so I'm gonna let that slide.

932. Does doing so make him worthy of even more contempt than those voters whose minds are *shackled* to the yoke of* Roman Catholicism?

933. In part to be available for Norah, but more than that, I didn't want the chance to think, wanted my mind *tethered*.

С:

934. Елинорина осећања у тренутку поласка била су много одређенија. Она није никога ко би њене мисли *дуже заробио*; није остављала за собом никога живог за кога би иједног тренутка жалила што одлази [...].

935. А сада замисли – наставих ја – како би они поступили кад би им стварно успело да се *ослободе окова* и излече од незнања.

936. [...] политички ритуал нипошто није случајно преживели заостатак прошлости: напротив, он је изванредна *замка* за данашњи, савремени ум.

⁷⁹ Докинс (1990) се у својој *Мим теорији* служи метафором ИДЕЈА ЈЕ БОЛЕСТ како би објаснио ширење идеје у друштву. Ова метафора је омогућена тиме што вируси и идеје садрже информације (Гоутли 2007: 137).

Енглески језик поседује високо конвенционализовани језички израз чије основно значење (“to think carefully about a difficult question or problem”, *Longman*) подразумева гестикулацију која потврђује цереброцентрично разумевање ума и когниције. У питању је фраза Е: *scratch your head* (937–938) путем које се ум лоцира у пределу главе. Иако речник РСЈ не показује да је израз конвенционализован, у грађи је атестиран истоветан израз који на српском језику гласи С: *почешати се по глави* (939). Метафоричност ове фразе заснива се на метонимији која се може формулисати као РАДЊА СТОЈИ ЗА МЕНТАЛНИ ПРОЦЕС, то јест чешање по глави која је локус мишљења указује на сам процес мишљења. Слична метонимија уочена је у домену емоција и формулисана је као ФИЗИОЛОШКА РЕАКЦИЈА ИЛИ ЕМОЦИОНАЛНИ ИЗРАЗ СТОЈИ ЗА ЕМОЦИЈУ (THE PHYSIOLOGICAL AND EXPRESSIVE RESPONSES OF AN EMOTION STAND FOR THE EMOTION, в. Кевечеш 2000: 5, 134), те се по узору на њу у дисертацији формулише пандан у домену когниције. Метонимијски заснована метафора МИСЛИТИ ЈЕ ЧЕШАТИ СЕ ПО ГЛАВИ може послужити као мултимодални приказ мишљења. Према Форсвиллој (2005) типологији визуелних елемената, ова радња би припадала *пренаглашеном индексу* (енгл. *exaggerated indexical sign*) јер је физички одраз датог когнитивног процеса.

Е:

937. Baltimore’s unrelenting epidemic of gun violence leaves city and police officials *scratching their heads* about how best to abate this public health scourge.
938. Until a few decades ago, lunar observers were left *scratching their heads* trying to explain its form.

С:

939. [...] рецимо кад Т. С. Елиот спомене магарећу чељуст, ту *се* и професор мало *почеше по глави*, ако не би објаснио догађај са Самсоном (и друге честе алузије), узалуд је обрађивао ту песму.

Напоследку, енглески израз путем којег се процес менталне манипулације често описује јесте Е: *to brainwash* или *brainwashing*. Гоутли (2007: 2) се ослања на увреженост датог израза, у складу са којим је насловио књигу *Washing the brain*. У њој аутор разматра однос метафоре и скривених идеологија. Иако је проширење значења очевидно у самим изразима, данас изрази Е: *to brainwash* или *brainwashing* ортографски одговарају једној речи и имају искључиво једно, апстрактно значење менталне манипулације, те се према параметрима метафоричности лексеме не могу означити метафоричким језичким изразима. У српском језику, са друге стране, глагол С: *испрати* одликује се дословним значењем испирања унутрашњости (РСЈ 2011: 472), те има основа за метафоричко читање какво се среће у примерима 940–941. Метафоре МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ ИСПИРАЊЕ САДРЖАТЕЉА И УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ које се у тим примерима проналазе, сигнализоване су употребом наводника („“) у примеру 940. Ментална манипулација коју примери из српске грађе описују тиче се како замене постојећих мисли новим (940), тако и наметање штетних мисли (941). Ова два значења Гоутли (2007: 2) истиче као разлику између првобитног значења речи Е: *brainwashing* које је истоветно ономе у примеру 940 и оног са којим се израз данас користи, тј. вршење пропаганде (941).

С:

940. Како је најављено, у филму зли Локи (Том Хидлстон) „*испере мозак*“ Брусу Банеру и тако оствари контролу над Хулком.

941. Ми смо сви црнци, рекао сам. Теби су *испразнили* мозак белци који мрзе твоју обојеност.

Спецификације опште метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ у највећем броју реализација сужене су на домен КРЕТАЊА. Односи који важе унутар тог пресликавања су следећи: физички напор → ментални напор, путања кретања → начин размишљања, промена правца кретања → промена начина размишљања, кретање у различитом смеру → неслагање, водич → мисао, престанак кретања → прекид мишљења. Кретање врши мисао која је схваћена као ентитет у покрету, док у фокусу може бити било који аспект ове активности. У анализираној грађи забележен је аспект начина кретања, углавном у погледу брзине (брзина кретања → брзина мишљења) и смера (циклично кретање → понављање мисли), поред чега је, у енглеској грађи, забележен и аспект звука (звук који настаје при кретању → унутрашњи глас). Улога ума као садржатеља истиче се спојем глагола и предлога (Е: *to walk into*; С: *ућу се у*) или глагола који садржи ту семантичку компоненту (нпр. Е: *to enter*; С: *ућу*). Мисао такође има улогу статичног ентитета на који човек наилази током кретања, што је у супротности са претходним преносима у којима је УМ означен као ПРОСТОР. Један део примера који се тиче РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА заснован је на представама смештања опредмећених мисли у простор ума, где важе односи: преуредити простор → променити начин размишљања, испунити садржалац → извршити утицај на нечије мишљење. Други скуп реализација заснива се на преузимању предмета из средине (→ добити идеју) или размени предмета (→ размена мишљења), што за последицу има изједначавање личног мишљења и поседованог предмета. Уколико се УМ прогласи за ПРЕДМЕТ, учестале су метафоричке представе деловања на његов облик, чиме се постиже опис, најчешће, негативног утицаја на туђе мишљење. Потврђена су пресликавања са домена ВЕШТАЧКОГ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ (паљење вештачког извора енергије → мишљење), домена ГРАЂЕВИНЕ (грађење → мишљење), домена ХРАНЕ (конзумирање хране → мишљење, отровати → имати штетан утицај на туђе мишљење) и домена ЗДРАВСТВЕНОГ СТАЊА (инфицирати → имати штетан утицај на туђе мишљење). Метафора МИСЛИТИ ЈЕ ЧЕШТИ СЕ ПО ГЛАВИ издваја се по својој метонимијској подлози: РАДЊА СТОЈИ ЗА МЕНТАЛНИ ПРОЦЕС. Из табеларног приказа (Табела 37) се може закључити да су одступања у метафоричкој репрезентацији мишљења минимална.

Табела 37. Метафоричка репрезентација процеса МИШЉЕЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНИ НАПОР ЈЕ ФИЗИЧКИ НАПОР ^{Е, С}	I haven't been doing the mental gymnastics	„ментална гимнастика“ припада мушком свету
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{Е, С} НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПУТАЊА КРЕТАЊА ^{Е, С}	all mental paths led to God	није налазио <i>пут</i> ка решењу
	ПРОМЕНА НАЧИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПРОМЕНА ПРАВЦА КРЕТАЊА ^{Е, С}	This shift in legal thought brought constitutional concerns	даје могућност да се мисао <i>заомишља</i>

	НЕСЛАГАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ У РАЗЛИЧИТОМ СМЕРУ ^{Е, С}	their ideas <i>diverged</i>	да се чују и <i>супротна</i> мишљења
	СЛЕДИТИ МИСАО ЈЕ ПРАТИТИ ВОДИЧА ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ВОДИЧ ^{Е, С}	I <i>follow</i> my thoughts	да послужи као идеја <i>водиља</i>
	ПОЈАВА МИСЛИ ЈЕ КРЕТАЊЕ ЕНТИТЕТА ДО ОДРЕЂЕНОГ ПРОСТОРА ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ ^{Е, С} УМ ЈЕ ПРОСТОР ^{Е, С}	the thought <i>comes</i> to mind	идеје не <i>долазе</i> ако се стоји седећи за сточићем
	ПОМИСЛИТИ ЈЕ ПРОЋИ КРОЗ ПРОСТОР ^{Е, С} БРЗИНА МИШЉЕЊА ЈЕ БРЗИНА КРЕТАЊА ^{Е, С}	things are <i>racing</i> <i>through</i> our minds	Његов ум је <i>јурио</i>
	ПОНАВЉАЊЕ МИСЛИ ЈЕ НЕПРЕСТАНО ОКРЕТАЊЕ ЕНТИТЕТА ^{Е, С}	thoughts <i>turn</i> <i>over</i> in my mind	Боли ме глава од мисли које <i>се</i> <i>преврћу</i>
	ПРЕКИД МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ ПРЕСТАНАК КРЕТАЊА ^{Е, С}	he couldn't <i>stop</i> the thought	Мозак ми <i>стаде</i>
ЗВУК ЗА ДОГАЂАЈ КОЛИ ГА ПРОУЗРОКУЈЕ ^Е	УНУТРАШЊИ ГЛАС (МИСАО) ЈЕ ЗВУК ^Е	the context <i>banging</i> <i>around</i> in my head	
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С}	ПРОМЕНИТИ НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ГУРНУТИ НЕКОГА У ОДРЕЂЕНОМ ПРАВЦУ ^Е	people were easily <i>swayed</i> by dangerous ideas	
	КОНТРОЛИСАТИ НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ЗАТОЧИТИ ЖИВО БИЋЕ ^{Е, С}	minds are <i>shackled</i> to the <i>yoke</i> of* Roman Catholicism	<i>замка</i> за данашњи, савремени ум
	ПОМИСЛИТИ ЈЕ НАИЋИ НА ЕНТИТЕТ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ ^{Е, С}	How the couple <i>came</i> <i>upon</i> the idea	ум <i>проналази</i> одговоре
	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА ^{Е, С} ПРОМЕНИТИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ПРЕУРЕДИТИ ПРОСТОР ^{Е, С}	the mental <i>re-</i> <i>organization</i>	Прво <i>преуредити</i> себе
	МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ ИСПИРАЊЕ САДРЖАТЕЉА ^С		Теби су <i>испразни</i> мозак белци
	ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ИСПУНИТИ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	he <i>puts</i> these thoughts <i>in</i> people's minds	право да може човеку да <i>убације</i> рђаве мисли

НОРМАЛНО ЈЕ ПРАВО ^{Е, С}	ДОБИТИ ИДЕЈУ ЈЕ УЗЕТИ ПРЕДМЕТ ^Е МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ ^Е	Where did she <i>get</i> the idea	
	РАЗМЕНА МИШЉЕЊА ЈЕ РАЗМЕНА ПРЕДМЕТА ^{Е, С} ДОБИТИ ИДЕЈУ ЈЕ (ПРЕ)УЗЕТИ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	ideas <i>taken from</i> experts	Боме ће <i>преузети</i> ту идеју
	МИСАО ЈЕ ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ ^{Е, С}	You <i>got</i> any thoughts?	нити икад може <i>имати</i> , ниједну мисао
	УТИЦАТИ НА НЕЧИЈИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ОБЛИКОВАТИ ПРЕДМЕТ ^{Е, С} УМ ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	<i>fashioning</i> their minds aright	карактер ће се неизменљиво <i>обликовати</i>
	ИЗВРШИТИ НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ИЗВИТОПЕРИТИ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	power of repetition with authority to <i>warp</i> minds	мисао која ми <i>сажиже</i> мозак
	РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ПАЉЕЊЕ ВЕШТАЧКОГ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ ^{Е, С}	brain <i>light[s] up like* a christmas tree</i>	<i>сијалица</i> му се коначно <i>упалила</i>
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ ГРАЂЕЊЕ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ГРАЂЕВИНА ^{Е, С}	before this idea could <i>form</i> fully	(<i>ре</i>) <i>конструисат</i> и Демокриту моралну мисао
РАДЊА СТОЈИ ЗА МЕНТАЛНИ ПРОЦЕС ^{Е, С}	МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ХРАНА ^{Е, С}	brain needs something to <i>chew on</i>	дајући <i>хране</i> уму
	ИЗВРШИТИ НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ НА НЕКОГА ЈЕ ОТРОВАТИ ^{Е, С}	use the Internet to <i>poison</i> the minds	Нешто ми је <i>отровало</i> мозак
	ИЗВРШИТИ НЕГАТИВНИ УТИЦАЈ НА НЕКОГА ЈЕ ИНФИЦИРАТИ ^{Е, С}	people's minds are <i>infected</i>	покушавајући да му мозак <i>заразе</i> социјалистичким идејама
	МИСЛИТИ ЈЕ ЧЕШАТИ СЕ ПО ГЛАВИ ^{Е, С}	observers were left <i>scratching their heads</i>	ту <i>се</i> и професор мало <i>почеше по глави</i>

4.3.7. Веровање

Слично когнитивном стању знања, веровање се такође може окарактерисати као пасивнији аспект когниције, јер је реч о стању. Систем (моралних, естетичких или идеолошких) вредности најучесталије се посматра из угла појединца, те не изненађује учесталост домена ПОСЕДОВАЊА у грађи при опису личних уверења. Треба напоменути да поседовање у првом реду подразумева какву физичку својину, док је засебно

одбројчано значење апстрактније природе и покрива ставове, мишљења или особине (в. *Longman* значење 1; PCJ 2011: 964). Као што и сама теорија о утеловљеном искуству налаже, однос са физичким предметима које човек поседује служи за разумевање апстрактнијих концепата попут веровања.

Документовани израз Е: *to have* (942–944), односно С: *имати* (946), и фраза *have no doubt* (945) показују да веровање подлеже опредмећивању на основу чега постаје ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ, док се само стање приказује појмовним пресликавањем: ВЕРОВАЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАЊЕ. То у исто време значи да се сумња реализује на исти начин на појмовном плану (945), јер је реч о непотпуној вери у некога/нешто (СУМЊАЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАЊЕ). Српска фраза С: *примити здраво за готово* (947) мотивисана је искуством и знањима о присвајању онога што се пружа, тако туђе уверење постаје лично.

Е:

942. I'm afraid it is part of the criticism: people *have* this belief that social interaction should just come naturally and people should't build models of it to understand it better [...].
943. While I *have* little doubt that Tesla CEO Elon Musk's plan to build 20,000 cars next year are at least viable, it seems unlikely that the company will be able to sell twenty thousand cars in the same time frame.
944. I'm sure it's healthy but I *have* doubts about too many artificial sweeteners.
945. I *have no doubt* in my mind that he loved Florida, or gator nation in general.

С:

946. Да ли сам *имала* веру? *Имала* сам веру, у то немојте сумњати.
947. Кад боље размислим, нисам сигуран да ће он моје речи *примити* здраво за готово.

Уверење се надаље исказује изразима из домена КОНТРОЛЕ за који метонимијски стоји шака (ШАКА СТОЛИ ЗА КОНТРОЛУ). Поступак захватања ентитета шаком пресликава се на увереност у нешто, што се може исказати појмовном метафором ВЕРОВАТИ ЈЕ ДРЖАТИ НЕШТО У ШАЦИ (Е: *to hold (onto)* у примерима 948–949), важи и супротан процес ПРЕСТАТИ ВЕРОВАТИ У НЕШТО ЈЕ ПУСТИТИ ЕНТИТЕТ ИЗ РУКУ (Е: *to let go (of)* у примерима 949–950). Супротне радње служе за опречна когнитивна стања. Илустрација под бројем 951 (С: *држати*) истоветна је оној под 948. Српска грађа дала је и потврду пресликавања ВЕРОВАТИ ЈЕ ДРЖАТИ НЕШТО У ШАЦИ у виду глагола С: *држати се* (952) у којем се опажа сличност између физичке радње придржавања за нешто (PCJ, значење 1.а.) и апстрактног стања које речник описује као лично мишљење (PCJ, значење 6.б.), што га чини идентичним ономе у 949 (Е: *to hold onto*).

Е:

948. That is, people *hold* many contradictory thoughts and feelings about cancer and death and dying.
949. I will *hold onto* the idea until it has been properly tested. Popperian science is about being able to *let go* of an idea when the evidence goes against it, but it is also about being able to *hold onto* an idea until the evidence has been collected, if you have enough reasons to believe it might be true.
950. Some ideas are hard to *let go of*, once they *take root*.

С:

951. Ето, на пример, спиритисти... ја их веома волим... замисли, они *држе* да су корисни за веру, јер им ђаволи са онога света рожиће показују.
952. Језиди имају своју веру и обичаје и *држе се* њих.

Слично томе, за опис туђег мишљења које је се процењује као ваљано и вредно присвајања истакао се конвенционализовани израз *пригрлити* (955; Е: *embrace* у примерима 953–954) или С: *прихватити* (в. примере 371, 451).

Е:

953. This doesn't mean I don't *embrace* this idea of consumerization. I am a big believer in it.
954. Paul and his team to a Flat Earth conference where he pretends to *embrace* the idea that the world is not round.

С:

955. Угрожено друштво, изложено насртајима сваке врсте, брзо је стога *пригрлило* мисао о страдању и жртви свога владара, о изузетности његовог подвига.

Метафора УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ открива представу уверења и сумњи као садржаја који се оставља (Е: *to leave*) унутар садржатеља и којим се он испуњава (Е: *to fill*). Појмовне метафоре би стога гласиле УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ, УВЕРЕЊЕ/СУМЊА ЈЕ САДРЖАЈ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ И ПРОУЗРОКОВАТИ СТАЊЕ ЈЕ ИСПУНИТИ САДРЖАТЕЉ. Веровање је последица испуњености: МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ, ИНТЕНЗИТЕТ ВЕРОВАЊА ЈЕ ИСПУЊЕНОСТ САДРЖАТЕЉА (Е: *full* у примеру 958; С: *пун* у примеру 959–960).

Е:

956. If he's been arrested for a crime and have victims recanting, I think it *leaves* doubts in citizen's minds. It *left* doubt in my mind.
957. Thinking is simply a projection of the way we perceive the world. If it feels unrealistic perhaps that is simply proof that your previous methods were not right to begin with. This is not to say that one should *fill* their minds with fairy tales or false ideals.
958. And yet, just educated enough to be *full* of doubts (and of herself) at this innocent time, the young wife also believed that these irrational suspicions and obsessions could be merely her own youthful, self-centered ego [...].

С:

959. Задате теме биле су „Невоља овог света је што су мудраци *пун*и сумње, а будале тако сигурне“ мисао Бертранда Расела и „Срцем се *правично* види“.
960. Али у оно време бејаш нестрпљив и *пун* вере у себе.

Увреженост ставова метафорички је представљена у енглеском делу грађе конвенционализованим изразом Е: *to embed in* (961–962) чије дословно значење (“to put something firmly and deeply into something else, or to be put into something in this way”, *Longman*, значење 1) садржи обележја дубине и фиксираности, као и идеју о страном телу које се уграђује у чврсту материју (УВЕРИТИ НЕКОГА У НЕШТО ЈЕ УГРАДИТИ ПРЕДМЕТ). Предмет који се уграђује стоји за туђе уверење (УВЕРЕЊЕ ЈЕ ПРЕДМЕТ), док фиксираност дубоко унутар садржатеља указује на увреженост. У примеру 961 јавља се

и већ напоменута оријентациона метафора НЕСВЕСНО ЈЕ ДАЉЕ, на којој је заснована представа: ПОДСВЕСТ ЈЕ НАЈДАЉА ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ. МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ се у примерима испод приказује као физичка активност РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА.

Е:

- 961. We need to actively work to overcome hidden biases that have been culturally *embedded* in the back of our minds.
- 962. Like the Oscars, Go To Think Tank envelopes go to the institutions that get the most votes, and those votes are based on subjective criteria inscrutably *embedded* in the heads of the voters.

Примери 965, 967–968 садрже метафорички језички израз *укоренити се* (Е: *to take root*), што је још један од начина фигуративне репрезентације доминантних ставова или уверења које појединци или друштво заступају (БИТИ ОПШТЕПРИХВАЋЕН (О МИСЛИ) ЈЕ УКОРЕНИТИ СЕ). Семантичко поље којем израз *укоренити се* припада јесте домен БИЉКЕ, који се језички реализује на још неколико начина у две грађе. Један од забележених израза јесте *семе* (966; Е: *seed* у примеру 963) којим се дочарава прва фаза у развоју овог стања (СУМЊА ЈЕ СЕМЕ). Управо се инхерентно својство даљег развојања сматра релевантним јер предочава могући постепени пораст интензитета овог когнитивног стања (“something that makes a new situation start to grow and develop”, *Longman*), тј. увећање јачине уверења. Ширење уверења описује се као сејање семена (Е: *to sow*; С: *посејати*, РАСПРОСТРАНИТИ УВЕРЕЊЕ ЈЕ ПОСЕЈАТИ СЕМЕ). Приликом описа метафора заснованих на домену БИЉКЕ (в. примере 216, 219, 225–226) истакнута је улога УМА као ЗЕМЉИШТА у случају израза који се овде наводе. Таква репрезентација очевидна је у примерима 963–964 и 966–967, док примери 965 и 968 захтевају увиђање метонимијског односа МЕСТО ЗА СТАНОВНИКЕ (енгл. PLACE FOR INHABITANTS)⁸⁰. Односно, „религиозна Америка“ стоји за ум религиозних Американаца, а израз „у Европи“ се односи на ум Европљана. У оба случаја, ум је схваћен као ЗЕМЉИШТЕ.

Е:

- 963. Even though, you know, the preponderance of schools are safe and things like that don't happen, I think when this one happened, it put that little *seed* of doubt in the back of our minds, like, “Could it happen at my school?”
- 964. Evolution is sufficiently complicated to explain that it is possible to sow doubt about it.
- 965. To *take root* in deeply religious America, evolution needs to be a better myth.

С:

- 966. Са њим је *посејано семе* ведре сумњичавости [...].
- 967. Али, предрасуде које им је *укоренила* пропаганда топе се истог тренутка кад из аутомобила кроче на тле Галича.
- 968. Она [свест о важности сопственог народа] се заметнула још у античкој Грчкој, дубоко се у Европи *укоренила* у средњем веку, учврстила у време француске револуције и широко *разгранала* током 19. столећа.

⁸⁰ В. Раден, Кевечеш (2007: 351).

Из корпуса су преузети примери у склопу којих се јављају изрази чији је метафорички статус резултат персонификације. Елемент који се персонификује јесте управо уверење, а начин на који се човек односи према уверењима када је реч о веровању заснован је на изразима *бити венчан* (Е: *be married to something* у примеру 969) и *веровати некоме* (971; Е: *to trust* у примеру 970). Концепт брачне заједнице пресликан је на пажњу и време који се поклањају одређеној активности или појмовима, што је у овом случају вера у квалитет какве идеје (969). Пресликавања у примеру 969 би гласила: УВЕРЕЊЕ ЈЕ ЧОВЕК И ВЕРОВАТИ У НЕШТО ЈЕ БИТИ ВЕНЧАН. У питању је, дакле, специфично пресликавање. Вера у човека и вера у апстрактни појам попут идеје су према речницима *Longman* и *PCJ* засебна значења, што омогућава метафоричко читање глагола *веровати* (Е: *to trust*). Поред персонификације УВЕРЕЊЕ ЈЕ ЧОВЕК, у примерима 970–971 заступљено је и пресликавање КВАЛИТЕТ ИДЕЈЕ ЈЕ ВЕРА У НЕКОГА.

Е:

969. You know because the books were, you know, the show was inspired by the books, and the books were more YA, and this was more adult, and they had, you know, and they also wanted us to not *get too married to* certain ideas and stuff, so yeah.

970. But my mother didn't *trust* the idea.

С:

971. Ја бар не *верујем* у те приче о продавању душе ђаволу.

Из специфичног нивоа конкретизације се може уочити да су метафоричке представе веровања у обе грађе засноване на домену ПОСЕДОВАЊА (поседовање → веровање/сумњање), као и КОНТРОЛЕ која се постиже покретима шаке (држати у шаци → веровати). Међутим, грађа српског језика није садржала пример у којем се попуштање стиска доводи у везу са престанком веровања у нешто. Сличности захватају и специфичне представе прихватања туђих идеја ослањањем на израз као што је *пригрлити*. Међу фреквентнијим изразима били су они који се тичу садржавања: испуњавање садржатеља → проузроковање стања веровања, испуњеност садржатеља → интензитет веровања, као и односа: уградити → веровати (Е: *to embed in*), за шта у српској грађи изостају потврде. Конвенционализовани прикази општеприхваћеног мишљења заснивали су се на домену БИЉКЕ: посејати → распрострањити уверење, укоренити се → прихватити веровање (семе → сумња, земљиште → ум), који је продуктиван у оба језика. Грађа је такође показала да се као конвенционализовани израз, у енглеском и српском, јавља управо глагол *веровати* (Е: *to trust*) у примерима који садрже персонификовану мисао.

Табела 38. Метафоричка репрезентација стања ВЕРОВАЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ ^{Е, С}	ВЕРОВАЊЕ/СУМЊАЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАЊЕ ^{Е, С} УВЕРЕЊЕ ЈЕ ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ ^{Е, С}	I have doubts about too many artificial sweetners	Да ли сам <i>имала</i> веру?
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С} ШАКА СТОЈИ ЗА КОНТРОЛУ ^{Е, С}	ВЕРОВАТИ ЈЕ ДРЖАТИ НЕШТО У ШАЦИ ^{Е, С}	people <i>hold</i> many contradictory thoughts	они <i>држе</i> да су корисни за веру

МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ПРЕСТАТИ ВЕРОВАТИ У НЕШТО ЈЕ ПУСТИТИ ЕНТИТЕТ ИЗ РУКУ ^Е	ideas are hard to <i>let go of</i>	
	ПРИХВАТИТИ НЕЧИЈУ ИДЕЈУ ЈЕ ОБГРЛИТИ НЕКОГА/НЕШТО ^{Е, С}	I don't <i>embrace</i> this idea	брзо је стога <i>пригрлило</i> мисао о страдању
	УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С} УВЕРЕЊЕ/СУМЊА ЈЕ САДРЖАЈ ^{Е, С} ПРОУЗРОКОВАТИ СТАЊЕ ЈЕ ИСПУНИТИ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С}	<i>leaves</i> doubts in citizen's minds	
	ИНТЕНЗИТЕТ ВЕРОВАЊА ЈЕ ИСПУЊЕНОСТ САДРЖАТЕЉА ^{Е, С}	just educated enough to be <i>full of</i> doubts	мудраци <i>пун</i> сумње
	УВЕРИТИ НЕКОГА У НЕШТО ЈЕ УГРАДИТИ ПРЕДМЕТ У ПОВРШИНУ ^Е УМ ЈЕ ПОВРШИНА ^Е УВЕРЕЊЕ ЈЕ ПРЕДМЕТ ^Е	subjective criteria inscrutably <i>embedded in</i> the heads of the voters	
	БИТИ ОПШТЕПРИХВАЋЕН (О МИСЛИ) ЈЕ УКОРЕНИТИ СЕ ^{Е, С} УВЕРЕЊЕ ЈЕ БИЉКА ^{Е, С}	To <i>take root</i> in deeply religious America	предрасуде које им је <i>укоренила</i> пропаганда
	РАСПРОСТРАНИТИ УВЕРЕЊЕ ЈЕ ПОСЕЈАТИ СЕМЕ ^{Е, С} УВЕРЕЊЕ ЈЕ СЕМЕ ^{Е, С}	it put that little <i>seed of</i> doubt in the back of our minds	Са њим је <i>посејано семе</i> сумњичавости
	УВЕРЕЊЕ ЈЕ ЧОВЕК ^Е ВЕРОВАТИ У НЕШТО ЈЕ БИТИ ВЕНЧАН ^Е	wanted us to not <i>get too</i> <i>married to</i> certain ideas	
	КВАЛИТЕТ ИДЕЈЕ ЈЕ ВЕРА У НЕКОГА ^{Е, С}	my mother didn't <i>trust</i> the idea	не <i>верујем</i> у те приче

4.3.8. Расуђивање

Према речничкој дефиницији (РСЈ 2011: 1118), расуђивање јесте чин разматрања или процене нечега. Томе се може придодати схватање суђења као психолошког процеса чије је основно својство увереност у констатацију неког односа (Рот 2014: 203). У том погледу, расуђивање је слично веровању, али се од њега разликује будући да представља процес, а не стање.

Поигравање подразумева непрестано окретање предмета, стога се ова радња издваја као адекватан изворни домен на коме се заснива поимање процеса испитивања више могућности, односно приликом говора о расуђивању. У истакнутим примерима (972–976) јавља се израз (*no*)играти се нечим (975–976; Е: *play/toy (around) with somebody/something* у примерима 972–974) који указује на следећа пресликавања: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ

ПРЕДМЕТИМА, РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ПОИГРАВАЊЕ ПРЕДМЕТОМ, МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ, или на специфичнијем нивоу апстракције: ИДЕЈА ЈЕ ИГРАЧКА.

Е:

972. I am *toying with* idea of adding this to other cabinets on the other side of the kitchen.
973. For years, the company has *toyed with* the idea of getting involved in what is now the biggest sector of the entertainment industry, worth an estimated \$138 billion dollars as of last fall.
974. The idea of him going out into the woods and trying to find the car was always something that we had *played with* or talked about.

С:

975. Шта је потребно за ступање у манастир? *Поигравао* сам се идејом да одем у неки.
976. Док сам тако стајао поред прозора, почео сам да се *поигравам* идејом да се чујем са Џејн [...].

Подлежна пресликавања МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА И МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ карактеришу и наредни пример из енглеске грађе (977). Једина разлика је у томе што је метафорички језички израз Е: *to revolve* општијег типа и односи се на окретање предмета (РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТОМ). Дакле, мисао није прецизније одређена као ИГРАЧКА, што је случај са примерима који му претходе (972–976). Приликом руковања, предмет описује кружну путању, што укључује повратак процеса размишљања на почетну тачку.

Е:

977. She did not wish to act hastily, to do anything she might afterward regret. But it was during the still hours of the night when she lay awake *revolving* plans in her mind that she seemed to see her way clearly toward a proper and judicious use of the money.

Схема РАВНОТЕЖЕ служи као потпора метафоре РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МЕРЕЊЕ која се читава у конвенционализованим изразима *измерити* (Е: *to weigh* у примерима 978–979) и *превагнути* (Е: *to outweigh* у примеру 980). Захваљујући метонимији ДЕО СТОЛИ ЗА ЦЕЛИНУ која се јавља у примеру 978, УМ, односно ПОДСВЕСТ СТОЛИ ЗА ЧОВЕКА који врши процес метафоричког мерења судова који се поимају као ентитети (СУД ЈЕ ЕНТИТЕТ). Општија етикета ЕНТИТЕТ резултат је тога што се измерити може било чврст предмет или материја. Из оваквих реализација се такође може извести појмовно пресликавање КВАЛИТЕТ СУДА ЈЕ ТЕЖИНА које је нарочито истакнуто у примерима 980 и 983. У српској грађи, забележени су аналогни метафорички језички изрази *вагати* (981–982) и *превагнути* (983). Сам процес расуђивања овде обавља човек, те у српским илустрацијама изостаје метонимијска подлога која је заступљена у примеру 978. Међутим, подлежна метафора РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МЕРЕЊЕ иста је у свих шест истакнутих примера (978–983).

Е:

978. Medical treatment involves countless variables and options that must be taken into account, *weighed*, and summed up by the doctor's mind and subconscious.

979. I follow this advice or not?; woo circumvents the arduous process of *weighing* information and making choices based on many factors by eliminating essential information used in decision-making.
980. Will the benefit of this *outweigh* the reasons I outlined above?
- C:
981. [...] испричала нам је да је читавих пола године, колико је трајало прикупљање неопходних докумената за градњу првог центра у Сиктиквару, *вагала* бројне понуде извођача радова из разних земаља.
982. Овако, обојица наших тенисера биће поштеђени напора. Није умесно *вагати* која је од три победе највреднија.
983. Све зависи од тога чији ће ставови *превагнати* – заговорника веронауке или противника верске наставе.

Метонимија ШАКА СТОЈИ ЗА КОНТРОЛУ забележена је у случају готово свих когнитивних процеса. Овај метонимијски однос карактерише и процес расуђивања јер се могућности које се разматрају метафорички „захватају“ шаком. Примери 984–985 илуструју метафору РАЗМАТРАТИ ЈЕ ЗГРАБИТИ ПРЕДМЕТ која се на нивоу језика реализује путем глагола С: *узети* у српском (985) и одговарајућим глаголом у енглеском Е: *to take* (984). Потпуни приказ метафоричких пресликавања која се проналазе у овим примерима би гласио: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА, РАЗМАТРАТИ ЈЕ ЗГРАБИТИ ПРЕДМЕТ и МИСАО КОЈА СЕ РАЗМАТРА ЈЕ ПРЕДМЕТ.

- E:
984. *Take*, for instance, her thoughts as she wades through the fire into Drogo's funeral pyre.
- C:
985. Мени се ово чини сасвим пресудним питањем. Или *узмимо* један пример из новије повести физике.

Супротне метафоре уочене су у примерима који описују супротне аспекте једне исте особине – жељу да се узме што у разматрање. Први пример (986) илуструје метафору ХТЕТИ РАЗМОТРИТИ НЕШТО ЈЕ БИТИ ОТВОРЕН (Е: *be open to something* или *open-minded*, в. и пример 990), док је други (987) илустрација метафоре НЕ ХТЕТИ РАЗМОТРИТИ НЕШТО ЈЕ БИТИ ЗАТВОРЕН (Е: *close your mind to/against something* или *close-minded*). Ради се, дакле, о поимању човековог УМА као САДРЖАТЕЉА. Ова два примера се додатно разликују и по томе што први захтева уочавање метонимије ЦЕЛИНА СТОЈИ ЗА ДЕО (ЧОВЕК СТОЈИ ЗА УМ). Српски корпус није пружио језичке потврде пресликавања ХТЕТИ РАЗМОТРИТИ НЕШТО ЈЕ БИТИ ОТВОРЕН. Провера речничке одреднице за израз С: *отворен* указује на то да се он може употребити у контексту људских особина, међутим, његова фигуративна употреба односи се на човека који говори искрено оно што мисли (РСЈ, значење 3). Исто важи и за супротну метафору НЕ ХТЕТИ РАЗМОТРИТИ НЕШТО ЈЕ БИТИ ЗАТВОРЕН будући да у српском језику израз С: *затворен* означава уздржаног и неповерљивог човека (РСЈ, значење 4). Према томе, отвореност и затвореност садржатеља нису конвенционализовани начини репрезентације процеса разматрања у српском језику, то потврђује како њихово изостајање у српском делу грађе преузете из корпуса, тако и текст из речничких чланака датих лексема.

- E:
986. "I'm *open* to those ideas," she said.

987. Let us not, in any case, *close our minds* to such possibilities.

Када се као изворни домен одреди ВИД, процес разматрања описује се као посматрање (Е: *to look at*) приложених могућности. Метафора РАЗМАТРАЊЕ ЈЕ ПОСМАТРАЊЕ забележена је искључиво у енглеској грађи. Њена мотивисаност може се објаснити на исти начин као и метафора ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ (енгл. KNOWING IS SEEING). Односно, може се рећи да је циљни домен резултат изворног будући да, како је установљено раније, изворни домен представља предуслов за циљни домен (енгл. *source results in target*). Неки од примера у којима се ова метафора јавља јесу:

Е:

988. The first stage of learning is the part where you *look at* new ideas and say, “huh?”

989. The White House is *looking at* this idea of whether or not he can pull from different funds.

Домен КРЕТАЊА јавио се у изразу *вратити се* (примери 992–993; Е: *to revisit* у примерима 990–991). Апстрактно значење овог израза, релевантно за когнитивни процес који се овом приликом описује, гласи „размотрити или продискутовати поново“ (*Longman*, значење 2; PCJ 2011: 159). Између наведеног апстрактног значења и основног значења које подразумева навраћање на одређено место (*Longman*, значење 1) постоји разлика, али и сличност која се огледа у метафорама: МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, РАЗМОТРИТИ ПОНОВО ЈЕ НАВРАТИТИ СЕ НА ОДРЕЂЕНО МЕСТО И МИСАО ЈЕ ЛОКАЦИЈА.

Е:

990. A conference spokesman confirmed to Bonagura that it is “open to *revisiting* the idea in the future”.

991. Perhaps, as with stainless steel, this idea might be *re-visited*?

С:

992. Америчка свемирска организација NASA *вратила се* идеји изградње космичког једрењака који за погон користи соларни ветар у међупланетарним мисијама.

993. Европа ће *се* поново *вратити* идеји римског царства: хлеба и игара, сматра митрополит црногорско-приморски.

Када се сумирају појмовна пресликавања забележена у две грађе (в. Табелу 39), увиђа се да паралеле постоје у случају домена РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА и КРЕТАЊА. У првом случају, опредмећивачке метафоре (МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ) доводе до следећих преноса: поигравање → расуђивање, играчка → мисао, онда када се преиспитују могућности, као и до односа: зграбити предмет → разматрати. Подлога наведених преноса јесте метонимија ШАКА СТОЛИ ЗА КОНТРОЛУ. Метафоричко пресликавање између мерења и расуђивања (мерење → расуђивање), базира се на схеми РАВНОТЕЖЕ која омогућава пресликавање: тежина → квалитет суда. Када је реч о домену КРЕТАЊА, радња која је релевантна за процес разматрања јесте навраћање на познато место (навраћање на место → поновно разматрање, локација → мисао). Међу појмовним метафорама које су уочене искључиво у енглеском делу грађе јавиле су се метафоре САДРЖАТЕЉА које аспект отворености или затворености пресликавају на човекову вољу да узме што у разматрање (бити отворен → хтети размотрити нешто, бити затворен → не хтети размотрити нешто) и метафоре ПОСМАТРАЊЕ ЈЕ РАЗМАТРАЊЕ у којој циљни домен (когнитивни процес расуђивања) проистиче из изворног домена ВИДА.

Табела 39. Метафоричка репрезентација процеса РАСУЂИВАЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА ^{Е, С} РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ПОИГРАВАЊЕ ПРЕДМЕТОМ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	the company has <i>toyed with</i> the idea	почео сам да се <i>поигравам</i> идејом
	РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МЕРЕЊЕ ^{Е, С} СУД ЈЕ ЕНТИТЕТ ^{Е, С} КВАЛИТЕТ СУДА ЈЕ ТЕЖИНА ^{Е, С}	the arduous process of <i>weighing</i> information and making choices	<i>вагала</i> бројне понуде извођача радо
МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^{Е, С} ШАКА СТОЈИ ЗА КОНТРОЛУ ^{Е, С}	РАЗМАТРАТИ ЈЕ ЗГРАБИТИ ПРЕДМЕТ ^{Е, С}	<i>Take</i> , for instance, her thoughts as she...	Или узмимо један пример из новије повести физике
	ХТЕТИ РАЗМОТРИТИ НЕШТО ЈЕ БИТИ ОТВОРЕН ^Е НЕ ХТЕТИ РАЗМОТРИТИ НЕШТО ЈЕ БИТИ ЗАТВОРЕН ^Е УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^Е	I'm <i>open to</i> those ideas; <i>close our</i> <i>minds to</i> such possibilities	
	РАЗМАТРАЊЕ ЈЕ ПОСМАТРАЊЕ ^Е	The White House is <i>looking at</i> this idea	
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{Е, С} РАЗМОТРИТИ ПОНОВО ЈЕ НАВРАТИТИ СЕ НА ОДРЕЂЕНО МЕСТО ^{Е, С} МИСАО ЈЕ ЛОКАЦИЈА ^{Е, С}	this idea might be <i>re-visited</i>	Европа ће се поново <i>вратити</i> идеји римског царства

4.3.9. Одлучивање

За когнитивни процес одлучивања у употреби су енглески изрази Е: *deciding* или *decision-making*. Језички изрази који су формално ближи облицима друге могућности (тј. Е: *decision-making*) не пружају увек простора за метафоричку употребу. Разлог је тај што се Е: *decision-making* и *decision-maker* могу одредити као дословни (неметафорички) изрази на основу више параметара процедуре MIPVU (Стен и др. 2010). У првом реду, речник *Longman* пружа само једно значење за ове одреднице – „процес доношења важних одлука“ и „особа која доноси важне одлуке“, што значи да се она морају одредити као основна значења. Одсуство додатних значења ових изрази у речничким чланцима који су им посвећени значи да не постоје друга, конвенционализована значења са којима је могуће упоредити основна значења. Други параметар, место акцента, указује на то да је реч о сложеницама са примарним акцентом на првој речи (de'cision-, making и de'cision-, maker) које припадају одређеној

врсти речи (у овом случају, именицама), што значи да се оне посматрају током процеса сегментације као једна лексичка јединица (тзв. моно-јединица). Другим речима, ови изрази се не растављају на саставне елементе чија се метафоричност може испитати.

Насупрот томе, израз Е: *make a decision* има метафорички потенцијал који се увиђа у глаголу Е: *to make* након што се израз разложи на компоненте. Глагол *направити* (Е: *to make*) везује се за физичку радњу састављања делова у целину, док у апстрактном смислу који се среће у илустрацијама 994–995 подразумева доношење одлуке. Под окриљем пресликавања МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, односно МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА, на нижим нивоима апстракције следе пресликавања: ОДЛУЧИТИ ЈЕ САЧИНИТИ ПРЕДМЕТ, МИСАО ЈЕ ДЕО И ОДЛУКА ЈЕ ПРЕДМЕТ. Идентичне метафоре одликују и конвенционализовани израз Е: *take up one's mind* (996–997) чија је употреба предњачила у преузетој грађи.

Е:

994. More importantly, the American people are going to have to *make a decision* to suffer now, so that our children and their children will have a chance to live.
995. From now on, when you are asked to *make a decision*, pause for a moment, and decide to make it for success.
996. But don't sit there and jabber. *Make up your mind* and do one or the other and either one is fine.
997. If you have *made up your mind* to leave, you should not consider any counter-offers; it will only lead to frustration on the part of your employer and will serve to make you look greedy.

Израз који је заступљен у српском језику јесте С: *донети* одлуку (998–999). Метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ и МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА не подразумевају састављање делова у целину, већ преношење одређених одлука. То јест, ОДЛУКА ЈЕ ПРЕДМЕТ а процес одлучивања реализован је као: ОДЛУЧИТИ ЈЕ ДОПРЕМИТИ ПРЕДМЕТ ДО НЕКОГ МЕСТА.

С:

998. Без обзира на то какву одлуку *донесете* ви учествујете у некој врсти неправде.
999. То ми звучи као да је одлука већ *донета*.

Код језичких изрази из домена КРЕТАЊА, уочава се тенденција да се међу обележјима глагола кретања наглашава својство правца. Конвенционализовани метафорички језички израз Е: *put/set/turn your mind to something* (1000–1002) указује на одлуку у складу са којом се даље поступа, што је омогућено дословним значењем које се тиче усмереног физичког кретања. Могуће је повући паралеле између мишљења и кретања (МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ), ума и ентитета у покрету (УМ ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ), одлучивања и усмереног кретања (ОДЛУЧИТИ ЈЕ УСМЕРИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ). У српској грађи нису забележене сличне реализације. Смер кретања који истичу изрази налик С: *усмерити*, *управити* и *упутити* (в. примере 512–514) реализују појмовну метафору УСМЕРАВАЊЕ НЕЧИЈЕ ПАЖЊЕ ЈЕ УСМЕРАВАЊЕ ТУЂЕГ КРЕТАЊА. Односно, не ради се о когнитивном процесу одлучивања, већ о когнитивном процесу опажања.

Е:

1000. When our daughters look at us, they should be able to see strong, feminine role models that are capable of doing anything they *set their minds to*.
1001. While I'm convinced that most students can become proficient writers, if they *put their minds to it*, experience suggests that few of them will ever be excellent writers -- hence the few A's in my writing courses.
1002. In every point brought up there should be the expression of complete conviction that the American people can meet every one of these problems and these threats if we *turn our minds to it*.

Појмовна метафора ОДЛУЧИВАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ надаље се читава у глаголима који истичу обележје као што је доспевање на одредиште, рецимо путем фразног глагола у склопу израза Е: *to come/arrive to/reach a decision/conclusion* (1003–1004) и споја глагола и предлога у српском: *доћи до* (1006–1007), или се метафора читава у изразима чији је фокус на начину кретања, рецимо Е: *decision loop* (1005). Онда када се у први план ставља одредиште (1003–1004, 1006–1007), појмовна пресликавања специфичног нивоа формулишу се на следећи начин: ОДЛУКА ЈЕ ОДРЕДИШТЕ и ОДЛУЧИТИ ЈЕ ДОСПЕТИ ДО ОДРЕДИШТА. Разлика између сета примера 1000–1002 и оног који се овде наводи (1003–1004, 1006–1007) је у томе што у овом случају ментално „кретање“ обавља човек, док је у илустрацијама наведеним изнад (1000–1002) присутна персонификација-са-метонимијом УМ ЈЕ ЧОВЕК.

Са друге стране, именица Е: *loop* описује кружни облик који, уколико се преслика на интелектуални домен, указује на мишљење при којем није могуће донети одлуку, већ се врши логичка грешка кружног аргумента (енгл. *circular reasoning*). У датом изразу читава се метафора специфичног нивоа: КРУЖНА ЛОГИКА ЈЕ КРУЖНО КРЕТАЊЕ. Припадност израза Е: “*decision loop*” категорији КРЕТАЊА се може оправдати чињеницом да је општеусвојена метафора мишљења управо МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, те се намеће тумачење стадијума при мишљењу као корака при кретању.

Е:

1003. After careful consideration, we have *come to a decision*.
1004. All right, counsel, I've *come to a conclusion*. After careful reading and annotation of Ms. Resnick's book, I am prepared to resume jury selection tomorrow.
1005. That feat requires so many instantaneous adjustments to surfboard and body angle that the conscious mind must remove itself from the *decision loop* and allow sensory data to find direct pathways from intuition to reflex [...].

С:

1006. По њему је то једини начин да човек *дође до* одлука, јер леност мисли спречава више човечји рад, но леност покрета.
1007. Можда би било могуће створити убеђење које би човеку помогло да *дође до* неке одлуке која, макар и не била савршено исправна, не би изазвала грижу савести.

Из домена МАТЕРИЈЕ забележени су језички изрази *очврснути* (1010; Е: *to solidify* у примеру 1008) и *чврст* (1011; Е: *solid* у примеру 1009). Материја у чврстом облику одговара, дакле, одлуци, те метафора гласи: ОДЛУКА ЈЕ МАТЕРИЈА У ЧВРСТОМ ОБЛИКУ. Процес доношења одлуке реализује се на језичком и појмовном нивоу као ОДЛУЧИТИ ЈЕ ОЧВРСНУТИ, што се може уопштити као: МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРЕЛАЗАК У ДРУГО АГРЕГАТНО

СТАЊЕ, МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА. Слично пресликавање, ОФОРМИТИ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОЧВРСНУТИ, уочено је изразима С: *учврстити се* (55) и *неочврсла* (56).

Е:

1008. The musicology conference today really helped me *solidify* in my mind what I really want to do.

1009. The idea became a *solid* decision and he took hold of the armrests, ready to stand.

С:

1010. То је *учврстило* моју већ раније створену одлуку да на минхенском универзитету студирам математику.

1011. Потпуно се посветио *чврстој* одлуци да ревитализује телевизијску каријеру, да још једном, по последњи пут, оживи лик Оаху Цима.

Када је реч о процесу одлучивања, енглеска и српска грађа показују сличности у погледу пресликавања заснованих на домену МАТЕРИЈЕ (материја → мисао, прелазак у друго агрегатно стање → прелазак у друго ментално стање, очврснути → одлучити, материја у чврстом облику → одлука) будући да се ради о конвенционализованим метафоричким језичким изразима. Паралеле је могуће повући и у метафорама заснованим на домену КРЕТАЊА онда када се одлука реализује као одредиште, будући да је тада процес одлучивања представљен као доспевање до одређеног места (кретање → мишљење, доспети до одређеног места → одлучити, одредиште → одлука). Енглеска грађа указала је на додатну могућност реализације мишљења као кретања која подразумева персонификацију-са-метонимијом. У том случају, УМ ЈЕ ЧОВЕК, због антропоцентричног тумачења глагола кретања, или опште посматрано УМ ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ чије усмерење одговара процесу одлучивања (усмерити нечије кретање → одлучити). У српској грађи се у сличним изразима (нпр. С: *усмерити*, *управити*, *упутити*) читавао процес опажања, те је у питању међујезичка разлика. Обе грађе садрже изразе којима су надређене метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ и МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА, али специфичнији ниво подразумева различите активности. У енглеском делу грађе, заступљени су изрази који процес одлучивања метафорички приказују као састављање предмета (предмет → одлука, део предмета → мисао, сачинити предмет → одлучити), у српском, са друге стране, одлучивање је реализовано као допремање предмета (предмет → одлука, допремити предмет → одлучити). Ради се заправо о устаљеним изразима Е: *make a decision* и С: *донети одлуку*. Тамо где преклапања јесте било, сличности су се јављале чак и на нивоу метафоричких језичких израза (уп. *come to a decision* (Е) : *доћи до одлуке* (С) или *solid* (Е) : *чврст* (С)).

Табела 40. Метафоричка репрезентација процеса ОДЛУЧИВАЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА ^{Е, С} ОДЛУЧИТИ ЈЕ САЧИНИТИ ПРЕДМЕТ ^Е МИСАО ЈЕ ДЕО ^Е ОДЛУКА ЈЕ ПРЕДМЕТ ^Е ОДЛУЧИТИ ЈЕ ДОПРЕМИТИ	people are going to have to <i>make a decision</i>	звучи као да је

ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ ^{Е, С}	ПРЕДМЕТ ДО НЕКОГ МЕСТА ^С ОДЛУКА ЈЕ ПРЕДМЕТ ^С		одлука већ <i>донета</i>
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^Е УМ ЈЕ ЕНТИТЕТ У ПОКРЕТУ ^Е ОДЛУЧИТИ ЈЕ УСМЕРИТИ НЕЧИЈЕ КРЕТАЊЕ ^Е	feminine role models that are capable of doing anything they set their minds to	
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{Е, С} ОДЛУКА ЈЕ ОДРЕДИШТЕ ^{Е, С} ОДЛУЧИТИ ЈЕ ДОСПЕТИ ДО ОДРЕДИШТА ^{Е, С}	we have <i>come</i> to a decision	једини начин да човек <i>дође до</i> одлука
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПРЕЛАЗАК У ДРУГО АГРЕГАТНО СТАЊЕ ^{Е, С} МИСАО ЈЕ МАТЕРИЈА ^{Е, С} ОДЛУЧИТИ ЈЕ ОЧВРСНУТИ ^{Е, С} ОДЛУКА ЈЕ МАТЕРИЈА У ЧВРСТОМ ОБЛИКУ ^{Е, С}	[it] helped me <i>solidify</i> in my mind what I really want to do	То је <i>учврстило</i> моју већ раније створену одлуку

4.3.10. Процес решавања проблема

Као и у случају осталих когнитивних процеса који су засновани на домену КРЕТАЊА, као надређена метафора издваја се МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, конкретније реализована као МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ. Сегмент метафоре МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ који је нарочито истакнут код процеса решавања проблема јесте наилажење на препреку и њено заобилажење. У дословном смислу, препрека је било каква врста физичке баријере која спутава кретање, у домену апстрактног, реч је о проблему који онемогућава несметано одвијање процеса мишљења. Документовани језички изрази који указују на метафору ПРОБЛЕМ ЈЕ ПРЕПРЕКА НА ПУТУ захватају неке од следећих изрази Е: *block* (1012, 1016), *blockade* (1013), *barrier* (1014) или *hump* (1015) у енглеској грађи и С: *запрека* (1017), *блокада* (1018) и *блокирати* (1019) у српској. Метафоричност је често истакнута употребом придева *ментални* (Е: *mental*) или *психолошки*.

Е:

1012. I'm just merely stating the fact that most athletes find that when they get over one mental *block*, it shows itself in another part of their game.
1013. I think I'll take some time to interview myself and see if I can find a similar mental *blockade* in my subconscious.
1014. What followed can only be described as the cognitive act of *removing* the mental *barrier* that said I couldn't date women.
1015. Now I think he just has to get over that mental *hump*. You can see it coming. It's going to come.
1016. It's easy to develop a mental *block* and never *get past* it -- but fortunately the game is fairly open, letting you take on the first few puzzles of various themed areas of the map rather than making you clear one before moving on to the next.

С:

1017. Пре него што си кренуо на пут, у мозак су ти поставили једну психолошку *запреку*.
1018. [...] истраживања биолошкиње Маријане Волф која је превасходно проучавала узроке дислексије, доста ретког обољења, а оно се јавља као извесна ментална *блокада* која онемогућава оболелом да научи да чита [...].
1019. [...] видите колико је тешко, готово немогуће, превазићи страхове који *блокирају* људски ум, видите како људи себе доживљавају као осуђене да воде своје животе у рату.

Горе наведени примери такође показују да се превазилажење проблема у енглеској грађи читава у изразима *отклонити* (Е: *to remove* у примеру 1014) и *прећи преко границе* (Е: *to get past* у примеру 1016). Док први (Е: *to remove*) припада домену РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА, други (Е: *to get past*) спада у домен КРЕТАЊА јер дословно означава прелажење одређене или очекиване просторне границе која у овом случају стоји за препреку. Стога се пресликавање формулише као ПРЕВАЗИЋИ ПРОБЛЕМ ЈЕ ПРЕЋИ ПРЕКО ПРЕПРЕКЕ (1016). Глагол *превазићи* (1019) и њему сличан фразни глагол Е: *to get over* (1012, 1015) нису истакнути као метафорички језички изрази због тога што међу њиховим излистаним значењима у речницима РСЈ и *Longman* нема значења које описује физичко кретање и које се може сматрати основним, већ су сва значења апстрактније природе. Друга забележена језичка реализација која припада домену КРЕТАЊА јесте *одступити* (Е: *to take a step back* у примеру 1020) који се у пренесеном значењу користи не би ли се описао поступак при решавању проблема. Повлачање са тренутног места јесте предуслов за сагледавање ситуације у циљу проналажења решења, због тога се дати израз посматра као реализација пресликавања РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА ЈЕ КРЕТАЊЕ. Глаголи који би у српском језику одговарали овом изразу су С: *одступити* или *одмаћи се*, међутим први од две приложене могућности се одликује апстрактним значењем: „одустати од мишљења“ (РСЈ, значење 2), што искључује могућност решавања проблема, док речник не бележи употребу другог глагола у домену когниције (в. РСЈ 2011: 845). Како би се могли употребити у значењу којим се одликује енглески израз Е: *to take a step back*, они би се морали искомбиновати са неким језичким изразом из домена ВИДА који метафорички указује на разумевање, као што у примеру 1020 глагол Е: *to look at* илуструје пресликавање РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ.

Е:

1020. I can *take a mental step back* and look at the whole picture: what that one small step meant, how it inspired a planet, what NASA did that day, and even how it's faltered in many ways since then.

Изрази из семантичког поља КРЕТАЊА који су атестирани у српској грађи као реализације процеса решавања проблема били су С: *трагати* (1023), *доћи до* (2024) и *стићи до* (1025). У овим изразима очевидна је метафора ЦИЉ ЈЕ ОДРЕДИШТЕ, односно РЕШЕЊЕ ЈЕ ОДРЕДИШТЕ, што значи да је РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА [ЈЕ] КРЕТАЊЕ КА ЦИЉУ, што такође важи за енглеске еквиваленте глагола *трагати* (Е: *in search for* у примеру 1021) и *доћи до* (Е: *to come to* у примеру 1022).

E:

1021. Hope you have found this post as a kind of life-transforming eye opener when it comes to reminding ourselves on how important it really is to keep our minds open while being *in search for* the solution to our problem no matter what it is.
1022. I'm also very skeptical like my French colleague whether this is a real possibility for success, but still one should try all means and ways to *come to* a solution.

C:

1023. Док је његов ум *трагао* за решењем, Ленгдон је слепо бауљао даље.
1024. Он одбаци, дакле, потпуно мисао о самоубиству и сасвим залуђен луташе мислима, не *долазећи* ни *до* каквог решења.
1025. Штавише, ни расположиви речници [...] не пружају увек недвосмислен увид у односе међу значењски блиским речима, па је ради потпуније информације потребно подоста истраживати, без гаранције да ће се *стићи до* задовољавајућег одговора.

Претходно истакнути израз *отклонити* (E: *to remove* у примеру 1014) из домена РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА процес решавања проблема описује као уклањање менталних баријера. Исти покрет означен је и лексемом *разврстати* (E: *to sort out* у примеру 1026). Метафоричко читање овог глагола, “успешно решити проблем” (*Longman*, значење 3), може се појмовно представити као: РЕШИТИ ПРОБЛЕМ ЈЕ РАЗВРСТАТИ ПРЕДМЕТЕ И МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ. У питању је ментална организованост мисли која се метафорички приказује као довођење предмета у ред, а улогу агенса врши мозак који метонимијски стоји за особу (МОЗАК ЈЕ ЧОВЕК). Осврт на метафору ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ НЕУРЕЂЕНОСТ која је забележена у случају стања збуњености на нивоу језичког израза E: *all over the place* (в. пример 745) указује на повезаност стања збуњености и процеса решавања проблема. Односно, проблем неразумевања се разрешава тако што се успоставља ред међу ентитетима. Истраживање српског дела грађе није дало потврду за сличан израз.

E:

1026. Maybe sit with your feelings for a while and let your poor brain *sort things out*. Maybe your friends are rotters -- this happens!

Персонификација-са-метонимијом је надаље забележена у случају конвенционализованог израза *рвати се* (1028; E: *to wrestle with* у примеру 1027) будући да су проблеми схваћени као ПРОТИВНИК, а сам процес решавања проблема као активности рвања. Разлог због којег је дати израз продуктиван лежи у преклапању физичког и менталног напора, подстакнутог физичким искуством телесне тежине другог човека и снаге која је неопходна како би се он надјачао. Физички напор који се том приликом улаже служи као репрезентација менталног напора услед комплексности проблема, те се може повући паралела КОМПЛЕКСНОСТ ЈЕ ТЕЖИНА поред подлежаћих пресликавања: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, МЕНТАЛНИ НАПОР ЈЕ ФИЗИЧКИ НАПОР, РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА ЈЕ РВАЊЕ И ПРОБЛЕМ ЈЕ ПРОТИВНИК.

E:

1027. I'm *wrestling with* words and ideas.

С:
1028. Друштво *се* и данас *рве* с проблемима слободе, људских права, идеолошких стега, глади, болести, рата.

Обједињени приказ основних метафора процеса решавања проблема (в. Табелу 41) показује висок ниво међујезичких преклапања у случају језичких реализација из домена КРЕТАЊА. За процес решавања проблема истакли су се следећи сегменти путање: одредиште → решење, кретање ка циљу → решавање проблема, препрека на путу → проблем, чему се може придодати и пренос потврђен у енглеском корпусу који гласи: прећи преко препреке → превазићи проблем. Сличности захватају и однос: физички напор → ментални напор, за који је у оба корпуса учестало пресликавање: рвање → решавање проблема, те важи пренос: противник → проблем. Ово пресликавање довело је до издвајања метафоре КОМПЛЕКСНОСТ ЈЕ ТЕЖИНА. Једино пресликавање које није уочено у српској грађи тичало се односа: руковање предметом → решавање проблема, чија је спецификација захватала пренос са активности разврставања предмета на овај когнитивни процес (разврстати предмете → решити проблем, предмет → мисао).

Табела 41. Метафоричка репрезентација процеса РЕШАВАЊА ПРОБЛЕМА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ^{Е, С} ПРОБЛЕМ ЈЕ ПРЕПРЕКА НА ПУТУ ^{Е, С}	I can find a similar mental <i>blockade</i> in my subconscious	извесна ментална <i>блокада</i> која онемогућава оболелом да научи да чита
	ПРЕВАЗИЋИ ПРОБЛЕМ ЈЕ ПРЕЋИ ПРЕКО ПРЕПРЕКЕ ^Е	It's easy to develop a mental <i>block</i> and never <i>get past</i> it	
	РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА ЈЕ КРЕТАЊЕ КА ЦИЉУ ^{Е, С} РЕШЕЊЕ ЈЕ ОДРЕДИШТЕ ^{Е, С}	while being <i>in search for</i> the solution to our problem	Док је његов ум <i>трагао</i> за решењем
МЕНТАЛНИ НАПОР ЈЕ ФИЗИЧКИ НАПОР ^{Е, С}	РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА ЈЕ РВАЊЕ ^{Е, С} ПРОБЛЕМ ЈЕ ПРОТИВНИК ^{Е, С} КОМПЛЕКСНОСТ ПРОБЛЕМА ЈЕ ТЕЖИНА ^{Е, С}	I'm <i>wrestling with</i> words and ideas	Друштво <i>се</i> и данас <i>рве</i> с проблемима
	МИШЉЕЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА ^Е РЕШИТИ ПРОБЛЕМ ЈЕ РАЗВРСТАТИ ПРЕДМЕТЕ ^Е МИСАО ЈЕ ПРЕДМЕТ ^Е	let your poor brain <i>sort things out</i>	

4.3.11. Имагинативно мишљење (машта)

Последњи у низу когнитивних процеса који се разматра у дисертацији јесте имагинативно мишљење или машта. Разлог због којег се прилаже на самом крају лежи у самој природи маште, будући да су везе међу представама више под дејством личних потреба и произвољније се комбинују него што је то случај са досад размотреним стањима и процесима који се у психологији дефинишу као *реалистичко мишљење* (Рот 2004: 204–205). Когнитивни процес чија се метафоризација описује у овом сегменту (машта) долази до изражаја у сањарењу, играма, у уметности и технолошким изумима (Ibid.: 205–206).

Саставни елемент имагинативног мишљења чине *представе* чији су описи у корпусима били засновани на физичким сликама облика нацртаних на површини, те је у оба језика била учестала употреба лексема С: *слика* (1032–1033; Е: *picture, image* у примерима 1029–1030), у енглеском скупу издвојила се и лексема Е: *живописан* (Е: *colorful* у примеру 1031) за опис идеје о појму који је резултат замишљања. Корисно је осврнути се на чињеницу да језичке реализације пресликавања ПРЕДСТАВА МАШТЕ ЈЕ СЛИКА у идентичном облику, тј. Е: “*mental image*” и “*mental picture*”, у енглеском језику могу илустровати реалистичко мишљење. Рецимо, у реченици: “He is just reconstructing a *mental picture* of her”, *слика* представља сећање. У другачијем контексту: “A *visual image*, a *mental picture* of, say, a banana, is always liable to be a picture of a particular banana in a particular setting”, исти израз представља концепт који упућује на предмет у стварном свету. Томе се може придодати израз “*mental map*” у: “If you have a *mental map* of your usual grocery store, even better”. У сва три случаја, у питању су репродукције опажаја, због чега се ови примери, према утврђеној дефиницији, не би подвели под машту, већ реалистичко мишљење. Репрезентативни примери метафоричких приказа маште помоћу домена СЛИКЕ наводе се у наставку:

Е:

1029. Back in '68, When I was sweeping up hair in that barber shop, I had this *mental picture* of the family that, If I was lucky enough, one day I would end up with – Perfect wife, perfect kids.
1030. He was aware of something that could exist in a zombie world since if he were a zombie, what he experiences – that *mental image*, that “false creation” – would not exist. Not only are there illusory experiences, there are bodily sensations.
1031. She's a lovely woman, but notorious for her *colorful* imagination, so at first I didn't take her remark seriously.

С:

1032. Он се концентрисао да одржи свој стисак и очува ум затворен пред надирућим *сликама* своје блиске судбине на стенама, доле дубоко.
1033. Не, не. Зашто је мозак смислио такву *слику*?

Суштински, представе маште се не разликују умногоме од било какве мисли, колико год та мисао била заснована на реалности. То потврђују метафоре САДРЖАВАЊА где важе општи односи: УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ И ПРЕДСТАВА МАШТЕ ЈЕ САДРЖАЈ (1034–1035), прочитани у предлогу С: у, односно Е: *in*. Пример на српском језику сужава ментални простор на имагинацију, те је простор у којем се одвија маштање садржатељ (ИМАГИНАЦИЈА ЈЕ САДРЖАТЕЉ).

Е:

1034. They are unicorns that exist only *in* our minds, like “dry waterfalls” or “one handed claps”, rainbows promising a pot of gold at their base, but they are only beautiful from afar.

С:

1035. [...] авантура која се истински догодила само у Рудијевој имагинацији. Али због тога није ништа мање стварна.

Када се говори о односу садржавања, домен ТЕРИТОРИЈЕ конкретизује се на нижем нивоу апстракције као метафора специфичног нивоа УМ ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ у 1036–1037 и 1039. Домен БИЉКЕ пружа језички израз *плодан* (1039; Е: *fertile* у 1036–1037) којима се може окарактерисати својство маштовитости ослањањем на представу о плодном земљишту (БИТИ МАШТОВИТ ЈЕ БИТИ ПЛОДАН). Маштање се метафорички предочава као ницање биљке у енглеској грађи у изразима Е: *to spring, to rise from* (1036–1037), што указује на пресликавања: УМ ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ БИОЛОШКИ ПРОЦЕС, МАШТАЊЕ ЈЕ НИЦАЊЕ И ПРЕДСТАВА МАШТЕ ЈЕ БИЉКА. Иако у српском корпусу није забележена употреба лексеме С: *никнути* у контексту маштања, примери 220–221 који илуструју пресликавање ПОЈАВА МИСЛИ ЈЕ НИЦАЊЕ упућују на закључак да се може очекивати таква конкретнија реализација. Метафорички језички израз *терен* (Е: *terrain*) у примеру 1038 сигнализован је генитивном конструкцијом (*-of*) и представља језичку реализацију метафоре МАШТА ЈЕ ТЕРИТОРИЈА. Мисао је у њему представљена као ЖИВОТИЊА (Е: *a tigress running out of a cage*), а сам процес маштања као КРЕТАЊЕ животиње по територији (Е: *to unleash, to run*). На домен ТЕРИТОРИЈЕ у српском сету примера упућују изрази С: *тле* (1039) и *простор* (1040). Уколико се ови примери упореде са примером 1038, може се повући паралела јер се на месту генитивне конструкције уочене у 1038 јавља падежна метафора приликом изједначавања УМА и ТЕРИТОРИЈЕ („тлу *имагинације*“ и „простор *имагинације*“).

Е:

1036. The great appropriator liked to pretend his characters *sprang* fully grown from his *fertile* mind.
1037. Did you ever wonder where the creators of TV shows get their ideas? [...] But most of them *rise* from the *fertile* minds of the creators and are triggered by a variety of events.
1038. To those inner chambers where deviant thought is actually celebrated, and rewarded, and wildly *unleashed* like* *a tigress running out of a cage*, and into the magical *terrain* of* the imagination.

С:

1039. Да се испостави да се корени генеалошког стабла Паркинсонових налазе дубоко у *плодном тлу* моје имагинације.
1040. Јер деветнаести је век открио један *простор* имагинације о чијој моћи претходна доба нису ни сањала.

Примери преузети из корпуса надаље показују да општија метафора МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ на нижем нивоу апстракције гласи МАШТАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ЖИВОТИЊЕ, стога важи однос МАШТА ЈЕ ЖИВОТИЊА. Неки од документованих метафоричких језичких израза јесу Е: *to run wild* (1041) и *to capture/catch somebody's imagination* (1042) у енглеском, С: *дивљи* (1043) и *необуздан* (1044) у српском. Неукротивост је могуће довести у везу са претходно напоменутом слободом при комбиновању представа која

карактерише маштање, што је нарочито истакнуто у примерима 1041 и 1043–1044 чији је основ поређења очевидно дивља природа животиње. Израз Е: *to capture/catch somebody's imagination* (1042) значи „заинтересовати некога“, а основно значење глагола Е: *to catch* у склопу овог израза указује на то да је реч о животињи (*Longman*, значење 3). Поред тога, уколико се импликације овог израза повежу са раније поменутом дивљом природом маште, увиђа се систематичност међу пресликавањима. Дакле, у примеру 1042 јавља се метафора ЗАИНТЕРЕСОВАТИ НЕКОГА ЈЕ ЗАТОЧИТИ ЖИВОТИЊУ, чему је надређена метафора МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ.

Е:

1041. If this is more than just my imagination *running wild*, then – well – I think the recording industry is still around but I am not sure, maby in some alternate reality home-tapeing really did win and destroy the recording industry.

1042. Of course sometimes they are just sketches or doodles or failures. I wait for something to *catch my imagination*.

С:

1043. Многе историографе води, изгледа *дивља* машта.

1044. Један део говора објављен је у новинском извештају Милке Лучић, Писац скитница са *необузданом* маштом (После вести о високом признању Данилу Кишу).

Метафоре имагинативног мишљења показују потпуна преклапања на појмовном плану у енглеској и српској грађи (в. Табелу 42), што се накнадно уочава чак и на језичком плану (уп. (Е) *picture* : *слика* (С); (Е) *fertile* : *плодан* (С); (Е) *wild* : *дивљи* (С)). Међу потврђеним преносима издвојили су се: територија → ум, биолошки процес → ментална активност, ницање → маштање (плодно земљиште → маштовит ум, биљка → представа маште), животиња → машта, кретање животиње → маштање. Једино пресликавање за које се није јавила потврда у српском корпусу тицало се преноса: заточити животињу → заинтересовати некога, као специфична реализација метафоре МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА.

Табела 42. Метафоричка репрезентација процеса ИМАГИНАТИВНОГ МИШЉЕЊА

Генерички ниво	Конкретизација метафоре	Пример метафоричког израза (Е)	Пример метафоричког израза (С)
МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ ^{Е, С}	ПРЕДСТАВА МАШТЕ ЈЕ СЛИКА ^{Е, С}	I had this mental <i>picture</i> of the family that one day I would end up with	мозак [је] смислио такву <i>слику</i>
	УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ ^{Е, С} ПРЕДСТАВА МАШТЕ ЈЕ САДРЖАЈ ^{Е, С}	unicorns that exist only <i>in</i> our minds	авантура која се догодила само у имажинацији
	МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ БИОЛОШКИ ПРОЦЕС ^{Е, С} МАШТАЊЕ ЈЕ НИЦАЊЕ ^{Е, С} УМ ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ ^{Е, С}	characters <i>sprang</i> fully grown from his <i>fertile</i> mind	дубоко у <i>плодном тлу</i> моје имажинације
	ПРЕДСТАВА МАШТЕ ЈЕ БИЉКА ^{Е, С}		

МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА ^E	МАШТАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ ЖИВОТИЊЕ ^{E, C} МАШТА ЈЕ ЖИВОТИЊА ^{E, C}	my imagination running wild	Писац скитница са необузданом маштом
	ЗАИНТЕРЕСОВАТИ НЕКОГА ЈЕ ЗАТОЧИТИ ЖИВОТИЊУ ^E	I wait for something to catch my imagination	

4.3.12. Резиме

На основу приказа најучесталијих видова метафоризације појединачних когнитивних процеса евидентан је и проблем њиховог јасног разграничења јер се неки могу пре означити као фазе које се настављају једна на другу. Рецимо, учење је неодвојиво од памћења, веровање се може окарактерисати и као елемент расуђивања, док је опажање темељ сваког когнитивног процеса. Међусобно прожимање когнитивних активности које истичу психолози је овом приликом потврђено и на нивоу језика. Поглавље које следи (4.4.) ослања се на резултате овог поглавља са циљем да се укаже на кључне сликовне схеме забележене у анализи, на основу чега ће бити јаснији однос међу процесима и стањима заснованим на истом домену (нарочито, домену КРЕТАЊА). Овде ће првенствено бити сажети налази о доменској продуктивности у склопу појединачних аспеката когниције и биће приложена пресликавања која потврђују континуитет међу процесима.

Језички материјал који је обрађен овом приликом показује знатна међујезичка преклапања у оквиру домена КРЕТАЊА када је реч о процесу опажања. Међујезичке разлике забележене за овај процес јавиле су се у домену РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА који је у енглеској грађи реализован као савијање предмета, а у српској као измештање предмета онда када је циљ описати преусмеравање пажње.

Учење се у обе грађе метафорички приказује као пуњење унутрашњости САДРЖАТЕЉА, често у виду смештања опредељеног знања у садржатељ, те се две грађе пресецају када је у питању домен РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА. Исто важи и за домен МАТЕРИЈЕ јер се учење приказује као АПСОРПЦИЈА, док је мозак АПСОРБЕНТ, као и за домен ПОСЕДОВАЊА јер је знање ПОСЕДОВАНИ ПРЕДМЕТ. Благе разлике за циљни домен УЧЕЊА бележе се у домену ХРАНЕ/ПИЋА јер енглеска грађа наглашава први (ХРАНА) а српска други домен (ПИЋЕ). У свим осталим реализацијама процеса учења реч је о изворним доменима који су продуктивнији у једној од две грађе. У енглеској грађи то је изворни домен БИЉКЕ, а у српској домен БОРБЕ.

Метафоризација процеса памћења захвата исте изворне домене у великој мери. Заједничке су представе одлагања сећања у садржатељ и отклањања из њега, дакле домен РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА, представе персонификованих мисли које напуштају садржатељ или су протеране из њега, тј. домен КРЕТАЊА за опис заборављања, представе сећања као поседованог објекта, тј. домен ПОСЕДОВАЊА, али и прикази сећања као унутрашњег гласа, дакле домен ЗВУКА. Поред тога, грађе се подударају у реализацијама процеса запамћивања које су постигнуте изразима из домена МАТЕРИЈЕ, мада су за тај аспект далеко продуктивнији изрази који описују БЕЛЕЖЕЊЕ. Енглеска грађа се истакла по питању последњег домена јер се бележење постиже употребом СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ. Енглеска грађа се надаље разликује по томе што је садржала и репрезентацију процеса присећања, реализовано као КРЕТАЊЕ персонификоване мисли у унутрашњост садржатеља и као извлачење предмета из садржатеља (РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА).

Поред већ поменуте заснованости на домену ПОСЕДОВАЊА, репрезентација знања се ослања на домен САДРЖАТЕЉА. У питању је стање испуњености, што указује на пасивну природу знања. Устаљена реализација овог процеса подразумева и домен ЧИТАЊА. За ово когнитивно стање не постоје одступања у две грађе.

Анализа когнитивног процеса разумевања одликује се већим разликама. Првенствено због чињенице да су неки од домена били забележени искључиво у енглеском делу грађе, али и због тога што су заједничка пресликавања била нешто другачије конкретизована. Поводом значајнијих разлика, установљено је да је разумевање засновано на представама АПСОРПЦИЈЕ, ВАРЕЊА, ДИСКЕЦИЈЕ и НЕУРЕЂЕНОСТИ који нису потврђени у српском делу грађе. Разумевање се надаље описује изразима који исказују присвајање (ПОСЕДОВАЊЕ) или обавијање ентитета материјалом (МАТЕРИЈАЛ). Доменске разлике прибележене су у случају приказа разумевања као активности пробијања површине САДРЖАТЕЉА, за шта су у српском продуктивнији изрази из домена БИЉКЕ (нпр. *проникнути*). Домен који се јавља у обе грађе јесте домен ВИДА, за њега је карактеристично то што се комбинује са другим доменима, најпре доменом МАТЕРИЈЕ (битно својство је *брзина*) и доменом МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ (битно својство је *замагљеност*). Међутим, српски корпус додатно пружа примере са изразима из домена СВЕЛОСТИ (битно својство је *помрачење*) за представе које се читавају у изразима из домена МАТЕРИЈЕ и МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ. Поред тога, оба анализирана узорка прожима метонимија ШАКА СТОЈИ ЗА КОНТРОЛУ, те је разумевање схваћено као ЗАХВАТ, али енглеска грађа тај однос конкретизује и као завлачење руке у садржатељ са намером да се захвати садржај. До потпуних преклапања долази у пресликавањима заснованим на домену МАШИНЕ и домену КРЕТАЊА.

Када је реч о процесу мишљења, метафоре које се гранају на највећи број метафора специфичног нивоа јесу МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ и МИШЉЕЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА. Ипак, готово све забележене конкретизације ове две метафоре у енглеској грађи имају одговарајуће пресликавање у српској грађи. Одступања су минимална и тичу се метафоре УНУТРАШЊИ ГЛАС (МИСАО) ЈЕ ЗВУК^Е, у питању је звук који се производи током кретања, ДОБИТИ ИДЕЈУ ЈЕ УЗЕТИ ПРЕДМЕТ^Е и ПРОМЕНИТИ НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ГУРНУТИ НЕКОГА У ОДРЕЂЕНОМ ПРАВЦУ^Е. Анализирани узорци деле и друге забележене изворне домene: ГРАЂЕВИНА, ХРАНА и ЗДРАВСТВЕНО СТАЊЕ.

Као и знање, веровање се заснива на домену ПОСЕДОВАЊА, лична уверења су нарочито истакнута ослањањем на метонимијски однос ШАКА СТОЈИ ЗА КОНТРОЛУ услед чега стисак колоцира са интензитетом уверења у нешто. По питању захвата, две грађе се разликују по томе што у српској није уочено пресликавање које престанак веровања доводи у везу са попуштањем стиска. Заједничке су представе које полазе од домена БИЉКЕ, приликом описа распрострањености мишљења, и ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ као што је загрљај приликом описа сагласности са туђим мишљењем. Домен САДРЖАТЕЉА се код овог стања јавља у случају када се истиче проузроковање стања, описано као пуњење садржатеља. Представе УМА као ПОВРШИНЕ у коју се опредмећено уверење „уграђује“ пронађене су искључиво у енглеској грађи.

Сличности у документованим метафорама расуђивања се међу језицима проналазе на нивоу домена КРЕТАЊА, РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА и МЕРЕЊА, где су подударана потпуна. Разлика је забележена у домену ВИДА будући да је израз Е: *to look at* у енглеском, на супрот српском језику, проширио значење на расуђивање. Друга разлика тиче се домена САДРЖАТЕЉА јер својство отворености и затворености, према РСЈ (2011), нема свој кореспондент у српској грађи путем којег се описује намера да се нешто размотри.

Примери преузети из два језичка корпуса имају своје парњаке када је реч о приказима процеса одлучивања путем домена МАТЕРИЈЕ, будући да оформљено мишљење одговара материји у чврстом облику, али и домену КРЕТАЊА уколико се профилише циљ, то јест уколико се одлука изједначава са одредиштем, а сам процес као кретање ка том одредишту. Ограда је последица тога што у енглеској грађи има примера са конвенционализованим изразом Е: *put/set/turn your mind to something* који описује одлучивање као усмерено кретање. Слични изрази (нпр. С: *усмерити*) су у српској грађи описивали когнитивни процес опажања. Иако је забележен у обе грађе, домен РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА био је другачије спецификован. У енглеској грађи као састављање предмета (нпр. “*make a decision*”), а у српској као допремање предмета (С: „донети одлуку“).

Процес мишљења је, као и физичко кретање, оријентисан ка циљу. Потешкоће које спутавају процес мишљења фигуративно се приказују као физичке препреке на путу, а процес решавања проблема као кретање ка решењу, односно метафоричком одредишту. Корелације међу наведеним односима могу објаснити фреквентност са којом се домен КРЕТАЊА јавља у грађи оба језика. Осим тога, забележене су представе физичког напора, конкретно, активности рвања, што пружа могућност да се истакне комплексност проблема. За једино међујезичко одступање важи језичка метафора Е: *to sort out* из домена РУКОВАЊА ПРЕДМЕТИМА која је уочена у енглеској грађи.

Имагинативно мишљење (машта) се језички реализује у изразима из домена ЖИВИХ БИЋА. Конкретније, јављају се домен БИЉКЕ, јер долази до пресликавања између ницања и маштања, и домен ЖИВОТИЊЕ, јер се слободна комбинација представа изједначава са неукротивом животињом. Друге метафоре имагинативног мишљења припадају домену САДРЖАТЕЉА, будући да је представа маште, као и било који репрезентант искуства, садржај у оквиру ума, поред чега је учестало и изједначавање представа са СЛИКОМ.

Потврде за међусобно прожимање процеса на појмовном нивоу проналазе се, рецимо, у случају учења и разумевања јер се учење заснива на метафорама ЗНАЊЕ ЈЕ ХРАНА и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ, а разумевање на метафори РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВАРЕЊЕ ХРАНЕ. Треба нагласити да је овај континуитет више одлика енглеског језика, јер у српском језику израз С: (*сварити*) није проширио своје значење на разумевање. Енглеска грађа је навела на закључак да се паралеле могу повући и између стања збуњености и процеса решавања проблема. Језички изрази који подупиру ову тврдњу су Е: *all over the place* (ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ НЕУРЕЂЕНОСТ) и Е: *to sort out* (РЕШИТИ ПРОБЛЕМ ЈЕ РАЗВРСТАТИ ПРЕДМЕТЕ). У обе грађе, уочен је спој метафора ПАМЋЕЊЕ ЈЕ БЕЛЕЖЕЊЕ НА ПАПИРУ и ЗНАТИ ШТА НЕКО МИСЛИ ЈЕ ПРОЧИТАТИ ТЕКСТ, тј. између активности памћења и стања знања. Највећи склад огледа се у домену КРЕТАЊА који прожима све процесе: ОПАЖАЊЕ ЈЕ УСМЕРЕНО КРЕТАЊЕ, МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, ПРИСЕЋАЊЕ ЈЕ ДОСПЕВАЊЕ НА ОДРЕЂЕНО МЕСТО, РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ПРАЋЕЊЕ ПРАВЦА КРЕТАЊА, ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ КРУЖНО КРЕТАЊЕ, РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА ЈЕ КРЕТАЊЕ КА ЦИЉУ, ОДЛУЧИТИ ЈЕ ДОСПЕТИ ДО ОДРЕДИШТА, ПРЕКИД МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ ПРЕСТАНАК КРЕТАЊА.

Супротне метафоре се у анализираном узорку јављају у случају процеса памћења (БРИСАЊЕ/ЗАПИСИВАЊЕ, УНОШЕЊЕ/ИЗНОШЕЊЕ), разумевања (ОТВОРЕНОСТ/ЗАТВОРЕНОСТ, СВИТАЊЕ/ПОМРАЧЕЊЕ, БИСТРИНА/ЗАМУЊЕНОСТ) и стања веровања (СТИСАК ШАКЕ/ПОПУШТАЊЕ СТИСКА). То показује да у оквиру појединачних процеса постоји систем веза у погледу пресликавања.

Идеја о подели когнитивних процеса и стања према степену активности, дакле на активне и мање активне, проналази се у Јекел (1995) и Кевечеш (2010 [2002]: 24). Кевечеш истиче да се мање активним сматрају процеси засновани на доменима као што је ВИД. Као пример мање активног процеса одабрано је разумевање, што аутор

илуструје примером: “I see your point”. Анализа спроведена у овом истраживању показује да се пасивна (мање активна) природа когнитивних стања огледа у доменима ПОСЕДОВАЊА и САДРЖАТЕЉА јер се репрезентант искуства – знање, веровање, мисао – приказује као ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ или као САДРЖАЈ. Когнитивним процесима је тешко наметнути било какву етикету у погледу интензитета јер сваки подразумева конкретизацију физичке активности, било да је у питању КРЕТАЊЕ, РУКОВАЊЕ, ГРАЂЕЊЕ, ВАРЕЊЕ, ЗАПИСИВАЊЕ, МЕХАНИЧКИ РАД или АПСОРПЦИЈА. Чињеница да се разумевање метафорички приказује и изразима из домена ВИДА не умањује динамичност овог процеса, поготово ако се узме у обзир да су таква пресликавања последица метонимије ПРЕДУСЛОВ СТОЈИ ЗА ДОГАЂАЈ/РАДЊУ (енгл. PRECONDITION FOR RESULTING EVENT/ACTION), за коју и сам Кевечеш (2010: 186) тврди да је случај пресликавања где изворни домен проистиче из циљног домена (енгл. *source results in target*).

4.4. Основни сликовносхематски односи у енглеском и српском језику

Пажња у студијама које се дотичу теме когнитивних процеса посвећена је искључиво схемама САДРЖАТЕЉА, ПУТАЊЕ и МАНИПУЛАЦИЈЕ, али спроведена анализа показује да сликовносхематски односи за домен УМА знатно превазилазе овај број. На основу дискусије о метафоричкој репрезентацији свих когнитивних процеса, могу се извести закључци о кључним сликовним схемама на којима су засновани. У наставку се прилажу најчешће сликовне схеме које се јављају у обе грађе. Тамо где је одређена схема уочена у једној од две грађе наглашено је одступање. Посебна пажња придаје се ефекту *профилисања*, одн. утврђује се елемент сликовне схеме који је наглашен.

ПУТАЊА је сликовна схема (енгл. PATH image schema) која је у дисертацији забележена у склопу свих процеса мишљења. Међутим, појединачни процеси истичу различите елементе ове схеме (тј. било извор, путању или циљ). Процес опажања за циљ има одређену драж на коју је пажња управљена. Ментална управљеност метафорички се приказује као КРЕТАЊЕ, те се може рећи да опажање истиче смер у склопу ове схеме. Односно, смер физичког кретања по путањи сличан је пројектованој путањи опажања. Специфичности смера кретања (усмереност, преусмереност) које се преносе на опажајни процес биле су забележене у обе грађе. Код опажања долази и до профилисања извора у пресликавању које се врши са навраћања на почетну тачку кретања на усмеравање пажње на претходни предмет који се опажа. Код процеса памћења је сећање одређено као локација, те присећање подразумева физичко навраћање на одређену дестинацију. Та иста физичка основа (навраћање) користи се за приказ поновног разматрања неке теме, бележи се стога и код процеса расуђивања. За разумевање је сегмент путање релевантан јер се као основа пресликавања одређује праћење туђег кретања, али се поред тога профилише и циљ, тј. одредиште које је у случају овог процеса одређено као садржатељ. Конкретније, УМ се схвата као САДРЖАТЕЉ, а процес разумевања као улазак у садржатељ. Процес одлучивања типично профилише циљ јер доспевање на одредиште значи да је одлука донета, док је за решавање проблема кључно постојање препреке на путањи. Ова схема се не огледа искључиво у прототипичном облику кретања (од А до Б), већ и у промени агрегатних стања (Џонсон 1987: 28). Према томе, уочава се у процесу метафоризације памћења који се у две грађе читава у метафорама СЕЋАЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА и БИТИ УПАМЋЕН ЈЕ ОЧВРСНУТИ и процесу одлучивања због пресликавања ОДЛУКА ЈЕ МАТЕРИЈА У ЧВРСТОМ ОБЛИКУ и ОДЛУЧИТИ ЈЕ ОЧВРСНУТИ.

Схема КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ (енгл. COMPULSIVE FORCE image schema) уочена је код процеса опажања у илустрацијама процеса привлачења пажње које је било приказано као кретање проузроковано повлачењем. Структура схеме КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ заснива се на томе да сила врши утицај на ентитет и тера га да се покрене. Примери ове схеме пронађени су и међу метафорама МИШЉЕЊА будући да је мисао приказана као водила у пресликавању СЛЕДИТИ МИСАО ЈЕ ПРАТИТИ ВОДИЧА. У овом примеру се човек под утицајем привлачне силе подстиче на кретање. Ментална манипулација како је предочава метафора забележена у енглеској грађи, ПРОМЕНИТИ НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ГУРНУТИ НЕКОГА У ОДРЕЂЕНОМ ПРАВЦУ (Е: *to sway*), прототипични је пример структуре ове схеме. Компулзивна сила подупире и представе процеса заборављања због фигуративних приказа протеривања персонификованих мисли, јер је „покретање“ мисли последица силе коју примењује друго живо биће. Веза која се уочава између схеме ПУТАЊЕ и схеме КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ код процеса опажања и заборављања резултат је тога што се на ентитет делује силом, а он затим наставља своје кретање у складу са схемом ПУТАЊЕ. Овај однос може послужити као илустрација једне од одлика сликовних схема – могућности комбиновања више схема у сложенију структуру.

Међу могућим фазама схеме ЦИКЛУСА (енгл. CYCLE image schema) у материјалу су забележене: фазе у развоју живих бића, варење и типично циклично кретање. Персонификација мисли омогућава метафоре ИДЕЈА ЈЕ ЧОВЕК И ПАСТИ НА УМ ЈЕ РОДИТИ СЕ, што значи да је животни циклус бића пренет на апстрактни концепт мисли. У енглеском делу грађе атестирана је и метафора ИДЕЈА ЈЕ МЛАДУНЧЕ ЖИВОТИЊЕ на коју се упућује лексиком која значи рођење (Е: *to hatch* и *to spawn*). Природни циклус најбоље предочава домен БИЉКЕ за који је у дискусији резултата истакнута продуктивност при структурисању сваке фазе мисаоног процеса (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАЗВОЈ БИЉКЕ). Циклус варења показао се као релевантан у енглеској грађи код процеса знања (ЗНАЊЕ ЈЕ ХРАНА и УЧЕЊЕ ЈЕ КОНЗУМИРАЊЕ ХРАНЕ) и разумевања (РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВАРЕЊЕ ХРАНЕ). За кружни смер кретања, при чему није могуће кретање уназад (што је предуслов за схему ЦИКЛУСА), документовани су језички изрази Е: *head started spinning* или С: *ковитлати се* који описују збуњеност посредством метафоре: ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ КРУЖНО КРЕТАЊЕ. Међутим, схема захвата и процес понављања мисли, што је исказано појмовним пресликавањем ПОНАВЉАЊЕ МИСЛИ ЈЕ НЕПРЕСТАНО ОКРЕТАЊЕ ЕНТИТЕТА (нпр. Е: *“thoughts swirling in his head”*; С: „мисли које *се преврћу*“). Један од примера среће се у опису кружне логике за шта је у енглеском продуктиван израз Е: *“decision loop”*.

Код когнитивног процеса учења уочена је схема СКАЛЕ (енгл. SCALES image schema). За ову схему Џонсон (1987: 121–124) истиче кумулативни карактер и фиксирано усмерење, то јест у складу са вертикалном скалом. У контексту процеса учења, то значи да је акумулација знања приказана као кретање навише. Рецимо, у изразу Е: *to pick up* усмереност на горе колоцира са количином знања које се учи, док нагомилавање описано глаголима Е: *to gather* или Е: *to glean* такође доводи до подизања нивоа на скали. Искуствена корелација између апстрактних концепата количине и вертикалности пренета је на домен знања јер располагање великом количином информација омогућава човеку да се уздигне на друштвеној лествици. Садржан је и вредносни суд будући да се тежи томе да се усвоји већа количина знања, тј. у основи је оријентациона метафора БОЉЕ ЈЕ ВИШЕ. Ова схема такође објашњава језичке изразе из домена ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА за који је у дисертацији забележена метафора ОБУЗЕТИ МИСЛИМА ЈЕ ПРЕПЛАВИТИ ПРОСТОР. Мисли се поимају као ВОДЕНА МАСА, њихово надолажење стога одговара подизању нивоа течности који, премашивши капацитет садржала (ума), наставља да расте. Схема СКАЛЕ има и квалитативну

димензију, ту се најпре мисли на интензитет (Џонсон 1987: 122). Међу метафорама веровања, прибележена је корелација између испуњености садржатеља, са фокусом на горњи део скале, као одраза интензитета уверења, рецимо Е: “*full of doubt*”.

Иако је вертикална оријентација садржана у схеми СКАЛЕ, схема ВЕРТИКАЛЕ не служи само као потпора искустава код којих постоји веза између квантитета и нивоа, већ се јавља у сваком опажају заснованом на односу ГОРЕ-ДОЛЕ (Џонсон 1987: xiv). За ово истраживање важна је метафора ПОДСВЕСТ ЈЕ ДОЛЕ или НЕСВЕСНО ЈЕ ДОЛЕ која се нарочито истакла у приказима интроспекције или задирања у туђу психу. Рецимо, у случају процеса разумевања прибележена је метафора специфичног нивоа РАЗУМЕТИ НЕЧИЈЕ МИСЛИ ЈЕ ПРОДРЕТИ У ДУБИНЕ. Најучесталије се конкретизације ослањају на дубине водене површине код оваквих приказа. Као друга илустрација може послужити специфична метафора БИТИ ОПШТЕПРИХВАЋЕН (О МИСЛИ) ЈЕ УВРЕЖИТИ СЕ ((Е) *rooted* : *уврежен* (С)) јер се развој корена одвија испод земљине површине и није видљив, што је у сагласности са схватањем подсвести. У грађи енглеског језика је у складу са овом схемом било одређено и ментално здравље, у језику рализовано као Е: *have/get one's head (screwed) on right/straight*, појмовна основа овог израза гласи НОРМАЛНО ЈЕ ПРАВО.

Схема САДРЖАТЕЉА (енгл. CONTAINMENT image schema) је потпора менталних процеса која доводи до изједначавања менталног и физичког простора. Сваком од процеса својствена је одређена радња у односу на ум-садржатељ. За процес учења важна је унутрашњост садржатеља јер се она мора испунити садржајем. Иста схема релевантна је за памћење и заборављање. Разлог је тај што се метафора СКЛАДИШТЕЊА показала као један од устаљенијих видова репрезентације процеса памћења, као и због тога што памћење захтева задржавање садржаја у унутрашњости, а заборављање отклањање садржаја. Знање се, будући да је реч о стању, метафорички приказује као садржај (исто важи и за веровање и мисли уопште), стога је за ово стање релевантна унутрашњост схеме. Унутрашњост је такође важна за процес разумевања јер представе засноване на односу САДРЖАВАЊА подразумевају провиривање у садржатељ или улазак у тај простор.

Заузимање одређеног положаја у садржатељу које се издваја приликом поимања свести, појмовно представљене као СВЕСТ ЈЕ ЛОКАЦИЈА У САДРЖАТЕЉУ, подлеже структури сликовне схеме ЦЕНТАР-ПЕРИФЕРИЈА (енгл. CENTER-PERIPHERY image schema). Овде такође долази до комбиновања схема јер се, у случају ума, схема САДРЖАТЕЉА преклапа (енгл. *superimpose*) са схемом ЦЕНТАР-ПЕРИФЕРИЈА, што је заправо чест случај (Џонсон 1987: 125). У питању су просторни односи које човек пројектује на околину у односу на тренутни положај који заузима и са којег опажа. Према резултатима анализе, свест је ближа предњем делу из позиције посматрача, а подсвест је даље (НЕСВЕСНО ЈЕ ДАЉЕ). Посредством оријентационих метафора које се могу уопштити као ПОЗИТИВНО ЈЕ НАПРЕД/ЛОШЕ ЈЕ НАЗАД, мисли које је неопходно задржати у свести (запамтити) налазе се у предњем или средишњем делу (ВАЖНО ЈЕ НАПРЕД, ВАЖНО ЈЕ У СРЕДИНИ), а оне које треба заборавити или које нису тренутно релевантне налазе се даље од домаћаја или погледа (ЗАБОРАВЉЕНО ЈЕ НАЗАД, МАЊЕ ВАЖНО ЈЕ НАЗАД), што може подразумевати и њихово одлагање у страну (ЗАБОРАВИТИ ЈЕ СКЛОНИТИ ЕНТИТЕТ У СТРАНУ, МИСАО ЈЕ ЕНТИТЕТ).

Тип схеме РАВНОТЕЖЕ (енгл. BALANCE image schema) који се јавио у анализираном узорку (важи за енглески и српски) представља благу варијацију на прототипични пример ове схеме. Основну структуру, према Џонсоновим (1987: 85) речима, чине вектори силе (углавном, тежина) и оса. Облик у којем се схема јавила у дисертацији носи назив *twin-pan balance*, коју аутор (Џонсон: 1987: 86) назива још и *клацкалицом*. Когнитивни процес за који је дата схема релевантна је расуђивање јер се квалитет суда доводи у везу са тежином премиса на опречним странама скале. У

складу са тим, РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МЕРЕЊЕ, а КВАЛИТЕТ СУДА ЈЕ ТЕЖИНА. Међу метафорама процеса решавања проблема издвојила се језичка метафора *рвати се* (Е: *to wrestle with*) где се такође уочава схема РАВНОТЕЖЕ као потпора пресликавања КОМПЛЕКСНОСТ ПРОБЛЕМА ЈЕ ТЕЖИНА.

4.5. Међујезичке сличности и разлике

Дисертационо истраживање је контрастивне природе, стога овај одељак садржи закључна разматрања у вези са шестим, седмим и осмим циљем истраживања који се редом тичу утврђивања међујезичких сличности и разлика на нивоу изворних домена (4.5.1.), сличности и разлика на нивоу појмовних метафора генеричког (4.5.2.) и појмовних метафора специфичног нивоа (4.5.3.). Општији циљеви сваког од дата три сегмента јесу доћи до домена и метафора које одабрани језици деле, а затим испитати да ли је одређени домен (или метафора) фреквентнији у неком од језика, те да ли се остварује сличним језичким средствима.

4.5.1. Сличности и разлике на нивоу изворних домена

Појмовну сложеност домена УМА потврђује скуп од чак 56 изворних домена по језику. У томе се такође огледа адекватност одабира циљних лексичких јединица које су, иако је њихов број ограничен на по седам, дале разнолике резултате претраге. Преглед који се пружа у Табели 43 укључује процентуалну заступљеност метафоричких језичких израза у грађи из два корпуса који су груписани у изворне домене. У табели су доменске ознаке формулисане тако да прате дискурсно потврђени ниво уопштавања. Рецимо, изрази који означавају неспецификовани тип садржатеља означени су доменском ознаком САДРЖАВАЊЕ, док су изрази који се односе на спецификоване врсте садржатеља обухваћени конкретнијим доменским ознакама (нпр. ПРОСТОРИЈА, СУД, ТЕРИТОРИЈА). Исто важи и за домен ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ, који у себе укључује ИЗВОР СВЕТЛОСНЕ и ТОПЛОТНЕ ЕНЕРГИЈЕ, али је у прегледу сагледан засебно због израза који не указују недвосмислено на тип енергије. У дисертацији се полази од става да прекомерно уопштавање доводи до штурог описа концептуализације домена, будући да се анализом дошло до закључка да су ентитети неспецификовани онда када су у фокусу њихова општија својства, као што је живљење и умирање код БИЋА, или рад и намена у случају МАШИНЕ, те се представе конкретизују или неконкретизују са одређеним циљем.

Налази потврђују прву хипотезу о високом нивоу преклапања између енглеског и српског језика у погледу изворних домена, уз очекиване разлике у виду њихове заступљености. Рецимо, грађа енглеског језика показује да се УМ поима као физички простор (САДРЖАТЕЉ) а мисли као поседовани објекти, док у грађи српског језика чешће долази до персонификације ума и истицања менталне активности као кретања. Најпродуктивнији домени, ЧОВЕК и САДРЖАТЕЉ, заправо стоје у супротности уколико се сагледа њихов проценат јављања у грађи. Међујезичке разлике су готово минималне у случају домена РУКОВАЊА ПРЕДМЕТОМ (Е: 5.97% – С: 5.25%) и МАШИНЕ (Е: 3.28% – С: 3.22%). Са друге стране, одступања су велика када су у питању домени попут КРЕТАЊА (Е: 8.43% – С: 20.72%), ПОСЕДОВАЊА (Е: 11.22% – С: 1.36%) или ФИЗИЧКОГ ЗДРАВЉА (Е: 6.79% – С: 1.88%), који у једном од језика могу бити чак неколико пута заступљенији него у другом.

Значајније разлике тичу се домена који су забележени у једном од језика. У табеларном приказу су такви домени означени подвлачењем, ту се убрајају Е: ТАКМИЧЕЊЕ, ПРЉАВШТИНА, СЕНКА, БАЛАНС и МИРИС; С: БЛИЗИНА, ДОЛЕ, МАГИЈА, ИГРА. Чињеница да се наводе при дну табеле указује на то да су ретко језички реализовани у грађи, што се може окарактерисати и као случајност јављања. Да би се за њих могло рећи да указују на разлике у концептуализацији код говорника енглеског и српског језика морају се јавити са знатно већом учесталošћу.

Табела 43. Преглед забележених изворних домена

Корпус енглеског језика (СОСА)		Корпус српског језика (SrpKor2013)	
Изворни домен	Проценат	Изворни домен	Проценат
САДРЖАВАЊЕ	16.66%	ЧОВЕК	24.37%
ПОСЕДОВАЊЕ	11.22%	КРЕТАЊЕ	20.72%
ЧОВЕК	10.03%	САДРЖАВАЊЕ	8.77%
КРЕТАЊЕ	8.43%	РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТОМ	5.25%
ФИЗИЧКО ЗДРАВЉЕ	6.79%	СУПСТАНЦА	3.69%
ПРЕДМЕТ	6.25%	ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ	3.45%
РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТОМ	5.97%	МАШИНА	3.22%
ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ	4.67%	ПОВРШИНА	3.07%
МАШИНА	3.28%	ФИЗИЧКО СТАЊЕ	2.22%
ТЕКСТ	2.66%	ЕНТИТЕТ	2.03%
КОМПЈУТЕР	2.32%	ФИЗИЧКО ЗДРАВЉЕ	1.88%
ПОВРШИНА	2.30%	СВЕТЛОСТ	1.68%
СУПСТАНЦА	1.91%	ПРЕДМЕТ	1.38%
ХРАНА/ПИЋЕ	1.52%	ПОСЕДОВАЊЕ	1.36%
МАТЕРИЈАЛ	1.27%	ВРЕДАН ЕНТИТЕТ	1.28%
ФИЗИЧКА КОНТРОЛА	1.13%	ОРУЂЕ	1.23%
СВЕТЛОСТ	1.03%	БИЉКА	1.10%
ГРАЂЕВИНА	0.93%	ФИЗИЧКА КОНТРОЛА	1.04%
БИЉКА	0.91%	МЕТЕОРОЛОШКА ПОЈАВА	1.02%
ВРЕДАН ЕНТИТЕТ	0.82%	ПРИРОДНА ТВОРЕВИНА	0.95%
ВИД	0.82%	ЖИВОТИЊА	0.89%
ФИЗИЧКО СТАЊЕ	0.79%	КОМПЈУТЕР	0.80%

ИЗВОР ЕНЕРГИЈЕ	0.79%	БОРБА	0.76%
ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ	0.79%	ВИД	0.74%
МЕТЕОРОЛОШКА ПОЈАВА	0.64%	ОШТАР ПРЕДМЕТ	0.60%
ТЕРИТОРИЈА	0.55%	ГРАЂЕВИНА	0.60%
ЗВУК	0.53%	ТЕРИТОРИЈА	0.58%
ОРУЂЕ	0.52%	ХРАНА/ПИЋЕ	0.50%
ЕНТИТЕТ	0.51%	ПРОСТОРИЈА	0.50%
ЖИВОТИЊА	0.45%	ИЗВОР ТОПЛОТЕ	0.50%
ПРОСТОРИЈА	0.44%	НИТ	0.30%
БОРБА	0.34%	ТЕРЕТ	0.26%
ОШТАР ПРЕДМЕТ	0.31%	ТЕКСТ	0.24%
ИЗВОР ТОПЛОТЕ	0.29%	БОЈА	0.17%
ПРИРОДНА ТВОРЕВИНА	0.26%	ПРЕДМЕТ КОЈИ АПСОРБУЈЕ	0.13%
МОТОРНО ВОЗИЛО	0.26%	РЕСУРС	0.13%
МЕТАЛ	0.18%	ЗВУК	0.13%
ОТПАД	0.16%	МАТЕРИЈАЛ	0.11%
ПРЕДМЕТ КОЈИ АПСОРБУЈЕ	0.15%	ИЗВОР ЕНЕРГИЈЕ	0.11%
НИТ	0.14%	ГОРЕ	0.09%
ЗЕМЉА	0.14%	СИЛА	0.09%
РЕСУРС	0.12%	<u>БЛИЗИНА</u>	0.09%
МЕРНА ЈЕДИНИЦА	0.12%	ОТПАД	0.09%
<u>ТАКМИЧЕЊЕ</u>	0.11%	МЕРНА ЈЕДИНИЦА	0.07%
<u>ПРЉАВШТИНА</u>	0.09%	ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ	0.07%
ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ	0.04%	КОМУНИКАЦИЈА	0.07%
<u>СЕНКА</u>	0.04%	НЕБЕСКО ТЕЛО	0.07%
НЕБЕСКО ТЕЛО	0.03%	СУД	0.07%
СУД	0.03%	ЗЕМЉА	0.05%
ТЕРЕТ	0.01%	<u>ДОЛЕ</u>	0.05%
БОЈА	0.01%	МОТОРНО ВОЗИЛО	0.04%
ГОРЕ	0.01%	<u>МАГИЈА</u>	0.04%

СИЛА	0.01%	ИГРА	0.02%
ДРЖАВА	0.01%	ЛОМЉИВ ПРЕДМЕТ	0.02%
БАЛАНС	0.01%	ДРЖАВА	0.02%
МИРИС	0.01%	МЕТАЛ	0.02%

4.5.2. Сличности и разлике на нивоу метафора генеричког нивоа

Сликовносхематска подлога метафора генеричког нивоа јесте главни разлог због којег се у когнитивнолингвистичким студијама као што је ова међујезичке сличности проналазе управо на том нивоу. Према томе, за све метафоре које се у склопу овог сегмента истичу треба, осим ако није наглашено другачије, подразумевати преклапања између енглеске и српске грађе. Генерички ниво је у овом истраживању подразумевао метафоре: ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ, МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ И МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА.

За метафору ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ (енгл. EVENTS ARE ACTIONS) карактеристично је то да се ентитет мења под утицајем неке силе, као и то да је догађај проузрокован активношћу самовољног агенса, те је за дату метафору типична персонификација догађаја (Кевечеш 2010: 45, 56). У дисертацији је ова метафора уочена у случају наддомена ПОЈАВЕ где се јавила метафора МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ПОЈАВА, то јест помишљање и заборављање били су доведени у везу са процесима настајања и нестајања у физичком простору. Самовољни агенс била је мисао која врши активност појављивања. Наддомен МАТЕРИЈЕ се у начелу може довести у везу са истом метафором, ДОГАЂАЛИ СУ АКЦИЈЕ, јер се догађај попут преласка у друго ментално стање разуме као активност преласка у друго агрегатно стање, тј. физички облик.

Наредна метафора генеричког нивоа која се издваја јесте: МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО СТАЊЕ (енгл. MENTAL STATE IS PHYSICAL STATE). Физичке и интелектуалне одлике и навике⁸¹ су инхерентна својства ентитета. Њихов опис постиже се глаголима који означавају поседовање, а поседовање је *стање* према типу глаголске ситуације (Вендлер 1957: 150). Стање које је релевантно за неспецификовани тродимензионални садржатељ је испуњеност његове унутрашњости, те је ова општа метафора у контексту домена ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОГ САДРЖАТЕЉА подразумевала постојање садржаја унутар менталног простора, што је предуслов за све процесе мишљења. За домен ЧОВЕКА забележено је више различитих одлика и навика које се метонимијски преносе на УМ, док је код домена ЖИВОТИЊЕ стање црвљивости или поседовање птичјег мозга било релевантно за интелектуалну способност, односно ограниченост. Домен БИЉКЕ пружа плодност као својство за метафоричку репрезентацију људског својства маштовитости.

Према фреквентности у анализираној грађи, метафора МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ (енгл. MENTAL ACTIVITY IS PHYSICAL ACTIVITY) далеко превазилази све друге које се јављају на генеричком нивоу. Услед поимања менталног простора као ограничене области у физичком простору, радње које се збивају у физичком свету пресликавају се на менталне активности. Ово пресликавање омогућава да се било који когнитивни процес (нпр. интроспекција, памћење, разумевање туђих мисли и сл.)

⁸¹ Према Вендлеру (1957: 150–151), у навике спадају занимања, предиспозиције или способности.

разуме путем широког спектра физичких активности које се крећу од покретања читавог тела (нпр. (E) *mental gymnastics* : ментална гимнастика (C)) до једног дела тела (нпр. (E) *make a mental note* : *правити списак у глави* (C)). Активност, међутим, није увек сужена искључиво на људске активности, већ захвата жива бића уопште. Консултовање когнитивистичке литературе (в. МакКеј 1986; Штраус 1966; Јанг 1980; Лејкоф 1987; Стаменковић 2013) показало је да разлог због којег домен ЧОВЕКА има предност као изворни домен, чак и онда када одређену физичку активност могу обављати и друга жива или нежива бића, тај што човек неминовно доживљава свет и мисли о њему из своје перспективе. Иако дели неке способности са осталим бићима, сазнања о свету која човек преноси како би спознао домен апстрактног проистичу из сопственог искуства опажања, кретања, руковања ентитетима, осећања заточености, искуства старења и слично. Антропоцентрични приступ евидентан је и у когнитивнолингвистичким типологијама и процедурама које се данас користе. Тако процедуре MIP и MIPVU (Стен и др. 2010: 17, 35), као и класификација персонификација (Дорст и др. 2011: 178), за основно значење речи истичу да је оријентисано ка људима. Физичка активност је у енглеској и српској грађи конкретизована на разне начине, првенствено као КРЕТАЊЕ (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ), чије су спецификације у погледу начина кретања зависиле од ентитета о којем је реч (тј. кретање живих бића, водене површине, возила или сложених машина које обављају механички рад), а затим и као РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РУКОВАЊЕ ПРЕДМЕТИМА, тј. деловања на облик предмета или његово измештање).

Издајање генеричке метафоре МЕНТАЛНА КОНТРОЛА ЈЕ ФИЗИЧКА КОНТРОЛА може се довести у везу са самом народном теоријом разума који се наизглед коси са импулсима и афективним аспектом ума. Контрола над мишљењем постиже се, према анализираним примерима, покретом шаке. Кевечеш (2010: 243–246) објашњава да је у питању метонимијска заснованост ШАКА СТОЛИ ЗА КОНТРОЛУ, која је у енглеском језику најчешће истицана у случају метафоре РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ЗАХВАТ ШАКОМ (енгл. UNDERSTANDING IS GRASPING). Она се да уочити и код описа УМА путем домена ЖИВОТИЊЕ чији се импулси контролишу, метафора ТЕРИТОРИЈЕ будући да се утицај на нечије мишљење метафорички представља као освајање тог простора, или код СЛОЖЕНИХ МАШИНА онда када се преузима контрола над њиховим радом (нпр. репрограмирање и хаковање, мењање начина ожичења, контролисање кретања, брзине и смера возила). Долази до преклапања и у оријентационим метафорама, тј. вредносном одређењу мисли путем оријентационих метафора ПОЗИТИВНО ЈЕ НАПРЕД, ПОЗИТИВНО ЈЕ У СРЕДИНИ И НЕГАТИВНО ЈЕ НАЗАД. Међу учесталим метонимијама које деле две грађе јесу: ДЕО СТОЛИ ЗА ЦЕЛИНУ, КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО, ОРГАН ОПАЖАЊА ЗА ОПАЖАЊЕ, ПРЕДУСЛОВ СТОЛИ ЗА ДОГАЂАЈ/РАДЊУ, РАДЊА СТОЛИ ЗА МЕНТАЛНИ ПРОЦЕС И ШАКА СТОЛИ ЗА КОНТРОЛУ. Са друге стране, метонимија ЗВУК ЗА ДОГАЂАЈ КОЛИ ГА ПРОУЗРОКУЈЕ потврђена је само у енглеској грађи.

Према томе, генерички ниво је за енглеску и српску грађу која је подвргнута анализи идентичан. Физичке активности, физичка стања и физичка контрола служе као основ за менталне активности, стања и контролу у оба језика.

4.5.3. Сличности и разлике на нивоу метафора специфичног нивоа

Кевечеш (2010: 81) истиче да метафоре специфичног нивоа имају исту искуствену основу метафора генеричког нивоа будући да су саме по себи разраде (посебни случајеви) генеричких метафора. Нижи нивои апстракције наслеђују

структуру виших, а сви чланови једне категорије у складу су са истом схемом иако је описују на њима својствен начин. Због тога се и перципирају као припадници те категорије. Рецимо, када се НЕСПЕЦИФИКОВАНИ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНИ САДРЖАТЕЉ реализује у виду ПОСУДЕ, раније поменута метафора генеричког нивоа МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ на специфичном нивоу гласи НАУЧИТИ ЈЕ ИСПУНИТИ ПОСУДУ САДРЖАЈЕМ. Дакле, претходно неодређени појмови сужени су са „менталне активности“ на „учење“, „физичке активности“ на „пуњење“, „тродимензионалног садржатеља“ на „посуду“ и са „садржаја“ на „знање“. Појмовне метафоре специфичног нивоа нису пуке разраде општих метафоричких представа. Рецимо, међу могућим конкретизацијама метафоре УМ ЈЕ ЖИВО БИЋЕ јесу свакако ЧОВЕК, ЖИВОТИЊА или БИЉКА, јер је реч о оштро дефинисаној категорији. Ипак, не треба подразумевати да ће говорници различитих језика за циљни домен УМА употребљавати све могуће конкретизације неког изворног домена, а још мање да ће их употребљавати у истој мери. На основу конкретизација домена МАШИНЕ, рецимо, евидентно је да разумевање појма УМА не подразумева нужно све изворне домене на нижим нивоима уопштавања, већ је одабир ових домена условљен конкретним аспектима циљног домена УМА (нпр. доводе се у везу мозак и мотор). То је раније уочио и Тејлор (1992: 26–27, наведено у Кликовац 2000: 17), те је истакао да „није нужно да свака логички могућна разрада шеме постоји у језику“.

Што се ниже иде по вертикалној оси, то се више удаљавају енглеска и српска грађа у погледу појмовних метафора УМА, али то не значи да се ту губе све сличности. Радна претпоставка истраживања била је да специфични ниво конкретизације, поготово ниво самих језичких израза, представља сегмент у којем треба очекивати међујезичке разлике. Сprovedена анализа не подржава у потпуности ову радну хипотезу, будући да грађе показују да су поједине метафоре специфичног нивоа присутне у оба језика.

Почев од конкретизација домена САДРЖАТЕЉА, анализа показује да је устаљено посматрање УМА као ПРОСТОРИЈЕ и процеса ПАМЋЕЊА као СКЛАДИШТЕЊА. У заједничке представе спадају и метафоре МИСЛИТИ О НЕЧЕМУ ЈЕ ИМАТИ ЕНТИТЕТ НА ПОВРШИНИ И ПАМЋЕЊЕ ЈЕ ОСТАВЉАЊЕ ТРАГА НА ПОВРШИНИ, онда када се обележавање постиже притиском или урезивањем. У случају домена ТЕРИТОРИЈЕ, енглеска и српска грађа преклапају се у метафори ИЗВРШИТИ УТИЦАЈ НА НЕЧИЈЕ МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОСВОЛИТИ ТЕРИТОРИЈУ. Територијално поимање ума значи да говорници ова два језика менталном простору придају нарочит значај будући да је он власништво појединца чије границе лимитирају туђ утицај на сопствену психу. Преклапања сежу све до језичких реализација ових учесталих метафора (нпр. *museum* (Е) : *музеј* (С), *have something on your mind* (Е) : *бити (некоме) на памети (уму)* (С) или *invade* (Е) : *освојити* (С)).

Примери из обе грађе потврђују доминантност *персонификације-саметонимијом* у случају ума и мисли. То значи да су се у обе грађе јавила пресликавања УМ ЈЕ ЧОВЕК и МИСАО ЈЕ ЧОВЕК. Комплексност семантичког поља ЧОВЕКА довела је до разноликих примера са разноврсним лексемама. Оне укључују, али нису ограничене на, аспекте као што је степен образовања, физичке спреме, физичког здравља, занимања или карактерне особине. Заједничке двома грађама јесу и метафоре које се тичу менталне контроле а полазе од домена ЖИВОТИЊЕ: ИМАТИ КОНТРОЛУ НАД (НЕЧИЈИМ) МИШЉЕЊЕМ ЈЕ ОБУЗДАТИ ЖИВОТИЊУ И МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ ЛОВ. У питању је специфична врста физичке активности са циљем преузимања контроле која ентитете у својој основи спецификује тако што додељује уму агенса улогу грабљивице, а уму других људи улогу плена. Са знатним степеном конвенционалности употребљавају се и језичке реализације метафора МИСЛИ СУ ИНСЕКТИ И УНУТРАШЊИ ГЛАС ЈЕ ТРЕПЕРЕЊЕ КРИЛА ИНСЕКТА. Највећа међујезичка преклапања на специфичном

нивоу показује домен БИЉКЕ у чијој лексици је дошло до проширења значења у случају сваког стадијума мишљења, тј. за сваки стадијум мишљења постоји адекватан израз који изворно описује ступањ у развоју биљке. Стога овај домен најбоље показује да не треба подразумевати да ће међујезичке разлике нужно бити испољене у метафорама специфичног нивоа. У метафоре заједничке енглеској и српској грађи спадају: УМ ЈЕ ЗЕМЉИШТЕ, МИСАО ЈЕ СЕМЕ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАЗВОЈ БИЉКЕ. Чак и конкретизације ове три метафоре проналазе се у оба језика: МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ САЂЕЊЕ, ПРВА ФАЗА У РАЗВОЈУ МИСЛИ ЈЕ КЛИЦА, ПОЈАВА МИСЛИ ЈЕ НИЦАЊЕ, ФОРМИРАЊЕ МИСЛИ ЈЕ САЗРЕВАЊЕ БИЉКЕ и БИТИ ОПШТЕПРИХВАЋЕН (О МИСЛИ) ЈЕ УВРЕЖИТИ СЕ. Истоветне језичке реализације приложених метафора такође опомињу да разлике на нивоу метафоричких језичких израза нису нужно присутне у енглеском и српском језику, те не треба подразумевати да ће до таквих размимоилажења у грађи доћи.

Међујезичке сличности надаље се проналазе и у случају конкретнијих представа из домена СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, јер су ове метафоре засноване на општем аспекту машинског рада (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ). Преклапају се следеће метафоре специфичног нивоа: ПРАВИЛНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ НОРМАЛНО ФУНКЦИОНИСАЊЕ СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, КВАЛИТЕТ МИСЛИ ЈЕ ИСПРАВНОСТ ДЕЛОВА СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ, БРЗИНА РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БРОЈ ОБРТАЈА МАШИНЕ, НЕСВЕСНО РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПОМОЋУ АУТОМАТА, ПРОМЕНА МЕНТАЛНЕ АКТИВНОСТИ ЈЕ РЕСЕТОВАЊЕ МАШИНЕ, НЕАДЕКВАТНОСТ МИШЉЕЊА ЈЕ КОРОЗИЈА и МЕНТАЛНО ОДМАРАЊЕ ЈЕ ГАШЕЊЕ МАШИНЕ. Лексика у којој се излистане метафоре читавају је потпуно подударна за енглески и српски сет преузетих примера. Када се сложена машина сузи на прецизније домене (МОТОРНО ВОЗИЛО, ЕЛЕКТРИЧНИ АПАРАТ или КОМПЈУТЕР), грађе показују да до подударања долази у метафорама: УПРАВЉАЊЕ МИШЉЕЊЕМ ЈЕ КОНТРОЛА МОТОРНОГ ВОЗИЛА, ПРОТОК МИСЛИ ЈЕ ПРОТОК ЕЛЕКТРИЧНЕ СТРУЈЕ, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА ПОДАТАКА, БИОЛОШКА УСЛОВЉЕНОСТ ЈЕ ПРОГРАМИРАНОСТ, УМ ЈЕ СОФТВЕР, МОЗАК ЈЕ ХАРДВЕР и МЕНТАЛНА МАНИПУЛАЦИЈА ЈЕ РЕПРОГРАМИРАЊЕ. Највећа преклапања у метафорама специфичног нивоа јавила су се, дакле, код домена КОМПЈУТЕРА, врло вероватно због утицаја компутационе теорије ума.

Опредмећивачке метафоре показују правилности између две грађе у погледу посматрања ума или мисли као средства путем којег се може постићи циљ, што се на појмовном нивоу дефинише као УМ ЈЕ АЛАТ, односно МИСАО ЈЕ АЛАТ и РАЗМИШЉАЊЕ ЈЕ РУКОВАЊЕ АЛАТИМА. Формирање и мењање туђег мишљења постиже се метафорама МИШЉЕЊЕ ЈЕ КОВАЊЕ МЕТАЛА (домен МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА) и МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ТКАЊЕ (домен МАТЕРИЈАЛА), док нарушавање целовитости мотивише, како у енглеском тако и у српском, појмовна пресликавања ИЗГУБИТИ МЕНТАЛНО ЗДРАВЉЕ ЈЕ ПОЛОМИТИ СЕ/ПУЋИ и БИТИ МЕНТАЛНО СЛАБ ЈЕ БИТИ ЛОМЉИВ (домен ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА). Високо конвенционализовани вид репрезентације интелигенције омогућен је истоветним језичким средствима у којима се читавају појмовне метафоре ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ЈЕ ОШТРИНА и ПОДУЧИТИ НЕКОГА ЈЕ НАОШТРИТИ ПРЕДМЕТ. Преклапају се и метафоре УЧЕЊЕ ЈЕ АПСОРПЦИЈА МАТЕРИЈЕ и ИЗНЕТИ МИСЛИ ЈЕ ИСЦЕДИТИ ПРЕДМЕТ у склопу домена ПРЕДМЕТА КОЛИ АПСОРБУЈЕ, као и ЗНАЧАЈ МИСЛИ ЈЕ МАТЕРИЈАЛНА ВРЕДНОСТ ПРЕДМЕТА у склопу домена ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА.

Конкретизације ПРИРОДНИХ ПОЈАВА показују да се чак и сужено виђење домена УМА, тј. когниција, ослања на ову доменску лексiku (нпр. *магла*, *муња*, *ветар* или *вртлог*). До преклапања долази у аналогијама МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ВРЕМЕНСКА ПРИЛИКА, ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ МАГЛОВОТО ВРЕМЕ и НАЛЕТ ИДЕЈА ЈЕ ВЕТАР. Искуствена основа утицаја истих природних сила је очевидан узрок преклапања. Разлог због којег су у два грађама у осталим случајевима забележене нешто другачије метафоре на специфичном нивоу био је фокус на другачијим менталним активностима. У оба

анализирана узорка забележене су метафоре које се тичу извора енергије уопште, рецимо ПРЕСТАНАК РАЗМИШЉАЊА ЈЕ ГАШЕЊЕ ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ, или извора светлосне (СПОЗНАЈА ЈЕ СВЕТЛОСТ, ПОМИСЛИТИ/СЕТИТИ СЕ НЕЧЕГА ЈЕ ЗАСВЕТЛУЧАТИ, ЛОШЕ РАСУЂИВАЊЕ ЈЕ ПОМРАЧЕЊЕ) и топлотне енергије конкретно (МИСАО ЈЕ ВАТРА). Учестала конвенционализована метафора тичала се интелигенције, што је исказано као БИТИ ИНТЕЛИГЕНТАН ЈЕ ОДАВАТИ ЈАКУ СВЕТЛОСТ којом се квалификује појединац, али је било и израза усмерених ка мислима у којима се огледа интелигенција, на пример: ДОБРО ОСМИШЉЕНА ИДЕЈА ЈЕ ЈАК ИЗВОР СВЕТЛОСТИ. Сужене представе ПРИРОДНИХ ТВОРЕВИНА нису се истакле у виду разноврсности, али је за обе грађе утврђена заснованост на домену ВОДЕНЕ ПОВРШИНЕ и то у случају метафора: УМ ЈЕ ВОДЕНА ПОВРШИНА, МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ ВОДЕНОГ ТОКА, МИСЛИ СУ БУЛИЦА, ОБУЗЕТИ МИСЛИМА ЈЕ ПРЕПЛАВИТИ ПРОСТОР и НЕПРЕСТАНО ЈАВЉАЊЕ МИСЛИ ЈЕ УЛИВАЊЕ ВОДЕНОГ ТОКА У ВЕЋУ ВОДЕНУ ПОВРШИНУ. Преклапања у домену РЕСУРСА захватала су метафоре: МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ИСКОРИШЋАВАЊЕ РЕСУРСА и ПРОТРАЋИТИ НЕЧИЈИ КОГНИТИВНИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЈЕ УТРОШИТИ РЕСУРС, те се да закључити да се овим доменом квалификују когнитивни потенцијал и мисли.

Енглеска и српска грађа позивају се на својство бистрине течности приликом описа способности јасног размишљања. Међудоменска пресликавања где се јављају преклапања укључују: МЕНТАЛНО СТАЊЕ ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ, СПОСОБНОСТ ЈАСНОГ РАЗМИШЉАЊА ЈЕ БИСТРИНА ТЕЧНОСТИ, ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ЗАМУЊЕНОСТ и НЕЈАСНОЋА МИСЛИ ЈЕ ЗАМУЊЕНОСТ ТЕЧНОСТИ. Друга разрада наддомена МАТЕРИЈЕ, домен СМЕСЕ, показује преклапање на нивоу метафоре МОЗАК ОСОБЕ КОЈА НЕ РАЗМИШЉА РАЦИОНАЛНО ЈЕ КАША.

Имајући у виду приложене сличности, оправданије је изнети закључак да су разлике последица учесталости реализација домена у анализираном узорку. Рецимо, домени ПОСУДЕ и ПРОСТОРИЈЕ, премда забележени у грађама оба језика, далеко су чешћи, разноврснији у погледу језичких средстава и експлицитније исказани (тј. путем директних метафора) у енглеском делу грађе. Поред тога, учесталост пресликавања са домена МОТОРНОГ ВОЗИЛА и ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА такође је била нешто већа у енглеској грађи, а сама пресликавања разноврснија. Супротан случај представља домен НЕБЕСКОГ ТЕЛА који не само да се другачије реализује у погледу језичке форме (тј. директном и апозитивном метафором) и природе знања које се преноси (тј. сликовном метафором), већ је продуктивнији у српској грађи. Фреквентније јављање не подразумева нужно и разноликост употребљених лексема из једног домена искуства, те у овом истраживању домене називамо *продуктивним* уколико већи део лексичког фонда из тог семантичког поља проширује своје значење на УМ, а секундарно уколико су те појединачне реализације документоване у више од једног примера⁸². Разноликост и фреквентност дају простора за сагледавање различитих аспеката циљног домена који су истакнути. Уколико се као пример узме домен МОТОРНОГ ВОЗИЛА, за енглески део грађе се може рећи да су то били управљање туђим мишљењем и несвесно размишљање, а за српски промена менталне активности и интензитет мишљења.

Праве међујезичке разлике уочене су, рецимо, у оквиру конкретизација домена САДРЖАТЕЉА и тичу се репрезентација уврежености мишљења које се у енглеском језику предочава изразима као што је Е: *ingrained*, а у српском С: *уврежено* или *укорењено*. Као домен искуства у енглеском јавља се бележење на ПОВРШИНИ, док је у српском продуктиван домен БИЉКЕ. Представама УМА заснованим на домену СВЕТЛОСТИ у енглеском језику одговарају представе које се у српском заснивају на

⁸² Гоутли (2007: 20), рецимо, појму *продуктивности* намеће тачне бројке. Аутор (Гоутли 2007: 20) сматра да се важном појмовном метафором може означити само она коју реализује најмање шест језичких израза чије је значење забележено у савременом речнику и за коју у корпусу постоји барем 200 токена са датим метафоричким значењем.

домену МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ (нпр. *flicker through* (E) : *синути/севнути* (C)) када је у питању јављање мисли, али важи и супротан смер (нпр. *to cloud* (E) : *помрачити* (C)), што је приписано чињеници да се оба домена укрштају са метафором РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. Исто тако, у енглеској грађи се опис јасноће мисли описује путем израза из домена ТЕЧНОСТИ (E: *clear*), док је у српској за тај аспект циљног домена продуктиван изворни домен СВЕТЛОСТИ (C: *јасан*). Памћење се приказује као *складиштење* на КОМПЈУТЕРУ, док се у српској грађи учесталије одвија у оквирима ПРОСТОРИЈЕ. Ради се, дакле, о случају где се за исти аспект циљног домена користе другачији изворни домени. Да би се пресликавање са већом сигурношћу могло прогласити међујезичком разликом сматрамо да је потребно да за један исти циљни домен говорници два језика преузимају лексику из различитих изворних домена. Поред тога, међујезичке разлике проналазе се и онда када речници дају различите дефиниције контекстуалних значења, као у случају домена ПРИРОДНЕ ТВОРЕВИНЕ где С: „*шупљина ума*“ не значи исто што и реч Е: “*crevice of her mind*” у пренесеном значењу. Израз *сварити* (E: *to digest*) се у енглеском користи за метафорички приказ процеса разумевања, али у српском језику није језичка реализација овог когнитивног процеса, већ припада домену ЕМОЦИЈА (значи „поднети тешкоћу“). Отвореност и затвореност садржатеља које се у енглеској грађи бележе као својства која се пресликавају на вољу да се што узме у разматрање, према налазима из српске грађе, нису конвенционализовани начини метафоричке репрезентације разматрања, они се користе у посве другачијем апстрактном значењу.

Конкретизације метонимија наведених у претходном поглављу биле су: ГЛАВА СТОЛИ ЗА МИСАО, ЈЕЗИК СТОЛИ ЗА ПРИЧЉИВОСТ, ЈЕЗИК СТОЛИ ЗА ЧОВЕКА, МИСЛИ СТОЈЕ ЗА ПАЖЊУ, МОЗАК СТОЛИ ЗА ПАМЕТ/РАЗМИШЉАЊЕ, УМ СТОЛИ ЗА ПАЖЊУ и УМ СТОЛИ ЗА ЧОВЕКА. Међу њима није било оних које су својствене једној од две анализиране грађе.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Контрастивна квалитативна анализа језичких реализација метафора УМА у грађи преузетој из енглеског (СОСА) и српског корпуса (SrpKor2013) указала је на опште правилности којима се одликује интелектуални домен. Налази истраживања сажети су у склопу овог поглавља и праћени су предлозима за даљу примену резултата дисертације у настави језика и лексикографији, са циљем да се укаже на њихов педагошки и лексикографски значај. Уз осврт на потенцијалне недостатке истраживања, поглавље се завршава планом за даљи рад на домену УМА.

Примењујући индуктивни приступ током процене метафоричности лексема из преузетог скупа примера на енглеском и српском језику, дисертационо истраживање је показало да језик одражава појмовну сложеност коју разне гране когнитивне науке приписују психичком животу човека, односно когницији. Сложеност се да уочити из разноликости домена искустава путем којих се УМ описује. Грађа која је подвргнута процедури MIPVU (Стен и др. 2010) оформљена је тако што је на основу одабраног броја лексема за анализу (E: *mind, brain, head, idea, information, thought, mental*, односно С: *ум, мозак, глава, идеја, информација, мисао, ментални*) из електронских корпуса СОСА и SrpKor2013 преузет сет од по 14000 примера за оба језика, који је у складу са параметрима MIPVU сужен на грађу која се одликује метафоричким језичким реализацијама метафора УМА. Опис језичких израза заснован је на више класификација које се срећу у когнитивистичкој литератури и подразумева степен конвенционалности (Стен и др. 2010), језичку форму (Стен и др. 2010; Богетић и др. 2019), сигнализованост (Стен и др. 2010), ниво општости (Кевечеш 2010) и природу знања које се пресликава (Кевечеш 2010). Како језички реализоване представе варирају

према степену апстракције, налази су организовани у складу са хијерархијским односом, то јест предочени почев од високо схематизованих представа (наддомена) ка метафорама специфичног нивоа (конкретизацијама истих). План излагања је такође условљен тиме да ли је реч о концептуализацији ствари или концептуализацији односа. Другим речима, изложена су запажања о појмовним метафорама које образују систем ВЕЛИКОГ ЛАНЦА ПОСТОЈАЊА (енгл. THE GREAT CHAIN OF BEING METAPHOR), те су у првом делу описа резултата анализе (4.1.) истакнути општи и специфични метафорички прикази УМА и МИСЛИ као ствари (нпр. ПРЕДМЕТА, ЖИВОТИЊЕ, ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ и слично). Међутим, како се ради о когнитивним процесима, неминовно је било размотрити и систем СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА (енгл. THE EVENT STRUCTURE METAPHOR) који се односи на активности и стања. Други систем уважен је у другом делу описа добијених резултата који се тиче метафоризације појединачних когнитивних процеса (4.2.).

Грађа показује да се на најобухватнијем нивоу репрезентације УМА као надређене категорије издвајају САДРЖАТЕЉ, ПОЈАВА и МАТЕРИЈА. Скелетна структура ових домена чини их концептима генеричког нивоа. Изрази у којима се такве представе читавају (в. 4.1.1.–4.1.3.) тицали су се крајње општих одлика сваког од њих. За домен САДРЖАТЕЉА истичу се капацитет, локација у садржатељу или садржај, за домен ПОЈАВЕ истичу се настајање или нестајање у физичком простору, док су за домен МАТЕРИЈЕ релевантни аспекти агрегатног стања и његове промене. Међујезичка преклапања су потпуна на највишем нивоу апстракције и углавном реализована истим језичким средствима у енглеској и српској грађи. Међујезичке сличности се могу објаснити малом количином знања о концептима на овом нивоу, због чега се генеричке метафоре САДРЖАТЕЉА, ПОЈАВЕ и МАТЕРИЈЕ примењују у великом броју случајева. Генерички концепти гранају се на конкретније концепте са већим бројем својстава. У даљем тексту систематизовани су закључци о томе како је у две грађе разумевање УМА условљено специфичним случајевима најопштијих домена.

Спецификација садржавања укључује домене ПОСУДЕ, ПРОСТОРИЈЕ, ПОВРШИНЕ и ТЕРИТОРИЈЕ како у енглеској, тако и у српској грађи. Први међу њима, домен ПОСУДЕ, важи за прототипични пример спремишта (в. Кликовац 2000), те није изостао у грађи. Домен ПРОСТОРИЈЕ, као пример народне теорије (Фројд 1952), прожима обе културе и преовладава при описима интимних мисли будући да се просторија доживљава као безбедан и тих простор. Примери реализација домена ПОВРШИНЕ подељени су у две целине јер се у појединим случајевима јавља пројекција садржатеља са дводимензионалног на тродимензионално садржавање. Изрази који упућују на УМ као 2Д РАВАН истичу положај ентитета у односу на њу, док се 3Д простирање уочава у изразима који описују разне видове обележавања површине. Исто важи и за домен ТЕРИТОРИЈЕ у случају којег фокус на физичким баријерама условљава посматрање из три димензије, док се прелаз на две димензије врши при посматрању територије као географског простора у виду равни. Без разлога у ком погледу се територија сагледава, са овог домена пресликавају се појам границе и изглед конкретних територија. Заправо, анализа је показала да се одабир (најчешће иновативних, директних) метафора код домена ТЕРИТОРИЈЕ и ПРОСТОРИЈЕ не врши произвољно, већ зависи од општег знања о специфичним концептима. Рецимо, домен ПРАШУМЕ и ПУСТОШИ су учестали при репрезентацији супротних својстава – човека са развијеном маштом и човека без развијене маште, а домен МУЗЕЈА код репрезентације памћења. Спецификације домена просторије довеле су до формирања хипотезе да се током когнитивне обраде лексема које описују зграде институција полази од њихове унутрашњости (нпр. разумевање пресликавања УМ ЈЕ МУЗЕЈ захтева формирање менталне слике просторије чији су

зидови украшени експонатима), што треба емпиријски испитати неком другом приликом.

Због саме природе домена УМА, когниција као изражено својство учестало служи за ментално приступање самом човеку (метонимија ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ), те је у грађи дисертације заступљено комбиновање метафоризације и метонимизације. Проблем разлучивања врсте живог бића решен је у складу са типологијом персонификација (Дорст и др. 2011), након чега се *персонификација-са-метонимијом* истакла у анализираној грађи као главни тип персонификације. Истраживање је показало да се УМ и метонимијски повезани појмови посматрају као аутономни чиниоци онда када је у исказима приказано одсуство контроле над процесом мишљења, када долази до супротстављања појмова *разум*, *емоција* и *конација*, или приликом репрезентације биолошких процеса и развоја. Код контрастирања аспеката УМА у оквиру једног истог исказа нарочито је очигледна метонимија КАТЕГОРИЈА ЗА ИСТАКНУТО СВОЈСТВО, те (РАЗ)УМ СТОЈИ ЗА ПАМЕТ, а СРЦЕ ЗА ЕМОЦИЈУ, док за конацију није уочено истицање дела тела путем којег јој се приступа. За метафоре које полазе од домена ЖИВОТИЊЕ примећен је нарочит фокус на менталној манипулацији чије се поимање заснива на физичкој контроли кретања крупних животиња, али и конвенционализовани опис унутрашњег гласа посредством израза везаних за физичко кретање инсеката (УНУТРАШЊИ ГЛАС ЈЕ ТРЕПЕРЕЊЕ КРИЛА ИНСЕКТА). Метафорички језички изрази из домена БИЉКЕ не подржавају у потпуности нашироко цитирану хипотезу према којој се метафоризација у енглеском и српском језику среће на специфичном нивоу апстракције. Напротив, две грађе се у потпуности подударају не само у виду специфичних метафора, већ врло често и у самим лексемама које се користе. Овај налаз говори да у случају неких домена различите културе могу делити поимање одређеног концепта, као што енглеска и српска грађа деле представе когниције које полазе од домена БИЉКЕ. У дисертацији су реализације подељене у две целине, прва подразумева преносе својстава биљака на ум, а друга на мисао при чему се поимање ума мења, он се не реализује као БИЈКА, већ као ЗЕМЉИШТЕ.

Закључци везани за такозване опредмећивачке метафоре подељени су на представе предмета у виду сложених машина и на предмете које човек обликује и користи као оруђе. Налази првог сегмента подразумевају следеће: а) домен УМА не концептуализује се као проста, већ искључиво као СЛОЖЕНА МАШИНА, б) поприличан број израза упућује на неспецификовани тип машине усмеравајући пажњу на аспект вршења рада, док се прецизнија одређења свode на домене МОТОРНОГ ВОЗИЛА, ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА и КОМПЈУТЕРА, в) домен МАШИНЕ има потпуно развијен систем проширених значења за сваки стадијум мисаоног процеса (нпр. покретање машине, правилан рад, квар, гашење и сл. описује зачетак мисли, исправно размишљање, лоше размишљање, престанак размишљања и сл.) и д) оштија одређења која се тичу рада или контроле машине (МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ РАД СЛОЖЕНЕ МАШИНЕ) конкретизована су следствено специфичним доменима, као рад или контрола МОТОРНОГ ВОЗИЛА, ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА или КОМПЈУТЕРА. За овај део анализе уочене су разлике између ума, мозга и главе. МОЗАК се истиче као циљни домен језичких реализација изворног домена ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА због преклапања између преноса нервног узбуђења и преноса струје. У питању је функција својствена овом органу, те се ум као апстракција јавља ретко, док се глава као део тела никада не користи за ово пресликавање. Налази показују да је *Рачунарска теорија ума* још увек међу водећим начинима поимања когниције. Непрестано унапређивање компјутера довело је до употребе вештачке интелигенције за домен интелектуалних способности. Треба истаћи да је у енглеској грађи прибележена петља АУТИСТИЧКИ УМ ЈЕ ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА, која подразумева узајамно структурисање домена ЧОВЕКА и МАШИНЕ. Шематски приказ (в.

Слику 12) показује да је интелигенција, као својство човека, пренета на домен МАШИНЕ како би се описало машинско опонашање људске когниције, чиме се добио термин *вештачке интелигенције*. Сада се вештачка интелигенција, као својство машина, преноси поново на ЧОВЕКА не би ли се описао појединац који болује од аутизма. Прелаз са поимања машина као људских бића на поимање људских бића као машина, тзв. *деперсонификацију*⁸³ (енгл. *depersonalization*), је још 1987. уочио Рифкин (1987: 216), што указује на дуги век ове петље. Не треба искључити могућност да ће знатан помак на пољу вештачке интелигенције довести до других типова петљи.

На плану ПРЕДМЕТА КОЛИМ СЕ РУКУЈЕ, издвојене су представе УМА као АЛАТА и напоменут је значај категорије предлога ((E) *with : ca* (C)) за образовање ове метафоре. Такође је закључено да за поједине језичке метафоре важи *идеализовани когнитивни модел састава* (енгл. *constitution ICM*). Реч је о доменима МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА и МАТЕРИЈАЛА чије су језичке метафоре условљене метонимијом МАТЕРИЈАЛ ОД КОЈЕГ ЈЕ САЧИЊЕН ПРЕДМЕТ СТОЈИ ЗА ПРЕДМЕТ. За сваку појединачну реализацију кључно је истицање одређене представе. Домен МЕТАЛНОГ ПРЕДМЕТА се јавља приликом описивања процеса формирања мишљења и манипулисања мишљењем, углавном, млађе популације. Домен МАТЕРИЈАЛА поред истих тих процеса пружа могућност за опис стања збуњености изједначавајући конфузност и увијеност (КОНФУЗНО ЈЕ УВИЈЕНО). Дефинишућа својства појединих предмета преливају се у апстрактна значења, тако је за домен ЛОМЉИВОГ ПРЕДМЕТА својство крхкости основа пресликавања за ментално здравље. Оштрина и тупост, са друге стране, основа су за метафоричке приказе интелигентних људи (домен ОШТРОГ ПРЕДМЕТА), улога апсорбента понајвише предочава процес учења (домен ПРЕДМЕТА КОЛИ АПСОРБУЈЕ), а новчана вредност предмета приближава практични значај мисли (домен ВРЕДНОГ ПРЕДМЕТА). У дискусији је истакнуто да представе ломљивог предмета не треба сводити по аутоматизму на предмете сачињене од стакла, јер дефиниције забележених лексема то не подржавају. Исто важи и за апсорбент будући да такав предмет у многим језичким изразима није одређен као СУНЂЕР, што се интуитивно осећа као подлежно пресликавање, већ је остајао на неодређеном нивоу.

Један од релевантнијих налаза дисертације тиче се домена ПРИРОДНИХ ПОЈАВА. Истраживање је показало да домен МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА не треба сматрати и изучавати као одлику емотивног аспекта УМА. Постојеће студије (в. Кевечеш 2000; Форсвил 2005; Мацунака, Шиохара 2001а, 2001б, 2003; Шиохара, Мацунака 2003, 2009) су, вођене сличношћу између својства интензитета емоције и интензитета метеоролошке појаве, овом домену приступале искључиво са циљем да се објасне прототипичне емоције. Анализа овог истраживања је показала да за когницију важе исте правилности којима се одликује афект. Односно, изрази из домена МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ проширују своја значења на УМ у ужем смислу. Надаље, проширења захватају лексику која се односи на метеоролошке знакове (нпр. *магла*) различитог степена интензитета, тј. не преносе се искључиво значења интензивних метеоролошких појава на когницију, што је такође установљено за домен ЕМОЦИЈА (в. Шиохара, Мацунака 2009). Прецизнији описи појединачних когнитивних процеса захтевају употребу одређеног метеоролошког знака, нпр. *ветар* предочава налет мисли, а *магла* збуњеност. На основу тога се може рећи да за когницију и афект веже исте правилности у оквиру домена МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ. Ту се не завршавају додирне тачке између ова два аспекта УМА, већ има сличности и у оквиру домена ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ. Показало се да има израза који стоје на граници или, адекватније речено, захватају оба аспекта. Изрази *мрак*, *мрачан*, *помрачити*, *ватра* или *ватрен* спадају у

⁸³ Наш предлог преводног решења.

изразе који потврђују неодвојивост размишљања и емотивне сталожености. За домене МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ и ИЗВОРА ЕНЕРГИЈЕ утврђена је заснованост на метафори РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ. Шинохара и Мацунака (2009: 271) подсећају да је поимање емоција као метеоролошких појава резултат биометеоролошких прилика (енгл. *biometeorological tendencies*), наводећи пример ниског атмосферског притиска и недостатак Сунчеве светлости који узрокују депресију. Иако не постоји директна веза између ниског атмосферског притиска и негативних мисли, очигледно да негативно емотивно стање проузроковано овом појавом накнадно утиче на когнитивно стање. То би значило да домен ЕМОЦИЈЕ премошћава везу између КОГНИЦИЈЕ и МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ у појединим случајевима. У другим контекстима однос се може окарактерисати као непосредан. Рецимо, метеоролошка појава попут *магле* утиче на способност визуелног опажања које је предуслов за адекватно расуђивање. У случају емоција, метеоролошка појава се у јапанском, било мултимодално или језички, може приказати изван тела, што су Шинохара и Мацунака (2009) формулисали као ЕМОЦИЈА ЈЕ МЕТЕОРОЛОШКИ/ПРИРОДНИ ФЕНОМЕН КОЈИ ОКРУЖУЈЕ ПОЈЕДИНЦА (енгл. EMOTION IS EXTERNAL METEOROLOGICAL/NATURAL PHENOMENON THAT SURROUNDS THE SELF). Уколико се сагледају неки од Кевечешових примера за енглески језик (2009: 21, 23, 25): “ANGER IS A NATURAL FORCE: It was a *stormy* meeting; FEAR IS A NATURAL FORCE: She was *engulfed* by panic; SADNESS IS A NATURAL FORCE: *Waves of depression came over him*”, постаје јасно да и енглески језик показује тенденцију измештања емоције из људског тела. Дисертационо истраживање упућује на закључак да когнитивни процеси у енглеском и српском језику, барем на нивоу језика, искључиво захватају простор унутар тела када се за њихов приказ користе метеоролошки знакови. На овај начин предочава се једна од постојећих разлика између афекта и когниције – емоција је проузрокована спољним фактором или долази изнутра али тежи испољавању, док је когнитивни процес скривен.

Испитивање метафоричких језичких израза из домена ПРИРОДНЕ ТВОРЕВИНЕ навело је на запажање да се на месту изворног домена, у обе грађе, понајвише јавља ВОДЕНА ПОВРШИНА, док су лексеме које означавају друге творевине ређе употребљене, поготово у српској грађи. Важност детаљне процене метафоричности лексема је нарочито била важна у склопу израза из овог домена, будући да је до међујезичких разлика долазило услед неметафоричког статуса еквивалента⁸⁴ (нпр. (Е) *brain drain* : одлив мозга (С)) или значењских разлика лексема у датом контексту (нпр. (Е) *crevice* : шупљина (С)). За домен РЕСУРСА је уочено истицање вредносног суда о мислима и менталној способности јер се оне тако поимају као финитне, стога вредне категорије. Последња реализација у склопу ове целине бележи се по први пут у енглеској и српској когнитивистичкој литератури. У питању је домен НЕБЕСКОГ ТЕЛА који у будуће треба детаљније испитати јер резултати показују да се метафоре одликују разноликошћу у погледу језичке форме (апозитивна метафора, директна метафора, сликовна метафора). Бележење домена НЕБЕСКОГ ТЕЛА је значајно јер се уочава кретање навише на скали Великог ланца постојања, од СЛОЖЕНИХ АПСТРАКТНИХ СИСТЕМА ка КОСМОСУ/УНИВЕРЗУМУ. До сада су била позната искључиво пресликавања заснована на кретању наниже, ка МАШИНИ, ЖИВОТИЊИ, ПРЕДМЕТУ и слично.

Наддомен МАТЕРИЈЕ подељен је на дискусију о домену ТЕЧНОСТИ, што се показало као најфреквентнија конкретизација, и на домен СМЕСЕ. Пресликавања која полазе од домена ТЕЧНОСТИ истичу јасноћу мисли, док је за домен СМЕСЕ уочена употреба лексема са значењем смесе непријатне конзистенције, чиме се постиже опис неадекватности мишљења. Такође је интересантно то што је у анализираном узорку у

⁸⁴ Означено подвлачењем.

случају домена СМЕСЕ место циљног домена заузимао МОЗАК, што је такође било уочено за домен ЕЛЕКТРИЧНОГ АПАРАТА.

Дискусија која се прилаже у одељку 4.5.1. потврдила је прву хипотезу дисертације доказавши да се говорници енглеског и српског језика у знатној мери служе изразима који припадају истим изворним доменима. Међутим, фреквентност њихове употребе се, очекивано, разликује, с тим да поједини домени могу бити и до чак осам пута заступљенији у једном од језика (нпр. домен ПОСЕДОВАЊА у енглеском језику). Провера исправности хипотезе о израженој сличности у метафорама генеричког нивоа довела је до закључка да се за енглески и српски језик може констатовати сличност. Из поглавља 4.1. и 4.2. се да закључити да су посредни исте опште метафоричке представе метакогниције. Често навођена констатација да су разлике понајвише на нивоу језичких реализација метафора проналази потврду и у дисертационом истраживању, међутим осврт на метафоре специфичног нивоа у одељку 4.5.3. показује да су многе конкретизације генеричких метафора присутне у оба језика. Неретко се за когнитивне процесе користе исте метафоре специфичног нивоа, стога се може закључити да иако је трећа хипотеза у потврђена у случају многих пресликавања, у појединим случајевима долази до преклапања чак и на нивоу употребљене лексике. Сличности могу бити резултат народних теорија, односно репрезентација УМА као ПРОСТОРИЈЕ, научних теорија (*Рачунарске теорије ума*) насталих као резултат технолошког развоја и последица утеловљеног искуства.

Према типу испољавања, појмовне метафоре су у српском језику исказане индиректним путем (95.17% метафоричких језичких израза), потом директним метафорама (3.26% метафоричких језичких израза), падежним метафорама (1.30% метафоричких језичких израза) и једном имплицитном метафором (0.02%). Поред тога, забележени су и спојеви двојаког испољавања, првенствено спој директне и индиректне метафоре (0.16% метафоричких језичких израза), и спој падежне метафоре са директном (0.08% метафоричких језичких израза). Иако су оваква укрштања далеко ређа у корпусу, њихово бележење је важно у случају језика који се одликују богатим падежним системом. Укрштање директне и индиректне метафоре илуструје пример (1045), у њему је изворни домен ТЕМЕЉ експлицитно наведен, те директна метафора гласи УМ ЈЕ ТЕМЕЉ. Међутим, контекстуално значење језичког израза *темељ* се разликује од основног које подразумева подлогу грађевине и означава најважнији елемент на којем се заснива једна цивилизација. Према томе, метафорички језички израз *темељ* такође указује на пресликавања: ЦИВИЛИЗАЦИЈА ЈЕ ГРАЂЕВИНА, ГЛАВНИ ЕЛЕМЕНТ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ ЈЕ ТЕМЕЉ ГРАЂЕВИНЕ, чему је заправо надређено пресликавање СЛОЖЕНИ ДРУШТВЕНИ СИСТЕМИ СУ ГРАЂЕВИНЕ. У примеру 1046 директна метафора МИСАО ЈЕ ПОЉЕ могућа је захваљујући падежној метафори јер се на основу физичког односа дела и целине (поља територије) може разумети такав однос у случају апстрактног ентитета МИСАО. Такво пресликавање би у енглеском језику било исказано на нивоу предлога *of* (енгл. *fields of thought*). Падежна метафора јавља се у примерима налик 1047–1048, у првом инструментал указује на метафору УМ ЈЕ СРЕДСТВО јер основно значење овог падежа то подразумева, док у другом датив указује на пресликавање РАЗУМ ЈЕ ПРОТИВНИК, јер је непријатељски став иначе усмерен ка особи.

С:

1045. Многе чињенице друштвене збиље недвосмислено показују да је Ум – тај *темељ* западноевропске цивилизације, јасно обелоданио [...].

1046. Оно што нас стаје живота, предмет који је, у радним ноћима, мучио наш мозак; сва та јурњава кроз поља *мисли*, споменик који подижемо себи крвљу својом [...].

1047. Једино астроном о томе *умом* суди.

1048. Још је славни Сенека писао да је „Гомила непријатељ *разуму*, пред којом мора бити ум вечно будан“.

У енглеском корпусу, индиректна метафора заступљена је за један проценат више него у српском (96.95% метафоричких језичких израза). Директне представе јављају се у 2.88% случајева, док преостали примери илуструју спој ова два типа (0.11% метафоричких језичких израза) или имплицитну метафору (0.05% метафоричких језичких израза). Уколико се налази сагледају контрастивно са српским језиком, увиђа се готово иста тенденција, о когницији се говори понајвише на индиректан начин.

Сигнална употреба речи и конструкција (рецимо, саксонски генитив) је међу слабије истраженим темама когнитивистичких студија (в. Гоутли 1997; Волингтон 2003; Скорћинска, Аренс 2015; Шимаиска 2018; Годард, Вјежбицка 2019), због тога се у дисертацији истичу и сигнали појмовних пресликавања који су потврђени у корпусу српског језика. Ту спадају сигнали: *к(а)о, попут, сличан, личити на, на начин на који, синоним, односно, нека врста, онакав– какав*, заграда (()), повлака (–) или наводници („“). С обзиром на то да се могу јавити уз директне метафоре, њихово истицање може бити од користи истраживачима како приликом анализе текста тако и приликом испитивања обраде метафоричког садржаја код испитаника, јер је сигнализација директне метафоре лакше уочити. Међу учесталим сигнаlima у енглеском корпусу издвајају се: *like, as...as, as if, akin, some sort of, nothing but, conflate, relate, equate, means, think of as, understand as, function as, construe as, assume the shape, of-genitive* и повлака (–). Списак најучесталијих сигнала метафоре дат је у склопу приручника МРВУ процедуре (Стен и др. 2010: 40–41), овом приликом подвлачењем истичемо оне који у њему нису наведени, а јављају се у грађи дисертације. Попис сигнала у српском језику још увек недостаје, те их је корисно истицати у истраживањима.

Хипотеза да се у случају когнитивних процеса јављају схема САДРЖАТЕЉА, ПУТАЊЕ и схема МАНИПУЛАЦИЈЕ се, пре свега, показала као недовољна. У поглављу 4.4. објашњено је да домен УМА подразумева и друге схеме. Поред схеме САДРЖАТЕЉА и ПУТАЊЕ, уочене су схеме КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ, ЦИКЛУСА, СКАЛЕ, ВЕРТИКАЛЕ, ЦЕНТАРА-ПЕРИФЕРИЈЕ и РАВНОТЕЖЕ. Такође се дошло до закључка да не постоји скала у складу са којом је когнитивне процесе могуће распоредити од најмање активног до најактивнијег. Стања су свакако, по својој природи, пасивна. На то указују и домени путем којих се најчешће описују (САДРЖАЈ и ПОСЕДОВАНИ ОБЈЕКАТ). Процеси, са друге стране, су активни.

Најважније питање на које треба дати одговор јесте да ли се и како утврђене представе разликују од постојећих налаза о метафоричкој репрезентацији УМА. Доминантном метафором путем које се описују УМ и СВЕСТ сматра се ФИЗИЧКИ ПРОСТОР, услед чега се когнитивни процеси приказују као физичке радње у оквиру тог простора (Родигер 1980: 232, према Џеинс 1976). Метафора ФИЗИЧКОГ ПРОСТОРА, према Родигеровим (1980: 238) речима, прожимала је поље когнитивне психологије све до 1980., а налази добијени овом анализом показују да се доминантност домена САДРЖАТЕЉА (дводимензионалног и тродимензионалног простора) наставља и данас. Њено бележење у грађи дисертације је неизбежно и већим делом очекивано, уколико се узме у обзир пар чињеница: а) утеловљеност односа садржавања и б) цереброцентрично схватање УМА које говорници енглеског и српског језика деле. Због детаљне истражености односа садржавања у постојећој литератури (в. Кликовац 2000), како прототипичних тако и маргиналнијих, чак се и атестиране конкретизације домена САДРЖАТЕЉА могу окарактерисати као очекиване. Исто важи за разраде познатих

домена МАШИНЕ и ПРЕДМЕТА. Ипак, разматрањем различитих типова пресликавања у погледу језичке форме, дисертационо истраживање је указало и на нове начине (понајвише путем директних пресликавања) на које се већ познати домени користе у процесу метафоризације УМА. Чак и у случају раније атестираних домена, по први пут су контрастивно сагледана појмовна пресликавања све до метафора специфичног нивоа, а стара запажања допуњена су новим реализацијама на нивоу језичке форме. Треба напоменути и то да, иако су нека од општијих пресликавања раније забележена у литератури, до сада није указано на прожимање међу различитим аспектима когниције. Према томе, ниједна од постојећих студија није до сада истакла континуитет који постоји у метафоризацији когнитивних процеса. Такве тврдње о међусобном прожимању остајале су у домену психологије. За наддомен ЖИВИХ БИЋА, утврђен је најучесталији тип метафоре којој припадају метафорички језички изрази, а то је *персонификација-са-метонимијом*. Подрбно је објашњена метонимијска и метафоричка подлога таквих пресликавања и утврђени су случајеви у којима се они најчешће јављају: приликом супротстављања аспеката УМА, одсуства контроле над процесом мишљења, као и описа биолошких процеса и физичког развоја. Највећи допринос лежи у бележењу домена ПРИРОДНИХ ПОЈАВА будући да се ПРИРОДНЕ ТВОРЕВИНЕ и МЕТЕОРОЛОШКЕ ПОЈАВЕ због честог третмана у студијама које испитују емоције виде као одлика домена ЕМОЦИЈА. Међутим, управо у тим доменима се највише уочава сличност између ова два аспекта УМА. Дискусија о домену МАТЕРИЈЕ се такође може сматрати као значајан допринос будући да је његов третман био уопштен до те мере да су му се приписивали разноразни изворни домени (нпр. ЖИВОТИЊА).

5.1. Научни допринос истраживања

Међу когнитивнолингвистичким студијама, налази дисертације се издвајају по томе што, контрастивно са енглеским језиком, доприносе бољем разумевању метакогниције. Рад се поред најновије процедуре за утврђивање метафоричности, служи и типологијама насталих из рецентнијих емпиријских студија које се тичу класификације различитих типова персонификација и начина анализе падежне метафоре. Као важан одељак може се издвојити поглавље посвећено домену ЧОВЕКА у којем су предложени увиди који могу помоћи приликом описа метафора заснованих на метонимији.

Лексикографски значај когнитивнолингвистичких истраживања се у студијама истиче најпре због улоге коју метафора има у процесу проширивања семантичке структуре речи, односно у стварању апстрактних значења лексема (Кликовац 2004: 162–163). Корпуси на којима се заснива дисертационо истраживање су садржали примере у којима поједина контекстуална значења лексема нису забележена под одредницама у референтним речницима, међутим њихова учесталост у материјалу указује на проширење значења. Такав је случај, рецимо, са изразом у *малом мозгу* који се у корпусу српског језика јавља као устаљена фраза са значењем „у подсвести“, али чије значење према PCJ још увек није конвенционализовано. Исти је случај, рецимо, и са изразом *mental picture* у енглеском језику. Према томе, први допринос истраживања би се огледао у новоутврђеним значењима анализираних лексема.

У речницима као што је *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners of American English* (Рандел 2002) се код појединих речи након свих дефиниција наводи по пар најучесталијих појмовних метафора које се налазе у њиховој основи под ознаком *метафора*. Тако се за именицу *mind* наводи следеће појмовно пресликавање:

“Your mind is like a **container** or **area**, with thoughts being stored there or going in and out” (масна слова у оригиналу), које се потом илуструје реченицом: “*The memory of that day is still fresh in my mind*” (масна слова у оригиналу) (Ibid.: 890). Донедавно се идеја о метафоричком речнику српског језика чинила недостижном (Кликовац 2004: 163). Иако се укључење појмовне метафоре у облику у којем се наводи у речнику *Macmillan* још увек не проналази у српским речницима, резултати опсежне анализе појмовних метафора које припадају домену метајезика скорије су представљени у виду анотираног корпуса MetaLangCORP, односно корпуса појмовних метафора на примеру грађе из медијског дискурса (Богетић 2021). Корпуси овог типа се могу допунити резултатима постојећих студија метафоре које примењују исти методолошки поступак, чиме би се створила већа база која покрива разне домене искуства. Такав приступ би помогао когнитивистима да боље уоче уланчавања појмовних метафора. Данас постоје чак и електронски корпуси визуелних метафора као што је VisMet 1.0 (Болоњези и др. 2018), те се може очекивати велики помак у развоју електронских корпуса метафора. Уз постојећа контрастивна разматрања емоција (Броћић 2018; Ракић 2014), дисертационо истраживање когниције доприноси разумевању домена УМА код говорника енглеског и српског језика, што чини његов други допринос, а сам спој резултата који се тичу емоције и когниције би се могао реализовати у виду анотираног корпуса метафора УМА.

Импликације налаза за даља истраживања не тичу се искључиво лексикографског значаја, већ могу допринети унапређењу наставе језика. Напоменуто је да увођењем резултата когнитивнолингвистичких студија у речнике начин поимања апстрактних појмова постаје доступан корисницима, било да су у питању стручњаци или лаици. Емпиријским путем (в. Литлмор, Лоу 2006; Литлмор 2010) је установљено да упознатост са најучесталијим метафорама води до побољшања опште компетенције говорника, а само разумевање идеолошке функције метафоре им омогућава да продру у скривене идеологије. Разумевање метафоричког вокабулара из домена УМА на тај начин поприма шири значај.

5.2. Потенцијална ограничења истраживања

На нека од ограничења дисертације указано је у оквиру поглавља које се тиче битних методолошких напомена (одељак 3.6.). Истраживање је у извесној мери ограничено самом чињеницом да се спроводи корпусна анализа. Корпус енглеског језика (СОСА) далеко је напреднији од корпуса српског језика по питању алата које нуди и које олакшавају анализу. Конкретније, опција проширеног контекста (енгл. *extended context*) пружа могућност да се са већом сигурношћу утврди природа изворног домена. Код примера преузетих из регистра *TV/movies* дају се информације о самом извору, што је у случају домена УМА било важно приликом разлучења дословног и фигуративног значења. Рецимо, у серијама из категорије научне фантастике у примеру: “El has superpowers. I’m sorry? Superpowers. She threw it with her mind.” предлог E: *with* био би означен као дослован израз, а не као репрезентација метафоре УМ ЈЕ СРЕДСТВО, будући се радња физички реализује и не разликује се од померања предмета руком, рецимо. Сличан је случај и са устаљеним изразима, нпр. „почешати се по глави“, где извршење радње искључује тумачење израза као реализацију метафоре. Корпус српског језика не нуди проширени контекст, штавише, неки од примера били су ускраћени у том погледу и наведени у дисертацији уз ознаку за изостављени текстуални сегмент „[...]“. Ретко када се овај знак употребљавао ради уштеде простора.

Додатне разлике како у броју расположивих примера тако и у мањем броју функционалних стилова директно су утицале на преклапања које је било могуће испитати. Први проблем решаван је тако што је дискусија допуњена примерима са интернета онда када се, било на основу језичког искуства или одредничке речи, увидело да аналогни примери постоје. Са друге стране, истраживање је остало ускраћено за налазе који се тичу међуодноса појмовне метафоре и регистра између два језика. Раније је напоменуто да учесталост метафоре зависи од одлика појединих регистра, јер је за сваки од њих карактеристична употреба одређене врсте речи. Према томе, улагање у постојеће базе српског језика непосредно би помогло и когнитивнолингвистичким студијама.

Потешкоће у случају српског језика надаље се тичу начина на који РСЈ бележи конкретна и апстрактна значења, наводећи их повремено у оквиру истог броја. Рецимо, под првом одредницом лексеме С: *вежба* наводи се да је у питању системско понављање физичке или интелектуалне радње, на основу чега лексема не би могла бити обележена као метафорички језички израз јер се конкретно и апстрактно значење не раздвајају, па тако ни нема контраста међу њима. Међутим, евидентно је да, поред сличности, постоји и разлика између гимнастичке вежбе и вежбе логичког мишљења, те не постоји разлог због којег дати пример не би представљао метафорички језички израз. Штавише, у енглеском језику се наводи само конкретно значење речи Е: *workout*. То би значило да, уколико се доследно прати процедура MIPVU, лексема Е: *workout* представља реализацију метафоре МЕНТАЛНА АКТИВНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ, а лексема С: *вежба* не представља. Сличан случај је размотрен од стране Богетић и др. (2019: 211) по питању лексема *опсег*, *обновити* и *истражити*. Проблем се у дисертацији, према препорукама ауторки (Ibid.), разрешава позивањем на услове које значење мора задовољити не би ли се означило као основно значење и провером фреквентности конкретног значења у електронским корпусима. Других проблематичних аспеката примене MIPVU није било, јер је уз смернице у реферату Богетић и др. (2019) анализу могуће спроводити без већих потешкоћа. Сегмент који је могуће допунити у будуће односи се на сигнале метафоре (МСиг) који помажу током анотације директних метафора.

5.3. Предлози за будућа истраживања

Начин обраде језичких израза из домена УМА представља неистражено поље, како у енглеском тако и у српском језику. Мали је број студија које бихевиорални ниво анализе испитују у складу са најновијом процедуром за утврђивање метафоричности лексеме (MIPVU). Као главни разлог због којег фокус будућих истраживања треба усмерити у том правцу јесте то што се у новије време запажа несклад између тврдњи когнитивиста о метафорама које се могу сматрати *правим*, то јест *хотимичним* (енгл. *deliberate metaphor*) и оних које се сматрају *дословним* (енгл. *literal*). Због саме чињенице да их је немогуће заменити другим изразима, Лејкоф и Џонсон (1980: 51, 55) изразе који представљају део уобичајеног језика називају *дословним*, дакле, они се не означавају (доживљавају) као *метафорички* или, другачијом терминологијом речено, *фигуративни*, *сликовити* или *поетски*. Метафоре се, како наводи Кликовац (2004: 101), називају дословним онда када се налазе на нивоу општости који је сам по себи ствар конвенције, а онда када се налазе на специфичнијем нивоу, називају се фигуративним. Битна теоријска импликација Лејкофовог и Џонсоновог (1980: 55) схватања дословних израза тиче се предикације да конвенционализована метафора није мање активна у мишљењу, што резултати најновијих експерименталних студија доводе у питање (в.

Дорст и др. 2011: 188). Тренутно се велика пажња поклања искључиво начину обраде иновативне метафоре. Доказано је, рецимо, да старија популација (старости 54–88 година) боље разуме иновативне метафоре од млађе популације (Ичиен и др. 2024).

Како би се са сигурношћу могло тврдити да се одабрани домен концептуализује путем неког од утврђених изворних домена, неопходно је доказати да се говорници у комуникацији служе појмовном метафором, тј. да разумеју УМ и когнитивне процесе путем аналогije онда када наиђу на одређени метафорички језички израз. Као што су досадашња истраживања показала (в. Гентнер и Боудл 2001; Боудл и Гентнер 2005; Дорст и др. 2011), конвенционализоване метафоре се често обрађују путем категоризације, док се иновативне обрађују путем аналогije, то јест појмовног пресликавања. Постоје чак и емпиријски докази о разлици у когнитивној обради, функционална магнетна резонанца (fMRI) показује појачани рад десне хемисфере мозга приликом тумачења иновативних метафора (Ахренс и др. 2007). Ако је појмовна метафора пресликавање између два домена искуства које се одвија онда када говорник производи метафорички језички израз са намером да га саговорник разуме као такав (Стен 2015: 1, 5), онда се појмовним метафорама не могу сматрати све метафоре на нивоу језика. Да то јесте случај видимо управо на примеру конвенционализованих језичких израза *паста на памет (ум)* где употреба одређене лексичке јединице може бити резултат тога што је то једини начин на који можемо говорити о том апстрактном домену, или због тога што је дати израз просто постао устаљен у српској култури. Стога се Стен (2011: 85; 2015: 3) служи изразом *парадокс метафоре* (енгл. *Paradox of Metaphor*) како би описао случајеве где се метафора у језику не обрађује као метафора у комуникацији. Могуће је да самом парадоксу доприносе терминолошке недоследности, будући да су Лејкоф и Џонсон (1980) сматрали да метафоре које налазимо у језику проистичу из метафора у мишљењу, па су тако изједначавали језичке и појмовне метафоре. Данас се, понајвише под утицајем теорије о хотимичној метафори (енгл. *Deliberate Metaphor Theory*), појмовним метафорама сматрају она испољавања (било језички или мултимодално) где није могуће обработити исказ путем категоризације, већ је потребно ослонити се на конкретније домене искуства који су нам познати. Један од смерова у којем се тема може проширити лежи управо у циљу да се потврди да се говорници служе појмовном метафором када наиђу на документовани израз из домена УМА. Досадашње студије су том проблему приступиле тако што су пажњу усмериле на препознавање метафоричких израза, понајвише од стране лаика (Дорст и др. 2011), са посебним освртом на структурна својства метафоре (енгл. *structural property*) и спољне факторе (енгл. *external factor*). Под структурним својствима подразумевају се варијабле као што су врста речи, будући да је код одређених врста (нарочито именица и глагола) контраст између контекстуалног и основног значења очигледнији због конкретности појма на који дата врста речи упућује (в. Стен 2004: 1310; Дорст и др. 2011: 180), затим природа изворног и циљног домена (тј. аспект домена који се посматра, да ли је реч о карактерној особини, кретању, природи и сл.). Да природа домена има великог удела у препознавању метафоре видимо на примеру персонификације јер се карактерне особине људи, рецимо, чешће могу означити као приметно метафоричне онда када се пресликају на неживе ентитете, него што је то случај са аспектом као што је кретање које испитаници ређе препознају као пример персонификације (Дорст и др. 2011: 180–181). Спољни фактори, са друге стране, могу подразумевати сигнале метафоре (МСиг) или текстуалну дистрибуцију израза (енгл. *placement*). Повремено таква испитивања укључују и мерење времена реакције (енгл. *response time*) на примере, за шта се дужи период обраде (брзине идентификације) изједначава са приметно метафоричким изразима.

Приликом анализе, у дисертационом истраживању се тежило томе да се потенцијално метафорички језички изрази у сваком од примера класификују не само према типу (директна, индиректна, имплицитна или падежна метафора) и конвенционалности метафоре (конвенцијализована или иновативна метафора), већ су у обзир узете и варијабле попут дискурсно осветљеног аспекта домена (нпр. ум уопште, памћење, извршити утицај на нечије мишљење и сл.), врсте речи, присуство и тип сигнала метафоре (нпр. генитивна конструкција, маркери сложене когниције⁸⁵ (попут *regard as*, *conceive of* и сл.)), падеж и тип персонификације (конвенционализована персонификација, иновативна персонификација, дифолт персонификација или персонификација са метонимијом) са циљем да се оформи скуп аотираних примера метафора УМА који се може искористити за даље испитивање таквих метафора у комуникацији. Према томе, неке од тема којим се будућа истраживања могу позабавити јесу препознавање, употреба или превођење примера који садрже метафоричке језичке изразе из домена УМА у енглеском и српском језику.

Поред тога, доминантност домена КРЕТАЊА је навела на мисао да би се анализа тих израза могла проширити тако што би се сагледале аблативност и адлативност. Специфичности кретања су размотрене у Стаменковић (2013), те би се на њих могло ослонити за ове потребе.

Мултимодални дискурс је током последњих пар деценија израстао у активно поље истраживања где се понајвише пажње придаје визуелним метафорама у стрипу и филму. Број радова који испитују емоције је позамашан, док се мултимодални прикази когниције ређе анализирају. Према томе, још један од предлога може бити спој сложене когниције и мултимодалног дискурса. Због мањка визуелних знакова који карактеришу когницију, очекиван је приказ когнитивних процеса помоћу сликовних руна. Истраживање је истакло, рецимо, продуктивност домена МЕТЕОРОЛОШКИХ ПОЈАВА чији се изрази, односно знакови (муња, капљица, магла и сл.), јављају као сликовне руне приликом репрезентације овог апстрактног домена. Значај руна за метафоричке приказе емоције је неоспоран, али се може проширити на когнитивна стања. Потврде пресликавања на нивоу више модалитета (слика, реч или гест) би допринеле опису метафоре у мишљењу.

⁸⁵ Наш предлог преводног решења.

ЛИТЕРАТУРА

- Андерсон, Байер 1973: J. R. Anderson, G. H. Bower, *Human associative memory*. Washington: Winston.
- Ардуини 2014: S. Arduini, Metaphor, translation, cognition, in: D. Miller, E. Monti (eds.), *Tradurre Figure/Translating Figurative Language*, Bologna: CeSLiC, 41–52.
- Армстронг и др. 1983: S. L. Armstrong, L. Gleitman, H. Gleitman, What Some Concepts Might Not Be, *Cognition*, 13, 263–308.
- Ахренс и др. 2007: K. Ahrens, H.L. Liu, C.Y. Lee, S.P. Gong, S. Y. Fang, Y.Y. Hsu, Functional MRI of conventional and anomalous metaphors in Mandarin Chinese, *Brain and Language*, 100(2), 163–171.
- Балкин 1998: J. M. Balkin, *Cultural Software: A Theory of Ideology*, New Haven and London: Yale University Press.
- Барселона 2001: A. Barcelona, On the systematic contrastive analysis of conceptual metaphors: Case studies and proposed methodology, in M. Pütz, S. Niemeier and R. Dirven (eds.), *Applied Cognitive Linguistics II: Language Pedagogy*, Berlin: Mouton de Gruyter, 117–146.
- Бегер 2011: A. Beger, Deliberate metaphors? An exploration of the choice and functions of metaphors in US-American college lectures, *Metaphoric.de*, 20, 39–60.
- Бейтсон 1975: G. Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*, New York: Ballantine.
- Берлин 1992: B. Berlin, *Ethnobiological Classification: Principles of Categorization of Plants and Animals in Traditional Societies*, Princeton/New Jersey: Princeton University Press.
- Берлин и др. 1968: B. Berlin, D. E. Breedlove, P. Raven, Covert Categories and Folk Taxonomies, *American Anthropologist*, 70(2), Blackwell Publishing, 290–299.
- Берлин, Кей 1969: B. Berlin, P. Kay, *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, Berkeley: University of California Press.
- Богетић 2017: K. Bogetić, Language is a Beautiful Creature, not an Old Fridge: Direct Metaphors as Corrective Framing Devices, *Metaphor and the Social World*, 7(2), 190–212.
- Богетић 2018: K. Bogetić, Discursive Metaphorical Frames: The VIOLENCE OVER LANGUAGE Frame in Serbian and British Newspaper Discourse, *BELLS*, 10, Belgrade: Faculty of Philology, 105–130.
- Богетић 2018: K. Bogetić, *Metafore o engleskom i srpskom jeziku u britanskom odn. srpskom novinskom diskursu*, Beograd: Filološki fakultet.
- Богетић 2021: K. Bogetić, MetaLangCORP: Presenting the First Corpus of Media Metalanguage in Slovene, Croatian and Serbian, and its Cross-discipline Applicability, *FILUMINESIA: Časopis za filološka istraživanja*, 33(1), 123–142.
- Богетић и др. 2019: K. Bogetić, A. Bročić, K. Rasulić, Linguistic metaphor identification in Serbian, in S. Nacey, A. Dorst, T. Krennmayr, W. Reijnierse (eds.), *Metaphor Identification in Multiple Languages: MIPVU around the world*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 203–226.
- Болоњези и др. 2018: M. Bolognesi, R. van den Heerik, E. van den Berg, VisMet 1.0: An Online Corpus of Visual Metaphors, In G. Steen (ed), *Visual Metaphor: Structure and process*, John Benjamins Publishing Company, 89–114.
- Боудл и Гентнер 2005: B. F. Bowdle, D. Gentner, The career of metaphor, *Psychological Review*, 112 (1), pp. 193–216.

- Брансфорд и др. 1977: J. D. Bransford, N. S. McCarrell, J. J. Franks, K. E. Nitsch, Toward unexplaining memory, in: R. Shaw, J. D. Bransford (eds.), *Perceiving, acting, and knowing*, Hillsdale, N. J.: Erlbaum, 431–466.
- Браун 1958: R. Brown, How shall a Thing be Called?, *Psychological Review*, 65(1), 14–21.
- Броћић 2018: A. Bročić, *Konceptualizacija emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
- Бругман и др. 2019: B. Brugman, C. Burgers, B. Vis, Metaphorical framing in political discourse through words vs. concepts: a meta analysis, *Language and Cognition*, 11, 41–65.
- Бругман, Лејкоф 1988: C. Brugman, G. Lakoff, Cognitive topology and lexical networks, in S. Small, G. Cottrell, M. Tanenhaus (eds.), *Lexical Ambiguity Resolution: Perspectives from Psycholinguistics, Neuropsychology and Artificial Intelligence*, San Mateo: Morgan Kaufmann, 477–508.
- Брукс 1968: L. Brooks, Spatial and Verbal Components of the Act of Recall, *Canadian Journal of Psychology*, 22, 349–368.
- Ван дер Хулст 2003: H. Van der Hulst, Cognitive phonology, In J. Koster and H. van Riemsdijk (eds.), *Germania et alia: A linguistic Webschrift for Hans den Besten on the Occasion of His 55th Birthday*, Tilburg and Groningen: University of Groningen, 1–24.
- Вендлер 1957: Zeno Vendler, Verbs and Times, *The Philosophical Review*, 66(2), 143–160.
- Весић Павловић 2015: Т. Весић Павловић, *Метафоричка пресликавања сликовне схеме путање у енглеском и српском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Винтер 2014: B. Winter, Horror Movies and the Cognitive Ecology of Primary Metaphors, *Metaphor and Symbol*, 29 (3), London and New York: Routledge, 151–170.
- Витгенштајн 1986: L. Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, 3rd edition, Oxford: Basil Blackwell.
- Волингтон и др. 2003: A. Wallington, J. Barnden, M. Barnden, F. Ferguson, S. Glasbey, Metaphoricity Signals: A Corpus-Based Investigation, *Cognitive Science Research Papers*, Birmingham: University of Birmingham.
- Волис и др. 2018: R. Wallace, M. Kaliambou, Z. Qayyum, Fairy Tales and Psychiatry: A Psychiatry Residency's Experience Using Fairy Tales and Related Literary Forms to Highlight Theoretical and Clinical Concepts in Childhood Development, *Academic Psychiatry*, 43(1), 114–118.
- Гентнер и Боудл 2001: D. Gentner, B. F. Bowdle, Convention, Form, and Figurative Language Processing, *Metaphor and Symbol*, 16(3–4), pp. 223–247.
- Гентнер, Боудл 2008: D. Gentner, B. F. Bowdle, Metaphor as Structure Mapping, In: Raymond W. Gibbs, Jr. (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, New York: Cambridge University Press, 109–128.
- Гибс 1994: R. Gibbs, *The Poetics of Mind: Figurative thought, language, and understanding*, New York: Cambridge University Press.
- Гибс 2008: Raymond W. Gibbs, Jr., Metaphor and Thought: The state of the art, In: Raymond W. Gibbs, Jr. (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, New York: Cambridge University Press, 39–52.
- Глуksберг 2001: S. Glucksberg, *Understanding Figurative Language: From Metaphors to Idioms*, Oxford/New York: Oxford University Press.
- Годард, Вјежбицка 2019: C. Goddard, A. Wierzbicka, Cognitive Semantics, Linguistic Typology and Grammatical Polysemy: “Possession” and the English Genitive, *Cognitive Semantics*, 5, Leiden: Koninklijke Brill NV, 224–247.
- Гоутли 1997: A. Goatly, *The Language of Metaphors*, London and New York: Routledge.

- Гоутли 2007: A. Goatly, *Washing the Brain – Metaphor and Hidden Ideology*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Гофман 1974: E. Goffman, *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*, New York: Harper and Row.
- Грујић 2014: Т. Grujić, Metaforička konceptualizacija domena društvene organizacije i čoveka pomoću izvornog domena mašine, *Zbornik matice srpske za filologiju i lingvistiku* LVII/1, Novi Sad, 199–214.
- Грујић 2020: Т. Грујић, Приступи појмовној метафори, *ФОРУМ*, 1–2, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу, 27–41.
- Грујић 2024: Т. Грујић, *Појмовне метафоре засноване на изворном домену МАШИНЕ у енглеском и српском језику*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Грујић, Даниловић 2017: Т. Grujić, J. Danilović Jeremić, Metafora mašine u medijskom diskursu Srbije, *Srpski jezik XXII*, Beograd, 641–655.
- Д'Андраре 1987: R. D'Andrade, A folk model of the mind, In: D. Holland, N. Quinn (eds.), *Cultural Models in Language and Thought*, New York: Cambridge University Press, 112–148.
- Дамасио 2003: A. Damasio, *Looking For Spinoza*, London/NewYork: William Heinemann/Harcourt.
- Данези 1993: M. Danesi, Metaphorical competence in second language acquisition and second language teaching: The neglected dimension, in: J. Alatis (ed.), *Language, Communication and Social Meaning*, Washington D.C.: Georgetown University Press, 489–500.
- Дејнан 2005: A. Deignan, *Metaphor and Corpus Linguistics*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Дејнан 2008: A. Deignan, Corpus linguistics and metaphor, In: R. W. Gibbs, Jr. (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, New York: Cambridge University Press, 280–294.
- Дејнан 2017: A. Deignan, From Linguistic to Conceptual Metaphors, in: E. Semino, Z. Demjen (eds.), *The Routledge Handbook of Metaphor and Language*, London: Routledge, 102–116.
- Дјуи 1929: J. Dewey, *Experience and Nature*, London: George Allen & Unwin Ltd.
- Дјуи 1991 [1938], J. Dewey, *Logic: The Theory of Inquiry*, Vol. 12 of The Later Works, 1925–1953, edited by JoAnn Boydston, Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Докинс 1990: R. Dawkins, *The Selfish Gene* (2nd Edition), Oxford: Oxford University Press.
- Дорст и др. 2011: A. Dorst, G. Mulder, G. Steen, Recognition of personifications in fiction by non-expert readers, *Metaphor and the Social World*, 1 (2), John Benjamins Publishing Company, 174–201.
- Еванс, Грин 2006: V. Evans, M. Green, *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Екман 1972: P. Ekman, Universals and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotions, in J. Cole (ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*, 19, Lincoln: University of Nebraska Press.
- Екман 1992: P. Ekman, Are There Basic Emotions?, *Psychological Review*, 99 (3), American Psychological Association, Inc., 550–553.
- Еко 2014: U. Eco, Ekfrasi, ipotiposi e metafora, in: D. Miller, E. Monti (eds.), *Tradurre Figure/Translating Figurative Language*, Bologna: CeSLiC, 1–9.
- Ентман 1993: R. M. Entman, Framing: toward clarification of a fractured paradigm, *Journal of Communication*, 43(4), 51–58.

- ЗБИКОВСКИ 2008: L. Zbikowski, Metaphor and Music, in: R. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 502–524.
- Ичиен и др. 2024: N. Ichien, D. Stamenković, M. Whatley, A. Castel, K. Holyoak, Advancing with Age: Older Adults Excel in Comprehension of Novel Metaphors, *Psychology and Aging*, California: American Psychological Association, 1–16.
- ЈАНГ 1980: I. M. Young, “Throwing like a girl”, *Information and Control* 8, 338–353.
- ЈАНЕВСКА 2022a: T. Janevska, Conceptualizing reasoning, problem-solving, and decision-making in Serbian and English, *Anali filološkog fakulteta*, knjiga XXXIV, sveska II, Beograd: Filološki fakultet, 41–57.
- ЈАНЕВСКА 2022b: T. Janevska, The Intellectual Domain: Conceptualizing some Aspects of Mental Activity in English and Serbian, *Nasleđe*, 53, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 95–110.
- ЈАНЕВСКА 2023a: T. N. Janevska, The God of Mischief: A Case Study of Pictorial Metaphors in Comics, u: M. Lojanica, N. Bubanja, M. Kovačević (ur.), *Zbornik radova sa naučnog okruglog stola ZLOBNICI, ZLIKOVCI, ČUDOVIŠTA, PSIHOPE, održanog u okviru XVII međunarodnog naučnog skupa Srpski jezik, književnost, umetnost* (Kragujevac/Andrićgrad, 11–13 novembar 2022), knjiga IV, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet/Andrićgrad: Andrićev institut, 451–464.
- ЈАНЕВСКА 2023b: T. Janevska, Метафоричка концептуализација памћења код говорника енглеског и српског језика, *Philologia Mediana*, XV/15, Ниш: Филозофски факултет, 413–428.
- ЈАНЕВСКА 2023c: T. Janevska, Examining Serbian EFL Learners’ Metaphoric Competence: Metaphor Identification and Translation, *Lipar, Journal for Literature, Language, Art and Culture*, year XXIV, Volume 81, Kragujevac: Faculty of Philology and Arts, 175–195.
- ЈАНЕВСКА 2023d: T. Janevska, Представљање регионалних варијетета српског језика у новинском дискурсу: Когнитивнолингвистички приступ, у: М. Ковачевић, Ј. Петковић (ур.), *Србија и српски језик*, Зборник радова са XVII међународног научног скупа *Српски језик, књижевност, уметност*, књига I, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 241–254.
- ЈАНЕВСКА 2024: T. Janevska, The Genitive Construction (’s) as a Signal of Potential Cross-domain Mapping, *Наслеђе: часопис за књижевност, језик, уметност и културу*, 59, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 97–109.
- ЈАНЕВСКА, ЈАНЕВСКА 2023: T. Janevska, M. Janevska, The Gingerbread Witch: Acoustic and Cognitive Linguistic Analysis of the Persona, *Годишњак института за децу књижевност*, год. 3 (3), Београд: Институт за децу књижевност, 177–188.
- ЈАНЕВСКА, ЈАНЕВСКА 2024: T. Janevska, M. Janevska, Однос реченичног акцента и појмовне метафоре, *Philologia Mediana*, 16, Ниш: Филозофски факултет, 503–518.
- ЈЕИТС 1966: F. Yates, *The art of memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- ЈЕКЕЛ 1995: O. Jäkel, The Metaphorical Conception of Mind: “Mental Activity is Manipulation”, in: J. Taylor, R. MacLaury (eds.), *Language and the Cognitive Construal of the World*, Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 197–229.
- ЈУ 2003: N. Yu, Chinese metaphors of thinking, *Cognitive Linguistics* 14, 141–165.
- ЈУ 2005: N. Yu, The Chinese heart as the central faculty of cognition, Farzad Sharifian, René Dirven, Ning Yu and Susanne Niemeier (eds.), *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- Jy 2007a: N. Yu, Heart and cognition in ancient Chinese philosophy, *Journal of Cognition and Culture* 7, 27–47.
- Jy 2007b: N. Yu, The Chinese conceptualization of the heart and its cultural context: Implications for second language learning, in F. Sharifian, G.B. Palmer (eds.), *Applied Cultural Linguistics: Implications for Second Language Learning and Intercultural Communication*, Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 65–85.
- Кал 2012: A. Kaal, *Metaphor in Conversation*, Oisterwijk: Uitgeverij BOXPress.
- Камерон 2008: L. Cameron, Metaphor and Talk, In: R. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 197–211.
- Камерон, Дејнан 2003: L. Cameron, A. Deignan, Combining Large and Small Corpora to Investigate Tuning Devices Around Metaphor in Spoken Discourse, *Metaphor and Symbol*, 18 (3), 149–160.
- Кац, Фодор 1963: J. J. Katz, J. A. Fodor, The Structure of a Semantic Theory, *Language*, 39(2), 170–210.
- Кевечеш 1986: Z. Kövecses, *Metaphors of Anger, Pride, and Love: A Lexical Approach to the Structure of Concepts*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Кевечеш 1990: Z. Kövecses, *Emotion Concepts*, New York: Springer-Verlag.
- Кевечеш 2000: Z. Kövecses, *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Кевечеш 2010: Z. Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction*, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Кевечеш 2014: Z. Kövecses, Conceptual metaphor theory and the nature of difficulties in metaphor translation, in: D. Miller, E. Monti (eds.), *Tradurre Figure/Translating Figurative Language*, Bologna: CeSLiC, 25–39.
- Кей 1971: P. Kay, Taxonomy and semantic contrast, *Language*, 47, 866–887.
- Кей, Макданијел 1978: P. Kay, C. McDaniel, The Linguistic Significance of the Meanings of Basic Color Terms, *Language*, 54(3), 610–646.
- Кейкенс 1993: H. Cuyckens, The Dutch spatial preposition “in”: A Cognitive-semantic analysis, in: C. Zellinsky-Wibbelt (ed.), *The Semantics of Prepositions*, 27–71.
- Кели и др. 2017: S. Kelly, A. Bailey, Y. Hirata, Metaphoric Gestures Facilitate Perception of Intonation More than Length in Auditory Judgments of Non-Native Phonemic Contrasts, *Collabra: Psychology*, 3(1), 1–11.
- Кенеди 2008: J. Kennedy, Metaphor and Art, in: R. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 447–461.
- Кјапе и др. 2003: D. L. Chiappe, J. M. Kennedy, P. Chiappe, Aptness is more important than comprehensibility in preference for metaphors and similes, *Poetics*, 31(1), 51–68.
- Кларк, Кларк 1977: H. Clark, E. Clark, *Psychology and Language (An Introduction to Psycholinguistics)*, New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Кликовац 2000: D. Klikovac, *Semantika predloga – Studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet.
- Кликовац 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Кликовац 2006: D. Klikovac, *Semantika predloga: Studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet.
- Ковачевић 2015: М. Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Београд: Јасен.
- Коегнартс 2019: M. Coëgnarts, *Film as Embodied Art: Bodily meaning in the cinema of Stanley Kubrick*, Boston: Academic Studies Press.
- Кренмајр 2011: T. Krennmayr, *Metaphor in newspapers*, The Netherlands: LOT.

- Кренмайр 2013: T. Krennmayr, Top-down versus bottom-up approaches to the identification of metaphor in discourse, *Metaphorik.de*, 24, 7–36.
- Крисп и др. 2002: P. Crisp, J. Heywood, G. Steen, Metaphor identification and analysis, classification and quantification, *Language and Literature*, 11 (1), London: SAGE Publications, 55–69.
- Ланакер 1986: R. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. 1, Stanford: Stanford University Press.
- Ланакер 1987: R. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, Palo Alto: Stanford University Press.
- Ланакер 1987: R. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, Vol 1. Stanford: Stanford University Press.
- Ланакер, Касад 1985: R. Langacker, E. Cassad, ‘Inside’ and ‘outside’ in Cora grammar, *International Journal of American Linguistics*, 51, 247–281.
- Лаунсбери 1964: F. Lounsbury, A Formal Account of the Crow- and Omaha-Type Kinship Terminologies, in W. H. Goodenough (ed.), *Explorations in Cultural Anthropology*, New York: McGraw-Hill, 351–94.
- Левин 1993: B. Levin, *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*, Chicago and London: University of Chicago Press.
- Левинсон 2004: S. Levinson, *Space in Language and Cognition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Лејкоф 1987a: G. Lakoff, *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Лејкоф 1987b: G. Lakoff, Image Metaphors, *Metaphor and Symbolic Activity*, 3, 219–222.
- Лејкоф 2009: G. Lakoff, *The Political Mind: A Cognitive Scientist’s Guide to Your Brain and Its Politics*, New York: Penguin Group (USA) Inc.
- Лејкоф 2010: G. Lakoff, Why it Matters How We Frame the Environment, *Environmental Communication*, 4(1), Routledge, 70–81.
- Лејкоф и др. 1991 [1989]: G. Lakoff, J. Espenson, A. Schwartz, *Master Metaphor List*, Second Edition, Berkeley: University of California at Berkeley.
- Лејкоф и др. 1991: G. Lakoff, J. Espenson, A. Schwartz, *Master Metaphor List*, 2nd edition, Berkley: University of California at Berkley.
- Лејкоф, Кевечеш 1987: G. Lakoff, Z. Kövecses, The Cognitive Model of Anger Inherent in American English, in D. Holland and N. Quinn (eds.), *Cultural Models in Language and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 195–221.
- Лејкоф, Нарајанан 2025: G. Lakoff, S. Narayanan, *The Neural Mind: How Brains Think*, Chicago: University of Chicago Press.
- Лејкоф, Џонсон 1999: G. Lakoff, M. Johnson, *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books.
- Лејкоф, Џонсон 2003[1980]: G. Lakoff, M. Johnson, *Metaphors we Live by*, London: University of Chicago Press.
- Лизенберг 2001: M. Leezenberg, *Contexts of Metaphor*, Oxford: Elsevier Science Ltd.
- Литлмор 2010: Metaphoric competence in the first and second language: Similarities and differences, in: M. Pütz, L. Sicola (eds.), *Cognitive processing in second language acquisition: Inside the learner’s mind*, John Benjamins Publishing Company, 289–311.
- Литлмор, Лоу 2006: J. Littlemore, G. Low, Metaphoric Competence and Communicative Language Ability, *Applied Linguistics*, 27 (2), 268–294.
- МакКей 1986: D. G. MacKay, Prototypicality among metaphors: on the relative frequency of personification and spatial metaphors in literature written for children versus adults, *Metaphor and Symbolic Activity*, 1(2), 87–107.

- Мандлер 1967: G. Mandler, Organization and memory, In K. W. Spence, J. T. Spence (Eds.), *The psychology of learning and motivation*, Vol. I. New York: Academic Press.
- Матурана, Варела 1980: H. R. Maturana, F. J. Varela, *Autopoiesis and Cognition: The Realization of the Living*, Vol. 42, London: Reidel Publishing Company.
- Матурана, Варела 1987: H. R. Maturana, F. J. Varela, *The Tree of Knowledge: The Biological Roots of Human Understanding*, Boston/London: Shambhala.
- Мацунака, Шинохара 2001a: Y. Matsunaka, K. Shinohara, ANGER IS GASTRIC CONTENTS: Japanese Anger Metaphor Revisited, *Paper presented at 4th International Conference on Researching and Applying Metaphor*, Tunis, Tunisia.
- Мацунака, Шинохара 2001б: Y. Matsunaka, K. Shinohara, Emotion and Outer Force Schema: A Perspective from Japanese, *Paper presented at The First Seoul International Conference on Discourse and Cognitive Linguistics*, Seoul, Korea.
- Мацунака, Шинохара 2003: Y. Matsunaka, K. Shinohara, *Clouds and sunshine in mind: Meteorology-based Japanese emotion metaphors*, Paper presented at 5th International Conference on Researching and Applying Metaphor.
- Милер 1993: G. Miller, Images and models, similes and metaphors, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and Thought*, 2nd edition, New York: Cambridge University Press, 357–400.
- Мински 1974: M. Minski, A Framework for Representing Knowledge, MIT-AI Laboratory Memo 306, in P. Winston (ed.), *The Psychology of Computer Vision*, New York: McGraw-Hill.
- Момпеан 2014: J. Mompean, Cognitive linguistics and phonology, In J. Littlemore and J. R. Taylor (eds.), *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics*, London: Bloomsbury, 253–276.
- Нарајанан 1997: S. Narayanan, *Embodiment in Language Understanding: Sensory-motor representations for metaphoric reasoning about event descriptions*, Berkley: University of California.
- Неги 1974: W. Nagy, *Figurative Patterns and Redundancy in the Lexicon*, Ph.D. dissertation, University of California at San Diego.
- Нејси и др. 2019: S. Nacey, A. Dorst, T. Krennmayr, W. Reijnierse, G. Steen, MIPVU in Multiple Languages, in: S. Nacey, A. Dorst, T. Krennmayr, W. Reijnierse (eds.), *Metaphor Identification in Multiple Languages: MIPVU around the world*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–21.
- Нејтан 1986: G. Nathan, Phonemes as Mental Categories, *Berkley Linguistics Society*, 12, 212–223.
- Нимајер 2008: S. Neimeier, Straight from the head – metonymic and metaphorical explorations, in A. Barcelona (ed.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, Berlin: Mouton de Gruyter, 195–213.
- Остин 1961: J. L. Austin, The Meaning of a Word, in J. O. Urmson, G. J. Warnock (eds.), *Philosophical Papers*, Oxford: Oxford University Press, 23–43.
- Ошерсон, Смит 1981: D. Osherson, E. Smith, On the Adequacy of Prototype Theory as a Theory of Concepts, *Cognition*, 9(1), 35–58.
- Пасма 2011: T. Pasma, *Metaphor and Register Variation: The Personalization of Dutch News Discourse*, Oisterwijk: Uitgeverij BOXPress.
- Пинкер 2003: S. Pinker, *The Blank Slate*, Harmondsworth: Allen Lane, Penguin.
- Пломп, Форсвил 2021: A. Plomp, C. Forceville, Evaluating animentary's potential as a rhetorical genre, *Visual Communication*, 1–22.
- Праглеџаз 2007: Pragglejaz Group, MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse, *Metaphor and Symbol*, 22 (1), 1–29.

- Раден 1991: G. Radden, *The Cognitive Approach to Natural Language*, Duisburg: L.A.U.D., A 300.
- Раден, Кевечеш 2007: G. Radden, Z. Kövecses, Towards a Theory of Metonymy, *The Cognitive Linguistics Reader*, V. Evans, B. Bergen, J. Zinken (eds.), London: Equinox, 335–359.
- Радић-Бојанић 2012: B. Radić-Bojanić, Developing Metaphorical Strategic Competence: Grouping Strategy, *Philologist: Journal of Language, Literary and Cultural Studies*, Banja Luka: Filološki fakultet, 195–202.
- Радић-Бојанић, Силашки 2012: B. Radić-Bojanić, N. Silaški, Metaphoric and Metonymic Conceptualizations of the Head – A Dictionary-based Contrastive Analysis of English and Serbian, *Facta Universitatis, Series: Linguistics and Literature*, vol. 10 (1), Niš: Faculty of Philosophy, 29–39.
- Ракић 2014: J. Rakić, *Kulturološki aspekti konceptualizacije prototipičnih emocija u engleskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
- Расулић 1999: К. Расулић, Концептуализација вертикалне димензије у енглеском језику: предлози типа „испод“, у: Р. Бугарски (ур.), *О енглеском језику, Зборник радова посвећен професору Љубомиру Михаиловићу*, Београд: Филолошки факултет/Чигоја штампа, 43–52.
- Расулић 2004: К. Расулић, *Језик и просторно искуство: концептуализација вертикалне димензије у енглеском и српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет/Чигоја штампа.
- Расулић, Кликовац 2014: К. Расулић, Д. Кликовац, *Језик и сазнање: Хрестоматија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет.
- Расулић, Мишковић-Луковић 2021: К. Расулић, М. Мишковић-Луковић, Шта спаја а шта раздваја когнитивнолингвистички и конитивнопрагматички приступ метафори?, *Лунар, Часопис за књижевност, језик, уметност и културу*, година XXI / број 72, 11–45.
- Реинирше и др. 2019: G. Reijnierse, C. Burgers, T. Krennmayr, G. Steen, Metaphor in communication: The distribution of potentially deliberate metaphor across register and word class, *Corpora*, Vol. 14 (3), Edinburgh University Press, 301–326.
- Рифкин 1987: J. Rifkin, *Time Wars*, New York: Touchstone/Simon and Schuster.
- Родигер 1980: H. Roediger, „Memory metaphors in cognitive psychology”, *Memory & Cognition*, Vol. 8(3). Psychonomic Society Inc., 231–246.
- Рот 2004: N. Rot, *Opšta psihologija*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Рош 1978: E. Rosch, Principles of Categorization, *Cognition and Categorization*, in E. Rosch, B. Lloyd (eds.), Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 27–48.
- Рош и др. 1976: E. Rosch, C. Mervis, W. Gray, D. Johnson, P. Boyes-Braem, Basic Objects in Natural Categories, *Cognitive Psychology*, 8(3), 382–439.
- Саливан 2006: K. Sullivan, Frame-based Constraints on Lexical Choice in Metaphor, *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, 32, Berkeley, 387–399.
- Свитсер 1990: E. Sweetser, *Semantic Structure and Semantic Change*, Berkley: University of California.
- Семино 2002: E. Semino, A sturdy baby or a derailing train? Metaphorical representations of the euro in British and Italian newspapers, *Text*, 22(1), 107–139.
- Семино 2005: E. Semino, The Metaphorical Construction of Complex Domains: The Case of Speech Activity in English, *Metaphor and Symbol*, 20 (1), 35–69.
- Семино 2008: E. Semino, *Metaphor in discourse*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Семино и др. 2018: E. Semino, Z. Demjén, J. Demmen, An Integrated Approach to Metaphor and Framing in Cognition, Discourse, and Practice, with an Application to Metaphors for Cancer, *Applied Linguistics*, 39(5), 625–645.
- Семино, Калпепер 2002: E. Semino, J. Culpeper, *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis*, Amsterdam: John Benjamins.
- Скорћинска, Аренс 2015: H. Skorczynska, K. Ahrens, A corpus-based study of metaphor signaling variations in three genres, *Text & Talk*, 35 (3), Walter de Gruyter, 359–381.
- Спербер, Вилсон 2008: D. Sperber, D. Wilson, A deflationary account of metaphors, In: R. W. Gibbs, Jr. (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, New York: Cambridge University Press, 84–108.
- Стаменковић 2013: Д. Стаменковић, *Глаголи људског кретања у енглеском и српском језику у светлу когнитивне семантике*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Стаменковић 2014: Превођење глагола *to go* са енглеског на српски језик кроз призму когнитивне семантике, *Philologia Mediana*, 6, 335–354.
- Стаменковић и др. 2018: D. Stamenković, M. Tasić, C. Forceville, Facial Expressions in Comics: An Empirical Consideration of McCloud's Proposal, *Visual Communication*, 17 (4), 407–432.
- Стаменковић и др. 2019: Д. Стаменковић, К. Миленковић, Ј. Динчић, Студија нормирања књижевних и некњижевних метафора из српског језика, *Зборник матице српске за филологију и лингвистику*, 89–104.
- Стаменковић, Тасић 2015: D. Stamenković, M. Tasić, Analiza diskursa u vizuelnom jeziku stripa, u: B. Dimitrijević (ur.), *Jezik, književnost, diskurs: Jezička istraživanja*, Niš: Filozofski fakultet, 203–218.
- Стевер 2010: H. Stöver, *Metaphor and Relevance Theory: A New Hybrid Model* (unpublished Ph.D. dissertation), University of Bedfordshire.
- Стен 1999: From linguistic to conceptual metaphor in five steps, in: R. Gibbs, G. Steen (eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics*, Amsterdam: John Benjamins.
- Стен 2002: G. Steen, Towards a procedure for metaphor identification, *Language and Literature*, 11 (1), London: SAGE Publications, 17–33.
- Стен 2004: G. Steen, Can discourse properties of metaphor affect metaphor recognition?, *Journal of Pragmatics*, 36 (7), 1295–1313.
- Стен 2009: G. Steen, From linguistic form to conceptual structure in five steps: analyzing metaphor in poetry, in: G. Brone, J. Vandaele (eds.), *Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 197–226.
- Стен 2011: G. Steen, From three dimensions to five steps: The value of deliberate metaphor, *Metaphorik.de*, 21, 83–110.
- Стен 2014: G. Steen, Translating metaphor: What's the problem?, in: D. Miller, E. Monti (eds.), *Tradurre Figure/Translating Figurative Language*, Bologna: CeSLiC, 11–24.
- Стен 2015: G. Steen, Developing, testing and interpreting deliberate metaphor theory, *Journal of Pragmatics*, 1–6.
- Стен и др. 2010: G. Steen, A. Dorst, J. Herrmann, A. Kaal, T. Krennmayr, T. Pasma, *A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Стоквел 2002: P. Stockwell, *Cognitive Poetics: An Introduction*, London: Routledge.
- Талми 1988: L. Talmy, Force Dynamics in Language and Cognition, *Cognitive Science* 12, 49–100.
- Талми 2011: L. Talmy, Cognitive Semantics: An overview, in: C. Maienborn, K. von Heusinger, P. Portner (eds.), *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning*, Berlin/Boston: Mouton de Gruyter, 622–642.

- Тасић, Стаменковић 2013: М. Тасић, Д. Стаменковић, Визуелне манифестације појмовне метафоре и метонимије у стрипу, у: Б. Димитријевић (ур.), *Од науке до наставе: Тематски зборник радова*, Ниш: Филозофски факултет, 182–198.
- Тејлор 1989: R. Taylor, *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford: Clarendon.
- Тејлор 1992: J. Taylor, *How Many Meanings Does A Word Have?*, Duisburg: L.A.U.D., Series A, Paper No. 322.
- Тејлор 2002: J. Taylor, *Cognitive grammar*, Oxford: Oxford University Press.
- Тејлор 2006: J. Taylor, Where do phonemes come from? A view from the bottom, *International Journal of English Studies*, 6, 19–54.
- Тејлор 2012: J. Taylor, *The Mental Corpus: How language is represented in the mind*, Oxford: Oxford University Press.
- Тејлор 2017: J. Taylor, Phonology and Cognitive Linguistics, *Journal of Cognitive Linguistics*, Vol. 2, 1–24.
- Тендал 2009: М. Tendahl, *A Hybrid Theory of Metaphor: Relevance Theory and Cognitive Linguistics*, Basinstoke: Palgrave Macmillan.
- Тендал, Гибс 2008: М. Tendahl, R. W. Gibbs, Complementary perspectives on metaphor: Cognitive linguistics and relevance theory, *Journal of Pragmatics*, 40, Amsterdam, 1823–1864.
- Тсур 1992: R. Tsur, *Towards a Theory of Cognitive Poetics*, Amsterdam: Elsevier.
- ТУЛВИНГ 1962: Е. Tulving, Subjective organization in the free recall of “un related” words, *Psychological Review*, 69, 344–354.
- Ћенки, Мулер 2008: А. Cienki, C. Müller, Metaphor, gesture and Thought, in: R. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 483–501.
- Утвић 2013: М. Utvić, *Izgradnja referentnog korpusa savremenog srpskog jezika*, Beograd: Filološki fakultet.
- Фигар 2020: V. Figar, Testing the Activation of Semantic Frames in Lexical Decision Task and a Categorization Task, *Facta Universitatis, Series: Linguistics and Literature*, 18(2), Niš: Faculty of Philosophy, 159–179.
- Фигар 2021: V. Figar, *Semantic Frame Activation and Contextual Aptness of Metaphorical Expressions*, Niš: Faculty of Philosophy.
- Фигар 2023: V. Figar, Metaphorical Framings in the New York Times Online Press Reports about ChatGPT, *Philologia Mediana*, 15, Niš: Filozofski fakultet, 381–398.
- Филмор 1976: С. Fillmore, Frame semantics and the nature of language, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 280(1), 20–32.
- Филмор 1982: С. Fillmore, Frame Semantics, in Linguistic Society of Korea (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*, Seoul: Hanshin, 111–138.
- Фоконије 1985: G. Fauconnier, *Mental Spaces*, Cambridge: MIT Press.
- Фоконије, Тарнер 1998: G. Fauconnier, М. Turner, Conceptual Integration Networks, *Cognitive Science*, Vol. 22 (2), 133–187.
- Фоконије, Тарнер 2002: G. Fauconnier, М. Turner, *The Way we Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*, New York: Basic Books.
- Фоконије, Тарнер 2008: G. Fauconnier, М. Turner, Rethinking metaphor, In: R. W. Gibbs, Jr. (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, New York: Cambridge University Press, 53–66.
- Форсвил 2002а: С. Forceville, *Pictorial Metaphor in Advertising*, London and New York: Routledge.
- Форсвил 2002б: С. Forceville, The Identification of Target and Source in Pictorial Metaphors, *Journal of Pragmatics*, 34(1), 1–14.

- Форсвил 2005: C. Forceville, Visual representations of the Idealized Cognitive Model of Anger in the Asterix album *La Zizanie*, *Journal of Pragmatics*, 37(1), 69–88.
- Форсвил 2007: C. Forceville, Multimodal Metaphor in ten Dutch TV commercials, *Public Journal of Semiotics*, 1(1), 15–34.
- Форсвил 2008: C. Forceville, Metaphor in Pictures and Multimodal Representations, in: R. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 462–482.
- Форсвил 2009: C. Forceville, Metonymy in Visual and Audiovisual Discourse, in: E. Ventola, A. J. Moya Guijjaro (eds.), *The World Told and the World Shown: Issues in Multisemiotics*, Basingstoke and New York: Palgrave MacMillan, 56–74.
- Форсвил 2016: C. Forceville, Visual and Multimodal Metaphor in Film: Charting the Field, in: K. Fahlenbrach (ed.), *Embodied Metaphors in Film, Television and Video Games: Cognitive Approaches*, London: Routledge, 17–32.
- Форсвил 2020: C. Forceville, *Visual and Multimodal Communication: Applying the Relevance Principle*, New York: Oxford University Press.
- Форсвил, Пејлинг 2018: C. Forceville, Sissy Paling, The Metaphorical Representation of DEPRESSION in Short, Wordless Animation Films, *Visual Communication*, vol. 20 (1), 100–120.
- Форсвил, Уриос-Апариси 2009: C. Forceville, E. Urios-Aparisi, *Multimodal Metaphor*, Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Фрејда 2007: N. Frijda, *The Laws of Emotion*, New York and London: Routledge.
- Фрејда и др. 2000: N. Frijda, A. Manstead, S. Bem, *Emotions and Beliefs: How Feelings Influence Thoughts*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Фројд 1940 [1924]: S. Freud, A note upon the “Mystic Writing Pad”, In J. Strachey (Ed.), *Collected Papers of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Фројд 1952: S. Freud, *A general introduction to psychoanalysis*. New York: Washington Square Press.
- Хамилтон 1961: E. Hamilton, *Plato: The collected dialogues*. New York: Bollingen Foundation.
- Харавеј 1991: D. Haraway, A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century, *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge.
- Хаус 1989: J. House, The Relevance of Intonation?, In R. Carston (ed.), *UCL Working Papers in Linguistics*, Volume 1. London: University College London, 3–17.
- Херман 2013: B. Herrmann, *Metaphor in academic discourse Linguistic forms, conceptual structures, communicative functions and cognitive representations*, The Netherlands: LOT.
- Херсковиц 1986: A. Herskovits, *Language of Spatial Cognition: an Interdisciplinary Study of the Prepositions of English*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Хикман, Роберт 2006: M. Hickman, S. Robert, *Space in Languages: Linguistic Systems and Cognitive Categories*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Хлебев 2008: B. Hlebec, General Attitudinal Meanings in RP Intonation, *Studia Anglica Posnaniensia*, 44, 275–296.
- Хотенрот 1991: P. Hottenroth, *Prepositions and Object Concepts: A Contribution to Cognitive Semantics*, Duisburg: L.A.U.D. Series A, Paper No. 307.
- Церонис, Форсвил 2017: A. Tseronis, C. Forceville, *Multimodal Argumentation and Rhetoric in Media Genres*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

- Чартерис-Блек 2004: J. Charteris-Black, *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Чейф 1996: V. Chafe, *Discourse, Consciousness, and Time*, Chicago: University of Chicago Press.
- Чо 2012: Y. Cho, The Heart Associated with Emotion and Thought: A Comparative Corpus Study of Korean and English, *The Discourse and Cognitive Linguistics Society of Korea: Discourse and Cognition*, 19(3), 275–296.
- Цейнс 1976: J. Jaynes, *The origin of consciousness in the breakdown of the bicameral brain*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Цефриз, Мекинтајер 2010: L. Jeffries, D. McIntyre, *Stylistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Џонсон 1987: M. Johnson, *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago: University of Chicago Press.
- Џонсон 2007: M. Johnson, *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*, Chicago: University of Chicago Press.
- Џонсон 2017: M. Johnson, *Embodied Mind, Meaning, and Reason: How our Bodies Give Rise to Understanding*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Шатлворт 2014: M. Shuttleworth, Translation studies and metaphor studies: Possible paths of interaction between two well-established disciplines, in: D. Miller, E. Monti (eds.), *Tradurre Figure/Translating Figurative Language*, Bologna: CeSLiC, 53–65.
- Шефнер 2014: C. Schäffner, Umbrellas and firewalls: Metaphors in debating the financial crisis from the perspective of translation studies, in: D. Miller, E. Monti (eds.), *Tradurre Figure/Translating Figurative Language*, Bologna: CeSLiC, 69–84.
- Шешовски 1993: T. Krzeszowski, The axiological parameter in preconceptual image schemata, in R. Geiger, B. Rudzka-Ostyn (eds.), 307–329.
- Шимаиска 2018: M. Szymańska, *The coral of your lips, the stars of your eyes*– the function of the genitive case in a particular kind of genitive metaphor compared to other semantic functions of this case (based on examples in the Polish language), *Cognitive Studies/Études cognitives* 18, Warsaw: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 1–6.
- Шинохара, Мацунака 2001: K. Shinohara, Y. Matsunaka, Is emotion really force? Japanese metaphor of sorrow, Paper presented at The Seventh International Cognitive Linguistics Conference, Santa Barbara CA, USA.
- Шинохара, Мацунака 2009: K. Shinohara, Y. Matsunaka, Pictorial metaphors of emotion in Japanese comics, in: C. Forceville, E. Urios-Aparisi (eds.), *Multimodal Metaphor*, Berlin: Mouton de Gruyter, 265–293.
- Штраус 1966: E. Strauss, *Phenomenological Psychology*, New York: Basic Books.

Речници

- Блекбурн 1996: S. Blackburn, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford: Oxford University Press.
- Ванденбос 2015: G. VandenBos, *APA Dictionary of Psychology*, Washington: American Psychological Association.
- Лејси 1996: A. R. Lacey, *A Dictionary of Philosophy*, 3rd edition, London: Routledge.
- Мацумото 2009: D. Matsumoto, *The Cambridge Dictionary of Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Рандал 2002: M. Rundell, *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners of American English*, Oxford: Bloomsbury Publishing Plc.
- РСЈ (2011): *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Онлајн извори

Blending and Conceptual Integration <<https://markturner.org/blending.html>>
Collins Online Dictionary <<https://www.collinsdictionary.com/>>
Longman Dictionary of Contemporary English Online <<https://www.ldoceonline.com/>>
Macmillan Dictionary Online <<https://www.macmillandictionary.com>>
Merriam-Webster Online <<https://www.merriam-webster.com/>>
Oxford Learner's Dictionaries <<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>>

Корпуси

Дејвис 2020: M. Davies, *The Corpus of Contemporary American English (COCA)*
<<https://www.english-corpora.org/coca/>>
Утвић 2013: M. Utvić, *Korpus savremenog srpskog jezika 2013 Matematičkog fakulteta Univerziteta u Beogradu* <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>>

БИОГРАФИЈА АУТОРКЕ

Тамара Н. Јаневска рођена је 19. јануара 1994. године у Ћуприји. Основне академске студије на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу завршила је 2017. године, са просечном оценом 9,22 (девет и 22/100) и стекла звање дипломирани филолог (англиста). Мастер академске студије (студијски програм: Енглески језик и књижевност) завршила је на истом факултету 2018. године, са просечном оценом 9,86 (девет и 86/100), одбранивши рад под називом *Racism and Trauma in Maya Angelou's "I Know Why the Caged Bird Sings"*, и стекла звање мастер филолог (англиста). Студент је треће године докторских академских студија на Филолошко-уметничком факултету, Универзитета у Крагујевцу, са просечном оценом 9,82 (девет и 82/100). У периоду од 2019–2025. године ангажована је као докторанд под менторством за учешће у припреми и реализацији наставног процеса ОАС и МАС за ужу научну област *Енглески језик и лингвистика* на неколико предмета. Први пут је засновала радни однос на Филолошко-уметничком факултету у звању истраживача-приправника са пуним радним временом, на одређено време 2019. године као учесник на пројекту *Динамика структура савременог српског језика* (шифра 178014). Тренутно је запослена као истраживач-сарадник у Центру за научноистраживачки рад, Филолошко-уметничког факултета, Универзитета у Крагујевцу. Учесник је на пројекту *Књижевно-лингвистичко-културолошка Метео(по)етика: Четири годишња доба*, у оквиру циклуса пројекта *Језик, књижевност, култура данас*, Центра за научноистраживачки рад, Филолошко-уметничког факултета, Универзитета у Крагујевцу, 2024–2025. године. Од 2019. године учествовала је на више националних и међународних научних скупова и објавила радове у више националних и међународних зборника и часописа.

ИЗЈАВА АУТОРА О ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Изјављујем да докторска дисертација под насловом:

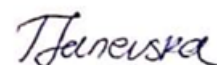
МЕТАФОРИЧКА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА УМА У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ

представља *оригинално ауторско дело* настало као резултат *сопственог истраживачког рада*.

Овом Изјавом такође потврђујем:

- да сам *једини аутор* наведене докторске дисертације,
- да у наведеној докторској дисертацији *нисам извршио/ла повреду* ауторског нити другог права интелектуалне својине других лица,

У Крагујевцу, _____ године,

потпис аутора

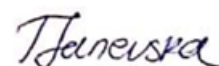
**ИЗЈАВА АУТОРА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Изјављујем да су штампана и електронска верзија докторске дисертације под насловом:

МЕТАФОРИЧКА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА УМА У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ

истоветне.

У Крагујевцу, _____ године,

потпис аутора

ИЗЈАВА АУТОРА О ИСКОРИШЋАВАЊУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, Тамара Јаневска,

☒

дозвољавам

☐

не дозвољавам

Универзитетској библиотеци у Крагујевцу да начини два трајна умножена примерка у електронској форми докторске дисертације под насловом:

МЕТАФОРИЧКА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА УМА У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

и то у целини, као и да по један примерак тако умножене докторске дисертације учини трајно доступним јавности путем дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу и централног репозиторијума надлежног министарства, тако да припадници јавности могу начинити трајне умножене примерке у електронској форми наведене докторске дисертације путем *преузимања*.

Овом Изјавом такође

☒

дозвољавам

☐

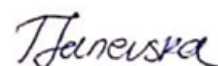
не дозвољавам⁸⁶

⁸⁶Уколико аутор изабере да не дозволи припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци, то не искључује право припадника јавности да наведену докторску дисертацију користе у складу са одредбама Закона о ауторском и сродним правима.

припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од следећих *Creative Commons* лиценци:

- 1) Ауторство
- 2) Ауторство - делити под истим условима
- 3) Ауторство - без прерада
- 4) Ауторство - некомерцијално
- 5) Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима
- 6) Ауторство - некомерцијално - без прерада⁸⁷

У Крагујевцу, _____ године,

потпис аутора

⁸⁷Молимо ауторе који су изабрали да дозволе припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци да заокруже једну од понуђених лиценци. Детаљан садржај наведених лиценци доступан је на: <http://creativecommons.org.rs/>